Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SYDTHY ÅRBOG 2005

SYDTHY ÅRBOG
2005

Udgivet af:
Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy

Redaktionsudvalg:
Eigil T. Andersen, Ullerupvej 5, 7760 Hurup, tlf. 97 95 31 65
E-mail: eigil.andersen@karby.dk

Lisbeth Ejlersen, Vibevej 29, 7760 Hurup, tlf. 97 95 30 04
E-mail: lisbethejlersen@hotmail.com

Villiam Mortensen, Skovbrynet 27, Svankjær, 7755 Bedsted Thy, tlf. 97 94 80 78
E-mail: Villiam@e-box.dk

Poul Martin Kjær, Valmuevej 3, 7755 Bedsted Thy, tlf. 97 94 53 92
E-mail: pmk@mail.dk

Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 160)

ISBN 87 88 919 24 2
ISSN 0900 2103

Omslagets illustration:
Løvcollager af Susanne Tvermoes

Forsidemotiv:
Freja med katte

Bagsidemotiv:
Ulvens pant

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Koldby Bogtrykkeri I/S - 97 93 65 11
Skriften er 10,6 punkt Garamond

Omslaget er Antik Cover og papiret Profi Silk 115 gr.

Indbinding er udført af Rounborgs grafiske Hus

SYDTHY ÅRBOG 2005

Udgivet af
EGNSHISTORISK FORENING FOR SYDTHY

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5

Strejftog i Ginnerup-gravningernes historie
Jens-Henrik Bech 6

Lunaria Kunstsamling - Danas Have
Redaktionen samt Susanne Tvermoes og Gunnar Iversen 13

Lunarie Kunstsamling 25 år
Susanne Tvermoes 14

Vejen til Danas Have
Gunnar Iversen 22

Boghandlere i Hurup
Helge Thinggaard 35

Da klitten blev brugt
Mie Buus 44

Udsigten fra Rødbro Bakke
Villiam Mortensen 61

Mine erindringer - barndom i Skyum og Hørdum
Marius Sloth 101

De gamle smede i slægten og deres rolle i samfundet
Elly Mardal 110

Polarforskeren, Etatsråden og Ydby Missionshus
Charles Nielsen 129

Flygtninge på rejse i 1945
Søren Peter Hansen (1894 - 1989) 135

De hvide busser
Leif Krogsgaard og Eigil T. Andersen 138

Thys Museum i 100 år
Svend Sørensen 139

Henrik Laursens arkiv
Knud Møller Madsen 145

»Nogle dage i maj« - Fyrspillene
Kaj Nissen, Kruså 146

Sommerudflugten 2005
Poul Martin Kjær 149

Fra Museets arbejdsmark
Jytte Nielsen 152

Skolebillede fra Agger Skole 1948
Poul Elsig 155

Sydthy Egnshistoriske Forening
Eigil T. Andersen 156

Gymnastikopvisning på Sjørring Vold
Henning Nielsen, Mølndal, Sverige 158

Kontakt til foreningen 160

Forord

Hermed foreligger Årbog 2005 fra Egnshistorisk Forening for Sydthy, nummer 22 i rækken.

Bogomslaget er i år skabt af Susanne Tvermoes, Sindrup, hvis smukke billeder af løv og blomsterblade har glædet mange, også når de kommer på tryk. I årbogen fortælles om hendes kunstopfattelse og arbejdsmetoder. Sammen har billedkunstner- og forfatterparret Susanne Tvermoes og Gunnar Iversen skabt et meget personligt museum ved Sindrup i Sydthy. Det fortæller parret om i to artikler.

Hvis man i årevis har dyrket interessen for en egns historie, har man samtidig mærket, at man med tiden er blevet et med den pågældende egn. Denne samhørighedsfølelse får karakter af et gensidigt afhængighedsforhold. Man holder hånden over egnens værdier og ønsker dem bevaret eller udviklet i positiv retning.

Får sydthyborgere besøg udefra, viser man gerne egnen frem for gæsterne. Mens man bevæger sig gennem det landskab, man kender, aflæser man landets historie. Gravhøje og kirker, bevarede huse såvel som det modsatte, tomter og kanaler, alt giver stikord til den historie, man fortæller sine gæster.

Og det gælder såmænd, hvad enten man er borger i Sydthy eller Hannæs. For de af vore læsere, der i august havde den oplevelse at være på tur gennem Hannæs med Ellen Gregersen som guide, vil vide, hvor meget det betyder at færdes med én, der kan lide at fortælle om sin egn.

Med Sydthy Årbog 2005 føjer artikelforfatterne nye brikker til den viden om vor egn, vi i forvejen havde at øse af. Og nye historiefortællere skal være hjerteligt velkomne med bidrag til kommende årbøger.

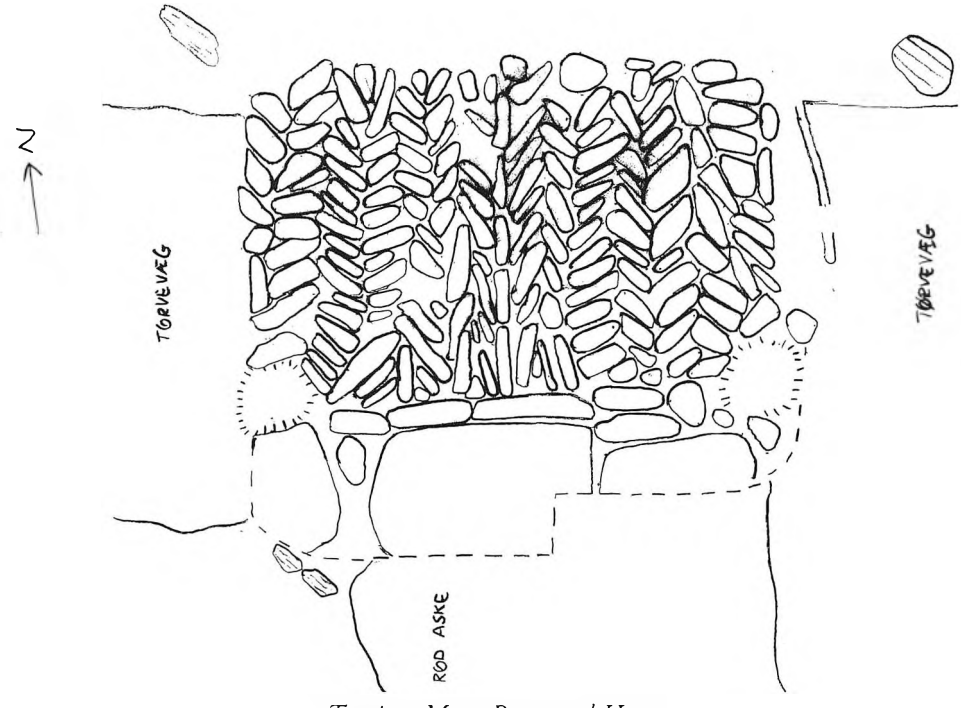

Tegning: Mette Roesgaard Hansen.

Strejftog i Ginnerup-gravningernes historie

af Jens-Henrik Bech, Museet for Thy og V. Hanherred

I 1933 modtog Nationalmuseet en henvendelse fra en automobilejer, som forespurgte, om det var muligt for ham med sin nye bil at køre ind i oldtidsbyen Ginnerups gader ....! At der var noget bilisten havde misforstået, fik han efterfølgende besked om, men henvendelsen var et godt bevis for den opmærksomhed og interesse, som Nationalmuseets udgravninger ved Ginnerup i Thy i 1920'erne og 1930'erne var omgærdet med. På landsplan blev udgravningerne kendt gennem omtale i de større aviser, foredrag samt ved artikler i bl.a. årsskriftet Nationalmuseets Arbejdsmark (1928, 1930 og 1935). Ja, selv langt udenfor landets grænser vakte fundene stor opmærksomhed og lokalt gav det sig udtryk i oprettelsen af en forening til støtte for Nationalmuseets udgravninger i 1927, som Jytte Nielsen tidligere har berettet om i Sydthy Årbogen 1995.

Baggrunden for al den opmærksomhed var den enkle, at man ved Ginnerup for første gang herhjemme fandt velbevarede oldtidshuse, som i detaljer viste noget om, hvordan vore forfædre levede for 2000 år siden. Mest oplysende og med flest detaljer var de huse, som var nedbrændte enten ved ildspåsættelse eller ved et uheld, hvor en gnist fra det åbne ildsted havde antændt taget. I sådanne situationer gik tingene hurtigt, og næsten alt måtte lades tilbage. Husenes tykke græstørvsvægge medvirkede dog til, at alt ikke gik op i luer, og ved husets sammenstyrtning blev der i flere tilfælde skabt en situation nærmest som ved brænding af trækul i en mile. Branden blev hæmmet ved den ringe tilgang til ilt, hvorved træ og andet organisk materiale forkullede. I den tilstand standsede al nedbrydning og fundene kunne i teorien holde sig i tusindvis af år, hvis husresterne da ellers forblev uforstyrrede. Det sørgede den langvarige jernalderbebyggelse på stedet i mange tilfælde for. Gentagne nedrivninger og genopbygninger af huse med græstørvsvægge skabte nemlig igennem flere hundrede år et så tykt kulturlag på stedet, at senere tiders pløjning kun kunne berøre den øverste del. Gemt i de tykke jordlag lå derfor de nedbrændte jernalderhuse ved Ginnerup og ventede på at give deres hemmeligheder fra sig. At der blev åbnet for dette arkæologiske skatkammer var noget af en tilfældighed.

Amtslæge Kjær tager affære

I museets arkiv ligger en kopi af et brev, som amtslæge Vilhelm Kjær, Hurup den 10. november 1916 sendte til Nationalmuseets 1. afdeling. Heri fortæller han, at han allerede i september samme år gennem museumsleder

Fig. 1. Arkæologen Hans Kjær Andersen, som forestod udgravningerne ved Ginnerup til sin død i 1932, var en ivrig sportsmand. Han var medstifter af, og fra 1919 formand for, Dansk Hockey-Union samt i en lang årrække medlem af Dansk Idræts-forbunds bestyrelse.

P.L.Hald i Thisted havde kontaktet inspektør Hans Kjær fra Nationalmuseet, som på det tidspunkt opholdt sig i Thisted. Anledningen var, at der hos gårdejer Jens Chr. Christensen i Ginnerup fra tid til anden blev pløjet på oldtidsfund. Blandt andet fandtes der regelmæssigt lerkar "af hvilke nogle var optagne hele, men senere ødelagte ved at benyttes som Legetøj for Børnene". Videre fortsætter Vilhelm Kjær :"I aftes meddelte Gårdejerens Søn, som synes mere interesseret i Sagen end Faderen, at en Del af Marken nu i Efteråret er pløjet, medens han var borte fra Hjemmet. I går var han gået over Pløjemarken og havde flere Steder set Lerkarskår ligge. Idag aflagde jeg et Besøg på Stedet. Det saas da, at der talrige Steder på Marken fandtes mørkere Pletter fra 1/2 - flere Meter i Diameter med øjensynlig kulblandet Muld. – I flere af disse Brandpletter var der oppløjet haandstore Sten og mellem disse laa Skaar. – Jeg opsamlede disse på forskellige Steder og indsender dem hermed tillige med en Prøve af den kulblandede Jord."

I brevet til Nationalmuseet skriver V. Kjær endvidere: "Da jeg formoder at Sagen har Interesse for Museet, opnaaede jeg Løfte om, at Museet naar somhelst kan undersøge og grave der, dog kun indtil April, da der saa skal saas Rodfrugt, og Ejeren saa ikke ønsker, at der graves....".

Den 16. november 1916 svarede Nationalmuseets direktør Sophus Müller bl.a. :

"Jeg takker meget for Deres godhedsfulde Skrivelse af 11. ds. og for Fremsendelsen af de hermed tilbageføIgende Skaar . – De antager fuldstændig rigtigt, at Skårene hidrøre fra en Boplads, mulig tillige fra Grave fra romersk Tid. – De er alle af sædvanlig Art (+ et Brudstykke af en moderne Teglsten). En Gravning på saadan en Plads er imidlertid en meget vidtløftig Sag, som forud må undersøges nøje. – Nu for Tiden kan Sagen ikke optages til Behandling; den maa henligge, til der ad Aare paany bliver Brakmark. – Den skal blive opført paa vor Erindringsliste. Deres ærbødige & forbundne Sophus Müller."

De til Nationalmuseet fremsendte og nu returnerede skår indgik senere sammen med jordprøven med den kulblandede jord i Thisted Museums samlinger, hvor det er indført under nr. 2227, som et vidnesbyrd om de første fund fra Ginnerup.

Hans Kjær tager tråden op

Selvom direktøren for Nationalmuseet i 1916 således satte sagen lidt i venteposition, kan vi af en avisartikel i Thisted Amtstidende fra september 1921 om "Det store Oldtidsfund i Sydthy" forstå, at sagen i de forløbne år ikke var gået helt i glemmebogen. I flere omgange havde den nyudnævnte inspektør ved Nationalmuseet, Hans Kjær (fig. 1), nemlig været i Ginnerup og foretaget mindre prøvegravninger uden dog at finde noget, som for alvor afsløredede stedets muligheder. At interessen dog var vakt på landets store museum, og at man gerne så materialet fra Ginnerup forøget, var grunden til at Hans Kjær også i 1921 kom til Thy. Det fremgår af artiklen i Thisted Amtstidende, at man dette år var ved at være på rette spor, idet Kjær overfor bladets medarbejder blandt andet fortæller, hvorledes de om lørdagen lige under pløjelaget var stødt paa en omvæltet lervæg fra et oldtidshus fra tiden omkring Kristi fødsel. Vægstykket var ornamenteret med fire parallelle streger i et rektangel på 80x90 cm og var det første af sin art i landet (fig. 2). At væggen senere af Kjær blev omtolket til at være et ornamenteret ildsted er mindre væsentlig i betragtning af , at man umiddelbart under ildstedet fandt de velbevarede rester af et ældre hus.

Hans Kjær beskriver overfor journalisten, at det var tydeligt at se, at dette hus var nedbrændt ".... der har været en saa voldsom hede, at selv Potteskår var smeltede. ...." Artiklen afsluttes med, at Hans Kjær til journalisten siger, at en så stor plads som den ved Ginnerup er vanskelig at have med at gøre. "... det er ikke let at grave 150 Meter igennem, men jeg maa sige, at jeg hidtil har haft held med mig. I dag, Onsdag, slutter vi af for denne Gang, men til næste Aar vil vi sikkert komme længere frem".

Denne udtalelse viste sig at være lidt af en underdrivelse, for Hans Kjær havde virkeligt heldet med sig det følgende år.

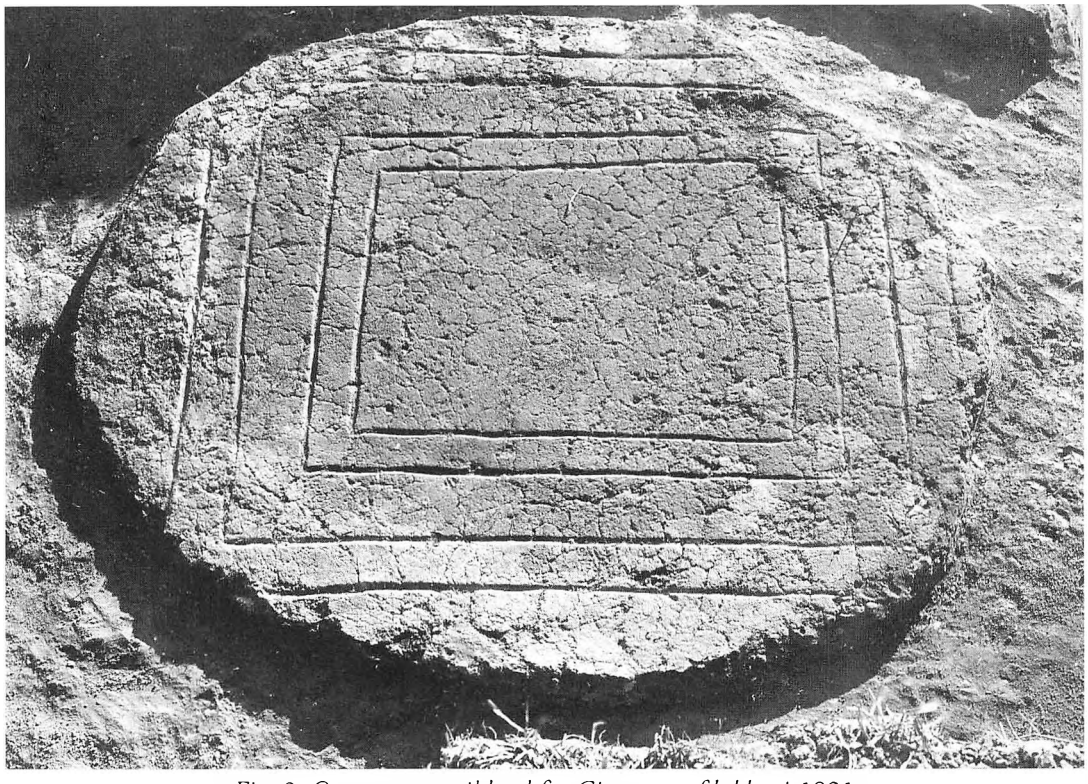

Fig. 2. Ornamenteret ildsted fra Ginnerup afdækket i 1921.

Brandtomten Ginnerup hus A

Da efteråret 1922 oprandt, var Hans Kjær tilbage i Ginnerup og tog med sine hjælpere fat, hvor de slap året før.

Lige under ildstedet fra forrige år dukkede nu rester af væggen til det nedbrændte hus op og ved at følge denne, kunne hele huset afdækkes. Det viste sig at være orienteret Ø-V, 14,7 m langt og med en indvendig bredde på gennemsnitligt 4 m (fig. 3). Som Hans Kjær bemærkede det i sin fremlæggelse af fundet i det første nummer af årsskriftet Fra Nationalmuseets Arbejdsmark (1928) , var huset i længden som et lidt gammeldags stuehus på landet, men afgjort smallere. Fundene i brandtomten henføres til romersk jernalder, antagelig første århundrede efter Kristi fødsel.

Indgang i huset var markeret med en brolægning midt på husets nordre langside (fig. 4). Den var 1 m bred med større sten yderst og et midterparti med sten af knytnævestørrelse. Indefter fulgte en tærskel sat af større kantstillede sten. Indenfor var der igen nogle større, flade sten, som lå, hvor gulvet var mest udsat for slid.

Inde i huset kunne man se, at væggene havde været lerklædte og bygget op omkring en vidjefletning.

I de bevarede stykker af dette vægpanel var der klare spor efter, at det op til 7 gange havde været udbedret ved påsmøring af nyt ler. Ikke nok med det, men væggene havde også været hvidtede. I stedet for en lerfarvet overflade, tilførte de hvidtede vægge husets indre mere lys. At væggene havde været mindst 1,5 meter høje, kunne Kjær ydermere slutte sig til udfra højden af et stort forrådskar, som havde stået i sydvesthjørnet af huset. Det var nemlig 1,25 m højt, og da der ovenover dette må have været så meget plads, at man kunne komme noget ned i karret, må væggen havde været mindst 1,5 m høj. Herfra er der ikke langt til at formode, at

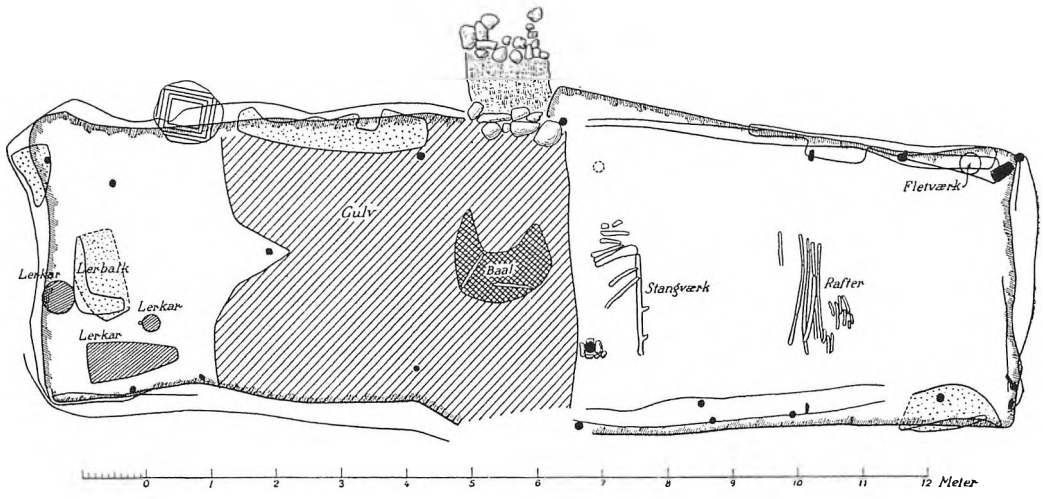

Fig. 3. Grundplanen af det første udgravede hus fra Ginnerup bragt i det allerførste nummer af årsskriftet Fra Nationalmuseets Arbejdsmark (1928). At man fra Nationalmuseets side tillagde fundene i Ginnerup stor betydning kan måske også aflæses af, at årsskriftet indledtes med Hans Kjærs artikel. Bemærk det ornamenterede ildsted over husets nordlige væglinie.

man kunne stå oprejst, når man var kommet ind af døren.

Fra indgangen trådte man ind på lergulvet, som optog det meste af husets vestende og var skarpt afgrænset mod øst, hvor en anden afdeling af huset med faststampet jordgulv tydeligvis begyndte. Selv om der ikke kunne skaffes beviser for funktionen af denne del af huset, kan der næppe være tvivl om, at den har tjent som stald eller lo.

På lergulvet, lige indenfor indgangen, fandt man husets ildsted - endnu ifølge Kjærs tolkning med noget af trækullet fra det sidste bål liggende på plads.

I husets vestende fandtes flere lerkar heriblandt det store forrådskar omtalt ovenfor. Det var gået i omkring 600 større og mindre stykker og blev med indsats fra Nationalmuseets konservator G. Rosenberg sat sammen til et meget flot kar, som dengang rangerede som Nordeuropas hidtil største lerkar (fig. 5). Karrets sider var op til 3 cm tykke, medens bunden derimod var relativ tynd, hvilket fik Hans Kjær til at konkludere, at det ikke var lavet for at kunne flyttes. De tre hanke på overdelen havde derfor kun været til pynt. Forrådskarret indeholdt forkullet havre, som kunne udtages gennem det lille hul nær bunden. Med andre ord, har karret tjent som kornbeholder, en silo i miniformat til forråd eller anvendelse i den daglige husholdning. At man også spiste havre dengang, og ikke blot anvendte det til foder, argumenterede Hans Kjær for ved at citere den romerske historiker Plinius, som berettede, at germanerne dyrkede havre og spiste den. Det har vel været i form af havregrød eller havrekage. At man herhjemme i århundrederne efter Kristi fødsel i høj grad også anvendte forskellige sorter af byg har senere tiders undersøgelser af brændte kornafgrøder dog også vist.

Lige op til det store forrådskar fandtes rester af en svær lerbænk, knap 30 cm høj, hvorpå der var rester af en stor flad lerbeholder, nærmest af trugform, hvilket fik Hans Kjær til at gætte på, at det nok var resterne af dejtruget, de havde fundet. De to andre lerkar, som stod tæt ved, kunne have indeholdt vand, mælk eller lignende. Utvivlsomt var denne allervestlige del af huset jernalderhusmoderens afdeling.

Omtrent midt i østenden af huset dukkede

under fremgravningen adskillige forkullede rafter og andet op, der af Hans Kjær blev tolket, som dele af det indstyrtede tag. Der var tale om en snes tætliggende rafter 3-8 cm i tykkelse, de fleste afkvistede og af lindetræ, som lå på tværs af husets længderetning. Fastgjort til rafterne var bevaret et tæppe af strå og græs, sammenholdt og sammensyet med snoede halmsimer (fig. 6). Det hele var så velbevaret, at det blev optaget i en jordblok og transporteret til København for nærmere undersøgelse. Her kunne botanikeren Knud Jessen ved den minutiøse frempræparering af fundet på Nationalmuseet påvise talrige småkviste og bladbærende skud af lyng, tyttebær og krybende pil. Det blev tolket som rester efter lyngtørv, der havde ligget ovenpå rafterne og strå- og græstæppet og udgjort den egentlige tagbeklædning.

Så mange detaljer om jernalderhusets udseende var ikke tidligere set i hele Nordeuropa. Det var intet mindre end en gedigen arkæologisk sensation, som i 1922 lagde grunden til mange års fortsatte udgravninger ved Ginnerup.

Som Hans Kjær formulerede det i 1928, skulle dette første hus fra Ginnerup imidlertid vise sig at være langt bedre end flere af de senere udgravede huse på pladsen, hvilket både var heldigt og uheldigt. Heldigt fordi det satte skub i de fortsatte gravninger, men knap så heldigt, at man i 1922 naturligvis var uden erfaring i udgravningen og tolkningen af den slags fund. Den faglige beskedenhed, som Kjær lægger for dagen i fremlæggelsen af fundet i 1928, er der ingen grund til, da tolkningen af huset kun på enkelte punkter kan suppleres

Fig. 4. Indgangsbrolægningen i det første jernalderhus fra Ginnerup. Billedet opbevares i arkivet på Museet for Thy og Vester Hanherred og bærer en lille påhæftet seddel med den mangeårige museumsleder P. L. Halds karakteristiske håndskrift.

med baggrund i vore dages viden. Huset havde ifølge Kjær lerklinede ydervægge, hvad næppe holder stik. I stedet har det været omgivet af en 1 m bred græstørvsvæg, hvilket en detalje i udformningen af indgangsbrolægningen fig. 4 viser. Det fint udførte midterparti med de nævestore sten er nemlig karakteristisk for stenlægninger i den lille forstue eller entré, som dannes, hvor huset indgang førte igennem tørvevæggen. Udgravningsfeltets størrelse taget i betragtning var det dog meget forklarligt, at udgraverne ikke bemærkede tørvevæggen. Først hvis man også havde afdækket et større område hele vejen udenom, ville man nemlig have haft muligheder for at erkende dette. Allerede i 1924 blev de første tørvevægge da også fundet på denne måde.

Samtidig virker ildstedet eller bålstedet i huset noget malplaceret. Det burde havde ligget et par meter længere mod vest, midt i husets vestdel og ikke lige indenfor indgangsdøren med den færdsel og træk fra døren dette måtte have medført. Desuden havde ildstedet heller intet stenunderlag, som var den normale måde at skabe sig en ekstra varmeeffekt på i ældre jernalders beboelseshuse. Hvordan denne afvigelse fra det normale skal forklares, må stå som et åbent spørgsmål.

Fig. 5. Den over 1 meter høje kornsilo fra jernalderhuset.

Et foredrag i London

I et foredrag som Hans Kjær holdt i London under en international kongres den 3. august 1932, og som samme dag blev aftrykt som kronik i Berlingske Tidende, fortæller han om "Det Danske Hus – den danske Landsby ved Kristi Fødsels Tid". Her opsummeres blandt andet resultaterne fra mere end10 års gravninger ved Ginnerup. Ialt var nu 12 huse nærmere undersøgt og mindst 50 påtruffet. Selve bebyggelsen havde en udstrækning over et område på mindst 100 x 550 m og var en regulær landsby med mange samtidige gårde. Det sidste var en meget vigtig erkendelse, som for første gang bragte landsbyens historie i Danmark helt tilbage til omkring Kristi fødsel.

At man i dag kalder jernalderbopladser med op til 2 m tykke kulturlag for byhøje, skyldes ligeledes Hans Kjær, som i sit London foredrag konstaterer, at der ved Ginnerup er tale om en "tell", altså en byhøj, som man benævner bytomtene i orienten. Når Hans Kjær i det hele taget fandt på at hæfte betegnelsen byhøje på jernalderbopladserne i Thy, hang det givetvis sammen med hans nære kendskab til arkæologien i den nære orient. Denne del af verden blev desværre også Kjærs sidste virkested, da han få måneder efter sit foredrag i London døde under udgravninger af byhøjen Shilo i Palæstina kun 59 år gammel.

Til generalforsamling i Hurup

Andre medarbejdere ved Nationalmuseet tog nu over, hvor Hans Kjær slap. Den næsten nyudnævnte leder af Nationalmuseets afdeling for Danmarks Oldtid, Johannes Brøndsted, og professor Gudmund Hatt var således i Thy i

1933, hvor der både blev gravet i foråret og i efteråret. Om aftenen den 10. april afholdt den lokale forening "til Fremme af Undersøgelsen af Oldtidsbebyggelsen ved Ginnerup" generalforsamling, og for de fremmødte halvt hundrede tilhørere på Missionshotellet i Hurup holdt både Brøndsted og Hatt et foredrag om fundene i Ginnerup. Af et meget detaljeret referat i Thisted Amtstidende dagen efter fornemmer man det indtryk, den lokale interesse havde gjort på to arkæologer. Gudmund Hatt udtalte således "at intet steds havde han truffet en så levende arkæologisk interesse som her, og det skyldes vel egenskaber hos befolkningen, men sikkert også museumsinspektør Hans Kjær, som havde forstået af gøre arkæologien interessant". Hatt fortsatte derefter : "Ginnerups arkæologiske betydning blev jo til i 1922, da inspektør Kjær fandt det første hus på Ginnerupbopladsen. Jeg havde den Lykke at være der dengang, og jeg sagde til ham, at det var det bedste fund, jeg havde set, og det står jeg ved i dag. Jeg har set adskillige hustomter siden, men det første er stadig enestående".

Romerske mønter i Ginnerup

Igennem tre udgravningskampagner i årene 1933-34 lykkedes det Gudmund Hatt og Johs. Brøndsted at undersøge en halv snes nye huse, der stadig på flere felter gav nye detaljer fra sig. Noget helt nyt var dog fundet af en skat af romerske mønter gemt i gulvet i et mindre hus med et gulvareal på kun 7 x 4 m. Bag ildstedet, i underkanten af lergulvet lå i alt 24 sølvmønter og én guldmønt. Den yngste mønt var slået 74 e. Kr. under kejser Vespasian, hvorfor det formodes, at skatten blev begravet inden udgangen på det første århundrede.

Romerske mønter har ikke været brugt som gangbar mønt i datidens Thy, men har alene ved metallet, sølv og guld, repræsenteret en stor værdi. Fundet vidner i øvrigt om, at nok var man langt væk fra tidens stormagt, romerriget, men kontakter dertil eksisterede i høj grad.

I dag godt 70 år efter afslutningen af Nationalmuseets gravninger ved Ginnerup fascinerer og fængsler fundene fra dengang endnu med deres mange detaljer om dagliglivet i jernaldere

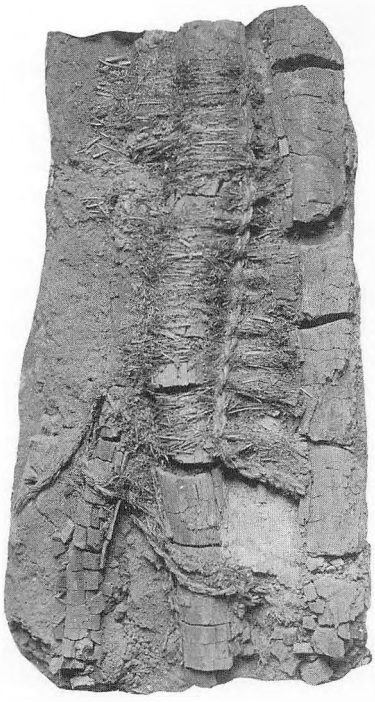

Fig. 6. Næsten 2000 år gamle forkullede rafter med tæppe af strå og græs sammenholdt med en syning af snoede halmsimer fra det første jernalderhus.

rens Thy. At der stadig er plads til overraskelser, vidner nedenstående sandfærdige beretning om, som skal afslutte dette strejftog i Ginnerupgravningernes historie.

Under oprydning eller flytning af fund på Nationalmuseets magasin dukkede der i 1973 nogle hidtil ukendte mønter fra Ginnerup op, som ingen tidligere havde været opmærksomme på. De blev straks sendt til museets konserveringsafdeling, hvorefter alle syntes at have glemt alt om dem. Først godt 30 år senere genfandt en specialestuderende fra Aarhus Universitet dem igen og kunne nu lade dem indgå i sin afhandling om romerske denarfund fra Jylland. Alt tyder på at mønterne har tilhørt den tidligere udgravede møntskat, og med dette må den gamle sandhed om, at man altid kan gøre nye fund på museerne, nok siges at være bekræftet.

Lunaria Kunstsamling – Danas Have

Lunaria Kunstsamling – Danas Have i Sindrup i Sydthy kan i 2006 fejre Kunstsamlingens 25 års jubilæum og 15 års jubilæet for museumshaven, den jyske sagnhave, Danas Have.

I to på hinanden følgende artikler fortæller deres ophav, billedkunstner–og forfatterparret Susanne Tvermoes og Gunnar Iversen historien om det meget personlige 2–personers museums tilblivelse på det nedlagte husmandssted Korshøjgaard, hvor de slog sig ned med deres 3-årige datter Eva i 1969.

De var blevet gift i 1965, efter at en fælles interesse for teater havde ført dem sammen på Den danske Studenterscene, hvor Gunnar sad i bestyrelsen, og Susanne tegnede kostumer til et stykke af den lyse Limfjordsdigter Jens August Schade, der som bekendt skrev en roman med titlen "Mennesker mødes og sød musik opstår i hjertet". Intet under, at Schade indtager en hædersplads i Korshøjgaards Limfjordsdigterstue.

Redaktionen

Efter nogle års aktiv medvirken i forsøget på her i Sydthy at få etableret en afdeling af FN – Universitetet, baseret på Grundtvigs universitetstanker, førte en stadigt stigende optagethed hos os begge af de thylandske folkesagn og de nordisk – keltiske myter til skabelsen af Lunaria Kunstsamling og museumshaven Danas Have. Ikke fordi vi på nogen måde var blevet asa–dyrkere. Men som det fremgår af gæstebogen, af hvilken der i én af de efterfølgende artikler bringes eksempler, kan også nutidsmennesker finde inspiration i vore forfædres livssyn, samfundssyn og menneskesyn, der med sin årstids- og naturforbundethed stræbte efter at bringe menneskets og samfundets liv i harmoni med universet, det ikke-menneskeskabte.

Susanne Tvermoes og Gunnar Iversen

Traner ved labyrinten. Løvcollage af Susanne Tvermoes..

Lunaria Kunstsamling 25 år

Af Susanne Tvermoes, Sindrup

Begyndelsen

Ideen til at lave en permanent udstilling med mine billeder af løv og blomsterblade, opstod i 1980 efter en af Thys vældige nordvestenstorme. Vi havde da boet i Thy i omkring en halv snes år. En lille bygning som stod øst for stuehuset, havde været brugt til hønsehus og garage. Efter denne storm havde den vestlige gavl på huset rykket sig løs og stod og svajede i vinden. Vi skulle så beslutte, om vi ville rive huset ned eller restaurere det. Vi valgte det sidste. Men hvad skulle vi bruge det ca. 60m² store hus til?

En dag foreslog Gunnar om ikke vi skulle prøve at lave et museum i bygningen, et sted hvor jeg kunne udstille mine billeder og teaterdukker. En vild ide! Men vi gjorde det, og i 1981 kunne vi holde rejsegilde.

Men hvad skulle barnet hedde? Det var hverken et galleri eller et egentlig museum, men en samling udstillede billeder. Så vi valgte at kalde det en kunstsamling.

En dag, hvor jeg sad og bladede i et frøkatalog fra en planteskole, faldt jeg over det botaniske, latinske navn for judaspenge: LUNARIA, måneblomst. Det navn har den p.g.a. de store runde, månelignende frøstande på den toårige plante, som jeg bruger meget i mine billeder. Derfor blev det endelige navn Lunaria Kunstsamling – i daglig tale Lunariet. Selvom folk synes det måske er et lidt mærkeligt navn, har vi beholdt det. Igennem årene har vi udstillet billeder her, med forskellige temaer f.eks. om nordisk mytologi, folkesagn fra Thy, samt alle slags eventyrlige fortællinger og bibelske billeder. Nogle år senere fik vi en ny ide.

Limfjords – digterstuen

Gunnar havde lagt mærke til, at der var forbavsende mange forfattere, der enten var født omkring Limfjorden, eller havde en eller anden tilknytning til fjorden.

I et par stuer i stuehuset indrettede vi Limfjordsdigterstuen. I den ene stue er der en lille samling bøger af Limfjordsdigtere, som interessant nok viste sig at have to ting til fælles: et socialt engagement og et poetisk, kosmisk livssyn, udtrykt i deres værker.

Samlingen fokuserer på perioden omkring århundredskiftet 1800-1900, hvilket passer fint til den tidlige 1900-tals stil, huset er bygget i. Nulevende, moderne Limfjordsdigtere har dog også fundet plads i samlingen.

Det andet rum er viet til mine bedsteforældres generation. På farforældrenes side var det kunsten der optog dem, de både tegnede, malede og fotograferede.

Morforældrene hørte til i det københavnske, litterære miljø omkring Georg Brandes. De havde mødt hinanden til Georg Brandes forelæsninger. Både Jeppe Aakjær, Johannes V. Jensen og andre hørte til deres bekendtskabskreds. Senere blev de skilt, og min bedstefar Simon Koch, som selv skrev romaner, flyttede sammen med den tids "femme fatale", forfatterinden Agnes Henningsen. I stuen ses et "modespejl" som hun har ejet, samt et skab som hendes søn (med forfatteren Carl Ewald) Poul Henningsen tegnede og fik lavet til mine forældres bryllup.

Limfjords – digterhaven

Til Limfjordsdigterstuen hører også en lille have. Her kan man finde udvalgte eksempler på planter og blomster som Limfjordsdigterne har skrevet om. Der er også en lille dufthave med skovmærker, ambra, lavendel, flox og roser - minder fra husmandsstedets bondehave for hundrede år siden.

Danas Have

Men vi havde også en stor have til det tidligere husmandssted, vi boede i. Det meste af tiden havde den ligget hen som naturgrund, med en

fantastisk udsigt ud over Limfjorden, som på det sted kaldes Nissum Bredning. Sindrup ligger højt på en gammel istids morænebakke, med Toftum Bjerge lige over for. Det var da næsten synd, at holde den udsigt kun for os selv! Så lidt efter lidt, fra engang i 1990erne, fik vi etableret Danas Have. Gunnar fik hjælp fra lokale håndværkere, stenhugger, smed, træskulptør, tømrer og havemand til at skabe en lille oase, hvor man kan føle sig hensat til tidligere tiders naturoplevelse - for hundreder af år siden.

Frejas Sal

Som sidste skud på stammen kom sidst i 1990´erne Frejas Sal til. Den gamle lade havde i årevis trængt til at få udskiftet taget, og det kunne pludselig lade sig gøre, fordi jeg fik tildelt et beløb fra Avnede-fonden, næsten som en gave fra himlen!

Frejas sal er indrettet med borde og bænke, hvor man kan se og høre fortællinger om Thys mytologiske fortid og historie, mens man indtager sin medbragte kaffe.

Billeder af blade

Den form for billeder af blade, jeg har arbejdet med siden min barndom, kaldes collager. Det er et fransk ord, som betyder opklæbning.

Det var kubisterne, der huserede i kunsthistorien omkring begyndelsen af 1900 tallet, som på pap eller lærred klistrede alle mulige ting sammen til et billede, f. eks. små stumper avispapir, tøj, fotografier, gamle billetter eller etiketter.

For mit vedkommende er det altså blade og blomsterblade, som i små eller større stykker limes på papir med ganske almindelig hvid lim.

I princippet kan alt i blad- og blomstermateriale bruges, bare materialet ikke er for tykt. F.eks. tang, salatblade, nedfaldsløv og kronblade fra mange slags blomster, som jeg finder i min have eller som gode venner samler til mig. Næsten alle farver er til rådighed, dog ikke grøn, som nedbrydes ret hurtigt under lysets påvirkning, men som ofte bliver til en anden spændende farve, jeg kan bruge.

Det gælder om at lære sit materiale at kende.

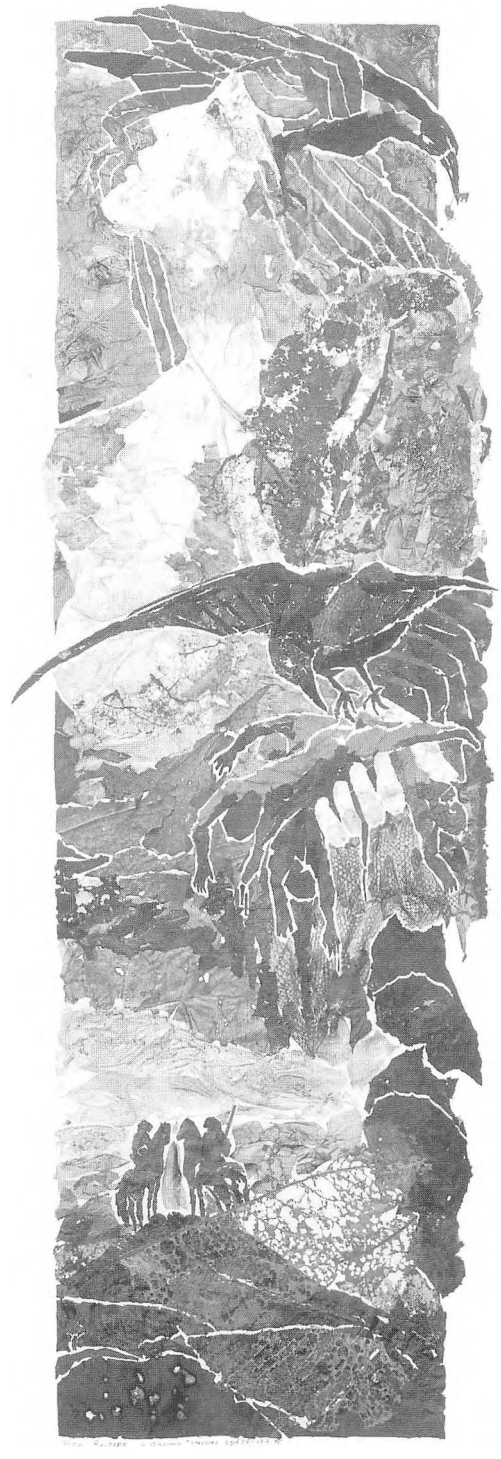

Freja med ravne.
Løvcollage af Susanne Tvermoes.

Nogle farver ændrer sig allerede under presningen og tørringen af bladene, for andre sker dette først når de har været udsat for lysets påvirkning. Men på et eller andet tidspunkt standser disse processer, og bladene ændrer sig ikke mere.

Men hvor har jeg det fra? Jeg havde en faster, Else Jacobæus, der sit hele lange liv arbejdede med blomsterbilleder, som hun kaldte dem. Det var under et sommerferieophold hos hende, da jeg var 12 år gammel, jeg så hvordan hun arbejdede. Jeg fik lov til så at sige at kigge hende over skulderen. Siden har jeg bestræbt mig på at blive hende en værdig arvtager.

I Limfjords-digterstuen er udstillet nogle af hendes værker fra 1920'erne og 1930'erne, som jeg har arvet fra hende.

Når jeg er ude med udstillinger eller for at holde foredrag, falder dette spørgsmål uvægerligt: hvor lang tid tager det at lave et billede? Jeg ved det faktisk ikke, for hvordan skal jeg måle tiden? Er det kun den tid det tager at lime billedet sammen, eller skal jeg tage hele processen med, så som indsamling af blade, presning og tørring af materialet, eller tiden, der går med at få ideen og bearbejde den osv. Små billeder kan tage frygtelig lang tid, store billeder går pludselig uventet hurtigt. - Under alle omstændigheder skal man regne i uger, måneder eller år.

I min bog "Billeder af blade", har jeg skrevet:

At finde et motiv eller en ide til et billede er vistnok en yderst personlig, individuel sag. Om der kan gives egentlige retningslinier herfor, er jeg ikke ganske sikker på. Hvordan og af hvad man bliver inspireret, afhænger af temperament og personlig kulturel baggrund, men også hensigten og målet med billedet kan variere.

Indfaldsvinkler til områder, hvorfra det er muligt at finde ideer, motiver eller det der kaldes inspiration, er for mig naturen, sproget og fantasien.

Naturen kan på en måde betragtes som ét stort billede, der i al sin skønhed - eller grimhed - ligger for vore undrende blikke. Som et spejl der viser os livet i alle dets former, levende som døde. For den, der kan se. At kunne se med egne øjne er afgørende vigtigt, næsten vigtigere end at kunne tegne, når det drejer sig om at lave billeder.

Med naturen mener jeg hele landskabet med dets himle, og havet i den udstrækning det menneskelige øje kan opfatte og se dem. Men det er også et enkelt udsnit, et afgrænset udvalgt stykke af et landskab. En bakketop med et træ. En snoet vej med et menneske på. Eller skovpartiet med den berømte kronhjort. Det er også en kvinde, en hest, en flok trækfugle, en mariehøne, et firben, en rose, en tidsel. Det er byens landskab med bygninger, gadebelysning, pragt og elendighed i det menneskeskabte by-landskab.

I naturen findes det hele.

I århundreder har billedmagere draget ud og udvalgt sig et stort eller lille stykke natur, som de har gengivet, alt efter temperament, kunnen og tidens herskende stil eller smag eller protest mod samme. Enten som en nøje, fotografisk registrering eller som en abstraktion, hvor naturen ikke altid er umiddelbart genkendelig. Eller naturen er brugt som baggrund for at fortælle en historie eller skildre en følelse, en stemning.

Den måde det udvalgte motiv er skildret på, fortæller, formidler noget om billedmagerens egen fortolkning. En fortolkning, som betyder noget for hende selv, og som hun håber at kunne videregive beskueren i form af en oplevelse og en meddelelse om, at det er muligt at se – opleve - med andre øjne, et anderledes sind.

Af naturens varierende fremtoninger lærer vi at se form, farve og struktur i dens reneste form og i dens mest komplicerede opbygning.

Sproget. Selv har jeg megen glæde af at bruge ordet, sproget som inspirationskilde. Ordene, sproget som findes talt eller nedskrevet i myter, eventyr, sagn eller anden litterær form, som kan sige os noget om menneskelivets vilkår, følelser og forhåbninger. Det, der optager mig, er at prøve på at nå tilbage til de billeder eller forestillinger, der ligger bagved, eller forud for sproget, idet jeg arbejder ud fra forfatteren Aksel Sandemoses antagelse, at "I begyndelsen var ikke ordet, men billedet".

Den tavse. Løvcollage af Susanne Tvermoes

Menneskenes gøremål, hverdagslivet, de store historiske begivenheder er en anden betydningsfuld motivkreds, hvor vi kan opleve os selv som levende væsner med en tilknytning til fortid, nutid og fremtid. Noget der giver os identitet som mennesker i almindelighed, og med et geografisk, socialt, historisk, kulturelt og mentalt tilhørsforhold.

Valget af og udformningen af et motiv siger altid noget om den tid, vi lever i og den baggrund vi kommer med, og måske den fremtid, vi går ind til.

Fantasien eller det helt personlige billede, de pludselige til tider irrationelle forestillinger, der kan opstå i hovedet på en, er måske en kombination af de landskaber, de byer, de begivenheder, de oplevelser, de hverdage, de forhåbninger, vi bærer på. Men ikke mindst de drømme vi drømmer om natten, hvad enten vi husker dem eller ej, er muligvis den vigtigste igangsætter af de fantasier, der kan vise sig at blive til billeder.

Alle mennesker har en billeddannende evne, som bruges mere eller mindre aktivt og bevidst. Ikke kun til at skabe billeder med, men også til at forstå og fortolke den verden, der omgiver en i det daglige. Tænk bare på alle de billeder vi bruger i sproget. For at forstå sætningen "det er hundekoldt", må der ligge en billedlig forestilling i beredskab. At franskmanden om det samme fænomen siger "andekoldt" (froid de canard) indebærer på samme måde, at man ser et billede for sig. Det afgørende er ikke om det er en hund eller en and, men at det er et billede, der ligger til grund for udtrykket.

Teknikken. Først skal ideen, motivet til billedet, stå nogenlunde klart inde i mit hoved. I nogle tilfælde tegner jeg en mindre skitse, for at se om ideen er holdbar. Om den nu også kan udformes, som jeg har forestillet mig. Når man arbejder med blade i collageform, kan det være lidt vanskeligt at udarbejde skitser. Det jeg lægger mest vægt på, er at skitsen ikke binder mig for stærkt på forhånd, for bladmaterialet er aldrig helt til at styre efter linier og streger. I skitsen prøver jeg figurernes placering i billedet af, landskabets former, den eventuelle fordeling af lyse og mørke partier, som skal give balance i billedet. I langt de fleste tilfælde tegner jeg en løs skitse direkte på det papir, jeg limer selve billedet fast på.

Samtidig med udarbejdelsen af skitsen overvejer jeg i store træk hvilke blade der skal bruges. Også her gælder det om ikke at lægge sig for fast, for ikke at afskære sig fra de muligheder selve bladmaterialet kan give, sådan at det får lov til at øve sin indflydelse på billedet. Det er vigtigt ikke at tage initiativet fra materialet og anvende magt imod det.

Afhængig af de forskellige billedelementers størrelse, så river, brækker eller knækker jeg bladene i mindre, bekvemme stykker, så de passer til de bestemte figurer og former, som jeg vil have frem. I mange tilfælde ville det være betydeligt lettere at klippe med en saks. Men det er lidt snyd, mener jeg, at bruge saksen – hvilket dog ikke skal afholde andre fra at gøre det. Men klippede kanter bliver mere kedelige end dem, der fremkommer ved uregelmæssige rivninger.

Hvert enkelt stykke blad skal limes på for sig, ellers er det ikke til at styre. Enten kommes limen på bladstykkernes bagside, eller den smøres direkte på det sted hvor bladet skal placeres i collagen. Til at holde på bladstumperne bruger jeg en pincet med flade ender.

Forbruget af bladmaterialet varierer selvsagt, afhængig af billedstørrelsen og antallet af de forskellige arter der skal bruges. Det kan godt lade sig gøre at bygge et billede op på en, to, tre forskellige arter. Og det er for resten ganske spændende at øve sig i nøjsomhed i antallet af arter en gang imellem.

Blade er taknemmelige at arbejde med. Man kan altid få en eller anden virkning frem med dette naturmateriale. Det strammer selvdisciplinen engang imellem ikke at bruge de kønneste former og de mest strålende farveladekulører, der er at vælge imellem.

Om kunst. Når man taler om billeder, vil ordet kunst uvægerligt dukke op på et tidspunkt. Og hvornår bliver et billede så til kunst. Om noget er kunst afhænger af den til enhver tid her-

Viber i Thylandskab. Løvcollage af Susanne Tvermoes.

skende smag, selvom det afgjort kun er en brøkdel af forklaringen og aldrig nogensinde bør blive hele forklaringen.

Der findes begreber her i livet, som mennesker altid har haft en ubændig trang til at definere. Bure inde i faste, ubestikkelige sproglige beskrivelser eller billeder. Kunst og kærlighed hører til de mest besværlige af slagsen. Formentlig fordi begge hører hjemme i følelseslivets mange krinkelkrogede former og varianter.

Der ligger en udfordring, en kraft i det vanskeligt definerbare, men også noget grænseoverskridende, farligt, uforudsigeligt, såvel i kærligheden som i kunsten. Men for kunstens vedkommende er der yderligere nogle håndværksmæssige kvalitetskrav, der skal være opfyldt, før man kan begynde at diskutere om det er kunst.

At arbejde kunstnerisk er en proces, hvori der indgår flere ingredienser. Håndværket og det personlige særpræg, som gerne skulle formidle en nyskabende oplevelse, både på det personlige- og det universelle plan. Kunst skal først og fremmest opleves, ikke nødvendigvis forstås.

Om billeder er nogen nytte til, er blevet og bliver til stadighed diskuteret. Billeder kan skjule en sort plamage på tapetet, se nydelige og dekorative ud på væggen. Eller bruges som investeringsobjekt, skattetænkning. Men billeders værdi beror også på andre faktorer af mere følelsesbetonet og oplevelsesmæssig art.

At fortælle historier. Hvad vil jeg med mine billeder? Jeg prøver at fortælle historier. Forfatteren Aksel Sandemose siger som tidligere

nævnt: "I begyndelsen var ikke ordet, men billedet". Jeg forstår det således, at før en historie formes i ord, opstår en forestilling, et billede – selvom afstanden mellem billede og ord er meget lille, så man næsten ikke mærker hvad der kom først, billedet eller ordet.

Jeg prøver at komme tilbage til billedet bag ordene, altså mit eget billede, for alle har vi forskellige billeder i hovedet. Jeg lader mig inspirere af alle slags fortællinger, mest fra vor gamle mytologi, nordisk såvel som keltisk, folkesagn, folkeviser, gerne fra Thy, men også Biblen og eventyr og vore Limfjordsdigtere. Alt lader jeg foregå i landskabet – med vindblæste træer, oldtidshøje, fjorden, skyer og fugle, der flyver i blæsten - som er THY, i én stor Limfjordssaga.

Jeg ser også mine billeder som en forberedelse til at træde ud i Danas Have med fjorden som baggrund for fortællingen om naturens og årets ring, eller Limfjordsdigternes univers.

Jeg kom selv som en fremmed fugl til Thy, men landskabet og naturen her var det, der fik mig til at ane et helt univers, en sammenhæng mellem nutiden og vor fælles urtid, der tænkte verden og kosmos sammen på en forunderlig måde, jeg måske ikke altid helt forstår, men som stadig beriger mig med billeder at arbejde med.

Det er mit indtryk at når folk får denne særlige fornemmelse af at billederne, haven, naturen og digterne går op i en højere enhed, bliver det til en stor, næsten tidløs oplevelse for dem. Ofte giver de udtryk for det i vores gæstebog.

Billeder kan måske undværes. Helst vil jeg dog foretrække til stadighed at kunne glædes over, at andre laver billeder, der er anderledes, inspirerende, også farlige billeder, som piller ved mine tilvante forestillinger – samtidig med, at jeg selv laver mine egne billeder. Fordi jeg ikke kan lade være.

Susanne Tvermoes

Født i København i 1938. Flyttede til Sindrup i Thy med familien i 1969.

Uddannet på kunstskoler i København, London og Bochum i Tyskland, er i øvrigt selvlært. 1963 uddannet som lægesekretær og har arbejdet på sygehuse i København og på Thisted, Koldby og Vestervig sygehuse til 1985.

Arbejdede med teaterdukker i perioden 1964 – 84. Bl.a. dukker til Danmarks Radio, TV – teateret: H. C. Andersens Skyggen og Historien om en Moder. Og eventyrfilmen Miseri Mø.

Har også en årrække arbejdet med scenografi og kostumedesign til forskellige egnsspil skrevet af Gunnar Iversen, bl.a. på Cirkusgården i Ydby, Schackenborg slot og Vitskøl Kloster.

Siden 1981 egne udstillinger i Sindrup, Lunaria Kunstsamling Danas Have. Udstillinger i Frankrig, Tyskland, Sverige og Færøerne, museer, biblioteker, kunstforeninger og andre institutioner bl.a. PBS, DSB, Nationalbanken og Friluftsrådet i Danmark. Repræsenteret på Thisted museum med billedsuiten over J. P. Jacobsens Fru Marie Grubbe, Museet i Nykøbing med billedserien Folkesagn fra Mors. Skyum Idrætsefterskole med ni billeder til Ask Yggdrasil. Heltborg museum, Åbenrå museum, Viborg Amt, Sydthy Kommune, Danmarks Radio, Holstebro, Naturhistorisk Museum, Århus.

Bogillustrationer til bl.a. Kaj Mogensens: Brødet. Gunnar Iversens: Den indre svinehund. Skrevet og illustreret bøger om dukketeater samt bogen: Billeder af blade, om at lave løv-collager (udsolgt fra forlaget).

"Et skjult klenodie, uden for turismens slagne landevej"

Fra LUNARIA KUNSTSAMLING-DANAS HAVE's gæstebog

Bladrer man gæstebøgerne igennem, er det tydeligt, at det er en uventet anderledes oplevelse, der møder de der finder frem til seværdighederne i Sindrup:

"For en gangs skyld noget, der er helt anderledes", fastslår en gæst fra Thüringen. Han suppleres af andre udenlandske besøgende, bl.a. fra Ungarn:

"En ny og smuk oplevelse – forbløffende!"

Den glædelige overraskelse deles af indenlandske gæster, f. eks. en friskole:

"Vi har fået vore øjne åbnet for en kultur, vi ikke vidste, vi havde!"

Mange beskriver deres oplevelse af stedet som en helhedsoplevelse:

"Et Gesamt – kunstværk!", beskriver en gæst fra Bremen sin oplevelse, der uddybes af en fhv. studievært på det nordtyske TVs Hamburger Journal, Richarda Kaellander:

"En samhørighed af kunst, fortid og natur!".

Hun følges op af en kunsthistoriker, Marion Taube, Düsseldorf:

"Et poetisk sted med dybe rødder i historien og sanseligt overbevisende, i Her-og-Nu. Levet af sine "opfindere" og netop derfor en værdifuld oplevelse for den besøgende".

Havevandringen opleves som en "rejse ind i en anden verden", stedet i sig selv som en oase:

"Et roens og forundringens sted", der føles som "en blid omfavnelse".

En kvinde fra Kassel: "I denne inspirerende atmosfære kan sjælen trækket vejret dybt og optage nye impulser".

Det bekræftes af en kvinde fra Californien: "Oplivende! En gave":

Og af danske storbymennesker:

"Vitaminer for sind og sjæl".

"Ren healing!".

"Vi føler os opløftede!".

"Jeg er fyldt af glæde!".

Kort sagt af en afrikaner: "Jeg har forelsket mig i det sted!".

Af en brasilianer: "Simplemente fantastica!".

Og af en 16-årig dansker:

"Smaddergodt!".

Hans jævnaldrende, Sophie fra København, siger det med en tegning af hende selv, der "tager hatten af for det her sted" – i det afsides sydligste Thy.

Vejen til Danas Have

Af Gunnar Iversen, Sindrup

Når du fra Lunaria Kunstsamling træder ind i museumshaven Danas Have, er det som at gå ind i en anden verden, to årtusinder tilbage i tiden, ind i en tid, hvor menneskets livsløb og verdens skæbne lå i kvindehånd.

Sagnet om Limfjordens skabelse

Fra Danas Have er der et overrumplende vidtstrakt udsyn over Limfjorden, fra Oddesund i syd til Thyborøn i vest.

Det var et folkesagn om Limfjordens skabelse, der for mig blev begyndelsen og inspirationen til Danas Have.

Sagnet fortæller, at der på den tid da Jomfru Maria fødte verdens frelser, levede en fornem jomfru i det nordlige Jylland, anset for at være troldkvinde. Da hun fik nyheden om Marias jomfrufødsel, svor hun, at hun ville føde en, der skulle blive endnu større.

Som sagt, så gjort. Hun nedkom med - en so! Og så stor blev den, at når den gik og rodede efter føde i egeskoven med sine 12 smågrise, kunne man se dens børster over træernes toppe. Og så dyb var den fure, den gravede med sin tryne tværs over Jylland, at vandet på et tidspunkt trængte ind fra begge sider af halvøen.

Således dannedes Limfjorden, som man gav navn efter soen, der hed Limgrim.

To tanker gik gennem mit hoved, da jeg havde læst Limgrim-sagnet.

Den ene tanke gik tilbage til de forelæsninger i religionshistorie, jeg havde sneget mig ind til i de år, jeg læste psykologi ved Københavns Universitet. Den anden gik til forfatteren Martin A. Hansen, der på et tidspunkt i sit liv, da han var gået i stå som skønlitterær digter, sammen med maleren Havsteen-Mikkelsen begav sig på rejse gennem de danske egne, gennem årstider og århundreder, i en søgen efter at komme på sporet af vore forfædres trosforestillinger, en opdagelsesfærd der mundede ud i bogen Orm og Tyr. Var det herfra? - eller fra hans Tanker i en Skorsten, eller måske var det fra hans Tornebusken, at jeg mente at huske hans opfordrende påpegning af folkesagnet som stedet, hvor megen glemt gudelære ligger gemt.

Under alle omstændigheder, jeg fornemmede helt klart, at jeg med Limgrim-sagnet stod over

Limfjordens skabelse, set fra Danas Have.

Lunaria, Korshøjgård, set gennem poppeltræer. I mytens verden er poplen Tiden, Rummet og Dybets gudinde, som af længsel efter Dagslysets unge gud græder tårer af rav.

for en jysk skabelsesmyte fra vikingetid, sågar noget så usædvanligt som en dobbelt skabelsesmyte. Myten om Limgrim fortæller ikke alene, hvordan Limfjorden blev skabt, men også hvordan dens skaber blev til, soen Limgrim.

Var Limgrim et dæknavn for en skabelsesgudinde?

Hvad betød det mærkelige ord Limgrim?

Limsoen Freja

Forstavelsen lim kunne jo hentyde til den hvide kalksten, der findes ved Limfjordens kyster og som den danske Stednavne Ordbog mener, har givet navn til fjorden. Men spurgte jeg min thybo-nabo, husmanden Bitte Lars, så var "en lim" en kost og en "grim" hovedtøj til den hest, han som den sidste af en uddøende race endnu gik og pløjede sine marker med her i Sindrup.

Jeg måtte ty til vikingens oldnordiske tungemål for at få rede på denne limstenshvide so, udstyret med kost og hovedtøj. Mit personlige eksemplar af Fritzners Ordbog over det gamle norske Sprog, udgivet i Kristiania i 1867, har været i gode hænder hos den gudbenådede mytefortæller Folke Trier Hansen i Hundborg, og har tilhørt Povl Hansen, forstander for Vallekilde Højskole fra 1893 og lige dele historiker og åndfuld fortæller, elev af en elev af thyboen Christen Kold. Det er som at arbejde hånd i hånd med de gamle åndsarbejdere, når jeg bladrer mig frem til en afklaring: Vikingens "limi" var en riskost, gjort af sammenbundne grene eller småkviste; en "grima" – en maske!

Limgrims lim kunne altså være dens børster, så stive og strittende som en riskost.

Men grim, en maske?

Har vi her i Norden haft forestillingen om en skabende gud, der optrådte under maske af en so?

Jeg slog efter hos Snorre Sturlason, den islandske historieskriver, der udover sine kongesagaer udgav en håndbog for skjalde, som

han syntes burde kende de talrige tilnavne, de nordiske guder og gudinder kunne optræde under. "Soen" var et tilnavn til Freja!

Kunne det virkelig passe, at Limfjorden skulle være skabt af skandinavernes store frugtbarheds- og kærlighedsgudinde?

Det kan det. De fleste forskere er enige om, at et andet af Frejas binavne, Gefn, "Den Givende", går igen i navnet på gudinden Gefion, der skabte sine fire sønner om til okser og pløjede Sjælland fri af Skåne. Med sin plovfure skabte hun Øresund, - ligesom Soen med sin tryne dannede Limfjorden.

Den keltiske troldkælling

Limgrim er altså ingen ringere end Freja. Men hvem var så hendes mor, troldkællingen, der som magtfuld jomfru skal have rådet i Limfjordsegnen for 2000 år siden? Jeg måtte ned i jernalderens historie. I sin bog, Germania, om de nordeuropæiske folkeslag, skriver den romerske historiker Tacitus år 98 efter Kristi Fødsel, at der heroppe, norden for romersk lov og ret, helt oppe ved eller ude i 'oceanet', d.v.s. Vesterhavet og Østersøen, bor stammer som dyrker "Terra Mater", Moder Jord, under gudindenavnet Nerthus. Som led i hendes kult føres hun fra det ene folkeslag til det næste i en indviet vogn trukket af køer, hvorefter hun vender tilbage til sin helligdom, hvor vognen køres ud i en sø for at blive renset.

Den nordiske gudelære kender imidlertid ingen gudinde ved navn Nerthus.

Kunne "Nerthus" være en latinisering af navnet på Frejas mor?

Sprogforskerne viste sig at kunne bekræfte min formodning: "Nerthus" kan være Tacitus´ gengivelse af navnet på en gudinde, Njærd, som sammen med sin bror, hav- og handelsguden Njord, avler Freja. Njærds navn findes endnu i stednavne rundt om i Skandinavien, og menes i lighed med broderen Njord at være blevet dyrket som den der "nærer", dvs. giver næring, ernærer og forsørger - slet ikke noget dårligt navn til en Moder Jord. Oven i købet passede det som fod i hose til navnet på hendes datter Gefn/Gefion, Den Givende, som gav menneskene lykke, trivsel og velfærd.

Endelig, syntes jeg, var jeg i min kildesøgning nået tilbage til udspringet for Limfjordsegnens nordiske mytologi, komprimeret og konserveret som folkesagnet om Limgrim.

Da fik jeg et kulturchok.

Navnet "Nerthus" var, skrev sprogforskerne, hverken nordisk eller germansk. Det betød egentlig "kraft" og var i sin oprindelse - keltisk!

Jeg anskaffede mig en gælisk-engelsk ordbog. Og ganske rigtigt: "neart" betyder på irsk kraft og styrke, vigør og energi - alt det, vi på nudansk henter i et "power-nap"! Ikke nok med det, "neart" betyder også rigdom og overflod, velmagtsdage. Fylde.

Rig som Njord, sagde man i vikingetidens skjaldedigtning.

Også i en walisisk-engelsk ordbog, tilsendt mig af en historisk interesseret bekendt i Wales, forfatteren Hywel Gwyn Evans, genfandt jeg Nerthus: "nerthu"- at styrke.

I 1880erne fandt man i Dejbjerg Præstegårdsmose ved Ringkøbing de søndrede dele af en kultvogn fra jernalderen. Nogle træbrikker, der anvendtes ved vævning, syntes at forbinde vognen med en kvinde.

Det turde være en Nerthus-kultvogn, fastslog Jan de Vries i 1956 i sin nu klassiske fagbog om Altgermanische Religionsgeschichte. Hans antagelse bakkes op af den fremtrædende danske arkæolog P. V. Glob i bogen om Mosefolket 1965. Men det var under min gennempløjning af bind 3 af storværket om Danmarks Oldtid, skrevet af Globs forgænger som rigsantikvar, Johannes Brøndsted, at jeg stødte på den for mig afgørende, ja næsten forløsende sætning.

Brøndsted skriver, at Dejbjergvognene - for der viste sig at være to - udmærket kan være fremstillet her i landet; men kunstneren som udsmykkede dem, må "have gået i keltisk stilskole."

Beslagene på den formodede Nerthus-vogn var - keltiske!

Var jyderne keltere?

Var troldkællingen, som fødte Limsoen, en keltisk modergudinde?

Jeg måtte sætte mig ind i den keltiske fore-

Verdenstræet Ask Yggdrasil, nornernes brønd og tulens stol.

stillingsverden. I et antikvariat med yderst rimelige priser faldt mit blik på en bogryg med titlen Celtic Mythology. Jeg pillede den ud. På omslaget var et stort billede af: Gundestrupkarret, fundet i Rævemosen i Limfjordslandet Himmerland, kimbrernes hjemland!

Var jyderne på Jesu tid lige så meget keltere som de var nordboer? I dansk arkæologi har man kaldt de sidste 500 år før Kristi Fødsel for keltisk jernalder på grund af de mange keltiske fund, der er gjort her i landet. Man har tolket de fundne genstande som importvarer, krigsbytte, grejer medbragt af keltiske flygtninge, eller hvad internationalt berømte fund som f.eks. Gundestrupkedlen angår, som gaver, udvekslet med en stammekonge i det egentlige, keltiske Europa. Den tanke, der som en mistanke var ved at snige sig ind hos mig, at vi jyder også var keltere, den tanke forekommer danske arkæologer utænkelig. Keltoi, "de fremmede", det var grækernes betegnelse for de fastlandskeltere der boede lige nord for Grækenland. De der boede længst mod vest, i det nuværende Frankrig, kaldte romerne for gallere, mens de der boede længst mod øst, i Lilleasien, kaldtes galatere - det var dem, Paulus skrev breve til. Ø-kelterne, derimod, beboede øerne i Atlanten, vesten for Jylland: England, Skotland, Wales, Cornwall og Irland.

Enhver der som jeg har besøgt Irland og Wales, vil vide at de keltiske folkeslag nok har en fælles keltisk kultur, en keltisk bevidsthed - men irere er irere, og walisere walisere. De er, kort sagt, fælles om at være noget for sig.

Det blev tydeligt for mig, da jeg læste om irernes havgud, Manannán, der udover at være havets gud også var en stor troldmand, der kørte i sin vogn hen over bølgerne som var havet en bølgende slette. I Wales hedder han Manawydan og er også der kendt som en dre-

ven magier; men tværtimod at være en havets guddom, bibringer Manawydan de walisiske landmænd kunsten at dyrke hvede. Men såvel i Irland som i Wales er denne gud en søn af guden Lir - i den nordiske mytologi kaldet Læ, havguden som holder til på Læsø.

Skulle den tids jyder så ikke kunne være keltere - og stadig være jyder? I så fald: var de mere ø-keltere end fastlandskeltere? Mere irere end f.eks. walisere?

Litteraturen om kelterne er overvældende. Hvor skulle jeg ende og begynde?

Gudinden Danas Folk

- Læs Leabhar Gabhála Eireann!

Det var det prompte råd jeg fik, da jeg spurgte en god gammel bekendt fra mine år som medarbejder ved Danmarks Radio, Jørgen Andersen, som allerede dengang, udover at være konsulent ved Radioteatret, var en af vore mest Irlandskyndige. I 1977 havde han udgivet sin disputats om sheela'erne, erotiske kvindelige skulpturer på middelalderlige kirkemure rundt om på de britiske øer, hvor de blev tillagt magisk kraft.

Jeg gik på Sydthy Bibliotek i Hurup og bestilte en videnskabeligt kommenteret, engelsk udgave af 1100 tallets Irlandskrønike, Invasionernes Bog - et værk, der har samme betydning for irerne, som Saxos krønike om Danernes Bedrifter har for os danske.

Som nutidsdansker kan jeg kun føle dyb taknemlighed over for et biblioteksystem og bibliotekarer, der gør det muligt, selv i en så afsides egn af landet, som Thy er i dag, med de mange uortodokse bogbestillinger at trænge gennem de gængse forestillinger om hvem vi er, og frem til en ny oplevelse af identitet. En uventet gave faldt mig i hånden i ventetiden, en bekræftelse på at jeg ikke var alene på vejen mod det mål, jeg anede lå derude i historiens tåge. Det var en bog af den skånske religionshistoriker Marianne Görman: "Nordiskt og keltiskt", - en præcis titel på en bog der på grundlag af en række undersøgelser fastslår, at religionen i Sydskandinavien, herunder Danmark, i slutningen af Bronzealderen og i keltisk jernalder, nok var nordisk, men med "tydelige keltiske træk". For Görman var det nærliggende at den nordiske gudeverdens herskende ægtepar i bronzealderen, Nerthus og Njord, var udsprunget af et "keltisk miljø".

Det var, som Nerthus selv blinkede skælmsk til en. Det var i 1987, og jeg føler stadig trang til at give Marianne et knus for den bog.

Ville Nerthus afsløre sit sande væsen for mig? Røbe sit sande navn? Åbenbare hvem der formummede sig bag naturkraftens dæknavn?Jeg stod med Invasionernes Bog i hånden. Nerthus skuffede mig ikke: I året 521 før Kristi Fødsel - netop i overgangen mellem bronzealder og keltisk jernalder - blev Irland invaderet af et folk som kaldte sig Tuatha De Danann, "Gudinden Danas Folk", der kom over havet til Irland fra "de nordlige øer", medbringende den kåringssten som de kronede deres nye konge på.

Det var som om de mange brikker til mit puslespil faldt på plads i ét og samme sekund:

Limfjordsegnens fornemme troldkælling var ingen ringere end Jordens gudinde Dana, ikke alene mor til Limsoen, frugtbarhedsguden Freja, men hele folkets og alle guders moder.

Kong Dan, søn af Dana

I den danske middelalderlige Lejrekrønike havde jeg netop læst om jydernes kåring af Kong Dan. Som tak for at Dan med succes havde forhindret Kejser Augustus i at erobre Jylland, "førte de ham til den sten, som kaldtes Danæryg, satte ham op på stenen og gav ham kongenavn".

I den islandske Skjoldungesaga havde jeg fundet denne interessante supplerende oplysning: Dan var søn af Rig og Dana.

Navnet Rig er kendt i den nordiske mytologi som tilnavn til selveste Heimdal, menneskers og guders stamfar. En mere passende ægtefælle kunne man ikke give menneskers og guders stammor, Dana.

Ved at tildele Dan dette guddommelige ophav, ophøjede jyderne Kong Dan til gudesøn - et herligt jysk slag i ansigtet på Kejser Augustus, der oprindelig hed Octavian, men som havde tildelt sig selv navnet Augustus: Den Ophøjede, i håb om at blive dyrket som

en gud, hvad han faktisk også blev efter sin død.

Danske historikere har ikke hæftet sig ved Lejrekrønikens beretning om Kejser Augustus' forsøg på at inddrage Jylland i det romerske imperium, der på det tidspunkt strakte sig helt op til Elben i Nordtyskland, ligesom danske religionsforskere har afvist Romantikkens store litterære navne, Poul Martin Møller, Oehlenschläger og H. C. Andersens nævnelse af gudinden Dana som ren romantisk fiktion.

Jeg følte mig mer' og mer' overbevist om, at datidens lærde med deres forkastelse havde kastet barnet ud med badevandet.

Kejser Augustus´ Limfjordstogt

At den romerske flåde vitterligt har vist sig i Limfjordsegnen, fremgår af det personlige CV, Kejser Augustus til forherligelse af egne bedrifter lod indhugge i en marmortavle på en tempelvæg i det af ham erobrede Lilleasien. For at udbrede den romerske '"fred" Pax Romana, til imperiets naboer, vedgår han at have beordret sin flåde sendt lige til "Kimbrernes land" Himmerland. Men ikke et ord om krig, tværtimod "bad udsendinge fra folkeslagene i disse egne om mit og det romerske folks venskab", ja de skal sågar have givet ham et af deres hellige kar i gave.

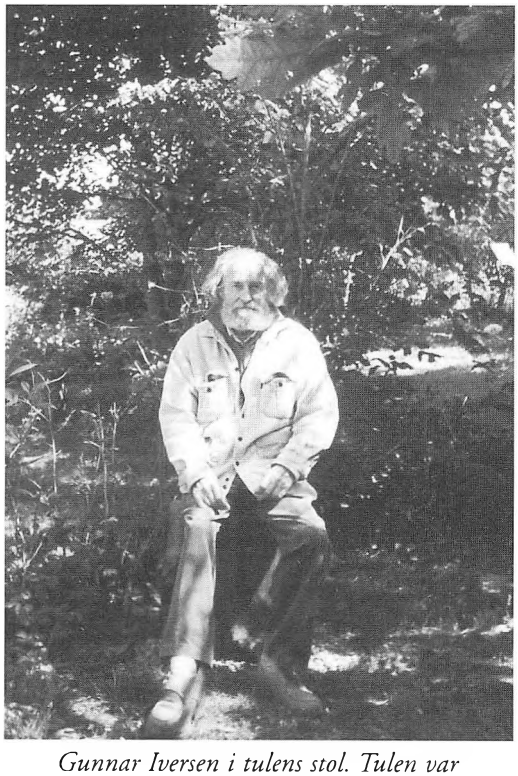

Gunnar Iversen i tulens stol. Tulen var fortæller.

Kejserens fremstilling af togtet til Limfjordsegnene år 5 efter Kristi Fødsel er i mine øjne et smukt eksempel på omformuleringer af den art, vor tids spindoktorer kalder "damage control". Venskabsgaven beseglede en fredsaftale, romerne indgik efter at have indkasseret et nederlag, som det naturligvis ikke var noget at skrive hjem om, endsige lade hugge i marmor.

For mig at se lå der et personligt motiv bag Augustus' flådeekspedition til den jyske halvø, nemlig det samme som historikere har påvist bag kejserens bestandige udvidelser af imperiets grænser i Middelhavsegnene: afgifterne fra Romerrigets handel med folkeslagene i rigets grænseegne gik direkte i Kejserens lomme! Altså:

Kejser Augustus' formål, der blev forpurret af Dan, var at få kontrol over jydernes fjernhandel og deres allerede dengang årtusindgamle fjernhandelsvej - Teutonernes Ravvej!

Teutonernes ravvej

I det fjerde århundrede før Kristi Fødsel - i keltisk jernalder - sejlede den græske købmand og opdagelsesrejsende Pytheas fra Marseilles, der dengang var en græsk handelskoloni, over til Cornwall i det sydlige England, hvorfra Marseilles fik sine leverancer af tin.

Fra Cornwall går rejsen over havet til en ø "på hvis kyster rav skylles op og sælges af øboerne til de nærved boende teutoner".

Teutonerne, som her træder ind på den verdenshistoriske scene som det første navngivne folk norden for Romerriget, nævnes igen, denne gang af romerske historikere, da de sammen med kimbrerne er blevet fordrevet fra deres hjemstavn af en voldsom flodbølge omkring 120 f. Kr. På deres vej ned gennem Europa, på udkig efter nye græsgange, nye steder at slå sig ned, synes de i vid udstrækning at have fulgt

teutonernes gamle Ravvej, som forskere mener forgrenede sig dels mod sydvest til Marseilles, dels mod sydøst til de græske øer.

Den romerske hærledelse troede ikke på de udvandrede teutoners tsunamiforklaring og lokkede dem i et baghold i Kärnten i Alperne under foregivelse af at anvise de hjemløse nordboer nyt land her. Da romernes krigslist gik op for teutonerne, blev de grebet af et sandt raseri, der resulterede i et knusende militært nederlag til romerne. Vejen til Rom lå hermed åben.

I imperiets hovedstad holdt man vejret, overbevist som man var om nordboerne egentlige hensigt: at erobre Rom og dermed verdensmagten. Da skete der det, som romerne ikke fattede. I stedet for at gå mod Rom bøjede teutonerne af og vandrede mod vest - i retning Marseilles!

Billedet af teutonerne, som de romerske historikere havde skabt med deres brændemærkning eller "branding" af dem som et krigerfolk, grebet af teutonisk "furore", vildt raseri, krakelerede. Teutonerne ville ikke være Verdens Herre. De var og blev det samme handelsfolk, som Pytheas havde kontaktet to århundreder tidligere. Deres mål var ikke Rom, magtens hovedstad, men verdenshandelens hovedby, Marseilles, deres gamle handelspartner.

Thy - Teutonernes hjemstavn

Kimbrerne boede på "den kimbriske halvø", Jylland, efter de fleste forskeres mening i Himmerland. Men hvor kom teutonerne fra?

Tyske oldtidsforskere er ikke i tvivl. Slår man op i Hermann Schneiders Germanische Altertumskunde - jeg fandt en udgave fra 1951 - konkluderes der:

"Teutonernes hjemstavn må altså søges på Jyllands vestkyst, hvor navnet på landskabet Ty (oldnordisk Thjôd) ved Limfjordens vestlige ende endnu den dag i dag betegner den nordligste del af deres område."

Med andre ord: teutonerne var den keltiske jernalders thyboer.

Men var de også Gudinden Danas Folk, Tuatha de Danann, som erobrede Irland 521 f. Kr.?

Var thyboerne keltere?

Romerne, der i Alperne stod ansigt til ansigt med teutoner og kimbrer, beskrev dem som keltere.

Vor tids danske historikere erklærer fra deres skriveborde, at romerne tog fejl. At de selv, i modsætning til romerne, aldrig har mødt en teuton, synes ikke at anfægte dem.

Mig førte anfægtelserne ud på en årelang opdagelsesrejse. En pocketbog om The Celts - igen med Gundestrupkarret på forsiden! - skrevet af kelterforskningens store gamle dame, Nora Chadwick, gav blod på tanden:

"Kimbrerne var allierede med folk kendt som Teutoner. Dette ord er beslægtet med det keltiske fællesnavn tuath (jfr. walisisk tud, "folk") og taget under ét, lader vore vidnesbyrd formode, at teutonerne var en gren af de keltiske folkeslag."

Jeg slog Thy op i den danske Stednavne Ordbog forfattet af prof. Bent Jørgensen.

Thy skrives i 1075 Thiut, og omtales 1231 som Thiud, Thythæsyssel; "Områdets gamle navn er identisk med (det gammeldanske) thiuth, "folk", videreudviklet til betydningen 'folkeområde", som i det gamle navn på Sverige, Svitjod."

Tilsvarende betyder det irske tuath (udtalt: tue) ikke blot "folk", men også - som det walisiske tud eller tuedd – "område", "egn", "distrikt", "land".

Thy, der den dag i dag af thyboer omtales som "Thyland", og som i vikingetid kaldtes Thjod, i jernalderen Teut, deler altså navnefællesskab med det keltiske "Tuatha de Danann", Gudinden Danas Folk.

Var der andre mulige keltiske spor efter dette folk i Thy?

Udover kroningsstenen, som siden skulle blive flittigt brugt ved irske kongevalg, medbragte Danas Folk ifølge den irske krønike solguden Lugs spyd og "Den gode Gud" Daghdas gigantiske kar, der sikrede folket et liv i overflod, tilmed en genopstandelse til et paradisisk liv efter døden. Karret blev imidlertid frarøvet Danafolket af dets modstandere, den herskende irske stamme, Fomorerne, der overgiver det til deres underverdenshersker, Balor med det

Danastenen i Danas Have, oprindeligt centrum for Kornmodsfesten 1. august til sikring af en god høst.

onde Øje og dermed er det forbi med lykke og velstand i Irland. Danafolket ender i irsk folklore som underjordiske alfer, elverpiger og bjergfolk i høje.

Krønikens oplysning er opsigtsvækkende. Lug og Daghda er hovedguddommene i den keltiske gudeverden. Og her tilstår irerne selv, at de ikke er hjemmedyrkede, men importeret kulturarv fra et land hinsides havet, beboet af Gudinden Danas Folk. Dette kan jeg kun tolke som et vidnesbyrd om, at landet og folket hinsides havet var keltisk.

Jeg dukkede ned i de thylandske folkesagn. Rummede de "glemte keltiske myter?"

Et folkesagn fra Ullerup ved Heltborg vil vide, at der engang kom et mærkeligt par ud fra Lundehøj, bærende en kobberkedel i mellem sig. De kom ind på nabogården og bad om mælk til deres barn. Men i stedet for at vise gavmildhed, greb bonden sit fyrstål og smed det i karret. Det blev så varmt, at parret ikke kunne holde fast på det, og de to højfolk flygtede ud af gården, efterladende kedlen.

Inden kvinden kunne tage flugten, måtte hun dog slå sine bryster, der var så store at de næsten slæbte hen over jorden, over skulderen med et kast!

Var jeg på sporet af Daghdas næringsrige kar, der blev efterladt hos Balor, goldhedens gud? I så fald var den langbrystede kvinde Eithne, Balors datter, som ifølge de keltiske myter flygtede med sin nyfødte søn for at søge skjul for sin far. Balor var nemlig blevet spået, at han ville blive dræbt af sit barnebarn, og derfor stræbte han dattersønnen efter livet.

En af Balors udsendinge får fingre i spædbarnet og haster af sted til en dam for at eksekvere den druknedød, Balor har forlangt. I det afgørende øjeblik falder nålen, der holder svøbet sammen, ud og barnet undslipper. Jeg tror, det har været denne mytiske episode, Thisteds indvånere "fra umindelige tider" fejrede påskedags eftermiddag ved Langdos-højen, hvori der var et hul fuldt af vand og mudder. Heri ofrede enhver af deltagerne i ceremonien - en knappenål til Langdosmanden.

Hvor holdt Balors datter sig skjult med sit efterstræbte barn? Jeg tror, på Ashøje. Under

den stendynge, der i folkemunde kaldes Heksegraven, bor der ifølge folkesagnet en jomfru sammen med sin lille søn.

En gammel thybo, barnefødt på gården nabo til Ashøje, Andreas Lodahl, har fortalt mig, at han som barn har smidt sten på Heksegraven; det skulle man, ellers ville der ske en ulykke! Hvad det var for en ulykke, fik han ikke at vide. Selv kom jeg ikke undervejr med det, før jeg fik nærlæst myterne om Balors dattersøn. Han er ingen ringere end den keltiske solgud Lug!

Spådommen, at han en dag skulle dræbe sin morfar, går i opfyldelse. Da Lug bliver stor nok, samler han en sten op, lægger den i sin slynge og slynger stenen ind i Balors onde øje, med døden til følge.

Drabsscenen tror jeg er blevet udspillet ved Lundehøj, hvor kobberkarret blev efterladt. Her fortæller et folkesagn om to jætter, Lunde og Favre, den ene boede i Lundehøj, den anden i nabohøjen Favres Knold. Deres indbyrdes fjendtlighed ender med døden. Præcist hvordan, husker sagnet ikke; det gør den keltiske myte til gengæld:

I det øjeblik fire af Balors tjenere med lodder og trisser og snoretræk får løftet gigantens øjenlåg med øjenvipper og det hele på klem for det dødbringende blik fra hans onde øje, slynger den unge Lug sin sten gennem sprækken og øjet, ind i hjernen. Og sådan dør Balor.

Thyboernes Favre må være Balor. Det irske ord fabhra, udtalt faure, betyder øjenvipper. Lunde må være den unge solgud Lug, som irerne helt klart så som en lunnach: en "aktiv ung mand". Havde Andreas Lodahl ikke som barn kastet en sten til den unge Lug, ja så havde Thy ligget gold hen.

Intet under, at denne årstidsmyte om Lug og Balor er en hovedmyte i Danafolkets keltiske mytologi. Nok så underfuldt var det for mig at se den udspille sig, som et rituelt teater, i thylandskabet.

Thy var efter mit bedste skøn et rimeligt sted at anlægge en sagnhave til ihukommelse af Gudinden Danas Folk, teutonerne, og deres jysk-keltiske livssyn, menneskesyn og samfundssyn.

Men var det berettiget med en Danas Have lige netop i Sindrup?

Revs Herreds Ting

På Tingbakkerne i Sindrup, få hundrede meter øst for Korshøjgaard, hvor Tinghøj og Galgehøj endnu syner højt i landskabet, afholdtes Revs Herredsting. Tingstedet blev brudt ned mellem 1800 og 1810, og den runde kreds af tingsten fjernet. I midten af tingkredsen stod en særlig sten med et hul igennem.

Jeg har eftersøgt den, uden held. Men i en bog om Irland fandt jeg en tilsvarende sten afbildet. Den står i Kildare og kaldes Edsstenen eller Sværgestenen.

Jeg fik den indskydelse at undersøge, hvad det at aflægge ed hedder på keltisk. Og gjorde store øjne: solguden Lugs navn har ikke alene betydningen "lys" - det betyder også "ed" og, som verbum, "at sværge". Den keltiske hovedgud Lug kunne med andre ord være knyttet til tinget i Sindrup! I så fald kunne Refs-tingstedet gå tilbage til keltisk jernalder og det danske folkestyre være mere end 2000 år gammelt.

Gennem sagnforskeren Mads Lidegaard stiftede jeg en dag personligt bekendtskab med fhv. statsskovrider Laumann Jørgensen og hans påvisning af stenkredse i bl.a. Hareskoven i Nordsjælland og Hanherreds Tingskov som jernalderlige solkalendere med indbyggede astronomiske sigtelinier til solopgange på de decideret keltiske fejringsdage: 1. november, det gamle keltiske nytår, som nu igen fejres som Halloween. 1. februar, 1. maj samt 1. august, Lughnasa, festdagen for solguden Lug!

På stedet besluttede jeg at rekonstruere tingkredsen her i Danas Have og fik stenhuggeren i Hurup til at levere edsstenen i midten, med hul igennem, for mig nøglen til gåden om Lugs tilknytning til tinget:

Lug repræsenterede den lyse årstid, en tvillingbror, Gronw den mørke halvdel af året. Skiftet fra den mørke til den lyse tid skete ifølge en af Danafolkets myter ved at Lug dræbte sin bror. Det sker ved et spydkast. Derfor, altså, bragte Danafolket Lugs spyd med sig til Irland; for uden det, ville årets løb gå i stå og folket leve i evig mørketid!

Lugs nødvendige drab på den mørke bror sker i fuld offentlighed, på tinge. Bror Gronw aflægger ed på at blive stående, mens Lug tager sigte - forudsat, at en sten må blive rejst imellem dem. Det går Lug med til. Stenen bliver rejst. Lug kaster sit spyd. Det går durk igennem stenen - og dræber Gronw.

Årets ring er sluttet.

Deraf hullet i Sindruptingets midtstillede sten.

Livsmod og livspoesi

Limgrim var ikke kun kendt og dyrket i Limfjordsegnene.

Ovre i det keltiske Wales gik Den store hvide So med sine 12 smågrise: korngudinden Ceridwen, omgivet af sit præsteskab, de 12 druider, og berømmet for sin skønhed af de walisiske digtere. Et magisk kar, visdommens og inspirationens kar, var hendes fornemste kultgenstand: "Cerid" betyder "digt, sang, musik, poesi". En Limfjordsdigter som Jeppe Aakjær ville ikke have været et særsyn i Wales; hvem andre end Ceridwen skulle kunne inspirere til "Rugens Sange"?

Som Ceridwens nordiske dobbeltgænger var Freja gudinde for kornets modning; Kornmodsglansen, som sås ved midnat i Hundedagenes augustmåned, skyldtes den hjælpsomme Freja, som var ude og slå ild med stål og flint for at se til, at rugen modnedes, så det blev en god høst.

Og som Ceridwen var også Freja en elsker af poesi, ikke mindst kærlighedsdigte, skriver Snorre Sturlason i sin håndbog for skjalde og fortæller, at Freja fældede gyldne tårer, da hendes elskede Odr forlod hende. "Odr" er oldnordisk for "digtekunst, ånd, inspiration", det som kan bevæge menneskets sind.

At en korngudinde dyrkes såvel af bønder

Tingstedet og Korshøjen, rekonstrueret i Danas Have. Høj en stod »på gloende pæle« 1. november (Halloween) ved mørketidens begyndelse. Dise-tinget holdtes i februar. Korset er det gamle nordiske symbol for den genopstandne sol.

som af videnskabsmænd og kunstnere, er ikke så mærkeligt. For vismanden drejer det sig om at komme ind til sagens kerne, for digteren om at få det væsentlige - sagens kerne - udtrykt på en kernefuld måde, i guldkorn, der gør en værdifuld tanke til en evig sandhed om menneskets vilkår: "Visdom gemt i få ord - hvilke kernesandheder!", sagde en beundrende H. C. Andersen om Salomons Ordsprog.

Fuldt af kraft og kerne, sådan skulle det være, hvis det skulle du til noget - kornet og kunstværket, digtet og mennesket. Derfor dyrkede man Nerthus, derfor dyrkede man Freja.

Det krævede livsmod. Derfor dyrkede man Dana. Det blev mig klart, da jeg slog Dana efter i en irsk pocket-ordbog, en gammel veninde sendte mig efter en Irlandsrejse:

"d á n a" siger irerne om den, der har vovemod, og selvtillidsfuldt og djærvt tør møde livet uden frygt. Men tag ikke fejl af den keltiske livsfilosofi:

Målet var ikke at leve sit liv i dumdristighed.

"d á n" betyder "kunst, digtekunst, digtning".

Danas Folk var livskunstnere. Deres livs mål var livspoesien, at gøre sit liv til et digt.

Sinne i Korshøjen

Et folkesagn fortæller, at en pige fra Sindrup engang skal være blevet røvet af røvere, der boede i en hule i Sindrups Tingbakke lige øst for Korshøjen. Her tjente pigen som husholderske.

Hendes navn er bevaret i et tilsvarende sagn fra Mariagerkanten. Pigen hed Sinne og har givet navn til den nærliggende høj, Sinneshøj. Har hun også givet navn til Sindrup?

Sindrup hedder egentlig Sinderup, udtalt med stumt d, og gerne med en e-lyd i stedet for i'et. Sprogforskerne antager, at stednavnet er dannet af det gammeldanske ord sinder, "slagger". Ikke mærkeligt, at kunstsmeden i den nordiske mytologi hed Sindri, efter de rødglødende hammerskæl der føg fra hans ambolt.

Sinne har dog næppe fået sit navn efter disse affaldsprodukter fra jerntilvirkningen, snarere fra en anden betydning af ordet "sinder", nemlig "glødende aske, glødende kul". Som husholderske var det hendes ansvar at passe ildstedet og sørge for, at arneilden blev holdt ved lige, at den ikke gik ud.

Jeg fik en mistanke. Rummede røverhistorien fra Tingbakkerne et overleveret folkeminde om en ild, der skulle brænde evigt på det nordiske ting?

Ved den irske gudinde og senere helgeninde Sankt Brigids kultsted i Kildare holdtes en evig ild ved lige alene ved nitten kvinders åndedræt, helt ind i 1200-tallet. Brigids fejringsdag var 2. februar, netop ved den tid hvor vi i Norden holdt Dise-ting. Diserne var gudinder, anført af Freja som i den funktion bar tilnavnet Vana-Dis.

I Sindrup har dog hverken navnet Freja eller Vana-Dis efterladt sig spor. Det har derimod navnet på en af de kvindelige guddomme, Snorre benævner asynjer.

En gammel stavemåde for Sindrup fra 1459 satte mig på sporet: Syndrup. Syn er navnet på en nordisk gudinde tilknyttet tingstedet. Snorre Sturlason fortæller om hende i 1200-tallet, at "Syn er sat til at forsvare dem, der ved tingsforhandlingerne vil gendrive falske anklager", ligesom hun skrider ind, "når en mand benægter sin skyld."

Nu vidste jeg, hvorfra det stammede, udtrykket "at samle glødende kul på ens hoved"!

Jeg genfandt Syn, Sandhedens beskikkede forsvarer, i det irske.

"Sine" og "Sean", med stumt a, betyder "at nægte at anerkende", ligesom ordet "seun"(med stumt u) der i tilgift har betydningen "at forsvare" - nemlig mod fortryllelse, eller - og nu bliver det interessant: ved hjælp af fortryllelse, såsom "at gøre korsets tegn".

Sinne fra Sindrup, som blev Revs Herreds ting-gudinde, kan altså have haft Korshøjen her ved Korshøjgaard, som sin egentlige residens, i den folkelige bevidsthed.

Som elverpige var Sinne kendt af kulsvierne, der brændte træ til kul i de store skove, i Sverige som i det midtjyske. Når kulsvieren tog et nødvendigt hvil, dukkede hun op ved kulmilen og drog omsorg for, at ilden ikke gik ud. Hun var seksuelt tiltrækkende, og så alligevel: Hun bar rævehale!

Tranedans i den stenlagte labyrint, oprindeligt en fejring af forårsgudindens udfrielse af vintergudens vold.

I Frankrig, i det keltiske Gallien, blev en ræv til tider brændt på Midsommerbålet. Bagefter samlede folk gløderne op og bar dem hjem - de bragte lykke.

Her har vi vel forklaringen på Sindrup-Herredstingets mærkelige navn, Revs, der kommer af - ræv.

At det er Sinne/Syn, der er ophavskvinden til rævenavnet, finder jeg bekræftet i det irske ord for ræv: sionnach, med stumt o. Hun går igen i navnet på den giftige plante digitalis, på dansk kaldet Fruehandske og rævebjælde, på engelsk Rævehandske, på irsk: Sionn, eller Lusnam-ban-sith, d.v.s. " planten som tilhører den unge blonde pige i højen".

Hvem var hun, Sinne, den unge blonde pige?

Kulsviere kunne fortælle om hendes lange bryster, som de iagttog i skæret fra det glødende kul i kulmilen. Ikke for ingenting kender folkesagnene hende som Slagge Langpatte. Irernes Sinech, "Den brystvorte-rige".

Hende var det, bonden så komme ud fra Lundehøj med det store kar, og som søgte skjul med sin lille søn under heksegraven ved Ashøje.

Sinne var Lugs mor. Og nu, da Lug var blevet stor og herskende over dagens og sommerens lys, havde hun slået sig ned i Sindrups Korshøj.

Korshøje markerer til tider korsveje, som her i Sindrup, hvor vikingernes søhandelsvej, Limfjorden, krydses af Ravvejen, teutonernes urgamle fjernhandelsvej ned gennem Europa. Korsveje blev helligholdt af kelterne, der brændte bål ved korsveje ved det mørke års begyndelse i november, hvorpå man kastede gløderne på hinanden, som en velsignelse - fra Sinne.

For "seun" betyder at velsigne, helliggøre, bringe lykke.

Jeg var nået til en korsvej i mit liv. Jeg måtte skabe en have til ære for Dana og Sinne, hvis gode navn blandt så meget andet også betyder: tålmodighed, mildhed, overbærenhed.

Gunnar Iversen
Er født i Sønderborg i 1938.
Ansat i Danmarks Radio som TV – producer hos Niels-Jørgen Kaiser, siden 1965 freelance.

Modtog 1969 sammen med Poul Martinsen Europæisk TV - Pris for "Broen", et TV - eksperiment i nedbrydning af fordomme mellem hippier og Vilde Engle. 1970 "Hævnens Time", om retsopgøret efter besættelsen.

Højskolelærer ved Krogerup Højskole. Studerede psykologi og religionshistorie ved Københavns Universitet og har bl.a. skrevet DR – grundbogen "Om Fordomme" 1969, "Hvor bliver lykken af i Danmark?" 1975, "Den indre Svinehund – Essays om fordomme og fordragelighed" 1987. Om flintens mytologi i "Flinten – Danmarks diamant" udgivet af Museet for Thy og Vester Hanherred 1995 samt artikler om Tro og Overtro, Humor og Normalitet i Psykologisk Opslagsbog 2003.

Producerede i 1970 – erne en række radioprogrammer for DR´s Kultur og Samfundsafdeling, bl.a. om dansk nationalkarakter i EF – afstemningsåret 1972, samt portrætsamtaler med thyboer. I 1980 – erne vært i Vestjysk Kaffeklub, Radio Midt & Vests månedlige samtaleprogram om livssyn, menneskesyn og samfundssyn.

Debuterede 1969 som dramatiker med TV – spillet "Mildest Talt", skrevet sammen med Ebbe Kløvedal Reich. 1985 hørespil om J. P. Jacobsen. Har siden Sankt Thøger Spillet, opført i Vestervig 1986 af Fyrspillene i Sydthy, forsynet Jylland med en snes historiske egnsspil, fra en "Forestilling om Guldhornene", opført i Schackenborg Slotspark i syd, til H. C. Andersen - spillet "Prinsessen af Vendsyssel", opført 2005 på digterens 200 – års dag i Brønderslev i nord.

Sammen med forfatteren Knud Sørensen med – initiativtager til Limfjordsegnens Litteratur Samvirke. Skrev sammen med Dorte Mosgaard og Jørgen Vestergaard manuskriptet til kortfilmen "Et rigtigt Bondeliv – en film om landbokultur 1940 – 90", 1994. I de senere år historiefortæller på TV/Midt-Vest.

Modtog 1986 Poeten Poul Sørensens hæderslegat. Sammen med Susanne Tvermoes tildelt teaterpriserne Den Gyldne Spade for arbejde med lokalhistorie 1989 og Anne og Arne Aabenhus legatets ærespris 1992.

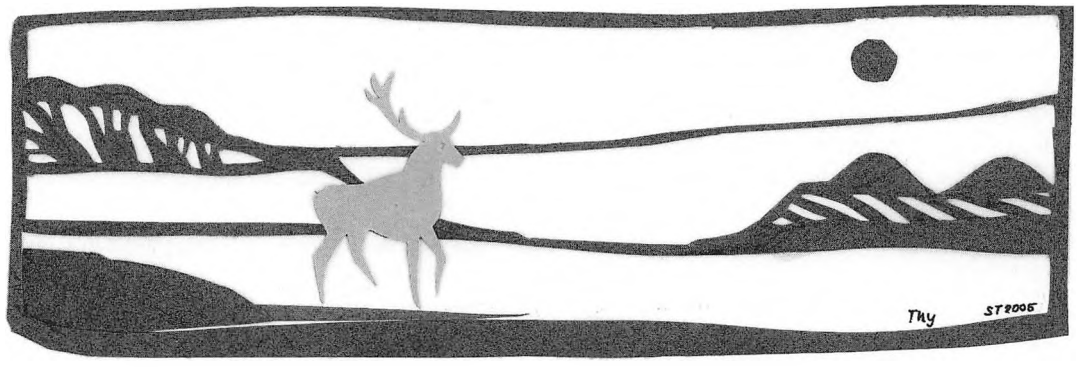

Boghandlere i Hurup

Af fhv. boghandler Helge Thinggaard, Vestervig

Den første boghandler i Hurup hed P. Ottesen. Han etablerede sig 1909 på det sted, hvor Nordea Bank i dag residerer. Butikken havde vist efter datidens forhold et rimeligt sortiment, og som fotoet viser, var interiøret hyggeligt, men varelageret var måske for stort til det begrænsede klientel. Det blev i hvert fald ikke til en lang karriere, for Ottesen gik konkurs 1910.

1914 kom Hjalmar Lyngbæk til byen og etablerede en mere levedygtig forretning netop der, hvor den nuværende boghandel ligger, Bredgade 120-122. Han - som såede frøene - og de fire efterfølgere er medvirkende til, at forretningen i 2004 rundede de 90 år og således hører til en af byens ældste.

Hjalmar Lyngbæk kom fra Silkeborg-egnen og kunne åbenbart se mulighederne i den hastigt voksende stationsby, som på daværende tidspunkt havde omkring 1.000 indbyggere. Han købte et almindeligt beboelseshus, og som det kan ses på billedet, var facaden de første år ret så prunkløs. Lyngbæk slog altså ikke større brød op, end han kunne bage.

Forretningen udviklede sig dog de første år så meget, at Lyngbæk allerede i 1920 udvidede ejendommen mod øst og nord om ad den ikke vinkelrette Lindeallé. Derfor fik butikken en særpræget facon. Den var måske ikke så praktisk, men man må indrømme, at det i stedet for en firkantet løsning helt utilsigtet gav en speciel atmosfære. Endvidere blev der bygget en etage ovenpå, så ejendommen dermed fik sit nuværende udseende.

Den nye etage samt loftet blev udelukkende

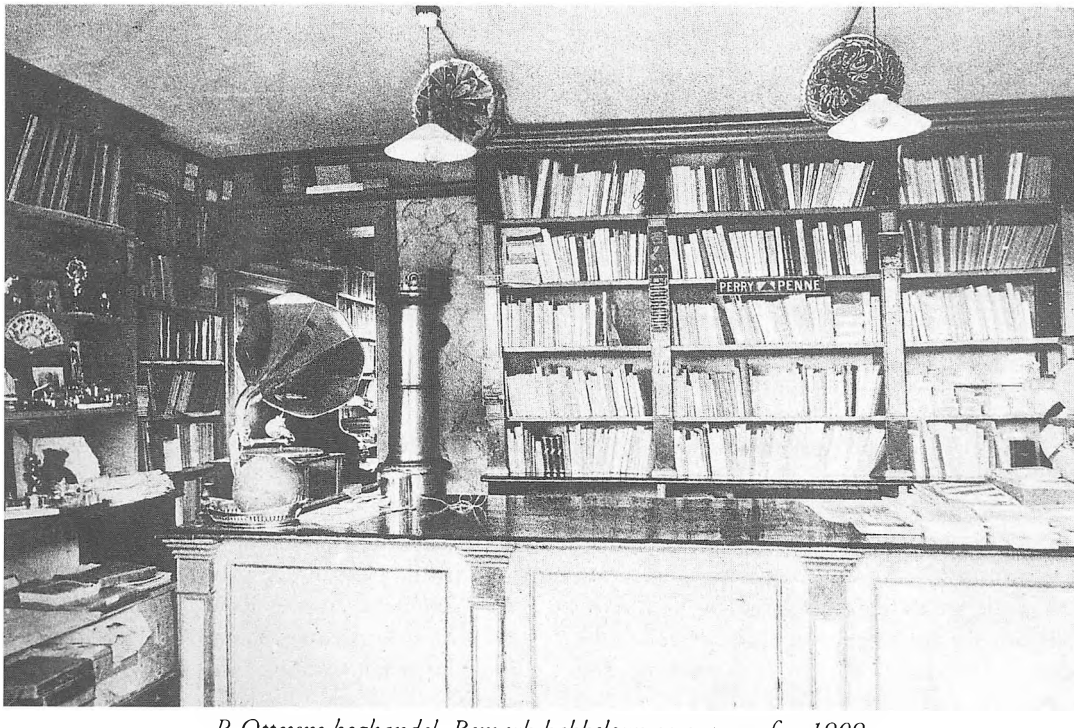

P. Ottesens boghandel. Bemærk kakkelovn og grammofon. 1909.

Sådan startede det. Hjalmar Lyngbæks boghandel. Facadens udseende ca. 1918.

anvendt til privatbeboelse. På den tid var det en ret så herskabelig lejlighed med bl.a. et hyggeligt kabinet med skydedør og facetslebet glas. Investeringen i den omfattende udvidelse af ejendommen har måske været for belastende for den unge boghandler, så det var måske årsagen til, at arealet bag det vestre vindue igennem årene helt op til midt i halvtredserne var udlejet til anden side. Som det af billedet fremgår, var der de første år trikotagehandel og senere tobakshandel.

De første år efter, vi havde overtaget forretningen, var den ene af Lyngbæks to døtre, Minna Skabo, af og til på besøg. Hun fortalte om trediverne i boghandelen - en periode hvor der i samfundet var en generel lavkonjunktur. Der var langt mellem kunderne, og hun berettede om sin fars store skuffelse, når et kundebesøg kun resulterede i et frimærkesalg. Det øgede ikke indtjeningen.

Sidst i trediverne ansatte Lyngbæk Hans Th. Hansen, som senere blev hans efterfølger. Hansen kom fra Børkop ved Vejle og blev hos Lyngbæk – dog afbrudt af en kort periode som bogholder hos den nyetablerede skotøjsfabrik NKP-Sko - indtil han i 1945 overtog forretningen. Lyngbæk trængte til afløsning. Han døjede med synet og var til sidst næsten blind. Boghandelen blev solgt, og familien flyttede til København.

Fra 1952-57 var jeg ansat hos Hansen. Det første år som "arbejdsdreng" og senere som lærling. Jeg erindrer, at mit fædrene ophav inden tiltrædelsen havde fortalt mig, at min kommende chef ikke skulle tiltales "Hansen", men "hr. Hansen". Ak ja, det var andre tider. I modsætning til nutiden var respekt og autoritet en selvfølge. Dengang sikkert for meget, men en gylden mellemvej er vist at foretrække. Jeg har i hvert fald aldrig kunnet forlige mig med, når en praktikant under en uges ophold tiltalte mig "Helge".

Bredgade ca. 1915. Bemærk at apoteket endnu ikke er blevet bygget.

Fra den omfattende "overbygning" af boghandlen 1920. Bemærk de arbejdende håndværkere. Det er datteren Minna, der står ved foden af den store stige. Det var åbenbart også det år, Bredgade blev brolagt.

Foto fra 20'erne. Så er både brostenene og Apoteket på plads. Apoteket blev opført 1918. Bemærk: ingen biler, men hestevogne. Den nærmeste kører med mælkejunger. Læg mærke til A. Andersens trikotageforretning i bygningens venstre side.

Det første år var der således tale om "alt forefaldende arbejde", bl.a. i vintersæsonen optænding i tre kakkelovne og budkørsel på varecykel med ugeblade. Dengang blev de ikke solgt i dagligvarebutikkerne, så der var et anseligt antal til udbringning. Tirsdag var den "store" bladdag. Da kørte jeg såvel formiddag som halvdelen af eftermiddagen uanset vind og vejr. God konditræning til et ungt håbefuldt menneske. Jeg erindrer, at en af abonnenterne hed Worm. Med min beskedne mellemskoleeksamen mente jeg at kunne så meget dansk og vurderede, at min forgænger i embedet havde skrevet en fonetisk jysk version af "orm", så jeg skrev altså fejlagtigt "hr. Orm" på etiketten.

Åbningstiden på almindelige hverdage var fra kl. 8,00 – 17,30, fredag til kl. 20,00 og lørdag til kl. 14,00. Bortset fra den sidste uge inden jul var der ikke noget, der hed "lang lørdag" eller åbent om søndagen. Det erindres, at butikslivet dengang var mindre stressende end nu om dage, bl.a. fordi der var et vist personalemæssigt "overskud". Lønningerne var ret beskedne. De vægtede ikke så meget i forretningernes budget som nu om stunder, og som ansat følte det mindre hektisk. Der var tid til lidt hygge. Jeg kan da huske, at vi fra boghandelen på skift (*i arbejdstiden*) af og til smuttede ind til tobakshandler Damsgaard ved siden af og smøgede den et kvarters tid. Den slags "udflugter" tolereres altså ikke i dag, men det var hyggeligt! Til gengæld var vi heller ikke i den travle juletid så karrige med at tage et par timer ekstra efter lukketid – uden honorar, men som kompensation fik vi en ret så stor kontant julegave. Ved 22-tiden blev vi inviteret ovenpå til kaffe med fru Hansens nybagte boller. Så det endte med, at vi havde haft en lang og god arbejdsdag. Korpsånden var intakt.

Og så var der den sommer, jeg næsten ikke

tør afsløre. Da var jeg med til at bryde normer, som i dag er helt uhørte. Der er ingen undskyldning, men dog en forklaring. Herskabet, hr. og fru Hansen, var for en sjælden gangs skyld på ferie. Det brugte man jo ikke rigtigt dengang. Solen strålede fra en skyfri himmel. Det var i juli måned, højsommer, skolerne holdt ferie og turister var særdeles fraværende. Hans Peter, den ældste søn og jeg samt en mere, som jeg ikke husker navnet på, passede butikken. Jeg havde lige fået en Diesella, en af datidens strømlinede knallerter. Vi blev enige om, at den burde luftes. Så vi aftalte, at vi på skift ville køre et par timer til Draget for at nyde friluftslivets glæder. Der var jo ingen grund til, at byens eneste forretning, som handlede med åndelig føde, skulle være urimelig overbemandet. Kunderne undgik kulturchokket, idet der næsten ingen kom, så det var sikkert årsagen til, at dette frynsegode ikke belastede samvittigheden i overvældende grad, og - som den meget formildende omstændighed – chefens søn var med i komplottet!

Den aktive markedsføring var i halvtredserne næsten ikke eksisterende. Der var ingen indkøbsforeninger og dermed katalogudsendelser. Boghandlerbranchen var dengang måske lidt foran, for til jul blev der udgivet et flot katalog med de nye bøger, men bortset fra mindre annoncer til konfirmation og jul var det også alt. Som det fremgår af et par af billederne var der ingen skilte eller gadevarer udenfor. Ræsonnementet har sikkert været efter devisen: "Kunderne finder vel selv ud af, hvad de mangler, så de kommer sikkert til døren, når de vil købe". Ak ja, "hvorfor så alt det besvær". Jeg erindrer i øvrigt ikke, at det engelske ord "stress" dengang blev anvendt i dansk sprogbrug. Det er først kommet efter "Verden fik fart på".

Hans Th. Hansen købte ejendommen midt i halvtredserne. Et mindre lagerlokale bag butikken blev inddraget og tobakshandler Dams-

Foto fra 20'erne. Bredgade set mod vest. Bemærk hestepærer på gaden. Boghandelens gavlskilt fortæller, at man også handlede med rullegardiner.

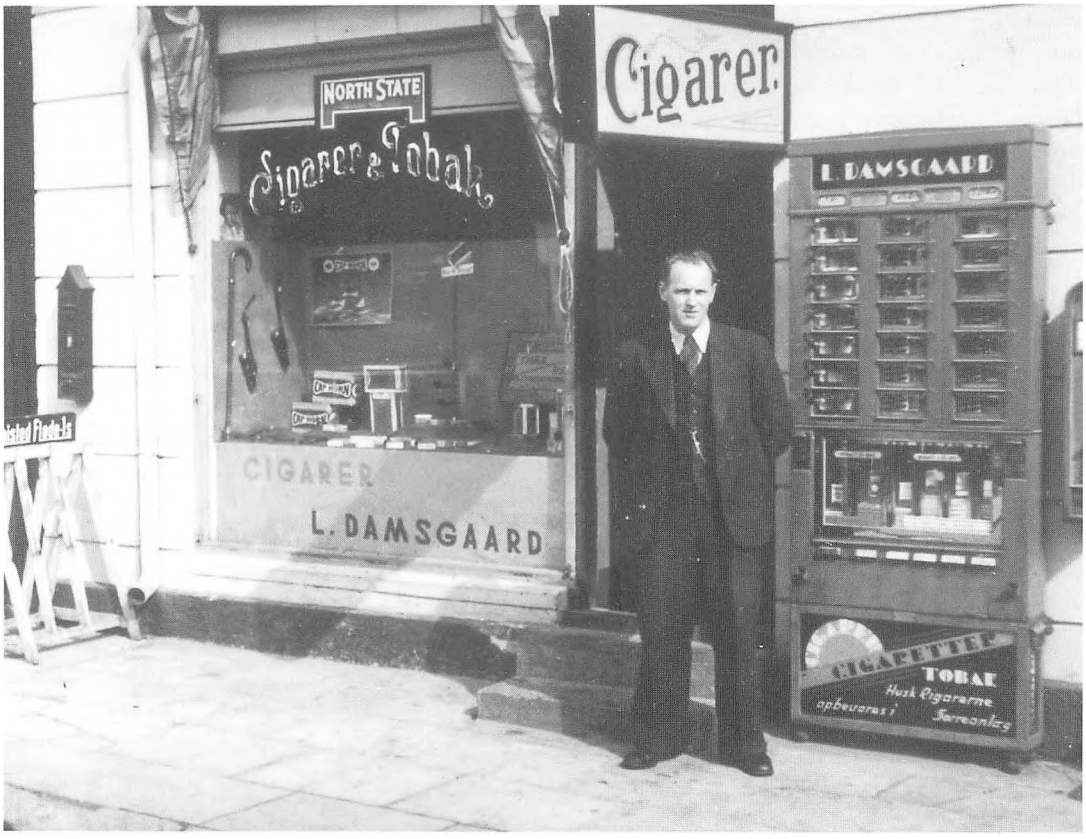

Laurits Damsgaard foran tobakshandelen ca. 1950.

gaard etablerede sig med privatbeboelse i den vestre ende af Bredgade nr.143 - Kjeld Skos nuværende domicil. Tobakshandelens tidligere lokaler blev indrettet til lagerrum, så der var tale om en betydelig udvidelse. Endvidere blev der indlagt centralvarme i hele ejendommen, så "fyrbøderen" de næste par år kunne foretage sig mere væsentlige ting og koncentrere sig om "at fyre" under kunderne i stedet. De skulle jo også af og til "varmes op". Hansen var en ualmindelig rar og omgængelig chef. Forretningsmæssig var han bestemt ingen sprællemand, men han var afholdt for sin stilfærdige væremåde. Det samme kan vist ikke siges om efterfølgeren.

I tresserne moderniseredes facaden med baldakin og stålindfattede butikstermoruder. Det var en betydelig investering, så det er indiskutabelt, at Hansen er den indehaver, der har ofret mest på ejendommen. Og så er der jo, ej at forglemme – ikke "uglen i mosen", men uglen på den østre smalgavl som er udført af sønnerne Svend og Lasse.

Den 1. august 1975 overtog min kone og jeg forretningen. Siden jeg i 1962 forlod boghandlerbranchen, havde jeg i tretten år været repræsentant i kontormaskiner, dels for Knud Engsig i Aalborg og dels for Rex Rotary i København med domicil i henholdsvis Thisted og Viborg. Det var et udmærket valg. Jeg var efterhånden lidt træt af at høre til "landevejens farende svende", og jeg trivedes med at få "foden under eget bord". For min kone Ruth blev det i starten lidt turbulent. Hun havde i ægteskabets 14 år hidtil "kun" været hjemmegående, født tre børn, men ellers "ikke lavet noget", som det vist nok hed dengang. Så starten blev for hende en hektisk tid. Hun var oprindelig uddannet indenfor blandet manufaktur hos den legenda-

riske Holger Nielsen, "Engelskmanden" i Vestervig og havde senere ansættelse i større forretninger i Skive og Struer samt på kontor i en tømmerhandel i Viborg, så hun havde en rimelig forretningsmæssig ballast, men i en blandet boghandel var sortimentet noget helt andet. Det var jo ikke kjoler og skruer, det drejede sig om. Det kunne f.eks. være den græske mytologi. På forespørgsel fra en kunde som dette emne interesserede, spurgte hun mig: "Kan det passe, den herre siger noget i retning af olympiaden"? Det var Homers "Iliaden", det drejede sig om. Det var jo noget helt andet, selv om begge dele kan relateres til Grækenland. Ja, det var en hård debut, men hun kom snart på omgangshøjde.

Morsomme erindringer har jeg især fra den altid meget travle julehandel. Et år lancerede Texas Instruments en "omvendt" lommeregner under navnet "Den lille professor". Den kunne

Forfatteren som elev 1954 med slips. Det kan nutidens elever vist ikke hamle op med! Det noget mutte udseende må skyldes, at der om sommeren var få kunder, inspirationen manglede.

Foto fra ca. 1965. Bemærk den omfattende facade renovering - og uglen. Den er endnu ikke bortfløjet.

Foto fra ca. 1994. Med sin gode beliggenhed var Boghandelen altid med i billedet, når der var arrangementer. Her fra en af de velbesøgte torvedage.
I forgrunden ses bl.a. Chr. Baun, Anne Grethe "Bager" og Erling Larsen.

stille børnene regneopgaver. En lærer fra oplandet havde nogle dage forinden forespurgt om produktet og fået det svar, at det kom på lager i løbet af få dage. En dag, hvor der var trængsel i lokalet, åbnede han døren og råbte til en af pigerne: "Er professoren her" hvortil hun replicerede: "Ja, men han taler i telefon". Prestigen blev styrket, men professoren kunne også blive distræt i den hektiske juletid. Maden skulle ofte indtages i lyntempo, så grillen lige overfor var en god løsning. Jeg bestilte pølser, brød og en cola, og det lukulliske måltid blev kvikt serveret sammen med sennep og ketchup i ta` selv flasker. "Professorens" tanker var åbenbart mere fraværende end nærværende, klingende mønt flød jo i en lind strøm i kasseapparatet få meter borte. Distraktionen var fuldkommen: I stedet for sennep og ketchup hældte han colaen på pølserne. Den søde ekspeditrice smilte overbærende. Det samme gjorde en af de ansatte ved en anden lejlighed. Vedkommende holdt kaffepause på kontoret. Jeg telefonerede. Efter flere indtastninger, hvor forbindelsen udeblev, kom der en sarkastisk bemærkning: "Du taster ind på regnemaskinen, prøv telefonens tastatur i stedet". Det hjalp, forbindelsen blev etableret.

En anden tildragelse fra julehandelen: En kunde spurgte en af pigerne om en netop udkommet bog: "Kvinde, kend din krop". Hun var ikke helt klar over, hvor den kunne være rubriceret og råbte til mig og spurgte, hvor den kunne findes. Jeg var stærkt engageret i en berettiget reklamation, mine tanker var et helt andet sted, så det var vel undskyldeligt, at jeg svarede: "Se under sport". Andre årstider var mindre hektiske, så i årenes løb havde vi ind imellem tid til at holde ferie, og det gjorde vi i rimeligt omfang.

Forretningens sortiment udvidede vi med kontormaskiner. Det medførte, at jeg de første år lejlighedsvis tog mappen under armen og besøgte kontorer. Det stimulerede omsætningen i betragtelig grad. Et par gange om året holdt jeg sammen med diverse leverandører udstillinger på "Møllekroen". Specielt en af disse "gav pote". I 1978 lancerede Olivetti den første elektroniske skrivemaskine. Den kostede ca. kr. 12.000. Det var mange penge dengang. Der blev solgt så stort et antal, at vi i en kortere periode - ifølge importørens oplysninger - var den forhandler i landet, som i forhold til byens indbyggertal havde den største markedsdækning i Danmark.

Som årene gik, udviklede den egentlige boghandel sig i særdeles positiv retning. Så jeg blev mere og mere "hjemmegående". De opsøgende kontorbesøg blev nedtrappet, da der ikke var de tidsmæssige ressourcer til begge dele. Det resulterede naturligvis i et vigende kontormaskinesalg, men det blev i høj grad kompenseret med, at vi i 1987 overtog "Fotografens" fotoafdeling, som der blev gjort plads til i det i forvejen ikke for store salgslokale.

Siden 1981 havde vi været medlem af branchens største indkøbskæde, Bogpa. I deres regi blev der i 1988 oprettet markedsføringskæden "Bog & ide". Vi blev optaget i denne for os nok for ambitiøse kæde. På mange måder var det en gevinst, men det medførte også forpligtelser. Vi kunne efterhånden mærke, at kæden ville styre mere og mere – også investeringer. Vi måtte erkende, at man får ingen fordele gratis. I kæden var der adskillige butikker med en omsætning der var 5 gange større end vores, så det var dem, der svingede taktstokken, og det gik af og til ud over vores entusiasme. Lige børn leger som bekendt bedst. Jeg sammenlignede af og til medlemskabet med Danmarks i EU. Vi følte, at vi ikke mere var så selvstændige købmænd som tidligere, og det var årsagen til, at vi syntes, det ville være en god idè at begynde det tredje og sidste liv, medens vi endnu var "still going strong". Forretningen var forholdsvis let at sælge, og den blev 1. oktober 1997 overtaget af Lisbeth Nielsen.

Lisbeth var en dynamisk ildsjæl, som på energisk vis førte forretningen videre med et noget andet sortiment. Bøgerne - som vi havde et vist kærlighedsforhold til – blev nedprioriteret. Det syntes jeg ikke om, men nu var det jo efterfølgerens mening, som var gældende, og den måtte vi selvfølgelig respektere på samme måde, som Hans Th. Hansen gjorde over for os, da vi startede med salget af kontormaskiner. Han var rimelig skeptisk.

Lone Christiansen overtog boghandelen 1. december 2003. Vi håber, den fortsat må trives, så 100 års jubilæet 2014 kan fejres.

Da klitten blev brugt

Den økonomiske udnyttelse af klitheden i Thy 1880-1960

Af Mie Buus, Frøstrup

Det område der er udlagt til en måske kommende Nationalpark Thy af klitter, heder og plantager, er et landskab der af mange betragtes som et stykke øde vild natur. Men går man tilbage i tiden var der megen aktivitet i dette landskab som lokalt betegnes klitten, og udnyttelsen af klittens naturresurser var en forudsætning for kystbefolkningens overlevelse. Overlevelsen var først og fremmest baseret på en kombinationsøkonomi funderet på fiskeri og landbrug; men også en lang række aktiviteter, der på forskellig måde retter sig mod udnyttelsen af klittens naturresurser. Det er denne alsidige resurseudnyttelse der har formet et stykke kulturlandskab og givet indhold til denne artikel, som baserer sig på en kulturhistorisk undersøgelse foretaget af Museet for Thy og Vester Hanherred i 2004-2005 der omfatter en registrering af den økonomiske udnyttelse af klitheden der fandt sted før i tiden.

Artiklen vil behandle flere af de mange måder, man udnyttede landskabet på. Det vil føre for vidt at gå i detaljer med alle aktiviteterne, derfor er der valgt materiale ud, der har forbindelse til Sydthy. Artiklen baserer sig på en redigering af nogle af de mange interviews, der er optaget med ældre mennesker i kystområdet. Det er intentionen at lade beskrivelsen bero på folks egen fremstilling for at gøre stoffet mere levende og give større troværdighed til fortællingen. Denne del af fortællingen er fremhævet med kursiv.

En tilværelse baseret på en flerstrenget økonomi

Kystbefolkningens økonomiske strategier for overlevelse har altid været nøje tilpasset adgangen til naturresurserne i havet og på arealerne af klit og hede samt adgang til klithedens store fiskerige søer. Hvordan man indrettede denne kombinationsøkonomi lokalt afhænger af en række omstændigheder - adgangen til resurserne og deres sammensætning i området har betydning, ligeledes faktorer som adgang til markedet og familiens sammensætning.

Fiskeriet var i denne periode hovedøkonomien i kystsamfundene i kraft af den organisatoriske, teknologiske og økonomiske udvikling, der fandt sted sidst i 1800. Før den tid spillede landbruget en større rolle. Det husmandsbrug der dog stadig var knyttet til husholdningen op til omkring 1950-60 kunne variere i omfang, da det først og fremmest var bygget op om familiens selvforsyning af kød, mælk, uld osv. med mulighed for at sælge overskuddet. Her lå hovedvægten på fåreholdet, som de økologiske omgivelser gav gode muligheder. Landeriet, som det ofte betegnes lokalt, fungerede som familiernes økonomiske sikkerhedsnet, suppleret med en lang række tidskrævende aktiviteter der rettede sig mod de mange udnyttelsesmuligheder, som klitheden bød på. For denne mangfoldige sekundære del af økonomien gjaldt det, at jo fattigere jo mere afhængig af disse resurser, der for en del havde den fordel at de var til fri afbenyttelse.

De store klit- og hedearealer blev først og fremmest brugt til græsning og jagt. Derimod var fiskeriet i søerne fordelt på rettigheder, og forbeholdt dem der havde jord ned til søerne. Dog var det som oftest tilladt for alle at stange ål på isen om vinteren. En aktivitet som bihold krævede viden men ellers var hedens, især lyngens blomsterhav, jo lige ved hånden. Lyng brugte man især til foder og til brændsel, især optænding og fyring i den store murede bageovn. Til brændsel brød man naturligvis også tørv. Det kunne være fra moser i klitheden, eller de fladtørv man brød af hedens overflade. Hedens bær udgjorde en nyttig resurse, både

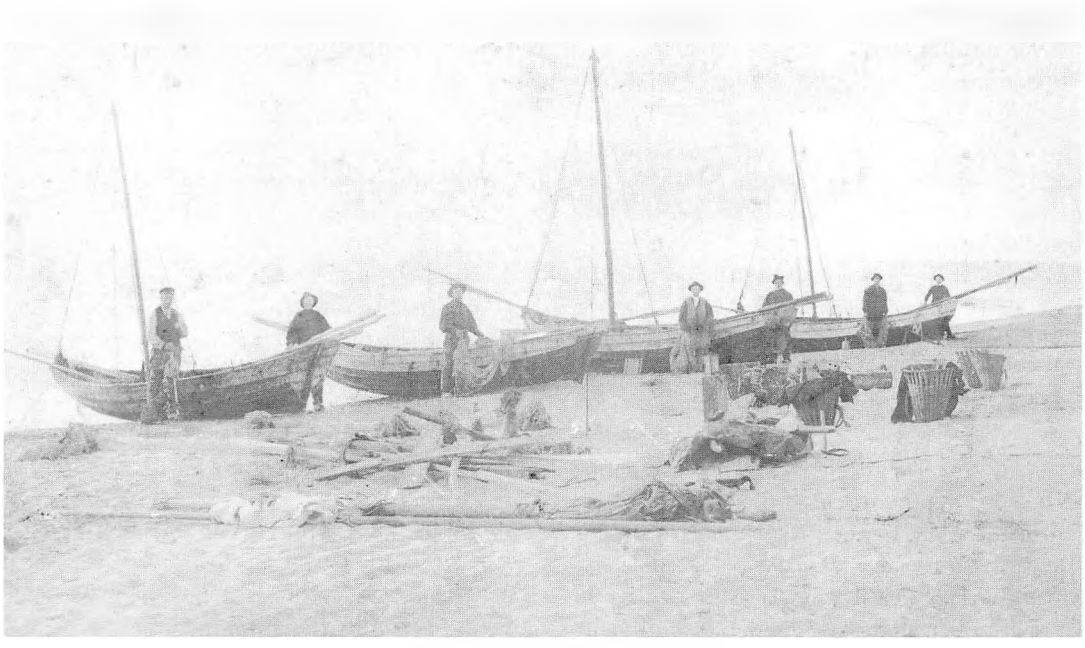

Fiskeri ved Lyngby ca. 1890.

sortbær, som fandtes i rigelig mængde, samt de lidt finere blåbær og tranebær. De sidstnævnte kunne også sælges til folk i Thisted via den lokale købmand. Hedens bær blev ligeledes brugt i medicinsk øjemed, ligesom brugen af hugorm til at behandle bylder har været udbredt i kystegnene.

Landskabet spiller en rolle for folks selvforståelse. De historier der knytter sig til klitten, er naturligvis anderledes end de historier, der fortælles blandt bønderne, og de er med til at give og vedligeholde en kulturel identitet. Lokale madtraditioner var i høj grad før i tiden noget, der havde med adgangen til naturresurser at gøre. Hvad man spiste, og hvordan man tilberedte maden signalerede ligeledes kulturelle forskelle. Her var der forskel på de retter der kom på bordet i fiskerfamilien, sammenlignet med dem der blev sat på bøndernes middagsborde.

Det gamle klitbrug og fælles resurseudnyttelsen

For at sætte udnyttelsen af klitheden ind i en større sammenhæng, er det nødvendigt kort at beskrive hvad der kendetegnede det gamle klitbrug, for det er på disse rester, en del af udnyttelsen af klitheden fortsætter op i 1900, som det fremgår, af en samtale med en der er født og opvokset i området: *I min barndom brugte folk stadig arealet, som det var praktisk til. Hvis en ikke havde spor lyng på sit stykke, og han skulle bruge lyng, ja så fik han det andet sted fra. Skel var ikke noget man tog så tungt på i klitten. De skelmærker der var, det var til nogle naturlige kendetegn. Der var ingen hegn eller andet sådant. Klitveje de har det jo sådan, at de går der hvor man kan færdes, og så er vejen skel. I løbet af 20 år så var vejen flyttet 10-15 meter.*

Klitbruget var fra gammel tid funderet på sædvanen med at lade kreaturer og får græsse frit på klittaget, som bestod af hjelme og marehalm, samt på de udstrakte lyngarealer mellem klitterne. Ligesom man også bjærgede sit vinterfoder på den samme vegetation. En skik som var medvirkende årsag til sandflugten, der før hærgede i Thy. Nyere forskning tyder dog på at klimatiske og geologiske forhold i den periode man kalder den lille istid 1450 – 1750, spillede en væsentlig rolle for sandflugtens udbredel-

se og styrke. Datidens myndigheder og eksperter var imidlertid enige om, at skylden lå hos bønderne og deres husdyr. Præsten Knud Aagaard, der i begyndelsen af 1800-tallet beskæftigede sig med sandflugtproblemerne siger i bogen Beskrivelse over Thye: *Det værste ved klittaget er, at det er så godt et foder.* Hans bemærkning skal ses i sammenhæng med de bestræbelser, der allerede længe havde fundet sted fra myndighedernes side på at stoppe græsningen i klitten. Skikken fortsatte imidlertid, selv efter klitten var blevet udskiftet, og man begyndte de første forsøg på at plante klitten til. Det fortæller både noget om at sædvaner ændres langsomt, og at adgangen til denne resurse for bønderne var særdeles vigtig.

Kreaturholdet kunne variere en del. En mindre gård kunne have 4-6 køer og et antal ungkreaturer. Her kan nævnes, at skifter fra 1792 fra Klitmøller angiver 4 køer som almindelig samt et par kvier og kalve. Faktisk er der kun 2 skifter, der ikke nævner kreaturer. Fåreholdet har altid haft en væsentlig betydning – alle havde får. Præsten G. Djørup nævner fåreholdets betydning i sin beskrivelse af forholdene i Thisted Amt fra 1846, hvor han siger, at får holdes der forholdsvis langt flere af i Thisted Amt end i landets øvrige amter. I Hundborg Herred holder man næsten 10 får pr. tdr. hartkorn. På herregården har man flokke af får på 100-150, og bøndergårdene alt efter deres beskaffenhed 20-50 får. Husmanden har 10-15 stykker. *Ej blot den der ejer jord; men indsiddere, tyende- ja selv almisselemmerne har får,* siger Djørup. Ifølge Aagaard spiser folk i Thy meget fårekød, og ulden klæder dem på. Ulden kunne også sælges; men Aagaard beklager, at man ikke sorterer ulden, da den så ville give en højere pris ved salg. Ifølge Aagaard spiser thyboen næsten kun får og fisk, og ser man efter i de optegnelser som G. Diørup har skrevet, figurerer får næsten ikke som en vare, der bliver solgt. Kun lammene og ulden anføres under salg.

En forudsætning for det gamle klitbrug - og her deler det betingelser med det øvrige vestjyske hedebrug – var adgangen til store landområder med lyng. I Vestjylland var en gård uden lynghede en ringe gård.

Da staten fredede klitten og anlagde plantagerne mistede klitbruget i Thy størstedelen af de nødvendige arealer og Stenbjerg mistede halvdelen af sit fårehold. En konsekvens man måske ikke tænker så meget på, når talen falder på de ellers nødvendige anstrengelser for at dæmpe sandet.

Fåreholdet
- familiens økonomiske sikkerhedsnet

Op til omkring 1950 var det stadig almindeligt, at se får der græssede i klitten og på heden i indhegning eller tøjrede.

Næsten alle husholdninger i fiskersamfundene fra Agger til Hanstholm havde ved siden af fiskeriet en ko og en gris, der blev fedet op til jul, nogle høns samt en flok får i størrelsesorden 10 - 15 dyr.

Fåreholdet var forbundet med den langsigtede del af familiens økonomi, og den sikkerhed der kunne kompensere for eventuel ustabilitet og nedgang i fiskeriet.

Fåreholdet som økonomisk strategi var nøje tilpasset den resurse, som lyngen og klittaget udgjorde. Klitfårene var nøjsomme og hårdføre, og de kunne i stor udstrækning finde føde hele året rundt på de udbredte klit- og hedearealer, hvor især den unge lyng er udmærket til dyrefoder.

Fåreholdet var afhængigt af kvindernes og børnenes indsats, når manden var på havet: *Jeg kunne ikke have får, for jeg gik jo alene uden familie. Jeg brugte fiskeriet.* Sådan konkluderede en ældre fisker fra Stenbjerg, da han erindrede, hvordan det var med fåreholdet i hans ungdom. Den daglige pasning af fårene var som oftest børnenes ansvar. I den periode hvor fårene gik tøjrede hørte det til deres pligter at holde opsyn, flytte dem og give dem vand: *Da jeg ikke var ret stor omkring 6-8 år, gik jeg ned i klitten og flyttede fårene. De skulle jo flyttes. To gange om dagen skulle de flyttes. Vand skulle de jo have også, og de måtte ikke stå, hvor de kunne nå ud i vandet, for det var jo farligt. Hvis de så blev forstyrrede – nej vi skulle måle ud, til det passede. De gik sommetider to i det samme tøjr. Der var sådan en ting sat imellem dem i tøjret - en legn hed den. Det er sådan en ting, der gør, at fårene*

Det var kvinderne, der tog sig af en stor del af arbejdet med fårene, navnlig den del der havde med udnyttelsen af ulden at gøre. Som det fremgår, blev fårene mærkede, når de blev klippede.

ikke bliver snerret sammen i tøjret, når de går flere sammen. Fårene måtte ikke gå så nær, at de kunne nå hinanden. Det skulle vi også måle, at det var lang nok.

Den ældre fisker fortsætter: Næsten alle fiskerne havde får dengang. Der var en enkelt der ingen havde; men de allerfleste havde. En del havde over en halv snes får. Nu mine forældre her, vi havde 6-7 stykker. Det var ligesom der blev et gammelt til, for så skulle det jo sælges. Så blev der lagt et lam til. Så når vi kom efter høst, så blev de gerne sluppen løs. Ellers gik de sønder i klitten. Der gik de løs hele sommeren. Mellem Lyngby og Stenbjerg. Der gik de løs sammen i en stor flok.

Jo så var de mærkede. Nogle havde et hul i øret, og nogle havde et klip i øret. Nogle var malede på siden. Nogle havde et mørkt bind om halsen med en snor i.

Fårene de blev vaskede og klippede når de havde fået lam, og vi kom så langt hen på foråret, at de kunne klare sig uden pelsen. Noget af ulden blev solgt; men mor spandt selv og kartede. Det var hun vant til, for hun var fra Vangså. Der var hun vant til det i hendes barndomshjem. Jo det lavede hun selv, og resten solgte vi så. Ulden kom hen til købmanden. Han sendte det vel til uldspinderiet i Thisted.

Så bagefter blev de gennet hen i klitten igen. Lammene gik så sammen med fårene henne i klitten, til ved her først i september, og så blev de solgt. Så gik fårene der i klitten, til det blev henad vinter, og der skulle til at være lam i dem igen. Så kom de hjem, og så når der kom lam i dem, så gik de igen henne i klitten. Når vi kunne se – så nu får vi vinter – så skulle de jo hjem.

Det kunne hænde at fiskernes får stak af og gik på bøndernes afgrøder, og så kunne det komme til konflikter, som det fremgår af følgende beretning, der fortælles af en anden forhenværende fisker fra Stenbjerg: *Fårene gik i klitten mellem Stenbjerg og Lyngby. De blev slemme til at gå op på marken i Istrup. På agrene der. De gamle får kunne stå med næsen op og lugte græsset. Så stak de af - de gamle i spidsen op på*

Før 1900 blev næsten al beklædning fremstillet i hjemmet. Ulden blev vævet til klæde til mange formål. Kvinder ved væven i Randrup.

markerne. Så tog de dem jo ind, bønderne deroppe, og så ville manden have penge for det – særlig galt når terminen stod for. Så skulle der laves penge! 1 kr. for et får og 50 øre for lam pr. dag. Det var i 30erne. Folk blev nødt til at betale – ellers fik de ikke deres får.

Et andet konfliktpunkt der har med fårene at gøre, stammer fra anlæggelsen af Hvidbjerg Klitplantage i 1892. Her viser gamle dokumenter, at får fra Lyngby åd toppen af de nye træer og derfor blev de fanget ind, og ejeren blev opkrævet en mulkt.

Som det fremgår her, blev det meste af ulden brugt i husholdningen til strikvarer eller og overskuddet blev solgt til spinderier. På Thisted Uldspinderi kunne man få kontant afregning; men også få afregning i vævet klæde. Salget af uld gav sammen med salg af lam en rimelig sikker indtægt. Tøj lavet af fåreskind var stadig almindelig hverdagsbeklædning før 1. verdenskrig – det var holdbart og pænt lyst, så længe det var rent.

Forarbejdningen af ulden kunne også lægges ud til fremmede, som det her berettes af en tidligere landmand fra Istrup: *I Lyngby var der en hel del gamle fiskerkoner, dem hvis mænd ikke kunne blive ved med at fiske. Mændene kartede og så spandt konerne. Så fik vi det hjem og kunne så selv strikke det.*

Før blev ulden vævet i hjemmet. En stor del blev vævet til vadmel og stampet på stampemøllen. Herved fik vadmelsklædet forskellig tykkelse og anvendelsesmuligheder udover at processen gjorde klædet tættere og stærkere. Vestermølle i Klitmøller fungerede i 1800 som stampemølle. Tøj lavet af vadmel blev meget

brugt af fiskerne på havet, for det var både varmt og stærkt. Den fine tøj blev ofte lavet af uldklæde fra sorte får, så det var vigtigt at have enkelte sorte får i flokken for at sikre mulighed for at variere tøjets farve. Hverdagstøjet var gråt - vævet af sort og hvidt uld. Et særkende i fiskernes klædedragt var før i tiden de fodløse hoser, som også brugtes selv i stærk kulde i træskoene. Ulden blev brugt til hølsklæderne – de uldne varme lagner der overflødiggjorde nattøj før i tiden.

Går man tilbage til sidst i 1800 blev uldtøjet kun vasket når fårene blev vaskede – og i det samme vand. Derved udnyttede man naturligvis fåreuldens fedtstof, lanolin, der skulle vedligeholde uldtøjets smidighed og vandafviseligheed. At fårenes urin også dræbte det uundgåelige utøj i hverdagstøjet, var en vigtig sidegevinst. I den forbindelse kan det nævnes at menneskeurin - helst jomfruurin - blev anset for at have en stærk virkning på utøjet.

Fårehyrde på Agger Tange

Størstedelen af fåreholdet i Agger, var stadig i 1920erne organiseret med en fælles fårehyrde. Også andre steder på heden i Thy har man haft en fælles fårehyrde til at passe den samlede flok dyr. Her kan nævnes husmanden Niels Overgård, der blev ansat som fårehyrde for gårdmændene i Hinding og Nors i 1847. Han skulle passe deres får på heden nær Blegsø i det område som staten senere opkøbte til vildtreservat.

Om arbejdet som fårehyrde for fiskerne i Agger fortæller Konrad Iversen: *Min far Poul Iversen var fårehyrde på Tangen. Han startede som fårehyrde i 1932, og han fik 250 kroner. Han var 15 år, da han sluttede med at være fårehyrde på Agger Tange. Det foregik på den måde, at de blev drevet ud på Tangen de får, og så skulle han passe på, at de ikke kom ind på det, som de kaldte" Æ Hwolm." For det skulle jo bruges til høslet, det græs der var der, så det måtte fårene ikke æde. Det var høslet til kreaturer. De havde jo en enkelt ko nogle af dem, f. eks. kan jeg huske, at Søren Thøgersen havde både en hest og en ko og nogle får.*

Hver morgen skulle min far op klokken 5, og så var fårene inde ved Æ Hwolm, og så skulle de drives helt ud til kanalen. Så gik han ind, og så byggede han – har han fortalt – sådan en hule af tang, som han fandt nede på fjordbredden. Så lå

Fårnee drives sammen, Agger ca. 1940.

han, indtil han kunne høre fårene kom. Så skulle de drives ud igen. Så var han inde, og kunne hvile sig igen, indtil de kom anden gang. Så til sidst til aften, skulle de drives helt ud. Så kunne han tage med de arbejdsfolk, der arbejdede ved vandvæsnet ind. Så startede det forfra næste morgen kl. 5.

Af fårehyrden Peter Jensens lommebogsoptegnelser fra 1922 fremgår det, at den samlede fåreflok var på 206 dyr tilhørende 38 familier. Det har sandsynligvis været størstedelen af Aggers får, der blev passet på denne måde.

Fåreholdet var en økonomisk aktivitet blandt mange, der havde med udnyttelsen af klit og hede at gøre; men der var mange andre måder at udnytte landskab og resurser på.

Lyng og tørv til mange formål

Disse resurser bør fremhæves for deres helt afgørende betydning for befolkningen i kystegnene. Indtil plantagerne voksede til, var de stort set de eneste kilder til brændsel i området. På en gård ved Istrup der lå op til heden, brugte man lyngen til flere ting, fortæller en tidligere landmand fra området: *Og vi brugte jo lyng til flere ting, da vi havde gården i Istrup – ja der var jo ikke så store bygninger dengang, så lyngen kunne ikke altid være derinde, ja vi har da før haft det stakket udenfor. Så brugte vi lyng til at strø under kreaturerne i stalden, for at de kunne stå tørre. Når vi så fik tærsket kornet, så brugte vi lyngen til at dække roden med. Vi har også brugt lyng til at fodre med, når det var knap med landbruget. Og høvederne de ville egentlig gerne have det. Der var selvfølgelig forskel på lyngen. Til at fyre med skulle det jo helst være noget grov noget som på tykkelse med en bette finger. Derimod til at fodre med skulle det være noget meget fint noget. Det vi høstede, den grove lyng, det blev gjort med lyngle, og til foder blev der høstet med høle. Selv under 2. verdenskrig blev der slået virkelig meget lyng i klitten til foder, for det var nogle dårlige år der først i 40erne. Jeg tjente nede i Madsted ved sognefogeden; men det var jo et sted, hvor der var godt foder, så det var ikke så galt; men dem oppe fra "æ land å" som vi siger, de kom og købte lyng ude i klitten. Man havde nogen til at slå lyngen - da var der noget at bestille, for en arbejdsmand der kunne bruge en le. De kom helt fra Mors for at hente lyng til at fodre med under krigen.*

En del fiskere i Lyngby havde en ekstra indtjening ved at samle revlingeris til fremstilling af koste under 2. verdenskrig.

Til op i sidste halvdel af 1900- tallet, blev der stadig slået lyng til foder i trange tider i landbruget når høsten slog fejl, som det fremgår af følgende fortalt af en beboer fra Kjallerup: *Jeg tjente på en gård hernede i Madsted i 59. Da havde vi en sommer, hvor det var knapt med stråfoder. Da fodrede vi en hel del med lyng. Dyrene ville meget gerne æde det, og de malkede godt af det – forbavsende godt og fedtprocenten gik op. Vi kan jo også se i dag at krondyret går på lyng. Det er jo faktisk deres hovednæring.*

Og i klitten brugte man lyng til at lægge på hullerne, hvor der var vindbrud. Dengang jeg var barn, der var jo aldrig et træ derude, og så føg det jo sådan med sandet. Folk de skulle jo slå lyng for at dæmpe sandet. Der blev slået utroligt meget lyng til at dæmpe sandet.

Lyngen er således blevet udnyttet på mange forskellige måder. Den var især god til opfyring i de store murede bageovne. Lyngen gav en hurtig og høj temperatur og "når den sorte mand var jaget ud" så var ovnen klar til bagning. Brødbagningen krævede store mængder af lyng, og det var et hårdt arbejde at slå lyng med lyngleen; men værre endnu hvis lyngen skulle rykkes op med hænderne, hvilket flere kan berette om. Lyng brænder hurtigt og det var nødvendigt at fyre på hele tiden for at holde ilden ved lige. I komfuret og til opvarmning i kakkelovnen fungerede lyngen bedst til optænding og ilden vedligeholdes med tørv, der brænder betydeligt langsommere.

Lyngen blev også brugt til koste og børster. Her var der ofte revlingeplantens lange stængler, der blev brugt. De blev "brommede" for blade og kviste og samlet sammen til bundter som kaldtes "dokker" hvorpå de blev solgt. *Det var jo rødderne fra lyngen der gror hen ad jorden. Så rykkede man det op. Og så hjemme havde man to planker med riller i, som når de laver cigarer. Så kørte de risen igennem, og så blev det solgt til fabrikken. Så kunne de lave koste af det. Jo, det var fordi man ikke kunne få svinebørster under krigen. Der var da mange familier, der havde en indtægt på det. Det var der jo penge i. Man skulle bare hen og rykke sådan et bundt rødder af lyng – de kunne jo blive meget lang. Så blev det jo sådan brommet for at få nålene af. For at få dem rene. Så blev de sendt til fabrikkerne, lige så lange som de var, og så skar de dem ud.*

Førhen brugte man også lyng til bund i alkoven eller sengen, ligesom tang har udfyldt samme formål. Historier om hugorme og snoge der kunne ligge i gemt i sengelyngen er med til at gøre beretningerne spændende.

Var lyngen en vigtig resurse, så var tørven det ikke mindre, og som brændsel var tørven mere effektiv. Som det fremgår af følgende beretninger fra folk der taler ud fra egne erfaringer, så er tørv ikke bare tørv; men et begreb der dækker over flere varianter:

Tørvegravning udviklede sig nogle steder til en mindre industri. Store gårde som f.eks. Lyngholm brugte maskiner til fremstilling af tørv. Svankjær 1942.

Så havde vi også et klitskifte ude i Lortpøt – sådan kaldes det. Der gravede vi tørv ude. Sådan nogle store lyngtørv. Jeg tror de blev kaldt hovtørv. Vi brugte dem altså til bilæggerovnen. Den stod inde i stuen; men der blev fyret ude fra køkkenet ind i den, og der brugte vi sådan nogle tørv og ligesådan i storeovnen eller bageovnen; men der brugte vi også lyng. Det var det brændsel vi havde. Lyngen var faktisk bedst til at fyre i bageovnen med. Vi brugte også nogle af de der klittørv; men der var tit meget sand i.

Ved Lodbjerg havde man så den mulighed at hente tørv direkte på stranden. Op til midten af 1900-tallet udnyttede man havtørven. Det var ret besværligt at få tørven bjærget på grund af de høje og stejle skrænter; men med snilde og opfindsomhed kan meget lade sig gøre hvilket fremgår af følgende beskrivelse:

Vi har aldrig gravet tørv; men hentet dem ude ved havet. Nede ved stranden. Lidt nord for Lodbjerg Fyr. Det er egentlig sådan et morlag, der er her. Det kunne godt gå noget ned i stranden. Først ryddede man sandet til side, og så havde vi, det man kalder en tørvespade. Bladet er nærmest hjerteformet med et skaft på. Så gravede man ned i stranden og fik dem op. Vi havde sådan en 2-hjulet vogn og en talje og så havde vi hestene gående ovenfor bakken, og de trak vogn og tørv ovenud. Så blev de lagt til tørre derude. Det var altid spændende, når de blev rigtig tørre, for de var jo fugtige, når vi gravede dem op, og se om det blev ene smulder eller hvordan.

Nogle skar jo sådan nogle tørv, og lagde over til det vi kalder mønning. Vi brugte nu lyng til det, og så blev der syet sådan noget hønsevæv over til at holde det nede.

Møntørv er betegnelsen for den tørv, der lægges op på stråtagets mønning eller rygning. De var godt en meter lange og ret brede. Det var en tørv af en smidig og sej græs- og lyngtørv, mest græs siges der. Tørven blev lagt nærmest på skrå og foldet omkring stråtagets tagryg. Som isoleringsmateriale er tørven fortrinlig. Den blev brugt til at dække kartoffelkulen og sine steder er tørv og lyng blevet brugt som isoleringsmateriale i de gamle primitive ishuse, til den naturis man hentede i klithedens søer om vinteren. Efter sigende kunne isen holdes nedkølet til hen på sommeren. Op gennem historien har tørven ligeledes haft betydning som byggemateriale til boligen på heden, og den er blevet brugt til indhegning til fårene samt til at skaffe lidt læ og beskyttelse omkring haven. I et område uden træ til gærde måtte tørven gøre fyldest.

Jagt og ferskvandsfiskeri – et vigtigt økonomisk supplement til husholdningen

Fiskeri vil i denne sammenhæng sige, det der blev udøvet i søer og åer i klitheden. Ejerlav til fiskeriet i søerne og lokale jagtforeninger har reguleret adgangen til og brugen af resurserne fisk og vildt som det her fremføres af en lokal bebor: *Lodsejerne dem der havde jord til Flade og Ørum Sø de havde fiskeretten i søen. Det var de jo fælles om alle sammen. Og det havde de så lejet ud. Jeg husker at der var en i Krik der havde det*

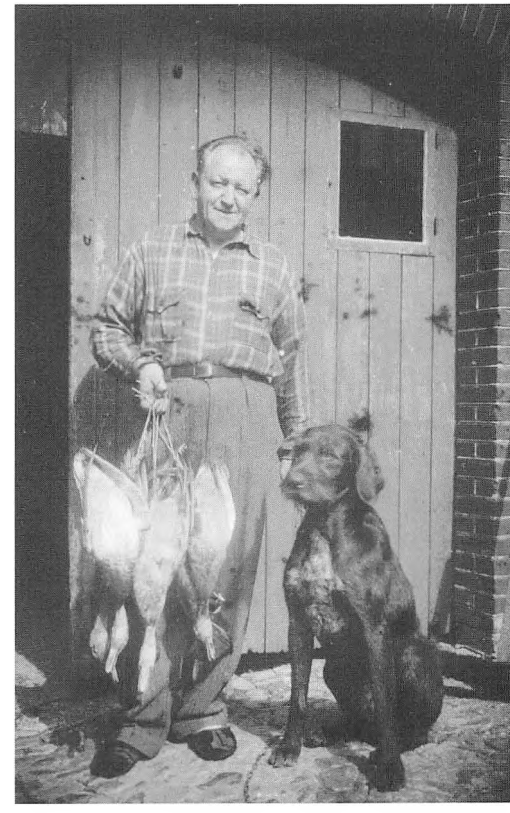

Jæger Charles Madsen, Bedsted med et knippe ænder ca. 1950.

nogle år. Ja det var i begge søer. Jeg husker, at der var en hel del år, da fik vi 10 pund ål hver. Og så lidt penge ved siden af; men det husker jeg ikke hvor meget det var. Ja dengang var der mange ål.

De normer, regler og værdier der prægede fiskersamfundene blev man naturligvis socialiseret ind i fra barnsben. For jagtens vedkommende var det også en aktivitet drengene tidligt stiftede bekendtskab med, og så snart de kunne få jagttegn – eller så nogenlunde håndtere et jagtgevær, begyndte de at gå på jagt. En beskrivelse der gives af en Agger-fisker giver indtryk af jagtens betydning både socialt og økonomisk: *For jagt herude i Agger det var noget attraktivt noget både for unge mennesker og for de ældre. Det var noget vi var fælles om. Det var virkelig noget der ligesom... I mine drengedage når vi kom hen til jagttiden, jamen der var snart ikke en dreng, der ikke havde sådan en slangebøsse, og en sten de skulle på jagt med. Og vi skulle med på jagt med de gamle jægere. Så når man kom op og blev en 12-13 år. Så skulle man jo også lige prøve..." Nå, skal du ikke prøve om du kan ramme da. Jo, jo så nå—åhh der var vist ingen hagl i" sagde de så når man skød forbi.*

Går vi længere tilbage ja så var jagten jo ikke bare af lyst; men for at få noget kød og ikke bare altid skulle spise fisk. Om vinteren så lå de derude ved kanalen og huggede isblokke op og lavede sådan et hus, så de kunne ligge derinde. Der lå jo en masse gæs og svømmede på det åbne vand. Så kunne de jo skyde dem hvis de var heldige. Min bedstefar fortalte, engang var han heldig at ramme 10-12 svære gæs derude. Så skulle de gå i sne og sager – ja der var jo ikke noget med termotøj dengang. Våde var de, og koldt var det at gå hjem med sådan en børn gæs; men de var jo lykkelige for nu havde de kød og sager.

Men jeg kan da fortælle en jagthistorie, der ganske godt beskriver, hvad det hele handlede om. Vi kan kalde historien: Da Ruby og Josef var på gåsejagt på Tyborøn Kanal.

Jagten – ja dengang drejede det sig ikke om folk med fine fornemmelser, der skulle ud og drive deres hobby – nej, det var for at få mad på bordet. Og man kunne måske skyde så mange, så man kunne sælge af dem. Så Ruby og Josef de listede en bette robåd på en slæde. Den trak de så ud til Tyborøn Kanal 6-7 kilometer ud på isen der ude. Så byggede de et ishus af isflager på kanten af vågen. Der lagde Josef sig så på lur med kanonen og Ruby han skulle ro og genne gæssene derhen. Gæssene, de er jo kede af at flyve af sådan en våge, så bare han tog den med ro, kunde han godt drive dem med robåden. Når gæssene så kom hen nær nok, så kunne Ruby jo skyde et par skud hen langs halsene – der er jo beretninger om, at folk nogle gange har skudt 20-30 gæs i to skud. Man så jo nok stort på, om der var nogle der blev anskudt – det var resultatet der talte.

Så var der jo sket det uheldige, at der havde været lavvande og isen var frossen fast på bunden. Så blev det flod og vandet begyndte at stige, og da det varer lidt inden isen løsner sig fra bunden, så stod vandet jo efterhånden op på isen der ved ishuset; men Josef han ville jo ikke give sig. Nu var gæssene på vej, og han skulle sku ikke være en pyllerøv, så han blev bare liggende, selvom han blev våd. Da jeg så kom derhen fortalte Ruby og - jeg ved såmænd ikke om han fik skudt nogle gæs – Josef han sad bare og klagede sig åh a dør! Åh a dør! Han var jo fuldstændig stiv af kulde. Jamen a ka æ goe – a ka æ goe!

Ja så var der jo ikke andet at gøre, end at læsse ham på slæden og trække ham hjem. Da vi så kom til Sønderhede og til leddet – ja der var jo pigtråd om dengang - så sagde jeg: Så, nu er du nødt til at gå resten af vejen. Det gik jo da også. Jeg fik ham hjem til Karen og hun fik ham i seng. Så gik hun over til købmanden og fik fat i en flaske snaps og fik noget i ham. Så kom han sig da også igen.

Fangst med mågeramme

Mågefangst har fundet sted med rammer, de såkaldte kranjer, i hele kystområdet. Måger som jagtbytte, kendes kun fra kystegnene, hvor fiskerne drev denne form for fangst. Det at spise måger var noget bønderne rynkede på næsen af – hvis de da overhovedet kendte til det. Her gik der et klart kulturelt skel i madtraditionerne. Men de havde jo også deres flæsk, som en ældre fisker udtrykte det om bønderne.

Mågerammen var en enkel konstruktion bestående af et træskelet spændt op med en snor og en løkke som mågen fik om halsen, når den bed på maddingen – som regel en stump fisk.

Mågerammen blev brugt fra november og vinteren igennem. Det skulle blæse godt og bedst var det med østenvind. Det bedste sted var på odder fra stranden og udad, og her blev rammerne anbragt lige over havstokken. Med østenvinden sætter understrømmen døde fisk og krebs osv. op på stranden, som mågerne går efter. De flyver langs havstokken lige ude over vandet og afsøger stranden.

Når en måge var gået i rammen, lagde man vingerne overkors på ryggen, så lå den stille, mens snoren blev løsnet af halsen. Når så rammen var sat igen, havde man tid til at slå mågen ihjel eller putte den i en pose.

Hvis man gik en tur langs stranden og kunne se, der var gået måger i andres rammer, lagde man mågens vinger overkors; men tog den ikke af rammen.

Man kunne godt have flere rammer. Op til en 10 stykker var ikke ualmindeligt. Hvis der var flere måger, end man kunne forbruge i husholdningen, blev de solgt til vildthandlere.

Mågerne blev plukkede og fjerene stoppet i dyner og pudevår. Nogle steder kunne man tage varsel om storm af fjerene.

Det var ulovligt at sætte mågerammer, og blev det opdaget kunne der vanke en bøde; men stranden var jo lang og øde og når folk gik gennem klitterne, var der jo ingen, der så dem.

Man tilberedte dem til mågesuppe eller som stegt måge; men de kunne også gå omkring i stald eller lade til de skulle bruges – så var der frisk forråd. Havde man mange måger blev brystet saltet ned, og der blev kogt suppe på resten. Det saltede mågebryst kunne der så senere koges suppe på med urter – porrer, gulerødder og kartofler. Suppen blev tillavet med melboller kaldet kumper.

Det var de grå måger dvs. store unger der fortrinsvis blev stegt. I nyere tid, ja også i dag, bliver de lagt i kærnemælk. Disse måger blev kogt lidt og så stegt. Derefter blev de spist med meldyppelse til.

Man fangede måger på flere måder, som det her beskrives af en ældre fisker fra Stenbjerg.

Der var mange, der fangede måger på kroge. Det foregik om vinteren. Så blev der lagt liner ud i klitterne med madding på krogen. De blev lagt i snedriverne, og når så mågerne tog silden, så blev de fanget på krogen. Min bror tog engang en stor svartbag. Den bed ham i hånden, så han fik en vorte af det.

Fangst med mågeramme eller snare hører til den type folkelige fangstmetoder der blev forbudt med jagtloven af 1871; men skikken fortsatte dog et godt stykke op i 1900. Efterhånden gled anvendelsen af mågerammer ud, måske fordi forbudet i stigende grad blev håndhævet og belagt med bøder. Følgende beretning fra Agger beskriver hvordan mågejagten derefter forløb med mere moderne metoder samt hvordan det her var almindeligt at tilberede mågerne.

Min far var jo ivrig jæger og når vi kom der til august hvor andejagten og mågejagten gik ind – hvis det var vestenvind, så skulle han på mågejagt. Der var han jo sikker på, at han kunne bjerge et måltid mad. Andejagt var langt mere usikker, det var ikke sikkert, man kunne skyde en knippe ænder. Hvis det er pålandsvind, så kan man næsten skyde de måger man gider, for de følger kystlinien og så udnytter de den opvind der bliver ved klitkanten. Det bedste sted var et sted, hvor der var blevet en skrænt og hvor der var gnavet i klitten. Der kommer mågerne glidende – de holder vingerne stive og glider langs kanten.

Så graver man et hul deroppe. Man sætter sig ned på hug og planter marehalm langs kanten, som man kan kigge ud mellem. Så glider de fuldstændig helt hen til en, og der var såmænd ikke mere end 10 meter til mågerne, når man så rejste sig op og sigtede. Der var ikke noget med at de blev vilde og forsøgte at komme væk sådan nogle måger. Så drejer de bare lige op i vinden ud mod stranden. Det var næsten lige som at skyde på skive. Man kunne skyde en for hvert skud, hvis man vidste, hvad det drejede sig om.

Og man kunne sortere i dem, for man skød kun ungfuglene. Måger bliver jo først udfarvede, når de er 2 år gamle. Ungmåger de er grå. Det var de store havmåger: sildemåger, sølvmåger og svartbag først og fremmest. De andre stormmåger - djangler kaldes de – de var for små. Man tog kun de store og de unge. De unger er jo lette at kende De har "strikketrøje på". Så fik man dem der var nemme og stege og ikke så trannede. Man kunne

godt få nogle, der smagte for meget af fisk. Hvis man var kritisk, når man flåede dem, så kunne man godt undgå dem der smagte af fisk, for man kunne altid lugte det, når man flåede dem. Men det skete af og til, der var en der lugtede for meget af fisk. Når man fik sådan en i gryden så var man i al fald ikke i tvivl.

Hvis man ikke er uheldig at få sådan en med er måger en utrolig velsmagende ret. Jeg spiser det stadig med stor appetit. De blev bare stegt i gryden. Nogle gange proppede man persille i. Ellers var der mange, der bare tog brystet og saltede det, lige som man saltede kød i en lerkrukke. Man spiste det også speget – ligesom med ål – simpelthen bare tog det op og skyllede det af og skar det i terninger. Det behøvede ikke være stegt eller nogen ting.

Som det fremgår af nedenstående, er måger stadig, nogle steder som i Agger, en værdsat spise. Før var det en måde at skaffe sig billig mad på. I dag spiller dette aspekt ikke nogen væsentlig rolle. Når folk i dag tilbereder og spiser deres måger vedligeholder de en madtradition der rækker tilbage i historien; men stadig er levende.

Her i Agger er der da flere som spiser måger; men hvis de ikke er herfra så - nej, måger spiser man da ikke!

I min generation, den ældre forståes, ja, da spiser vel halvdelen af folk her i Agger måger endnu.

Jagt på Heden

På den ene side var der den økologi der knyttede sig til vandområderne; men lyngheden og Agger Tange gav ligeledes nogle gode jagtmuligheder. På heden var jagtbyttet harer, agerhøns, snepper, bekkasiner mm. Først senere kom der en bestand af rådyr og krondyr, da plantagerne voksede til. Jagten havde også visse traditioner og skikke der blev fulgt som følgende beretning viser: *Den første sneppe der blev skudt om foråret blev sendt til kongen, så fik man en tier for den; men den måtte ikke være skudt før 1. marts. For i så fald var det ikke en forårssneppe. Jo det var et eftertragtet vildt; men for de fine. Mine forældre kunne da ikke finde på at æde sådan en lille fugl.*

Før i tiden var jagten på klitheden fri; men

Mange sendte den først nedlagte skovsneppe ind til kongen ved forårsjagten og modtog et takkebrev som kvittering.

med anlæggelsen af plantagerne blev store jagtområder lukket. Jagten blev eksklusiv og i stigende grad noget man lejede eller købte sig ret til. En del lokale jagtforeninger er blevet skabt, for at sikre en fortsat mulighed for at lokale beboere kan leje eller købe et stykke jagt. Efterhånden kom der strengere regulering på jagten, og jagtloven fik større praktisk betydning. Den lokale jagtforening kunne lave lokale fredninger af vildtet for at skabe en bestand, der kunne bære et vist jagttryk. Jagtforeningen i Agger, organiserede næsten alle byens jægere, og som sådan fik den en stor social betydning.

Harejagten var betydningsfuld af flere grunde. En stor kødfuld hare betød mad til mange munde; men haren kunne også ved salg indbringe en rimelig fortjeneste. En aktiv jæger der har jaget i området i mange år fortæller: *Den dag harerne de måtte skydes – og det kunne være du bare måtte skyde en hare; men alle mand var af hus. Det kunne være klokken et, du måtte begynde at skyde harer, og det var altid sat til en dag alle kunne være med. Eller når andejagten gik ind. Nej det var ikke noget med, at det var den første august. Nej det var den sidste lørdag klokken et om eftermiddagen. Og man kan jo sige, at det var en mærkelig tid at begynde andejagten;*

men det var fordi, så kunne alle deltage. Så havde dem der havde forretning fri og kunne komme med og deltage. Og folk havde fri fra arbejde. Jeg synes der blev taget vide hensyn til at alle kunne deltage.

For det var den første dag – da var det hele altså spændende. Om man nu fik noget.

Harejagt har jo altid været vigtig som sådan. Jeg ved ikke ernæringsmæssig hvor vigtig den er; men det har fyldt meget i jægeren det at skyde en hare. Skød man en hare havde man et måltid til hele familien. Dengang var der mange harer, for jagtforeningen havde simpelthen passet på harerne.

Man lavede en lokal fredning, sådan at de kun måtte skydes en uge om året, og hver jæger måtte kun skyde en hare.

Det betød at der var en voldsom stor harebestand på Tangen. På det tidspunkt var der jo nok omkring 100 medlemmer i jagtforeningen. Og når harejagten gik ind, så skulle de ud og skyde deres hare, for det skulle jo være i løbet af den uge. Det var jo dengang, der kørte slagtere rundt herude. Der kørte to slagtere rundt på landtur og slagteren sagde: Jamen i den her uge - ja de kom altid der om fredagen eller om lørdagen op til weekenden – så ved vi, at i dag kan vi kun sælge spæk. Alle folk de skal have spæk til haresteg om søndagen.

Der blev skudt et sted mellem 50 – 100 harer sådan en uge. Langt de fleste de skød en hare i den uge.

Agerhøns blev der også skudt en del af. Til min barnedåb i 1946 og jeg er så døbt i begyndelsen af oktober, da kom der agerhøns på bordet. Agerhøns var der mange af dengang. Det har altid vekslet med, hvor mange agerhøns der var herude på Tangen.

Andre dyr har man jaget på grund af deres skind. Det gælder ræv, odder og mår hvis skind kunne indbringe en betydelig indtjening hvis kvaliteten var i orden.

Ålefiskeriet i Sydthy

Ålen har langt tilbage været en værdifuld resurse. Allerede i 1600- tallet blev fiskeriet hovedøkonomien i Agger og man betalte sine skatter og afgifter med fisk.

Ålefiskere fra Agger drog førhen, i sommermånederne rundt i Limfjorden, eller de lejede sig ind hos lokale folk langs fjorden, hvor de kunne betale for sommeropholdet med ål. I Agger havde man den fordel, at man kunne fiske i fjorden i sommermånederne og lade fisken gå i hyttefad, så den altid var frisk.

Når det kommer til ålefiskeriet i de store søer og åer, var resursen ikke fri; men forbeholdt dem, der havde rettigheder. Rettighederne kunne dog under visse omstændigheder fortolkes, og skik og brug var, at om vinteren måtte man gå ud på isen og bjærge sig nogle ål til husholdningen. Hvordan det foregik, fortæller en tidligere landmand hvis fødehjem lå nær Ovesø.

Vi fangede ål i Ovesø. Ålen betød meget. Det var jo sådan, om vinteren måtte alle og enhver gå ud og stange ål i Ove Sø.

Når der var is på søen, var vor karl ude at stange ål. Hvis han var god til at stange ål, holdt han

Ålefiskeriet havde stor betydning; men der var også flere andre spisefisk i de store ferskvandssøer som f.eks. brasen.

øje med, hvor der var kryvl, dvs. små luftbobler, der kommer fra ålens for- og bagende. Der skulle helst være is uden sne på, så var det nemt at se hvor ålen holdt til. Mange stangede ål på søen, før vandstanden blev sænket 1931.

Ja så er der jo det ved Ove Sø. De siger jo at Ove Sø før i tiden skulle have et offer – ja det kan jeg da huske, at der også var nogen der druknede derude.

Der var også brasen og det de kaldte skaller. Under krigen da var det jo en vældig penge, for tyskerne kunne jo bruge alt. Som nu skaller. Det regnede vi ellers ikke for så stor en fisk. Men de kunne bruge det hele.

En anden bebor i området kan berette om fiskeriet i forbindelse med Ørum Sø.

Mit fødehjem havde 2 skifter eng ned til Ørum Sø, hvor der var fiskeret. I min barndom var fiskeretten lejet ud, og så fik man ål og penge, ligesom nu det passede. Alle dem der har jord ned til søen, har et lod som vi havde. Jeg ved ikke hvor mange lodsejere der er. Man tæller, hvor mange stykker jord der går ned til søen. Ham med den store gård han har kun et lod, trods det han har 100 gange så meget jord, som de andre. Det er organiseret efter, hvor mange lodder man har. Det går ikke på arealet.

Indsamling af bær, æg, hugorm m.m.

Indsamling er en tidskrævende aktivitet, der kræver stor viden om, hvilke resurser der er tilgængelige hvornår. Som oftest drejer det sig om resurser der er frit tilgængeligt, og som sådan kan de have stor økonomisk betydning i en fattig husholdning. Det gælder ikke mindst for hedens mange bær. Indsamling af bær var både et væsentlig bidrag til husholdningen, og en artikel der kunne sælges. Det var en aktivitet hele familien kunne deltage i; men ofte var det børn og kvinder der tog i "æ klit" Både blåbær(mosebølle) og tranebær havde udover deres ernæringsmæssige kvaliteter, også den fordel at de kunne bruges i medicinsk øjemed. Alle de interviewede har været med til at samle bær i deres barndom og kan berette om hvordan det foregik, og hvordan man udnyttede de forskellige bær.

Ja jeg har været med ude at plukke blåbær. Jo så tog vi af sted der – blåbær det var jo der først i august, det var som regel lige før, vi skulle til at gå i skole. Vi startede i skolen den 12. august. Det var altid den sidste uge, inden vi skulle i skole. Det skulle være noget specielt vejr. Det skulle ikke være for godt vejr, for så kunne man ikke være der for fluer. Det skulle være en dag, hvor der var vestenvind. For ellers var der sådan med fluer, at du ikke kunne tage ud i klitten i stille vejr. Fluer og gnavpander og hvad der nu er. Frisk vind fra vest – så kunne du være der. Så havde vi en spånkurv med eller flere, som blev bundet bag på cyklen og så et litermål til at plukke i. Når man kom hjem, så snakkede man om hvor mange potter man havde haft – en potte er jo en liter sådan omtrent. Det hedder jo heller ikke et litermål; men et pottemål. Det er de gamle mål der slår igennem. Og madpakken, ja det var altid sukkermadder. Så gik man hen og fandt et sted hvor der var nogen store tykke sortbær og så dem på sukkermaden. Og så noget saftevand.

Så var det ellers med at finde et sted, hvor der var godt med blåbær. Så når pottemålet det var fuldt, så hen til den her kurv, som man stillede et sted, hvor det kunne blæse så det her drys, det blæste fra. Når kurven var fuld, bandt man et tørklæde om eller et viskestykke over kanten af kurven. Så bag på cyklen hjem. Vi plukkede som regel sammen med min mor, så var vi nogle børn af sted og tit en nabokone også. Jeg kan huske en tur helt tydeligt, og det var nok fordi, lige før vi kom til asfaltvejen, da hoppede kurven af bagagebæreren på en af cyklerne - og der lå det hele! De skulle jo så samles forsigtigt op og blæses igen, de her bær og lægges i kurven igen. Det var sådan lidt fortrædeligt.

Vi kunne nok plukke et sted mellem 15-20 liter blåbær på sådan en tur. Ja, det var til eget forbrug. Det kunne ske at folk plukkede på bestilling; men de var fra Stenbjerg. De plukkede dem og købmanden sendte dem til København.

Jeg kan huske engang min far var ude at plukke tranebær, og han havde fundet et sted der var så mange. Og han havde sådan en lille køjepose med, som var lavet af lærred, den var fyldt af tranebær. Han havde simpelthen fundet et sted, hvor der var kommet meget vand og hvor bærrene svømmede. Han kunne tage dem sådan i hånd-

Hedens bær var på mange måder en vigtig resurse i kystegnene, hvor anlæg af haver med bærbuske var en sjældenhed.

fulde. Tranebær ligger jo ellers sådan i vegetationen, at man plukker dem enkeltvis; men hvis der så er meget vand, så ligger de frit.

Man gik jo nok og lurede lidt på hinanden, så ikke bærrene blev plukket for næsen af en. Men jeg har aldrig hørt, at nogen mener, de har hævd på at plukke bær nogle bestemte steder.

Denne beretning suppleres med en beskrivelse fra en beboer i Stenbjerg, der også kender til bærrenes medicinske anvendelse.

Med hensyn til pandekager så måtte der ikke mangle blåbærsyltetøj. I spisekammeret havde vi et gammelt skab, hvor mor havde hendes syltetøj og ting og sager. Hun syltede og hun lavede en masse ting selv. Så i skuffen der var tranebær. Tranebær plukkede vi mange af og blåbær. Mor hun lavede rå blåbærsaft. Det skulle vi altid have, når vi var syge. Når der var noget, skulle vi have blåbærtoddy. Hun sukrede dem rå – da var sukker jo til at komme i nærheden af.

Blåbær er jo et vidundermiddel, som man brugte mod dårlig mave, hvis f.eks. børn havde tynd mave.

Tranebær syltede hun efterhånden. De lå jo der i skuffen, eller de kunne jo holde sig på loftet. Man hælder dem bare ud på en bakke eller sådan og tørrer dem. Tranebær er godt for bylder og urinvejsinfektioner.

Også længere inde i landet var det skikken at tage en tur i klitten og plukke bær, og måske ved samme lejlighed få sig et havbad, som denne fortælling beskriver. *Blåbær det var en væsentlig ting i mine drengedage og tranebær også, det var store artikler herude. Der i 50erne op i 60erne var det stadig almindelig at folk tog i "æ klit" og plukkede bær. Man kunne plukke et par spande. Det afhang jo også af hvor mange bær, der var fra år til år. Når vi tog ud, så var det alle, der kunne krybe og gå. Så sad vi jo på vognen, og kørte ud og plukkede. Vi var en nabofamilie og så os, der som regel tog ud sammen. Der var da også lidt udflugt over det. Hvis der ikke var så mange bær, jo så var vi jo så heldige at vi kunne komme helt til havet. Så fik vi bundet en tømme om livet og så blev vi dyppet.*

Det med navnene ja, vi havde vores navne og lyngbyerne havde deres navne på bærhullerne. Betegnelsen huller stammer fra, at der er tale om lavninger hvor blåbærrene gror.

For fiskerfamilierne var bærrenes økonomiske betydning stor, i kraft af at de kunne sælge dem til den stedlige købmand, der så tog sig af videresalget. De gamle contrabøger fra lokale købmænd i området, viser at indtjeningen på bær rigeligt kunne opveje det daglige indkøb til husholdningen i sommersæsonen. Her følger en beretning set fra den anden side af disken, der fortæller om organiseringen af salg af bær ud af området til industrielt brug. *Blåbærrene dem købte far så, og det var jo en kæmpe, kæmpe stor tønde, og det blev solgt til Hornbech i Hadsund. Hornbech satte de her 200 liters fade. Det gjorde ikke noget bærrene var overmodne, for de var til saft. De var nok nogle gange lige ved at gå i gæring, inden det kom af sted. Det var jo til frugtsaft og til vin, dansk frugtvin. Folk kom slæbende med bærrene i sådan nogle store zinkbaljer. De skulle så vejes op. Hvis der var en 4-5 børn til at hjælpe, kunne det jo godt blive til nogle kilo blåbær.*

Så var der jo tranebær; men dem har der aldrig været så mange af, at folk har solgt dem, og sortbær har der aldrig været noget værdi i på den måde.

Indsamling af æg fra vilde fugle er en aktivitet, der går langt tilbage i historien. Det drejer sig om æg fra hættemågekolonier samt æg fra havterne, fjordterne og sortterne. I Thy kaldtes

Fåreflok med klitter i baggrunden.

alle disse arter under et for tarn. På de kolonier der lå i søerne måtte ejendomsretten respekteres, selvom der på den anden side, findes en del beretninger der viser, at det ikke altid var tilfældet. Flere kan fortælle om den begivenhed det var at være med til at indsamle æg, og nogle kunne tjene en dagløn ved at samle.

Madstedborg hernede, der var der jo vældige kolonier af både terner og måger.

Madstedgård og Ågård var fælles om Borgen. Der blev samlet æg hver eller hver anden dag i sæsonen. De blev solgt i stor udstrækning, og alle dem de kunne bruge selv, blev selvfølgelig brugt i husholdningen. Det samme var tilfældet på Gl. Ørum.

Jeg kan huske de fortalte i min barndom, at de første æg som blev samlet gav en krone stykket. Hvad vil det svare til i dag omkring en 50 kr. De gik til England. Han kunne jo betale sit folkehold med æggene, som ikke kostede noget.

På Madstedborg har det jo været galt i lang tid, for der er vandstanden jo blevet sænket, og så blev der for lidt vand i søen. Så gik ræven jo over, så det fik da fuglene til at flytte derfra.

Men da jeg i sin tid tjente dernede i Madsted i 59, da var jeg med til at samle æg på den der Lilleø. Det var vældigt, når vi skulle derover hver anden dag og fra Madstedborg hver anden dag. Vi fik omkring en 70-80 æg, når vi var derovre, så vi kunne holde gården forsynet med æg jo da.

Vi begyndte som regel omkring den 20.-25. april lidt afhængig af vejret. Så måtte man samle til en dato midt i maj. Den 25. maj tror jeg.

I Agger samlede de også æg; men det var fra de store måger – det var ikke hættemåger men stormmåger og sildemåger, dem vi kalder havmåger.

Jeg har spist adskillige hundrede hættemågeæg – enten kogt eller spejlet. De havde nogle meget orange blommer, og hviden var nærmest blålig i det. De blev brugt til bagværk og pandekager osv.

Indsamling af urter har altid spillet en vigtig rolle i folkemedicinen. I kystegnene har fiskerne også indsamlet og brugt hugorm til at kurere betændelser – især de "havbylder" fiskerne ofte fik. Her fortæller en bebor i Lyngby om, hvordan hugormen blev fanget og medicinen tilberedt.

Så os knægte her i Lyngby - så var vi jo ude efter hugorm. Vi kunne få 5 øre stykket. Det var da noget – det ville vi gerne være med til. Så fangede vi dem, og kom hjem til manden med dem. Vi prøvede at ramme dem med en sten, og sådan, så vi kunne slå dem ihjel med en stok. Vi havde jo ikke andet at skyde med.

Så hængte han dem op ligesom tørfisk på en snor. Så når de blev tørre, så rykkede han skindet af dem. Så havde hans kone sådan en gammel kaffemølle, og så blev de malet på møllen. Det blev ligesom noget mel. Det tog de to hver dag, og de blev ældre folk. De mente det holdt sygdom væk. Og som nu olietøjet – det var jo så stiv dengang, så sad det jo og skavede, og så fik folk sådan nogle bylder. Så tog de hugorm imod det.

Dette udsnit af aktiviteter viser, at landskab og resurser blev brugt på mange forskellige måder før i tiden.

Vender vi nu tilbage til udgangspunktet og visionerne om en kommende nationalpark, der først og fremmest er begrundet i klithedens unikke landskabelige værdier, er det vigtigt at kende områdets historie, og den kulturbetingede udnyttelse, der var med til at skabe og vedligeholde områdets natur. Ikke alle aktiviteter har direkte været med til at præge landskabet i lige høj grad; men de har alle været en forudsætning for at klittens befolkning kunne skabe sig en tilværelse i området. Før i tiden var menneskene, der slog lyng, gravede hedetørv og lod deres husdyr græsse på klitheden, med til at holde naturen på netop det stadie af udpining, der betinger lyngsletten. I dag må man gribe til forskellige plejemetoder for at bevare lyngen – afbrænding og tekniske løsninger er kostbare. Heldigvis vender man sig atter mere og mere mod at inddrage husdyr i naturplejen, der får god hjælp af de vilde kronhjorte. Måske vil vi de kommende år i stigende omfang atter se mennesker og dyr i aktivitet i klitten.

K. Aagaard i Beskrivelse over Thye. Viborg 1802.

C. Djørup i Thisted Amt. København 1842.

Disse informationer stammer fra Nationalmuseets etnologiske optegnelser omkring 1960.

Et eksempel fra en contrabog hos købmand Nystrup Hansen i Vangså viser at en hare på 3,5 kg kunne indbringe 7 kr. ved salg i 1920.

Et eksempel fra en contrabog i Vangså 1919 kan bruges til illustration. I perioden 21. juli til 22. august indleverede familien 263,50 kg blåbær hos købmand Nystrup Hansen til en værdi af 201,79 kr.
Til sammenligning var forbrug af dagligvarer i samme periode: 181,12 kr.
Blåbærrene blev bl.a. videresolgt til fremstilling af marmelade, syltetøj, saft og frugtvin på fabrikken Hornbech i Hadsund.

Udsigten fra Rødbro Bakke

"Vi var så fatte, så det knåger i æ lyv o mæ"

Af Villiam Mortensen, Svankjær

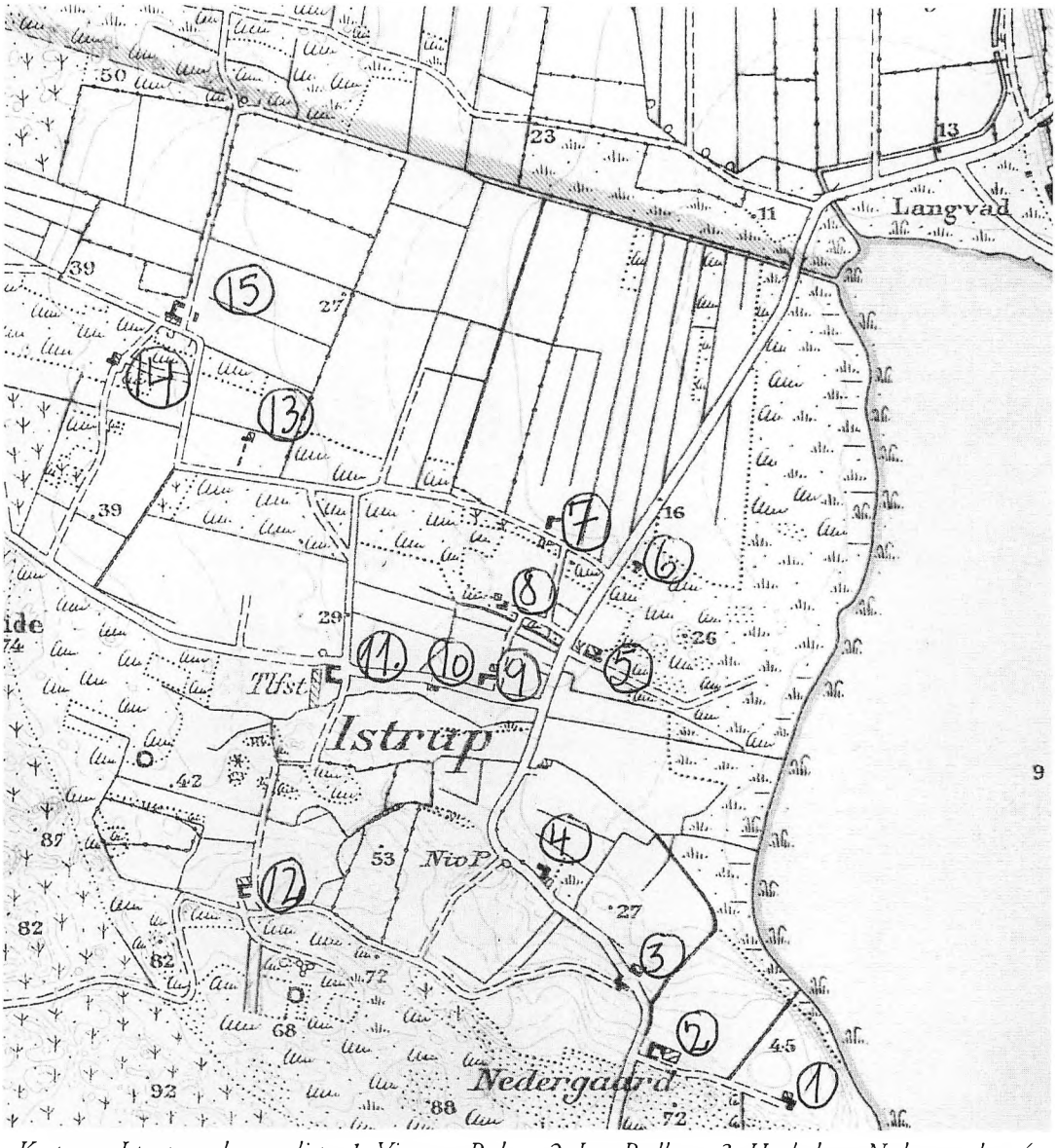

Kort over Istrup med navneliste: 1. Viggo og Peder - 2. Jens Rødbro - 3. Høgholm: »Nedergaard« - 4. Kræn Nejrgaard - 5. Maren Rødbro - 6. Pe Hues - 7. Kræn Bisp - 8. Pe Hues til 1931 - Istruphus - 9. Klaus Nielsen - 10. »Æ bette Hus« - 11. »Strandfogedgården« - 12. Peder Pedersen - 13. Fisklajs Hus - 14. Gunnar Sørensen - 15. »Brølsgård«.

Hermed følger en historie om den del af Istrup, som man gennem det tyvende århundrede har kunnet overskue, hvis man på vej nordpå fra Svankjær stoppede op på toppen af "Rødbro Bakke" og kiggede ud over det karrige, men utroligt smukke landskab. Jeg begynder lidt forsigtigt med Ruths erindringer, hvorefter jeg fortæller vidt og bredt om Istrup ejendomme, - folk og - fæ.

"Brølsgård" har haft mange skiftende ejere, hvoraf en del ikke boede på gården. Jeg fortæller ikke i artiklen denne gårds historie. Er der læsere, som har materiale liggende om Brølsgård, vil jeg gerne låne det med henblik på en senere artikel i årbogen.

Gunnars Ruth ude fra "æ kjaer" fortæller om barndommen

I hjertet af Svankjær bor Ruth Kristensen. Fra hendes stue er der udsigt til købmandsforretningen, busholdepladsen og "Svanesøen," så Ruth har fingeren på byens puls. Jeg har besøgt hende midt i januar for at få noget at vide om, hvordan hendes barndom formede sig. Før vi tog rigtigt fat på dagens emne, fik vi både kaffe, brunkager og muffins. Det er min fornemmelse, at Ruth ikke havde flere pebernødder tilbage, men hun har garanteret også haft mange folk inviteret på en kaffetår i de uger, der er forløbet siden jul.

Fra Svankjærs centrum og ti kilometer ud i alle retninger kender Ruth de mennesker, der er værd at kende. Men ikke nok med det. Hun kender deres forældre, onkler, tanter, og hvem der ellers hører med til historien. For en anden stakkels tilflytter kan det være svært at rumme alle disse fornavne, efternavne og beskrivende kaldenavne strækkende sig fra de lyslevende til de for længst afdøde. Pludselig udbryder Ruth: "Jamen sig mig en gang, kender du da slet ingen folk?"

Ruth blev enke, da Kristian døde som 78-årig i 1998, men sønnen Peter, som nu er 30 år og arbejder på Koldbygård, bor hjemme hos hende. Alligevel savner hun selvfølgelig Kristian. De havde det så godt sammen. Hun tænker på de små samtaler ved bordet. Og så er der havearbejdet, hvor Kristian kunne tage den hårde tørn. Ruth vil, at der skal være orden både ude og inde, men håndledene er ikke, hvad de har været. Gigten plager.

Ruth blev født ude i Istrup i 1939. Hendes

Marie og Gunnar Sørensens ejendom. Børnene Ruth, Egon, Finn med flere ved husgavlen. Marie har vasketøjet ude. I baggrunden ses en række bistader.

Gunnar Sørensen har læsset sin egen mælkejunge på fladvognen. Egon og Finn er med på vognen. De to brune er tilfodrede og venter bare på at komme ud på mælkeruten.

forældre, som boede i den vestlige ende af byen, hed Marie (1911 – 1990) og Gunnar V. Sørensen (1918 – 1989) .

Den første ejer af husmandsstedet, som vi ved om, var Jens Christian Skomager. Han solgte stedet til hjemmeslagter Niels Christian Nielsen i 1917, da Jens Christian Skomager netop havde købt "Nedergård" ved et raskt bud. Niels Christian Nielsen solgte efter få år ejendommen til Marianne Bang, hvorefter han flyttede til Kjallerup. Marianne Bang forpagtede efter nogle år stedet ud til et par unge mennesker fra Hørdum. Manden hed Jens Pedersen, og konen hed vist nok Mørk til efternavn, men vi ved ikke meget om dem, og de var da også væk igen, lige så hurtigt som de var kommet.

Vi er nu nået frem til 1938, og det er netop året , da Marie og Gunnar køber ejendommen. De havde i forvejen datteren Rita, som er et par år ældre end Ruth, men senere kom der yderligere syv drenge og en pige, så det blev efterhånden til en hel lille flok. Ruth lægger ikke skjul på, at hjemmet var meget fattigt, men samtidig bedyrer hun, at hun altid har været utrolig glad for sit hjem, og at hun aldrig under opvæksten følte, at hun savnede noget. Man deltes, om det der var, og så var den potte ude.

"Når bageren var på landtur og holdt henne i den østlige ende af byen, blev man sendt af sted efter rugbrød. Det kunne hænde, at han spurgte om, hvor mange vi var derhjemme, hvorefter han talte jødekager op og gav os en posefuld med hjem."

Ruth har ikke så meget at sige om forældrenes opdragelsesmetoder, men hun konstaterer dog lakonisk: "Ja det var vel som i enhver børneflok: de største blev opdraget, men det var så som så med de små."

På landejendommen havde Gunnar Sørensen 5-6 malkekøer samt et par stier med grise. Ja og så var der de to brune heste, som trak mælkevognen, når han kørte mælketur fra Istrup til Morup Mølle mejeri. Den ene af hestene var træls, for den ville bide, hvis man kom for nær på den.

Marie satsede meget på fjerkræ. Hønsene lagde æg, som børnene bar til Stenbjerg, hvor der var købmandsforretning. Sådan en kurvfuld æg, den kunne betale det meste af det, som de hjembragte varer kostede. Rugende skrukhøns repræsenterede en lille kapital, mente Ruths mor, så hun bandt et tøjr om benene på dem, så de ikke skulle komme på afveje, for i plantagen lurede Mikkel Ræv.

Ænder, gæs og kalkuner havde moderen også, men først i de senere år kom der duer og kaniner til. Der var den fordel ved fjerkræ, at dem kunne man selv slagte uden at skulle ofre på løn til slagteren.

Efter en årrække opgav Gunnar mælkeruten og tog arbejde på Legind Kalkværk. Senere gik

Billedet er fra 1940-erne. Det var en selvfølge, at Gunnar lod koen slikke sin nyfødte kalv.

han over til at harpe grus sammen med Hans Jørgen Poulsen i Gyrup grusgrav, og de sidste mange år af sit arbejdsliv, var Gunnar Sørensen ansat som oprenser og grødeskærer ved kommunale grøfter og mindre vandløb.

Når Gunnar var på farten, stod Marie for arbejdet derhjemme. Enkelte dage, når hun var alene med smårollingerne, kunne formiddagen godt forekomme hende lidt lang, men hun kunne jo ikke forlade de små og gå på visit. Det fandt hun råd for. Sådanne dage gik hun ud og hængte en ble op på en bestemt pæl. Det var et signal til Katarina polak om, at der var kaffe på kanden, og bleen skulle ikke blafre ret længe, inden Katarina var på vej til socialt samvær.

Ruth husker, at julegrisen altid blev slagtet den 21. december. Det var nemlig på lillesøsteren Gurlis fødselsdag. Det var godt at komme så nær på julen som muligt, for det hørte sig til, at man spiste fersk kød i helligdagene. Hvad, der skulle gemmes til senere brug, blev lagt i saltkarret, så det kunne holde sig. Ruth begræder imidlertid ikke, at folks saltkar for længst er faldet i staver og nu er afløst af frysebokse.

Kristian Nielsen, Niels Grønkjærs bedstefar, som boede i Kjallerup, forestod slagtningen. Slagtedagen var en travl dag, men også en festlig dag. Nabokonerne kom og hjalp til, så snakken gik lystigt, mens der blev hakket kød til medisterpølse og rørt blod til blodpølse. Man skulle røre i ottetal, hvis man ikke ville sættes fra bestillingen. Det var ikke enhver beskåret at rense tarme. Det krævede snilde. Dagen sluttede med, at man spiste blodpølse og snakkede om dagens sjove hændelser. Ruth mindes, at den eneste ulempe ved slagtedagen var, at grisen skreg så hjerteskærende, når den blev trukket ud til aflivning.

Hos familien Sørensen tillod budgettet ikke, at der blev afsat større beløb til julegaver. I stedet genbrugtes julegaverne fra tidligere år. Pigebørnenes gamle dukker fra tidligere år, som en tid havde været lagt hen, blev fikset lidt op, pakket ind og lagt under træet. På samme måde fik drengene år efter år den samme bil, men i ny indpakning.

Hertil skal dog føjes, at Ruths mor, Marie, havde en gammel ungdomsveninde, som var lærer på Hunskjær skole. Denne ugifte dame kom hvert år med en stor fællespakke til alle børnene. Pakken indeholdt mest undertøj, sokker, huer osv, men det blev Maries opgave at finde ud af, hvem af børnene der skulle have hver enkelt gave.

I Ruths hjem fik børnene lært at sidde pænt ved bordet, og kunne man ikke holde rigtigt på en ske, kom man ikke med i byen. Det var en straf, der bed, for en tur i jumben med en af de brune heste forspændt, ville man nødigt gå glip af.

Måltiderne var enkle. Af sparsommelighedsgrunde brugte Marie således ikke mælk i sovsen, men nøjedes med vand. Fik man havregrød, måtte man spise grøden uden at få mælk til. Det skulle jo nødigt gå ud over månedsafregningen fra Morup Mølle mejeri, at man sad og frådsede i mælk hos Marie og Gunnar Sørensen.

Under krigen modtog Marie jo såvel kaffe- som sukkerrationeringsmærker efter det antal individer, der var i husstanden. Ruth husker endnu, at moderen fik en del mærker i overskud. Disse mærker byttede hun væk hos bekendte, som ikke havde stor børneflok, og de gav hende nyttige ting til gengæld.

Børnene fik for øvrigt også lært at bestille noget, bedyrer Ruth, og tilføjer i samme åndedrag: "Og det har vi sandelig ikke taget skade af." I mit stille sind kommer jeg nu alligevel til at tænke på Ruths gigtplagede håndled, alt imens hun fortæller videre om spredning af møg, gulerodslugning osv.

I skoven hentede Ruth og hendes søskende grankogler til optændingsbrænde, og faderen hjembragte vognlæs af kvas til opvarmning af huset. Når han havde hugget kvaset til pindebrænde på huggeblokken, var det børnenes opgave at bære det op på loftet. De måtte op ad stigen mange gange, inden man med sindsro turde gå vinteren i møde, for huset var uisoleret, og vi taler jo om de tider, da der var vintre til.

I de hårde vintre fyrede Ruths mor lidt ekstra i komfuret lige før sengetid. Når frosten bed, var det nemlig vigtigt, at der blev varmet kampesten. Moderen pakkede de varme kampesten

ind i aviser og håndklæder, hvorefter hun lagde dem i fodenden på børnenes senge. Jo mødre har til alle tider vidst, at børn sover bedst, hvis de ikke har kolde tæer ved indsovningen. I Ruths hjem sov børnene altid to, tre eller fire i samme seng. Det lunede også.

I dagtimerne var det selvfølgelig også vigtigt at have varme tæer. Ruth mindes de halmvisker, som faderen flettede af rughalm. De var gode at have i træskoene. Gummistøvler fik hun først, da hun var en halvstor pige. Det var et par brugte støvler. Egentlig var de sorte, men man kunne kende dem på, at der sad en stor rød lap på den ene af dem. Ruth var meget glad for støvlerne, idet hun efter erhvervelsen af dem kunne gå direkte gennem vandpytterne.

Ruth mindes de kolde vintermorgener, når der var smukke isblomster på ruderne i køkkenet. Ville moderen vide noget om vejrsituationen en sådan morgen, tog hun lidt af det lune vand fra vandbeholderen bagerst i komfuret, hvorefter hun hældte et skvæt på en af ruderne. Det fik isen til at tø i løbet af et øjeblik, og der opstod et glughul. Det var vigtigt, at der ikke kom alt for meget vand på ruden, for der kunne sagtens blive nok at tørre op på i vindueskarmen, når varmen bredte sig i rummet, og alle ruder tog til at tø på en gang.

Vi ved jo alle sammen, at husmødre bliver lidt overaktive, når solen får magt ved forårstide. Sådan var det også med Marie Sørensen. Hvert år sidst i april beordrede hun mandfolkene til at flytte kakkelovnen fra stuen og ud i udhuset. Når den var flyttet, stoppede Marie skorstenens røghul til med gamle aviser, hvorefter hun gik i gang med at rense og polere kakkelovnen, som herefter henstod i udhuset med en sæk trukket ned over tromlen til næste fyringssæson begyndte i november måned. Når kakkelovnen var flyttet ud, forfaldt ingen til at bruge vinterbrændsel på kølige dage hverken i forsommeren eller i sensommeren. Yderligere var der den fordel ved udflytningen, at der blev plads til en person mere i stuen, når kakkelovnen ikke fyldte op. Jeg glemte helt at fortælle, at Marie efter kakkelovnsudflytningen straks

Marie og Gunnar Sørensens børn passerer Brølsgård med en lille drift kvæg. De kommer ude fra Starkjær med dyrene. Her havde Gunar nemlig et stykke lavtliggende græsningsjord.

gik i gang med at skure gulvet, hvor ovnen havde stået, og når gulvet var tørt, ferniserede hun området. Fru Sørensen havde nemlig sine ritualer, og med hensyn til rengøring var hun kompromisløs.

Selskabelighed var der ikke meget af hos Marie og Gunnar Sørensen, men det var heller ikke nødvendigt, for man underholdt hinanden. Hver sommer var der dog en dag, hvor onkler, tanter, fætre og kusiner var på besøg.

Sådanne dage går ikke i glemmebogen. Mens forældregenerationen drøftede verdenssituationen, legede børnene Antonius, spillede pind og rundbold eller gik en tur op "o æ stuer bak." Og drengene, når de var mange nok, var gode til at sætte hinanden op til narrestreger. Ruths brødre, Eigil og Frits, kunne finde på at ride rundt på fårene. Og vædderen, den kunne blive edderspændt rasende, hvis man raslede den om næsen med en tom pose. De helt vilde ting, som at klatre op på taget eller endog helt op på toppen af skorstenen, det ventede Gunnar Sørensens knægte dog med til en god dag, hvor forældrene var på jumbetur.

Når der en sommerdag var familiekomsammen, var der selvfølgelig ikke plads til, at Gunnar og Maries egne børn i første omgang kunne sidde med til bords ved eftermiddagskaffen. Efter første bordsætning kom hjemmets unger imidlertid til, men Ruth indrømmer da gerne, at det kunne være spændende at finde ud af, hvor meget der var levnet. Det var selvfølgelig acceptabelt, at man måtte vente, til fætre, kusiner, onkler og tanter havde mæsket sig, for var man på lignende besøg hos disse, var man jo selvskreven til første bordsætning, mens andre måtte vente.

I Istrup var der i Ruths barndom 25-30 børn i forskellige aldre, så der var liv og glade dage. Man gik i skole i Svankjær, hvor der nu er ungdomsskole. Første og anden årgang gik sammen i en klasse. Tredje og fjerde årgang gik sammen. Endelig var der femte, sjette og syvende årgang. Det var "de store." Om sommeren gik børnene de syv kilometer til Svankjær skole, men Ruth mindes, at hun undertiden kunne være så heldig at få kørelejlighed med faderen, når denne skulle hjem fra mejeriet.

I vinterhalvåret blev Istrupbørnene kørt til skole af Kristian Nielsen eller Klauses Kristian, som han blev kaldt. "Skolebussen" var bygget op over understellet fra en gammel Chevrolet personbil.

Ovenpå dette stel sad karrosseriet, som bestod af en stor firkantet trækasse. En sommer havde tømrer Vang fra Kjallerup imidlertid hyren med at beklæde trækassen med zinkplader, så skolebørnene kunne opholde sig derinde i regnvejr uden at blive våde. De sølvskinnende zinkplader klædte kareten så godt, så den i årene fremover blev kaldt "Guldkareten." Jo Vang fra Kjallerup havde gjort sig umage. Han kunne godt lide at blive betroet den slags småopgaver, for hans bette værksted var ikke egnet til de store operationer. Vang havde godt nok el i privaten, så han kunne få lys i den loftspære, der sad i stuen, men ude i værkstedet anvendte han petroleumsmotor med et sindrigt system af remtræk til to tre små træbearbejdningsmaskiner.

"Guldkareten" blev trukket af Klauses Kristians gule nordbagge, som var så vant til at servicere skolebørn, så den stoppede ud for alle de børn, den passerede, enten barnet så skulle med bussen eller ej.

Forrest i kabinen sad Klauses Kristian på det behagelige jernsæde fra en gammel "krat" (rivemaskine) Han var kusk, så han holdt fast i pisk

Klauses Kristians sølvskinnende »Guldkaret«.

og tømme, som "stak ud" gennem en slidse i træværket lige under Guldkaretens frontrude. Det kunne enkelte gange hænde, at Klauses Kristian kom lidt sent hjemmefra, fordi han havde sovet over sig. Sådanne morgener sad han ikke inde på jernsædet. I stedet sad han på reservehjulet ude på "flyvebrættet," som reposen foran karrosserikassen blev kaldt. Herfra kunne han skynde så meget på nordbaggen, så den løb, alt hvad remme og tøj kunne holde, og som regel lykkedes det at indhente den tabte tid.

I kabinedelen bag ved Klauses Kristians "kratsæde," var der opstillet en bænk i hver side, som skolebørnene sad på. Midt på gulvet stod et primusapparat og spruttede, så passagererne så vidt muligt kunne holde varmen. Rummet var dunkelt, men en smule lys faldt der dog ind fra den lille rude i karetens bagende.

Den nordbagge, som Klauses Kristian havde til at trække kareten, var bange for biler, så Ruth mindes, at den et par gange sprang ud til højre, når en bil skulle passere. Kareten landede i grøften, men Ruth husker ikke, om primussen væltede, og ildebrand i bagvognen kan hun heller ikke berette om.

Anker Nielsen fra Bedsted, som er søn af Klauses Kristian, kan supplere Ruths historie om Guldkareten med at fortælle, at hans far gennem flere år af kommunen fik ti kroner for en tur-retur til Svankjær, men måtte han af sted to gange, så det blev til en dobbelttur, fik han atten kroner. De kunne godt bruge pengene hjemme hos Anker, for han havde 10 søskende.

Det største antal passagerer, Klauses Kristian nogensinde har kørt med i Guldkareten, var toogtyve. Det skete en aften, da der var dilettant i Svankjær. På hjemvejen punkterede vognen to gange, og da Klauses Kristian kun havde et reservehjul, blev alle passagerer lukket ud af kassen ved anden punktering. De måtte herefter gå hjem, mens Klauses Kristian listede Guldkareten hjem på fladt hjul.

I april måned 1958 fik Klauses Kristian bil, samtidig med at Niels Andersen købte Guldkareten. Kørekort fik Kristian dog aldrig, så styringen blev overladt til Klara. Niels ombyggede Guldkareten, så kassen blev til hønsehus, mens det tidligere Chevroletunderstel forvandledes til landbrugsfladvogn.

Hvis alle Istrupbørnene ikke fik fri fra skole samtidig, kunne der opstå ventetid før hjemturen. Det var ikke noget problem, for de børn, der fik tidligt fri. De gik bare op til Aksel og Maren Nielsen, som boede i det hus, sønnen Klaus og svigerdatteren Kathrine nu bor i på Hvidbjerggårdsvej 2. Hos Aksel og Maren gik snakken altid godt, og så fik Istrupungerne en sukkermellemmad at forlyste sig med, indtil guldkareten holdt for døren.

Da Ruth kom i syvende klasse, fik hun sin første brugte cykel. Hun begyndte samtidig at gå til præst hos pastor Anker Thuun Hansen, som børnene kendte fra skolen. Der havde han undertiden været vikar. Ruth satte pris på præstens venlige og humørfyldte væremåde, og den dag i dag glæder hun sig over, at Thuun Hansen lærte alle eleverne at fløjte.

Konfirmationsforberedelsen fandt sted i præstegården hver mandag og torsdag, og så vidt Ruth husker, skulle man ikke i skole bagefter. Jo! For resten! En gang blev Thuun Hansen sur. Det var den gang, de 13 –14 vordende konfirmander gemte sig ovre bagved kirkestalden, som lå der, hvor Ina nu har sin hestestald. Drengene og enkelte af pigerne kvolmede cigaretter. Minsandten.

PS. Jeg skulle hilse alle læsere fra Ruth og sige, at hun godt nok var med ovre bag kirkestalden, men røg cigaretter gjorde hun ikke.

"Nedergård"

Peder Sørensen "Nedergård" (1826 – 1909), hvis slægt egentlig stammede fra Stenbjerg Kro, voksede op på gården og blev i 1864 gift med Mette Marie Pedersdatter (1842 – 1913). Hendes forældre boede først i Istrup, men i 1845 flyttede de til "Nørgård" i Bedsted. Peder Sørensen "Nedergård" havde overtaget gården i 1856 og beholdt den til 1895.

Peder Sørensen "Nedergård" var en entreprenant type, som ud over at drive landbrug også drev en slags handels- og entreprenørvirksomhed, idet han opkøbte brædder og strandingstømmer, som han lod køre hjem til går-

dens store oplagringsplads. Noget af godset blev solgt uden videre, mens der af andet blev konstrueret vindmøller, broer etc. til videresalg. Peder havde en del af folkene fra de små steder i Istrup ansat til at udføre arbejdet i virksomheden Senere ejere har i jorden fundet en del jernbeslag, som er blevet fjernet fra skibstømmeret i Peders velmagtsdage.

Den næstældste af Peder og Mette Maries børn hed Laust Peder Sørensen (1867 - ?) I 1895 købte han "Nedergård" af faderen, men i 1916 afhændede han atter gården. Sidstnævnte handel må vist siges at være lidt af en svipser fra Laust Peders side. Ved "en bojel" i Istrup var Laust Peder nemlig kommet i snak med Jens Christian Skomager ude fra "æ kjaer." Jens Kristian spurgte til, hvad "Nedergård" skulle koste. Laust Peder blev taget på det forkerte ben og slyngede ud, at modparten kunne få den for 17000 kroner. Jens Christian syntes selvfølgelig, det var svært mange penge, men bad om lov til at give endeligt svar den følgende dag.

Laust Peder blev hed om ørerne, men han ville jo leve op til den gamle skik om, at et ord er et ord, og en mand er en mand. I øvrigt kunne han så håbe på, at Jens Christian ville slå handelen af hovedet, når han havde sovet på det. Næste dag stillede Jens Christian Skomager imidlertid på "Nedergård," og minsandten om ikke der blev skrevet slutseddel. Jens Christian Skomager, som var lidt af en spekulant, beholdt kun gården i tre år, inden han valgte at score kassen.

I 1919 solgte han "Nedergård" til Karl "Høgholm" Nielsen (1887 - 1970) og hustru Ane Marie Nielsen (1891 - 1951), men nu var købesummen den nette sum af 34.000 kroner. Oversigten over matrikelnumrene, som hørte til ejendommen, viser, at der var flere parceller både i Legind, Istrup, Hvidbjerg og Åkjær.

Karl, som var født i Svindborg, var søn af Jens Nielsen Høgholm. Man mener, navnet "Høgholm" stammer fra en gård i Refs, hvorfra Jens kom. Ane Marie var datter af Laust Blander Mikkelsen fra Kjallerup, og hun var kusine til Svendsen Mikkelsen fra "Strandfogedgården." Karl og Ane Marie fik to børn.

Stuehuset havde allerede mange år på bagen, da Karl og Ane Marie overtog gården, idet det er bygget i 1851. Ægteparret byggede stalden i 1925, efter at det var lykkedes Karl og sognefoged Niels Peder Pedersen, Ågård i Madsted, at købe en del tømmer fra en stranding syd for Lyngby. Cementstenene til staldens mure støbte Karl selv, idet han anvendte sand, som han hentede ved stranden.

Oprindelig var der stråtag på alle længerne, men i begyndelsen af 1920-erne lagde Karl og Ane Marie cementtagsten på stuehuset. Disse tagsten, som havde vulster svarende til brændte teglsten, holdt, indtil de nuværende ejere, Ida og Anker Frederiksen, efter overtagelsen i 1989 fornyede taget

Umiddelbart vest for ejendommen var der en vildkilde, som alle Istrups husstande drog nytte af, når der skulle vaskes storvask. I Istrup havde folk nemlig problemer med okker i brøndvandet til stor ærgrelse for husmødrene. Når der skulle vaskes storvask, hentede Istrupmændene derfor klart kildevand på "Nedergård." Man talte vel ikke om hævdvunden ret. Man gjorde det bare. Og det var helt i orden. Ingen af ejendommene havde transportspande nok til en storvask, men man lånte sig frem, når spandene var kommet hjem fra mejeriet.

Karl og Ane Marie havde ikke selv tærskeværk, men benyttede det store tærskeværk, når det kom til Istrup. 1947 var et skelsættende år ikke bare for Karl og Ane Marie, men for hele Istrup, idet "byen" fik elektricitet. Alle fik elektrisk lys, men det var kun nogle få ejendomme, som fik kraft indlagt, således at de f.eks. kunne gå over til maskinmalkning af køerne. I Istrup var elektriciteten imødeset med stor spænding, for folk havde jo fra bekendte i Madsted og Kjallerup, hvor man fik el i 1938, hørt om "lyksaligheden" ved at gå fra petroleumslampelys til elpærelys.

Da Karl og Ane Marie overtog gården i 1919, var der 30 tdr. sæde opdyrket jord til den, og besætningen bestod af 2 heste, 4 køer, 9 ungkvæg og 10 svin. I 1945 var der yderligere opdyrket 5-6 tdr. sæde jord, og besætningen bestod nu af 2 heste, 7 køer, 14 ungkvæg, 16 svin og otte får.

Mine skriftlige kilder oplyser intet om fjerkræ, men vi ved, at folk i Istrup har haft en del høns, og Rita Mikkelsen, Bedsted, som er datter af Marie og Gunnar Sørensen, der jo boede ude vestpå i "æ kjaer," har fortalt mig, at "Nedergård" altid havde 4-5 gæs. Det er noget, hun husker ganske tydeligt, for Karls gasse løb altid efter hende, når hun i sommertiden på gåben var på vej til skole. Nu må jeg lige minde læserne om, at vejen indtil en gang i 1960-erne gik igennem "Nedergårds" gårdsplads, så Rita havde ingen vej udenom, men når forfølgelserne tog overhånd, styrtede hun hovedkulds ind i Karl og Ane Maries køkken uden så meget som at banke på. At liste gennem gårdspladsen på tåspidser, hjalp ifølge Rita ikke en snus, for som hun siger:" En gasse hører endnu bedre end en hund!" - Nå! Rita må have forvundet sin gasseskræk, for da hun som skolepige skulle have sin første plads på landet, fæstede Karl Høgholm hende.

Ud over den opdyrkede jord hørte der et stort klitareal til "Nedergård," men Karl afhændede det meste af klitarealet til staten allerede i 1920-erne. Salget indbragte 18-1900 kroner, så Karl fik råd til føromtalte cementtagsten til stuehuset. Som landmand regnede han ikke klitarealet for noget. Det gav egentlig bare problemer, for "gik der hul på græsset", så det begyndte at fyge med sandet, var det nærmest en skandale. Det påhvilede enhver lodsejer at "holde sin klitjord i orden."

Om Karl "Høgholm" Nielsen personligt kan der i øvrigt nævnes, at han i 1913-14 var på Børkop højskole, hvor der ud over almindelige fag også var landbrugsundervisning. Han har været i bestyrelsen for Svankjær Brugsforening, Morup Mølle Andelsmejeri, kommunens sygekasse og det lokale læplantningslaug.

1951 overtog sønnen, Jens Høgholm (1921) og dennes hustru Marie (1915), ejendommen for 52.000 kroner, idet engparcellerne i Legind samt halvdelen af klitterne i forvejen var solgt fra. Efternavnet Nielsen blev nu slettet. Jens og Marie var blevet gift i 1946, men havde i de mellemliggende år boet på en gård i Sønderhå. De fik en søn og tre døtre.

Jens kan fortælle, at den navnkundige pastor Ove Christian Krarup, som havde været præst i Hvidbjerg, Ørum Lodbjerg i 1902 til 1912, var med til brylluppet, da han tilfældigvis var på besøg i sognet. Den daværende pastor Holm kunne ikke have sin kone med til festen, fordi hun var højgravid, så der blev altså en ledig plads ved bordet til den nu 74 årige emeritus.

Brudeparret havde ikke tidligere truffet Krarup, men de havde i deres hjem hørt mange gode historier om ham. Pastor Krarup var en højlærd mand, som var vel bevandret i arabisk, persisk, italiensk og esperanto. Egentlig stod hans hu til videnskab, men i de ti år, han var her på egnen, faldt han pladask for natur og folk i de karrige klitegne. Jens Høgholm beretter om pastor Krarup, at denne vandrede til de yderste steder i tresognspastoratet, og skal Jens karakterisere ham, er det med ordene: "Han var aparte på en god måde."

Den nu 90-årige Marie kan fortælle, at hun er født i et lille hus i Ørum. Det lå på det lave område i Ørum By, som stadigvæk bliver kaldt "æ gåed," og som fra tidernes morgen har været ejet i fællesskab af landsbyens beboere. Hendes pigenavn var Bertelsen, og hendes forældre fik ud over hende 12 piger og 3 drenge. Lidt hovedregning fortæller mig, at det bliver til 16 børn ialt. Af de 16 børn lever endnu de 11, hvoraf 5 er over 90 år, så generne er skruet godt sammen.

Jens Høgholm, som jo altså nu er 83 år, bor nu sammen med Marie i eget hus i Bedsted. Han er den bedste nulevende kilde til Istrups historie, idet han dels har en god hukommelse, dels er meget interesseret i egnshistorie. I Sydthy Årbog for 1991 har Jens berettet om "Livet i klitegnene i 1920-erne og 1930-erne." Jens Høgholm skal dog ikke stå til regnskab for andet i denne artikel, end det han har fortalt om Nedergård, mens jeg har benyttet mig af rigtig mange andre gode Istrupfolk, når jeg har fortalt om de andre ejendomme.

Marie og Jens Høgholm drev "Nedergård" i årene fra overtagelsen i 1951, da Karl var blevet enkemand, til 1989, da gården afhændedes til Ida og Anker Frederiksen. Købesummen var ved salget 685.000 kroner. I Marie og Jenses år på Nedergård var der cirka 60 tønder sæde

opdyrket jord til gården. De måtte dog afgive et stykke jord til Kystvejen, da den blev etableret i 1960-erne, men til gengæld fik man den gode asfalterede kørevej. "Rødbro bakke" blev ved samme lejlighed gennemskåret, så Kystvejen her kom til at danne hulvej. Rigtig mange kubikmeter jord blev læsset med håndkraft og graveskovl, hvorefter jorden blev kørt ind og læsset af på et lavtliggende område på Jens Rødbros mark. Dermed kom det til at gå nok så gelinde, når Istrupboerne skulle op ad bakken på cyklen med ærinde i Svankjær brugsforening.

Fire bronzealderhøje på "Nedergårds" jord samt to på Peder Pedersens jord fortæller, at der har boet mennesker i Istrup i over 3000 år.

På Egnshistorisk Arkiv er det lykkedes Jens at spore "Nedergårds" historie tilbage til1600-tallet, og han kan huske de gamle berette, at Istrup, som i vore dage kun har 14 huse og ejendomme, hvoraf en del er feriebeboelser, i sin tid havde ikke mindre end 40 helårsbosteder fordelt på småejendomme, krumme steder og ikke mindst jordløse huse. Som Jens Høgholm siger: "Det er ikke tilfældigt, at Hvidbjerg Vesten Ås kirkerum er lige så stor som Bedsted kirkes.

Man gør sig ikke forestilling om, hvor mange jordløse huse der har været i sognet helt fra arilds tid."

En del Istrupfolk fra de små steder, ernærede sig tidligere ved at arbejde på egnens lidt større gårde som Legindgård, Gyrupgård, Nørhågård, Lyngholm og Tandrup. Fattigfolkene i de jordløse huse havde ofte et par får, lidt høns, og enkelte ejede en ko.

Indtil en gang i 1870-erne gik Istrupbørnene i skole på "Nedergård," idet der var indrettet skolestue i enden af stalden. Efter den tid etableredes Istrup skole, hvorfra gamle skolebilleder viser, at elevtallet lå mellem 30 og 40.

Viggo og Peders ejendom ved Ove sø

Den ældste af Mette Marie og Peder Sørensen "Nedergårds" (1826 – 1909) sønner hed Søren Peter Sørensen (1865-1940). Som ung brændte Søren Peter varm på Ane Kathrine Sørensen, "Trine" (1867 – 1945) som stammede fra et lille hus ude i "æ kjaer," Det var både godt og ondt, for det unge par måtte ikke få hinanden.

Søren Peter tog konsekvensen af forældregenerationens indblanding og rejste til Amerika, hvor han blev nogle år og tjente gode penge. Da han kom hjem i 1894, købte han straks et stykke jord på cirka 20 tønder sæde af faderen. Købesummen på 2.000 kroner betalte han kontant. Derefter byggede han hus for opsparede midler uden indblanding af kreditforening eller andre pengeinstitutter.

Det kan nok være, folk i Istrup spærrede øjnene op, da de så, hvad byens hjemvendte søn formåede. Nogen mente ligefrem, at han var blevet lidt "spræg." Ja og så giftede Søren Peter sig med sin gamle flamme, Trine, for hun havde "ventet ham op", og vi må forestille os, at Søren Peter var blevet så meget mand for sin hat, så han ikke var til sinds at spørge hverken Per eller Poul.

Søren Peter kastede sig efterfølgende over fiskeri i Ove sø, hvilket han drev i stor stil, og efterhånden blev han og Trine holdne folk. Nu, hvor vandstanden er sænket, gør man sig ikke forestillinger om, hvad der tidligere har været af fisk i søen. Ål fangede Søren Peter ikke blot i ruser, men i vintertiden stangede han dem fra isen, og priserne var gode.

Skaller og brasen, som vi i vore dage ikke regner for at være menneskeføde, fangede Søren Peter i "drag" om natten sammen med Møllepeter fra Kjallerup. Kiloprisen var selvfølgelig ikke så høj for disse arter, men hvad betød det, når der var kilo nok at læsse på vognen og køre til stationen i Bedsted med. Under første verdenskrig, da mange tyskere sultede, eksporteredes skaller og brasen fra Ove sø i tonsvis til Tyskland. Småhork derimod, de anvendtes mest til madding.

I fordums dage har der været brændt teglsten i en teglovn, som lå oppe ved en lerbakke på Søren Peters ejendom. Det er ikke lykkedes at finde frem til årstal for denne aktivitet, men den må være indstillet før det 20. århundredes begyndelse.

Trine og Søren Peter fik 5 børn, to drenge og tre piger. Det fortæller noget om forældrenes økonomiske formåen, at hvert af børnene på

deres 18 års fødselsdag fik en bankbog af forældrene med et indestående på 20.000 kroner. Sønnerne, nemlig Peder Sørensen Nedergård (1903 – 1972) og Viggo Sørensen Nedergård (1904 – 1993) kom til at leve deres liv på ejendommen efter forældrene, men det var Peder, der stod som ejer efter skiftet ved moderens død i 1945, og indtil han selv døde i 1977.

Viggo og Peder fortsatte med fiskeriet i Ove sø, som dog gik mod dårligere tider efter vandstandssænkningen i 1931. Hvor galt det stod til, kan være vanskeligt at sige, for traf man Viggo eller Peder og spurgte dem, om de havde fanget nogen ål, var standardsvaret: "Åh der var såen lie en bette påenfuld." Gik man så alligevel hen og tog træbåden i nærmere øjesyn, kunne der være en sand vrimmel af ål i bunden af den. Når de solgte småål til naboerne, var salgsargumentet som regel: "Selv en nok så lille ål kan altid tage en kartoffel med."

Brødrene havde på ejendommen 3-4 køer, en hest samt 15-20 får, og de deltes broderligt om arbejdet, således at hver havde sine ansvarsområder. Viggo fodrede, og Peder håndmalkede køerne. Peder var måske den af de to, som var mest landbrugskyndig, så det var altid ham, der vågede over en so, når den skulle fare. Noget, som også optog Peder meget, var biavl, idet han havde en halv snes stader stående oppe i klitterne. Var han i tvivl om noget vedrørende bierne, slog han op i bogen: "Ledetråd for biavl."

Viggo, som var håndsnild og havde gået på husflidsskole hos tømrer Tranbjerg Larsen i Svankjær, foretog småreparationer på døre og vinduer. Det var også ham, der ladede sortkrudtspatroner, betjente rebslageriet, tilhuggede trætøjrpæle og flettede kurve af sivene nede fra Ove sø . Jeg har i værkstedet på ejendommen set hans hjemmelavede høvlbænk, værktøjsskab, langhøvl og småhøvle, og det er faktisk imponerende arbejde.

Mange Istrupfolk kan fortælle, at det altid var hyggeligt at besøge Viggo og Peder. Sandt er det da også, at livet som regel levedes stille og fordrageligt hos dem, men der var dage, hvor brødrene toppedes, og sprogets glosarium kom i brug ud i de yderste hjørner. Noget, der kunne få Viggo til helt at miste fatningen, var, hvis Peder refererede til barndommen og sagde: "Ja, ja du har jo altid været så forkælet, mors lille Vittemand!" Mere end en gang er det da også kommet så vidt, så Viggo har set sig nødsaget til at sætte en annonce i avisen med overskriften "Hus ønskes til købs!"

Nogen ville måske nok sige, at de to ungkarle med tiden tog kending af ungkarlelivet og udviklede vaner, som for andre kunne forekomme løjerlige. Således kunne man af og til høre, at de hver for sig førte småmonologer, når de troede sig alene, og de var begge eksperter i hjemmelavede talemåder. Peder havde det for eksempel med at slutte sætningerne med dobbeltordet "køj, køj". Han kunne således udbryde: "Der går sgi da en mand henn o æ mark, køj, køj." Til hunden kunne han sige: "Go do henn i de kor o leg dæ, køj, køj!" Var han sammen med hunden ude at flytte køer, kunne han sige: "Hva trover du hund, trover du, du ka slo en tøjrpæl i æ juer, køj køj?"

Ofte havde brødrene en ung husbestyrerinde, som tog sig af de hjemlige sysler. Havde de det, var det "deres" husbestyrerinde, og så skulle en lejet skovarbejder eller en traktorfører, som var hyret til at pløje møg ned bare passe bestillingen og ikke bruge så meget som et minut på at føre palaver med hende. Denne regel krævedes overholdt og det til punkt og prikke.

Når der var traktorhjælp til møgpløjningen, kørte Viggo og Peder om kap med hver deres trillebør, så sveden sprak fra pander og armhuler. Hønsemøget, som skulle spredes helt oppe på de sandede områder længst borte fra bygningerne, kunne nemlig lige så godt blive pløjet ned samtidig med komøget, som i forvejen var blevet spredt på den gode jord nærmest bygningerne. Trillebørene havde sådanne dage klovfjæl på siderne, og brødrene stampede hvert læs møg med deres spidssnudede træsko, så det var ikke pensionistlæs, de kørte med.

På egnen gik de to nøjsomme ungkarle for at være endog meget holdne folk. Der gjaldt bare det med visse Istrupfolk, at lykkedes det for dem gennem et langt sparsommeligt liv at puge en pæn slant penge sammen, så kom det

altid som en overraskelse for udenforstående, når pengene ved deres død kom for dagen.

Det siges, at Viggo, som i 1931 havde været på Hillerød Højskole, var den mest udadvendte af de to brødre.

Højskoleopholdet havde været en stor oplevelse for ham, og han fortsatte med at tage til årsmøde i Hillerød, indtil han nåede en høj alder, men de seneste år kom han skuffet hjem, for han kunne ikke forstå, hvorfor kammeraterne udeblev.

Efter Peders død købte Gerda og Erik Mikkelsen ejendommen af arvingerne, men Viggo blev boende alene i stuehuset, i de 21 år der gik, inden han døde, hvorefter ægteparret Mikkelsen ombyggede og flyttede ind.

Det var krævende for Viggo at se stedet drevet efter moderne metoder. Han var for eksempel vant til, at det gik bedst, hvis køerne stod tøjret på marken. Nu gik de nye ejere over til at have dyrene i hegn, og rørte høvederne ved hegnet, fik de et rap over mulen. Viggo syntes dog, at strømføringen var for ringe. Skulle han overbevise nogen om, at han havde ret, tog han gerne den strømførende ledning i munden uden at lade sig mærke med voltene.

Folk, som besøgte Viggo på dennes ældre dage, bemærkede, at hans hverdagstøj nok var luvslidt og en smule laset, men det var altid pinlig rent, og renlighed var netop en af Viggos kæpheste. Således mente han, at penge i omløb var rene bakteriebomber. Han gik derfor altid den direkte vej hen til håndvasken og vaskede hænder efter at have betalt en regning til posten.

Brødrene havde i mange år hver deres bil. Det var en foranstaltning, som gjorde, at de kunne minimere skærmydsler i forbindelse med transportering. De sidste årtier af sine leveår var Viggo således den lykkelige ejer af en grøn Lada, men på en Thistedtur begik han en grov færdselsforseelse på hovedvej 11 ved Skjoldborg. Han skulle være drejet fra mod Snedsted for at hente wienerbrød til eftermiddagskaffen hos byens kendte bager. Imidlertid glemte Viggo at dreje i tide, hvorfor han uden at se sig ordentlig for foretog en U vending på den store vej med det resultat, at han tørnede ind i en anden bil og måtte til sammensyning på Thisted sygehus.

I første omgang havde Viggo forstået på betjentene, at han ville få en betinget dom, så han lod den gamle Lada reparere for 32000 kroner, men det viste sig senere, at han blev fradømt kørekortet, hvorefter han indså, at han ikke ville kunne klare en ny prøve, da han var et stykke oppe i firserne.

Efter denne uheldige kendelse kørte Viggo derfor kun fra ejendommen og de 200 meter hen til Kystvejen, hvor han så parkerede vognen, men en tid arbejdede han dog på at få en særtilladelse hos politiet, så han fremover kunne køre helt hen til bussen, som havde holdeplads ved Pe Masens Kjær, hvilket han dog

Billedet er fra 1920-21 og viser i forgrunden Jens Rødbros ejendom, som er bygget i 1880-erne. Rødbros har besøg af et par danskamerikanere, som holder ferie i Kjallerup. Damen i hvid bluse længst til højre er fra Amerika. Hendes mand står oppe i klitbakkerne og fotograferer. De besøgende har lånt jumben og den hvide hest hos værtsfolkene i Kjallerup. Den 13-14 årige Jens Rødbro står foran det åbentstående vindue. Moderen Stinne sidder foran døråbningen. Mellem Jens og Stinne står Mads Rodbro, Jenses farbror. Han har sit lille skomagerværksted i husets vestlige ende.

Lidt nordvest for Jens Rødbros ejendom ses Nedergård, som er bygget i 1851, og som Ane Marie og Karl »Høgholm« Nielsen overtog i 1919.
De er halvfærdige med at udskifte stråtaget på stuehuset med cementtagsten. I øvrigt ser vi ud over det lave sletteland, som har givet Istrupbeboerne føden gennem generationer. Vestligst anes Klaus Nielsens ejendom. Derefter følger Pe Hueses, Krøn Bisps, Sissel Koldbys (nedrevet i 1920'erne) og endelig ses over Nedergårds skorstenspiber Maren Rodbros ejendom.

aldrig fik sat igennem. Viggo tog myndighedernes magtmisbrug noget ilde op, men en ting vidste han med rette, og det var, at på privat vej, der rådede han selv.

Jens Rødbros ejendom øst for Kystvejen

Den første af Rødbroslægten, som ejede denne gård kom i sin tid fra Stenbjerg. Han hed Jens Nielsen Rødbro. I 1890 afhændede han stedet til sin søn, Jens Nikolaj Rødbro Jensen (1855 – 1917) og svigerdatter, Valborg Kristine Jensen (Stinne) (1868 – 1952), men et jordstykke udstykkedes til den ejendom, som en anden søn, Niels Rødbro Jensen (1859 – 1910) og hustru Maren Rødbro Jensen (1875 – 1960), overtog i 1905.

Jens Nikolaj og Stinne fik sønnen Jens Rødbro Jensen (1906 – 1987),men allerede i 1917, da sønnen var 11 år, døde Jens Nikolaj.

Jens Nikolaj havde en bror, som hed Mads Rødbro Jensen. Egentlig var han uddannet skomager, men da Stinne stod alene med bedriften, flyttede han ind på gården. Her fortsatte han med lidt skomagerarbejde, samtidig med at han hjalp til ved landbruget, indtil han døde i 1944. Det nævnes, at der i 1945 var cirka 40 tønder sæde opdyrket jord til gården. Besætningen var på 2 heste, 5 køer, 10 ungkvæg, 15 svin og 8 får.

Under Jens Rødbros opvækst påtog han sig tidligt ansvar for gårdens drift. Karl Høgholm, som overtog "Nedergård" i 1919, har fortalt, at Jens Rødbro, som da var i konfirmationsalderen, ofte kom til Karl den første tid for at få råd om, hvorledes han skulle klare et problem i landbruget.

Før der kom elkraft til Istrup, kørte man til Svankjær Mølle for at få gruttet korn hos møller Søren Jensen, som også drev orneforretning. Mange år skiftedes Høgholmfamilien og Rødbrofamilien til at køre den ugentlige tur til mølle i Svankjær.

Når man leverede korn til mølle fra de to ejendomme, havde mølleren grutningen klar fra den foregående levering. I vindstille perioder, koblede mølleren remtrækket på mellem petroleumsmotoren og kværnen. Møller Søren kunne jo ikke lade folks grise sulte, bare fordi hans vinger ikke ville snurre. Søren Jensen fik i øvrigt en grum skæbne, idet han blev slået ihjel under brændesavning, da rundsavklingen sprang.

Ud over det landbrugsmæssige samarbejde, mødtes de to familier også ved højtiderne og fejrede disse sammen. Jens Rødbro, som forblev ugift, var en oplyst mand, som mange kunne lide at besøge. Bent Jensen fra Svankjær fortæller, at Jens, som var en rolig og sindig mand, havde et helt specielt forhold til dyr. Var hans kreaturer løbet ud af indhegningen, kunne Jens gå hen til en hvilken som helst af dyrene og lægge et hornreb på den.

Lidt gammeldags ville nogen måske sige, at Jenses landbrug var. Havde han først fået pengene i lommen, ja så lå de jo godt der. Investerede man i dyre domme, så vidste man jo aldrig, om man så pengene igen. Klaus Nielsens Albert, som var god med en le, hjalp undertiden Jens, når der skulle slås græs til hø, men efter aftensmaden trak snakken ud, så det blev langt hen på aftenen, inden han kom hjem. Det irriterede Mariane, hans kone.

Klara henne fra "æ bette hus," som jo var datter af Kristian Moselund og altså "ud af æ stærk slav," spredte undertiden møg for Jens Rødbro. Hun mødte tidligt om morgenen og blev ved til solnedgang, selv om hun derhjemme både havde ged at malke, 11 børn at passe og syg mand at pleje. Hallo! Siger man bare.

Jens Rødbro hældede måske nok mod det missionske, men han havde ord for at gå stille med det. I Istrup var der ikke så skarpe skel mellem missionsfolk og ikke missionsfolk. Alle omgikkedes hinanden og tolererede, at man kan se forskelligt på sagerne. Forleden bemærkede en: "Nej så var`et møj vaer mæ dem ve æ havsie."

Efter Jens Rødbros død stod bygningerne tomme en del år, indtil de pludselig brændte. Man spørger sig selv om, hvorfor der er brændt så mange ejendomme i Istrup i løbet af det 20. århundrede? Mulige svar kunne være: Fyring med lyng og kvas kunne være farligt.- Uisolerede huse krævede kraftig fyring, når frosten bed.- Mange huse havde tidligere stråtag, hvilket som regel medførte kraftig brandudvik-

ling.- Der var langt til Istrup fra Hurup Brandstation, så "den røde hane" kunne snildt gale en time til halvanden, inden brandbilen viste sig oppe over "Rødbro bakke."- Det kunne måske i gamle dage være svært at få råd til at lade en autoriseret elektriker udføre småinstallationer, så mon ikke folk somme tider selv fiflede et par ledninger sammen.- Nogle af Istrupbørnene har garanteret debuteret tidligt indenfor rygekunsten.- Ved en brand eller to i Istrup, menes en udefra kommende pyroman at have været på spil.- En mand, hvis slægt kommer fra Istrup, var forleden inde på, at der nu da også var mere tordenvejr i gamle dage, end der er nu til dags. - Og så kom han med en interessant betragtning om, at det alle dage har været sådan, at der er brændt flere ejendomme i " æ sølle tier som i dem gue tier," hvad han så end mente med det.

Kræn Nejrgårds ejendom

Kristian Nedergård (Kræn Nejrgård) (1878-1961) havde 30 tønder sæde til gården, hvis bygninger er opført i 1931. Han var søn af Mette Marie og Peder Sørensen " Nedergård," og bror til Søren Peter Sørensen, Istrup, til Laust Sørensen, Istrup, samt til Jens Nedergård Sørensen, som var præstegårdsforpagter i Svankjær fra cirka 1920 til cirka 1948.

Kræn Nejrgård var en gemytlig ungkarl, som godt kunne få sine ideer. Var han ude at radrense roerne, skubbede han undertiden radrenseren frem for at skåne hesten. Det sagde man i alle tilfælde. Men den holdt også godt ud, hesten. Der er vel ingen fra Istrup, der kan huske, at Kræn havde andre end den samme brune jyde. Jo, Kræn Nejrgård var som de fleste andre i Istrup god ved dyrene. Tag nu hunden "Kvik." Den sov hver nat, så længe folk ved af, i fodenden af Kræns seng.

Henry Mikkelsen eller "Stål," som han blev kaldt, fordi han som ung havde flere kræfter end de fleste, tjente en tid hos Kræn Nejrgård. Han tjente for resten også en tid hos Klaus Nielsen, mens dennes børn var små. Stål var populær hos alle børn i Istrup, fordi han var en sand mester til at tegne samt til at skrive historier. Digte kunne han også digte Stål:

Det er så koldt
Mor
At ligge på den bare jord
Mor
Og spise sin mad
Mor

Da Kræn Nejrgård begyndte at levere mælk til Morup Mølle Mejeri omkring år 1900, var man endnu ikke begyndt at klassificere mælken fra leverandørerne. Da man begyndte med det, var der en dag en af naboerne, som spurgte ham: " Nå hvordan går det med mælken Kræn?" Svaret lød: " Åh det går så godt så godt. Nu er det da kommen i 4. klasse. Så det kan ikke komme til at gå bedre."

I almindelighed boede Kræn Nejrgård alene, men en tid holdt hans søster hus for ham, og en tid var Klaus Nielsens søster husholderske for ham. Kristian og Klaras datter, Inger, fra "æ bette hus", som senere blev gift Moselund, har også tjent hos Kræn.

Ja, når vi nu kommer til at snakke om det, så er der faktisk mange. Mariane har holdt hus for Kræn Nejrgård et år, før hun blev gift med Klauses Albert. Stinne Klit og Johannes Back har været hos Kræn. Og så var der Karen, som senere blev gift med Mads Snejstrup og med ham flyttede til "Klitbo" i Svankjær, hun har også holdt hus for Kræn. Det er egentlig et spørgsmål, om han har været så helt mutters alene, Kræn, som man skulle tro.

Kræn Nejrgård solgte gården til Peder Pedersens søn, Kristian Pedersen, og efter ham købte Niels Andersen fra Nørhå den. De sidste 33 år har seminarielektor og forhenværende fodboldspiller for KB, Niels Møller, ejet ejendommen. I mange år havde denne en Hereford besætning. Og hvem passede så den besætning? Det gjorde Kristians Klara fra "æ bette hus" selvfølgelig. Hun kunne jo overkomme det hele.

Maren Rødbros ejendom

I årene fra 1905 til 1950 boede Maren Rødbro (1875 - 1960) på denne ejendom. Maren Rødbro, som stammede fra Helligsø, blev i 1905 gift med Niels Rødbro Jensen (1859 - 1910), som egentlig var uddannet skomager.

Han var bror til Nikolaj Rødbro Jensen og Karl Rødbro Jensen. Nikolaj overtog fødehjemmet, fra hvilket Niels og Marens ejendom udstykkedes i 1905. Efter fem års ægteskab døde Niels på ægteparrets bryllupsdag. Efter denne tragiske hændelse drev Maren i 45 år ejendommen videre ved datteren, Marianes (1906 – 1972), og en bestyrers hjælp.

De første år efter, at Maren var blevet enke, boede der en ældre kone ved navn Trine Huldal hos hende. Ved Trines død viste det sig, at hun havde testamenteret indeståendet på en bankbog til Maren, hvilket selvfølgelig blev en kærkommen støtte til denne.

Den første bestyrer, Maren havde, var bror til sognefogeden i Madsted og hed Jens Christian Pedersen. Han afløstes af Svend Nielsen Christensen (1882 – 1961), som blev hos Maren de sidste 23 år, hun ejede stedet.

"Den flittige Maren Rødbro vandt via sin livsgerning hele egnens respekt og anerkendelse." Sådan skrev Thisted Amtstidende ved Marens død, og noget var der om snakken. Det fortælles, at Maren var så nøjeregnende med værdierne, så hun stoppede op, hvis hun fandt en dynge hestepærer på vejen ud for sin mark, hvorefter hun tog hestepærerne op i hænderne og kastede dem ind på marken, så gødningskraften kunne komme til sin ret.

Til Maren Rødbros husmandssted, som først i de senere år er kommet til at hedde "Søgården," var der på den tid 16-17 tønder sæde under plov, hvortil kom hede og søeng.

Når Klauses Aksel fra Svankjær var på turne i Istrup med det store tærskeværk, fulgte Maren og datteren Mariane med rundt til en del af ejendommene. Selve tærskearbejdet deltog de ikke i, men de kokkererede inde i stuehusene sammen med husmødrene, for der skulle jo noget på brædderne, når tærskesjakket holdt middagshvil.

Ruth og Rita, Gunnar og Maries døtre ude fra "æ kjaer," mindes, at Maren Rødbro hvert år kom og klippede forældrenes får, og skulle får i Istrup læmme eller kvinder barsle, bad ingen forgæves om Marens bistand.

Gennem en årrække var det hos Maren Rødbro, der hvert år påskelørdag holdtes auktion over udlejningen af "æ fattigskyvter." Det var nogle jordlodder, som lå nede ved Ove sø i nærheden af, hvor der nu er odderfristed. Ikke så langt fra dette lave område lå der tidligere en del jordløse huse, og på et målebordsblad fra Kort- og Matrikelstyrelsen dateret 1860 – 1900 benævnes et hus i området som "Fattighus."

Man mener, "æ fattigskyvter" i sin tid er udskiftet fra herregården Tandrup som gave til fattigfolk i Istrup, så man her kunne bjærge hø til fårene. Kommunen administrerede udlejningen af skifterne på lempelige vilkår. Lejerne fik således henstand med betalingen til næste års påskelørdag, men så skulle pengene også falde prompte, hvis man ønskede at være med ved en ny auktion. Lejen kunne være meget svingende fra år til år afhængig af, om der gik selvsving i såvel husmænd som havbofolk fra Lyngby, så de kom til at byde hinanden op. Maren Rødbro nævner, at det skifte, som et år koster 15 kroner, meget vel kan ryge i vejret, så det næste sommer koster 100 kroner.

1955 blev Maren Rødbro interviewet i anledning af sin 80 års fødselsdag, og hun fortæller følgende om gamle skikke vedrørende noget andet fællesjord, som lå lidt sydligere ved Ove Sø: " Vi har noget, som vi kalder "æ Kjørmisbojel," (kyndelmissegildet) og det er nok lige så gammelt som traditionerne vedrørende "æ fattigskyvter" om ikke ældre. Landbrugene i Istrup har fra gammel tid noget fælles søjord – "æ wholm"(holmen lå syd for Viggo og Peder Mikkelsens ejendom) eller "æ vandsted" (lå nord for Jens Rødbros ejendom) – og på kyndelmissedag, den 2. februar, samles alle vi, der er med i fællesskabet, for at gøre op med hinanden. Efter tur skal vi svare amtsstueskatterne af søjorden, og den, som skal betale skatten det år, skal også gøre gildet. Vi får vor mel`mad, og så betaler hver sin part af skatten, og derefter aftaler vi, hvordan lodderne skal fordeles det næste år. Engang var fællesjorden ikke ret bred, men efter søsænkningen har vi egentlig fået en masse eng, og der avles noget dejligt vinterfoder dernede. (red: sænkningen af vandstanden i Ove sø skete i 1931, da en gravemaskine dels rettede åens løb ud dels sænkede vandstanden

ved at grave åbunden dybere mellem Ove sø og Ørum sø, samtidig med at afløbskanalen ved Tåbel blev udbedret.)

I fordums tider var traktementet nok så flot som nu, hvor vi nøjes med en mel`mad i al beskedenhed. Dengang skulle mændene have havtorsk og bagefter surkål med steg og ost til sidst, og brændevinen var jo billig, så der gik mange dramme til torsken."

Om arbejdet i klitterne fortalte hun: " Det var ellers strengt nok for os i Istrup i gamle dage, og jeg er mange, mange morgener gået på arbejde i klitten for at plante tag (red.: hjelme). Vi kunne tjene en krone om dagen. Vi skulle også slå lyng, som blev solgt til klitvæsenet for at dæmpe sandflugten i de yderste havbakker. Det kan lyde strengt, men det var nu ellers helt skønt at gå med "æ ljøngle," og når man har taget på det, er det ikke så slemt at skære lyng. Det er jo sådan med lyngen, at den trækker "mæ æ suel," som vi siger, og derfor skal man altid begynde at slå lyng vestfra. Jo, lyngen kan vi ikke undvære her vesterude, og vi bruger den til mange ting." Lyngen blev anvendt til fremstilling af koste, til at lægge under korn- og høstakke, til tækning af tag, til brændsel, til dyrestrøelse, som nævnt til dæmpning af sandflugt samt for den finere lyngs vedkommende i hårde vintre til dyrefoder.

I 1958, da Maren var blevet en ældre dame, flyttede hun, datteren Mariane og bestyreren Svend sammen til et hus i Svankjær. Mariane fortsatte i mange år med at gå ud som kogekone, da hun var en ren knag til at lave mad. Med tiden blev hun noget kraftig, så Aksels Poul fra Svankjær kørte som regel med hende på lastbilen til det sted, hvor der skulle være "bojel."

Fra 1958 til 1973 ejede Ninna og Gunnar Jensen ejendommen. De købte lidt jord til og supplerede ellers indtægten ved udearbejde. Ninna var centraldame i Snedsted fra 1966, og indtil centralen blev nedlagt i 1973. Gunnar arbejdede en tid på Legind Kalkværk. Lønnen var ikke værst, men han indrømmer, at dagene var lange.

Klokken 6 om morgenen stod han og makkeren klar med stålstang, kile og forhammer nede i kridtgravens iskolde vand, og først klokken 6 om aftenen rettede de ryggene og vendte hjem. Flintlagene, man skulle hugge sig igennem, var op til en halv meter tykke. Kalklagene, man gik efter, havde stort set samme tykkelse. Det var ideelt at have en makker, når de største af kalkklumperne skulle læsses på tipvognene.

I flere efterårssæsoner kørte Gunnar med Aksel Nielsens store tærskeværk rundt til egnens gårde, og mange vintre hyrede plantør Ravn ham til nogle måneders arbejde i skoven.

1973 afhændede Ninna og Gunnar ejendommen til ingeniør Helge Christiansen fra Roskilde, som anvendte stedet som sommerbolig, indtil han efter en halv snes år videresolgte til Tage Damgård fra Nørhå.

"Maren Rødbros ejendom" har yderligere haft et par ejere, inden Annette og Harry Nielsen for 5-6 år siden erhvervede den. Harry Nielsen er søn af Kristian Nielsen, som i sin tid boede i "Æ bette hus," og som kørte "Guldkareten."

Harry Nielsen fortæller, at han var borte fra Istrup i 18 år, inden han fik muligheden for atter at vende tilbage til "byen," som alle barndomsminderne er knyttet til.

Der er intet sket med Istrup i mellemtiden, bedyrer han. Og dog. "Dengang levede vi det frie liv i Istrup. Vi kunne gå overalt. Vi kunne komme overalt. Grundloven gjaldt ikke i Istrup. Der er kommet nye folk i flere af husene, og man ved snart ikke. Vi Istrupfolk af den gammel slags, vi er jo en slags prærieindianere. Men så er der altså nogen, der vil trække grundloven ned over hovedet på os. Nu må vi se, hvordan det hele vil gå." Han siger det med et glimt i øjet, for han ved jo inderst inde godt, at de skal være der alle sammen, såvel de oprindelige solgarvede fra sletten, rødhuderne, som tilflytterne fra byernes persiennekontorer, blegansigterne.

Sølyst - Pe Hues hans hus

Her boede Marie (1867 – 1947) og hendes mand, Peder Hues Jensen (1867 – 1964), som blev kaldt Pe Hues eller Pe Kløverhues. Pe Hues var opkaldt efter sin far, som også hed Peder Hues Jensen, men blev kaldt Pe Hues

eller Pe Kløverhues. Ja det er pudsigt, som både navne og tilnavne kan gå i arv. Navnet Kløverhues stammede fra et lille hus, som familien tidligere havde ejet. Det lå længere nordpå, men er for længst jævnet med jorden.

Den ældre Pe Hues, skal blot nævnes her, fordi han var veteran fra 1864. Inden krigen var han i militærtjeneste i Rendsburg, hvor han blev uddannet til artillerist. Ved Dybbøl lå han i skanse nummer 8, da det gik varmest til, og rent ilde gik det da også for Pe Hues. Preusserne tog ham til fange, og han endte helt ovre ved den polske grænse. Senere lykkedes det ham dog at komme helskindet hjem til Istrup, hvor han fik kone og otte børn. To-tre af dem fravalgte Istrup og søgte lykken i Amerika.

Engang blev samme Pe Hues taget ved næsen af en omvandrende fusentast, som gav sig ud for, at han formedels en mindre erkendtlighed kunne udrydde folks mus. Pe Hues akkorderede med musefængeren og gav denne lov til på egen hånd at husere i laden. Da der var regnet af med den fremmede, og denne havde forladt ejendommen, gik Pe Hues ud i laden, hvor han fandt en tingest, som var stukket ind i stråfoderet. På en lille vedhæftet seddel stod der:

Peder Jensen Hues
Har du flere katte
Har du færre mus
Peder Jensen Hues

Nu til Pe Hues den yngre. Oprindelig lå hans ejendom et par hundrede meter længere mod sydvest, men i 1931 flyttede familien den til den nuværende beliggenhed. Laden, som var bygget af strandingstømmer, blev ved gode naboers hjælp læsset på en fladvogn og flyttet i et stykke, men der blev bygget nyt stuehus.

Brændte mursten til facademuren måtte Pe Hues købe på teglværket, men indvendige sten til skillevægge lavede han selv af soltørrede sten fremstillet af ler fra den fælles lergrav på "Nedergård". Kalk til mørtel fik han fra kalkgraven i Legind. Taget bestod af cementtagsten.

Det gamle simple stuehus blev stående, hvor det altid havde stået. Efterfølgende er huset dog fjernet helt, men byggeretten på tomten er udnyttet, så der i vore dage på stedet ligger et lille sommerhus ved navn "Istruphus."

Marie og Pe Hues havde ingen penge at bygge for, så projektet lod sig kun realisere, fordi et af ægteparrets børn var politibetjent. Denne hed Peder Jensen Klittenberg (1895 – 1961). Han gjorde tjeneste på politistationen i Thisted. Egentlig hed han bare Peder Jensen, men da der på daværende tidspunkt var tre betjente i Thisted, som hed Peder Jensen, tog Istrupmanden navnet Klittenberg, for det passede så godt til ham.

Lidt penge havde Klittenberg måske nok lagt op i 1931, for han var jo vant til at spare fra barnsben, men nogen holden mand var han langtfra. Som fast ansat politibetjent med sikker månedsløn lige ind ad døren, må pengeinstitutterne alligevel have betragtet ham som værende et godt papir. I alle tilfælde lånte han det beløb, som forældrene lige stod og manglede, og videregav låneprovenuet til dem. Klittenberg blev ikke hos politiet, men søgte efter 15 års tjeneste sin afsked og rejste til København, hvor han fik arbejde på støvsugerfabrikken Nilfisk.

Den lille islænderhest, som Pe Hues havde på sit husmandssted, brugte han til at trække plov, harve, radrenser og så den uundværlige jumbe, som Pe Hues og Marie brugte, når de skulle til Svankjær efter varer. Islænderhesten holdt ud hos Pe Hues, indtil den i en alder af 40 år døde en naturlig død.

Den islandske hesterace var i det hele taget en meget populær hesterace i Istrup, fordi den var billig både i indkøb og i drift. Racen kunne tåle Istrupklimaet, og den levede generelt dobbelt så længe som tungere hesteracer.

Var det en lang vinter småt med foderet, kunne islænderhesten i flere måneder overleve udelukkende på lyng, halm og gammelt stråtag. Som trækdyr var den ideel på Istrups lavere ofte vandlidende jorder. Den sank nemlig ikke så let i bløde under pløjningen, dels fordi den var let, men også fordi den stak bagbenene parvis nedad og skråt bagud, når den rigtigt skulle lægge sig i selen, hvor en jysk hest ville træde mere direkte nedad, bagben for bagben.

Den lidt støre russerhest var også populær i Istrup, og man krydsede den ofte med islænderen. Anvendte man et forspand, hvor den ene hest var islænder, mens den anden hest var russer, var det altid den stædige islænder, der bestemte farten, og den kendte kun første gear.

Til tider fiskede Pe Hues ål til "tilmad" i Ove sø sammen med Salomon Christensen. Ude på heden slog Pe Hues lyng "til ilde," og nede på "æ fattigskywter" bjærgede han sammen med sønnen Kristoffer hø til ko og får. På det tørre land slog de katteskæg, og ude på det våde vadede de rundt og slog "flæg,"(red.: tagrør) som de bandt reb om og slæbte ind. Jo, hos Pe Hues havde de nok at se til.

Fattigdommen har jo altid tynget Istrup. I årene 1890 til 1920 rejste mange unge derfor til storbyerne, mens andre udvandrede til Amerika. Enkelte flyttede dog blot til Tåbel, hvor der var billige huse at få, og hvor Vandbygningsvæsenet søgte arbejdsduelige folk.

Salomon Christensen, A. C. Mikkelsen, Pe Hues og Klaus Nielsen blev på egnen, men en gang søgte de alligevel på deres egen måde i fællesskab at ryste fattigdommens åg af skuldrene.

Fra folkesnakken havde de hørt, at der gemte sig en stor guldskat i Katbjerg høj. De mødtes derfor en søndag formiddag for at grave skatten ud, men de var meget overtroiske, så de havde i forvejen købt et par flasker brændevin til at stå imod med. Blandt redskaber, som de medbragte, var der en solid jernstang.

Da de nåede til højens fod, fik de først et par dramme, hvorefter en af dem tog jernstangen og gik op på toppen, hvor han med al kraft drev stangen ned i jorden. Men stangen blev nærmest revet ud af hænderne på ham. Selv troede han, det var Højmanden, der rev stangen fra ham, så han styrtede med sine sammensvorne ned mod Istrup by. Der gik mange dage, inden de forvandt skrækken, men senere gik det op for dem, at den tunge jernstang blot var smuttet i hænderne, da den røg lige ned i gravkammeret.

Efter sigende glemte guldgraverne i skyndingen den ene uåbnede brændevinsflaske ved højens fod, og ved senere eftersøgning blev flasken ikke fundet, så den ligger uden tvivl derude endnu, men det kan være vanskeligt at finde den mellem overgroning af pors, lyng og langt vissent græs.

Marie og Pe Hues fik lige som generationen før dem otte børn. Den ældste, Nikolaj, berettes der om i afsnittet "Fisklajs hus." Politibetjent Klittenberg er omtalt. Han var så god til at formulere sig på skrift, så man i Istrup sagde, at når man kunne få hjælp af Klittenberg, behøvede man ikke gå til sagfører. Klittenberg beskrives ellers som en stor og stærk, men rolig og behersket betjent. Antastede han folk, som lavede gadeuorden, gav han dem valget mellem, at der blev skrevet rapport, eller at de fulgte "med ham bågom." I det gamle Istrup så man op til mænd med veludviklede overarmsmuskler. Det er Bent Jensen (1930) Svankjær, som selv har fortalt mig det, så det står til troende. Bent er i øvrigt søn af Pe Hueses Kristoffer (1899 – 1974). Sidstnævnte sad ved siden af Salomon Christensens søn, Hans, i Istrup skole.

Hans rejste til Amerika, hvor han giftede sig med en sød pige, som hed Mabel, mens Kristoffer rejste til Svankjær, hvor han giftede sig med en pige, som sikkert var lige så sød, og de fik fire børn , hvoraf en pige døde som barn af lungebetændelse.

Når Hans senere var hjemme fra Amerika, besøgte han altid Kristoffer, og snakken mellem de to gik livligt til ud på de små timer. Barndommen i Istrup samt skolegangen hos lærer Nørby i Istrup gamle skole fyldte meget i samtalen. Jo de kunne da begge huske, da de i middagspausen sammen med nogle klassekammerater stik imod alle regler havde forladt skolen og var gået ned til Madstedborg.

Her legede de først indianerleg. Da det ikke var morsomt længere, begyndte de at skyde til måls efter studene fra Madstedgård. Mågeæg gjorde det ud for ammunition, og der var nok af dem. Hvor blev der dog jublet, når en stud ramtes i pandebrasken, så hvide og blommemasse stod i kaskader i alle retninger. At der så vankede eftersidning ved hjemkomsten til skolen, det var prisen.

Marie blev på sine ældre dage temmelig

alderssvækket. Det medførte, at datteren Ane Marie Jensen (1897 – 1987), som var ugift og boede i København, vendte hjem for at støtte forældrene.

Efter Marie og Pe Hues overtog Anna og Hans Jørgen Poulsen ejendommen. Hans Jørgen og flere andre mænd fra de små steder i såvel Istrup, Svankjær som Stenbjerg arbejdede på Legind Kalkværk. Denne virksomhed startede op i 1920-erne af brødrene Nicolajsen fra Legindgård.

Arbejdspladsen lukkede igen i 1970-erne, efter at Superfos de sidste 5-6 år havde drevet virksomheden. Tidligere gravede kridhvide arbejdere kalken op med håndkraft, og man kunne beskæftige 20 – 30 mand i virksomheden, men da Superfos kom til, gik man over til at grave med store maskiner, hvilket selvfølgelig resulterede i, at kalkværksarbejderne blev udsat for det, man med et smukt udtryk kalder "en prikkerunde." Fem seks år efter overtagelsen, måtte direktionen i Superfos sande, at værket ikke var rentabelt.

Kalken fra Legind Kalkværk blev brugt til foderkridt, til læsket kalk beregnet på kalkning af huse samt som pulverkalk til at blande i asfalt. Ja, og så aftog mørtelfabrikken i Nørhå også en del af kalken fra Legind, men forbavsende lidt af den anvendtes til jordbrugskalk, idet det var den almindelige mening, at kalken fra Hillerslev Kalkværk var mere velegnet hertil.

Følgende artikel bragtes i Thisted Amts Tidende den 11.08.1928

Dræbt ved Jordskred

I gaar Eftermiddag ved 6-Tiden skete der en alvorlig Ulykke i Legind Kalkværk ved Nørhaa, som krævede et Menneskeliv. To Mænd, Chr. Jensen, Svankjær, og Chr. Bjerre Christensen, Stenbjerg, var beskæftiget med at fjerne et jordlag, der laa over Kridtet. Herunder skete der et Jordskred, der begravede Kr. Bjerre Christensen, saa kun Ryggen blev fri. Chr. Jensen var saa heldig kun at faa Benene dækket. Folkene, der arbejdede i Værket i Nærheden, kom straks til Hjælp, men skønt der kun gik et Par Minutter, inden Bjerre var befriet, var Døden indtraadt. Den tilkaldte Læge kom straks til Stede, men der var intet at udrette. Bjerre Christensen var meget forslaaet. Jensen slap med nogle Skrammer paa Benene. – Bjerre, der var 40 aar gl., efterlader sig Hustru og 5 Børn.

Cirka 1985 solgte Hans Jørgen Poulsen Sølyst til skovarbejder Frode Hansen fra Thisted, men allerede i 1987 solgte Frode ejendommen til Lis og Agner Christian Erichsen. Agner var da landpolitibetjent på Randersegnen, men nu nyder han sammen med Lis sit otium som kunstmaler i Istrups nordligste hus.

Kræn Bisps ejendom

Her boede Kræn Bisp (1865 – 1949), som var bedstefar til Marie Sørensen ude fra "æ kjaer." Han var også bedstefar til Holger "Smed" fra Morup Mølle samt til Kristian Christensen fra Svankjær (1920 – 1998), som var gift med Marie og Gunnar Sørensens Ruth.

Stinne og Kristian Jensen (Kræn Jensen) overtog ejendommen efter Kræn Bisp i begyndelsen af 1920-erne, hvorefter Kræn Bisp flyttede til Faddersbøl. Kræn Jensen drev ikke verden foran sig, men han havde nu også problemer med helbredet, idet han led af iskias. Derfor gik han med et katteskind over lænden. Det var noget, de kloge sagde, man skulle gøre, hvis man led af den sygdom, og det var nok i grunden ikke så dumt sagt.

Kræn havde frisørforretning i stuen og betjente alle de folk i Istrup, der blev klippet Prisen for en børneklipning var i 1925 25 øre, mens en voksen måtte punge ud med 35 øre, men så gav Stinne også kaffen.

Engang var Kræn Jensen nær druknet under ålestangning fra isen på Ove sø. Niels Grønkjær (1928), som var på besøg hos Jens Rødbro, havde oppe fra gården set, at frisøren var ude at stange ål. Pludselig opdagede Niels, at Kræn var gået gennem isen inde mellem sivene, hvor isen var "rådden" og bunden mudret.

Niels Grønkjær fik prajet Svendsen fra Strandfogedgården, som også var på de kanter. Svendsen og Jens Rødbro løb ned til den isbelagte sø og skubbede en stige ud mod Kræn, som nærmest hang i ålestagen.

På stigen lå Niels Grønkjær, som fik et stykke reb slået omkring den forulykkede. Det var

på et hængende hår, men det lykkedes at få den forkomne Kræn slæbt i land, hvorefter han blev hjulpet op til Jens Rødbro, hvor han fik tørt tøj på og blev lagt i seng.

Stinne og Kræn fik ingen børn, men de havde adoptivsønnen Jens Christian Jensen. Denne bosatte sig i København, hvor han ernærede sig som turistbuschauffør, men i 1998 døde han som 56 årig efter en fejlslagen nyreoperation

1949 lavede Stinne og Kræn mageskifte med Janne (Mariane) (1926 – 2003) og Egon Stücker (1923 – 1999) fra Tåbel, dog således at Egon og Janne måtte give 7-8000 kroner i bytte, da der hørte cirka 14 hektar jord til Istrupejendommen. Efter flyttet drev Kræn frisørforretningen videre fra dagligstuen i Tåbel, men han gik også ud som arbejdsmand sådan lidt i det små.

Egon Stücker, som jo altså var blevet Istrupborger, gik i gang med at støbe havefliser til videresalg, men han påtog sig også opgaver som selvlært murer. Hans absolutte speciale blev imidlertid kalkning af kirker, og utallige er de kirker på egnen, hvis ydre Egon har forskønnet gennem årtier.

Efteråret 2003 købte sønnen, Preben Stücker og hans kone Elsebeth, ejendommen, efter forældrenes død. Preben Stücker er ansat hos murermester Ricky Larsen i Hurup.

Klauses ejendom

Klaus Nielsen (1877-1956) overtog ved giftermålet med Kristine Nielsen (1874-1947) hendes barndomshjem, som i denne beretning kaldes "Fisklajs hus." Ægteparret boede her fra 1898 til 1902, og i den periode fik de deres første fire børn. Fra 1902 boede de på en ejendom ude ved Katbjerg Høj, hvor de i løbet af de næste 12 år fik yderligere 8 børn. Nu havde de 12 børn, hvilket de fejrede ved at kalde den mindste for Nora Dusinus Nielsen. Jeg indskyder lige, at Nora Dusinus flyttede til Nørhå, hvor hun blev gift med Otto Bang Kristensen. Parret, som fik syv piger og en dreng, flyttede 13 gange, inden de døde 90 og 91 år gamle.

I 1914 brændte Kristine og Klaus Nielsens ejendom ved Katbjerg Høj, hvorefter parret besluttede sig til at flytte ned midt i Istrup by, hvor det meste af deres jord lå. Den eneste af deres tidligere bygninger, som kunne genanvendes, var laden. Den bestod af et træskelet beklædt med pandeplader, så den kunne de bare flytte på en fladvogn uden at skille den ad. 1917 byggede de ny stald og nyt stuehus. Mens de boede her, fik de også deres trettende barn, som blev kaldt Edvardt. Han kom til at bo på en lille ejendom vest for Svankjær.

Klaus, som af flere er blevet betegnet som noget af en institution i Istrup, tilkøbte en del jord, og noget lejede han. Samtidig drev han vognmandsforretning med sin halvanden tons lastbil, som var den eneste i miles omkreds. På sin ugentlige landtur til Thisted fragtede Klaus alt, hvad han blev bestilt til af Svankjær Brugsforening og Morup Mølle Brugsforening, men kul, koks og cinders udgjorde en væsentlig del af varesortimentet.

Lastbilen var en mørkegrøn pedalford, som gladelig kunne løbe sine 40- 45 kilometer i timen. Ja det siges, at den endog kunne snige sig endnu højere op, hvis det var Klauses Aksel, der kørte den. Aksel (1910 - 1970) var nummer 11 af Klaus og Kristines børn. Han blev gift med Maren Ravn Nielsen (1913 – 1989), og parret lagde sig efterhånden en børneflok til.

Det er værd at bemærke, at Aksel gennem mange år var "direktør" for det store mobile Svankjær tærskeværk, som om efteråret drog fra sted til sted i Istrup og tærskede folks korn. Først var tærskeværket ejet af et aktieselskab, men efter nogle år blev Aksel eneejer af værket.

Der var selvfølgelig stort postyr i Istrup, når tærskeværket var i byen, og hverken børn eller voksne kunne koncentrere sig om andet end dette grådige negslugende uhyre. Aksel var en humørspredende spasmager, som børnene kaldte "Aksel skæg og ballade," men undertiden nøjedes de med at kalde ham "Aksel Skæg." I vintertiden havde tærskeværket fast station i den store garage, som Aksel byggede ved siden af det hus, som Ronald Christensen bor i i dag på Hedegårdsvej 23 i Svankjær. Aksel døde i 1970 under traktorarbejde i Lodbjerg Klitplantage, mens Geleff endnu var klitplantør derude. Aksel arbejdede alene, og man

Klaus Nielsen byggede ny stald og stuehus efter at være flyttet til »Istrup by« fra Katbjerg høj. Her ses han med et læs hø. Johanne og Peder Pedersen købte ejendommen i 1941.

mener, årsagen var et pludseligt opstået ildebefindende. Skovarbejder Ingvard Larsen plantede efterfølgende påskeliljer på ulykkesstedet, og endnu 35 år senere kan man ved Fyrvej se disse blomstre i forårstiden. I Svankjær bor tre af Aksels børn den dag i dag, nemlig: Poul, Klaus og Ingelise.

Klaus havde købt førnævnte pedalford af ny, men udskiftede den efter et par år. Den nye, han fik, var en mere moderne gearstangslastbil, og den beholdt han, indtil der ikke kunne skaffes mere benzin under anden verdenskrig. Den blev nu afhændet til en, der pillede "æ over" af den, så den kunne fungere som mælke- og landbrugsvogn.

Den dynamiske Klaus Nielsen havde endnu flere jern i ilden. Han kørte nemlig også mælk fra Istrup til Morup Mølle Mejeri, men det var med hestevogn. - Om morgenen vidste Klaus jo godt, at der stod en hård dag for, så han drak undertiden kaffe på sengen, inden han stod op. Når han var ved at være køreklar, gik han ud på gårdspladsen til Kristine, som altid var den, der lagde "drættet" på hestene og spændte dem for mælkevognen. Når Kristine så havde givet ham kørekappen på, var han klar til at age.

Et år i slutningen af trediverne udbrød der mund- og klovesyge i Istrup. Strandfogedgårdens besætning var den første, der blev ramt, men sygdommen bredte sig til alle besætninger undtagen til Peder Pedersens ude i klitterne. Det betød, at skolebørnene var hjemme fra skole et par måneders tid. Klaus, som jo selv havde kreaturer, måtte under epidemien ikke køre mælk. Noget effektivt middel havde man vist ikke mod mund- og klovesygen ud over dette, at man dagligt smurte alle dyrenes klove med en tjæreagtig substans.

Under epidemien vendte Klauses Aksel hjem fra Svankjær til "æ bette hus" i Istrup, som en periode stod tom. Herfra virkede han som mælkekusk, indtil faderen atter tog over. En tid havde Klaus mælkeruten både fra Istrup til Morup Mølle Mejeri og ruten fra Nørhå til

Snedsted mejeri, idet han så lod enten Kristian eller Aksel køre Snedstedturen.

Man mener, han var mælkekusk på Morup Mølle ruten i op mod 30 år helt fra mejeriets start ved århundredskiftet, og indtil han omkring 1930 afløstes af Peder Pedersen, som også kørte i mange år. Peder Pedersens fik de første år 8 kr pr dag for at køre ruten, men senere steg hyren til 12 kr pr dag.

Efter Peder Pedersen var der et interval på nogle få år, hvor han, Gunnar Sørensen, Kræn Jensen, Klaus Jensen og A. C. Mikkelsen ved generalforsamlingen i Morup Mølle Mejeri vandt liciteringen ved fællesbud, så de hver for sig kun skulle køre hver femte dag.

A.C. Mikkelsen holdt nu ikke ud så længe, inden han handlede med Gunnar Sørensen, så denne kom til at køre to af de fem dage. Snakken gik, at A. C. Mikkelsen, måske nok var lidt for meget gårdmand til al den køren mælk, specielt i den rigtig kolde tid. Gunnar Sørensen derimod, han havde jo de mange munde at mætte derhjemme, så han ville godt have indtægterne øget, og efter et par år blev Gunnar Sørensen alene om mælkeruten fra Istrup.

Mens Klaus var på farten med bil eller vogn, passede slideren Kristine sammen med børnene og de to ekstra heste arbejdet på gården. Der var hele tiden nok at se til. Fårene slagtede hun selv. Var et får godt flommefedt, lavede Kristine tællelys af talget. Øl bryggede hun af byg, som hun satte til gæring, men jeg har endnu ikke hørt nogen rose Kristines øl. Folk siger, den var for sur. Hun havde det med at spare vel meget på sukkeret, så gæringen udeblev. Ja og så må vi jo lige huske på de 13 børn, som hun fødte og satte i vej. Ud over de 13, som ægteparret selv havde, var der i øvrigt tre børneborn, som hun måtte tage til sig en tid, fordi tre af døtrene "var kommet lidt galt af sted,"

Billedet er fra ca. 1919 og viser de syv yngste af Kristine og Klaus Nielsens 13 børn. Længst til højre står den lille Edvardt. Efter ham følger Nora Dusinus, Aksel Peter, Ida, Klara, Kristian og Albert. De seks ældste børn, Laura, Nielsine, Marie, Vilhelmina, Inger og Niels er ikke med på billedet.

som man vist kaldte det andre steder i landet. Da Klaus afviklede vognmandsforretningen, syntes han ikke, han havde brug for telefonen længere, så den afhændede han også. 1942 købte uddeler Bjerre fra Bedsted Klauses ejendom. Bjerre havde det nemlig med at spekulere i køb og salg af fast ejendom.

Efter salget flyttede den nu 65 årige Klaus til Nørhå sammen med den tre år ældre Kristine, men en blikpladebeklædt bilgarage ville Klaus ikke flytte fra, så den tog han med til Nørhå, hvor den står den dag i dag ved et hus på Nørhå Byvej.

Kristine døde i Nørhå i 1947. Herefter solgte Klaus huset og flyttede til Svankjær, hvor han samme år havde købt "Håbet." Ret hurtigt afhændede han dette hus og flyttede til Snedsted. Her boede han ikke så længe, før han returnerede til Svankjær, hvor han først lejede sig ind i "Fattighuset," og siden sad han en periode til leje i "Den Gamle Skole". Efter opholdet på skolen, købte Klaus det hus på Møllestræde, som Kristian Jochumsen senere blev ejer af. Dette hus boede Klaus i til sin død i 1956.

Uddeler Bjerre drev en tid Klauses ejendom i Istrup ved hjælp af bestyrer Thorvald Nielsen, men i slutningen af 1943 erkendte Bjerre, at der ikke var penge i foretagendet, hvorefter han solgte gården til Peder Christian Pedersen (1892-1977) og hustru Johanne Nielsine Pedersen (1899 – 2001). Peder, som i Istrup gik under navnet "Pe Hoel", var søn af murer Christian Peder Pedersen og Hustru Maren Grønkjær Pedersen. "Hoel" tilnavnet menes at stamme fra en ejendom på Hundborgegnen, som har været i familiens eje.

I 1901 var den 9 årige Peder kommet ud at tjene, og knægtens løn udgjorde det første år 10 kr samt et par træsko. Klitplantørens søn fra Istrup, Arne Eskesen, som fødtes den 31. december 1899, har som 95 årig fortalt, at Peder Pedersen i sin tid var Istrup skoles hurtigste dreng. Som 16 årig var Peders årsløn 140 kroner, men allerede året efter steg lønnen til en krone om dagen.

Johanne, som opnåede at blive 101 år, var datter af tækkemand og hjemmeslagter Niels Christian Nielsen og hustru Marie Nielsen. Familien Nielsen kom egentlig fra Højslev, men flyttede i 1914 til Vittrup. Da Niels Christian og Marie i 1921 overtog den ejendom, som senere blev Marie og Gunnar Sørensens ude i "æ kjaer," erklærede datteren Johanne, at de godt kunne skyde en hvid pil efter hende, når de bosatte sig så langt uden for lov og ret. Hun bedyrede, at hun aldrig mere ville besøge dem, men så galt gik det vist ikke. Niels Christian og Marie havde ud over Johanne 13 andre børn.

Johanne og Peder Pedersen boede først i Peders barndomshjem, et lille bol, som lå vest for Gunnar Sørensens. Da Peder Pedersens far døde, sad moderen, Maren Grønkjær Pedersen, alene tilbage på bolet, og det var hos hende først sønnen Peder og senere svigerdatteren Johanne flyttede ind . Faderen havde kørt postruten Stenbjerg-Vorupør-Thisted, men det blev nu Peders opgave at køre denne rute med de to små blå- og hvidskimlede russerheste, som Peder havde investeret i.

Peders karriere som postrutekusk blev dog kort, idet han under verdenskrigen 1914 til 1918 blev kaldt til Fredericia for at være med til at forsvare byen mod den fjendtlige trussel sydfra. Så hurtigt var det gået med at komme mod Fredericia, så han havde måttet efterlade postvognen i Thisted.

Da faren var trukket over, kunne Peder atter vende tilbage til Istrup, men blot for at konstatere, at postruten var solgt med tab til en anden, mens der var tjent en smule på russerne.

Johanne og Peder Pedersen købte derfor i 1922 af den aldrende Niels Præstegård en ejendom, som lå syd for "Strandfogedgården" langt ude i klitterne.

Niels Præstgård og konen flyttede ved salget til Morup Mølle, men Istrupbørnene kom til at savne de to gamle elskelige mennesker som gennem mange år havde levet deres stille liv oppe i bakkerne. Enhver besøgende hos Præstgårds blev trakteret med et eller andet, og var det i blomstringstiden, fik den, der værdsatte det, ved afskeden en lille buket gule klitroser med hjem.

De naturgivne forudsætninger, for at Johanne og Peder kunne se optimistisk på fremtiden på den lille ejendom, var små, men ægteparret havde ungdommens ukuelige sind. Man forstår ikke, hvor Peder fandt overskuddet til det, men om aftenen spillede han violin for familien, eller han læste historier for den fra "Ugens Nyheder," et folkeblad for kristendom, oplysning og nyhed, som familien abonnerede på.

De kartofler og gulerødder, som der kunne avles på den karrige sandjord, var utroligt velsmagende, og Peder var god til at opbevare dem, idet han kulede dem godt ned i sandet på sønderside af en klitbrink. Sidst på vinteren, når det var småt med gulerødder og kartofler i Lyngby, gravede Peder atter ned i sandet og fandt sine prima produkter frem, hvorefter han solgte dem "skipvis" til folk på "æ havsie."

Ellers kan der dårligt siges noget godt om stedet. Avlen var generelt slet, og de stråtagsbeklædte bygninger var forfaldne. Noget skulle der altså ske, mente Peder Pedersen.

Et år bad han tømrermester Christian Tranebjerg Larsen (1896 – 1982) fra Svankjær om at tegne skitseforslag og give tilbud på ny stald, lade og stuehus. Tegningen så godt ud, men da Kristian Traneberg sagde: "42.000 o så hår æ klemt et så møj a ka," da svimlede det for familien, som var forsamlet omkring køkkenbordet. Det er sønnen, den 76 årige Niels Grønkjær, Thisted, som fortæller dette, og så tilføjer han: "Vi var så fatte, så det knåger i æ lyv o mæ."

Niels kan godt huske trediverne, da staten regulerede svineproduktionen ved hjælp af de berygtede svinekort. Hans far fandt det undertiden mere sikkert at sælge svinekortene end at fede grise op og ikke vide, om de ville være salgbare, når de nåede leveringsvægten.

Under mund- og klovesygeepidemien var Peders besætning på ejendommen oppe i bakkerne som nævnt den eneste i Istrup, som ikke var ramt. Niels husker, at han og hans søskende var forment samkvem med de andre Istrupbørn i den periode. Som de eneste børn fra Istrup havde de dog lov at gå i skole, blot krævedes det, at de ikke fulgte vejen ned gennem byen, men i stedet gik "tværmarker" til Istrup skole.

1939 C 034349 1939

LANDBRUGSMINISTERIETS
SVINEREGULERINGSUDVALG

AXELBORG KØBENHAVN

Ugyldig efter 2 September 1939

Svinekort

Halvaars Regulering.

Dette Svinekort giver
IHÆNDEHAVEREN
Ret til Levering og Slagtning af
1 SVIN
i Tiden 3. Juli 1939 til 2. September 1939.

(Efter 2. September 1939 er Kortet ugyldigt.)

Leveret af .....

.....

Eftertryk forbudt, medfører Strafansvar efter Loven.

Ugyldig efter 2. September 1939

GRAFISK INSTITUT KBH.

Landbrugskrise i 30-erne. Peder Pedersen fandt det undertiden fornuftigere at sælge svinekortene end selv at fede grisene op.

Peder Pedersens var rædselsslagen ved tanken om, at en af naboens katte kunne komme på besøg i stalden og bringe smitten med sig, men man slap altså med skrækken.

Trods trange tider lykkedes det for Johanne og Peder Pedersen via indtægter fra mælkeruten at overleve på ejendommen i 19 år, og det var da også her, deres ni børn blev født. Johanne supplerede familiens indtægter med lønnen som rengøringsassistent på Istrup skole. Det kastede 100 kroner af sig om året, mod at hun selv lagde rengøringsmidler til. Hun gik til og fra arbejde hver dag og trampede efterhånden en hel lille sti tværs ind over til den fjerntliggende skole. Oprindelig var der 50 tønder sæde jord til klitejendommen, men Peder solgte en del af denne til staten, idet det offentlige netop i tyverne opkøbte klitarealer med henblik på tilplantning.

En dag i 1941 traf Peder uddeler Bjerre, som tilbød ham, at han kunne købe ejendommen nede i Istrup by for 17000 kroner (ejendomsskyld 14000 kr). Besætningen fulgte ikke med, maskiner var der ikke nogen af, og bygningerne "trængte til hjælp." Alligevel så Johanne og Peder nye muligheder for sig, så de slog til, men ventede til 1943 med indflytningen. De kviede sig nemlig ved at forlade det forfaldne sted oppe i bakkerne, for heroppe mente Johanne og Peder, at de rådede over det bedste brøndvand i hele Istrup.

Umiddelbart efter flytningen til Bjerres ejendom afsendte Peder Pedersen følgende ansøgning:

Til Landbrugsministeriet, København
Underskrevne Landmand Peder Chr. Pedersen, Istrup pr Bedsted, der har købt Ejendommen Matr. Nr. 7 og 9a Istrup By, Hvidbjerg v. Aa Sogn, med et tilliggende af ca. 20 Tdr. Bygsædland, tillader mig herved at andrage om, at min Ejendom Matr. 10, 3e, 40d, 47a Istrup By, Hvidbjerg v. Aa Sogn, maa sammenlægges med førnævnte Ejendom Matr. Nr 7 og 9 a.

Til støtte for mit Andragende skal jeg oplyse, at Bygningerne paa min Ejendom Matr. Nr. 10 m.fl. er meget daarlige og uanvendelige til menneskelig Beboelse, og da det under de nuværende Forhold er umuligt at faa dem bygget op eller gjort ordentlig i Stand, vil det være et stort Gode for mig, om Sammenlægningen kan bevilges, da Bygningerne paa Matr. Nr. 7 og 9a er gode og tilstrækkelig store for Driften af begge Ejendomme, hvis Jorder støder umiddelbart op til hinanden

Istrup, den 1. juli 1943
Ærbødigst Peder Christian Pedersen

Det skal tilføjes, at ovennævnte gode argumenter blev taget til følge af Landbrugsministeriet.

Efter sammenlægningen af de to ejendomme hørte der til den nye gård 40 tønder sæde opdyrket jord, hvortil kommer en del klitjord, så der var nok at se til. Mælkeruten stoppede Peder med, men i en periode på over 30 år var han klitfoged for Hvidbjerg nordre distrikt, og i flere perioder sad han i Hvidbjerg – Ørum sogneråd for partiet venstre. Af husdyr havde han i 1945: 2 heste, 4 køer, 9 ungkvæg, 12 svin og 6 får. Efter 1947 var der basis for en lidt større produktion, idet Peder Pedersen det år byggede ny stald. Cirka 1965 solgte Johanne og Peder Pedersen ejendommen til sønnen, Kristian Pedersen, som indtil da havde drevet Kræn Nejrgårds ejendom, og efter salget flyttede Johanne og Peder til en mindre ejendom beliggende nær ved Bedsted kirke.

Der blev jo handlet en del med jorden i Istrup, så det kan være svært helt nøjagtigt at sige, hvor meget jord der var til hver ejendom på et givet tidspunkt, men man sagde, at der var fire gårde derude, som havde over 100 tønder sæde, hvis klitjorden medregnedes, nemlig: Brølsgård, Strandfogedgården, Peder Pedersens gård samt Nedergård. Nå, det skal man ikke lægge så meget i, for hverken EU eller hektarstøtte var begreber, datidens Istrupfolk kendte og drømte om at spinde guld på.

1964 købte Søren Vase, Koldby, det areal på 31 tønder sæde med hustomt, som lå oppe i bakkerne, og som Johanne og Peder Pedersen i 1943 fraflyttede efter 19 magre år. Søren Vase så på arealet med helt nye øjne, da han som lærer og senere skoleinspektør ikke skulle leve af markens grøde. Vase var jæger og så gode muligheder i klitbakkerne som hjemsted for hjorte og rådyr, når bare der blev plantet hensigtsmæssigt. Han iagttog traner, hugorme, ræve, og hvad der ellers rørte sig i dette natureldorado. Området blev efterhånden en uvurderlig inspirationskilde for Søren Vase, som gennem en menneskealder har skrevet utallige jagtartikler samt bøger om jagt- og naturoplevelser. Søren Vase har ikke blot benyttet sig af det skrevne ord, idet han har holdt i hundredvis af lysbilledforedrag landet over. Hans tilhørere ved, hvad jeg mener, når jeg kalder ham: en eminent fortæller.

For et par år siden overtog Jens Vase, Silkeborg, området efter faderen, og nu kaldes det i al ydmyghed efter matrikelnummeret: "9C med flere." Jeg har været deroppe for at fundere over den tilværelse, som Johanne, Peder og deres mange børn trodsede i 19 år.

På tomten ses en nødtørftigt overdækket ajle-

beholder samt nogle murbrokker og en mindre cementblok, som må stamme fra soklen på Peders hus. Mellem nogle skvalderkål ligger et rustent stykke fjeder fra en sengebund samt et skår fra en tallerken, og henne under en forvreden hyld ligger krank med pedalarme samt det forreste tandhjul fra en cykel. Resten af cyklen har rusten fortæret. Disse levn samt et kirsebærtræ, et æbletræ, et par blommetræer, en klynge stor nælde og nogle vintergækker fortæller mig, at det er rigtigt nok, her har boet mennesker.

Lad os endnu en gang vende os til den ejendom, som Johanne og Peder cirka 1965 solgte til sønnen, Kristian Pedersen. Kristian drev den til 1973, hvorefter han solgte gården til generaldirektør for DSB, Ole Andreasen, som brugte stedet som fritidsbolig til 1985. Det år købte Lis og Henning Nielsen, stedet, og de beholdt det, indtil de i 2002 flyttede til Koldby.

Æ bette hus

Her boede Inger Kirstine Bendtsen, født Jensdatter (1827 – 1921) og plejedatteren Ane Marie Larsen (1864 - 1941) Inger Kirstine var enke efter landmand Laust Christensen Bendtsen. Da Inger og Ane Marie flyttede til "æ bette hus" fra Hundborgvej – Sofievejområdet i udkanten af Thisted, var de velsituerede folk, og besøgende bemærkede, at deres bohave nærmest signalerede, at de hørte til det bedre borgerskab. En af de Thistedborgere, som undertiden besøgte dem, var bogholder Hilligsøe, en bror til indehaveren af Hilligsøes tømmerhandel i Thisted.

Et fotografi fra 1915 viser, at huset dengang var endnu mindre, end det er nu. Udenfor det lille stråtækte hus ser man den 51 årige Ane Marie stå ved siden af en ung pige, som hed Inger. Hvem der har taget billedet, ved jeg ikke, men jeg tror ikke, det var Inger Kirstine, for hun var jo på daværende tidspunkt 88-89 år. Mon ikke det er en gæst fra Thisted, som har trykket på udløseren. Jeg tvivler på, at der i 1915 har været Istrupfolk, som turde tage et fotograferingsmonstrum i hænderne.

Inger Kirstine Bendtsen og datteren Ane Marie Larsen ernærede sig som syersker og væversker. De vævede mest hylsklæder af uld, men væven var ikke særlig bred, så det var nødvendigt at sy to længder sammen, for at størrelsen kunne passe til en seng. På et billede ser vi

Æ bette hus set udefra. Ane Marie Larsen ses midt i billedet. Pigen til højre for hende er Inger Kirstine Petrine Nielsen. Æ bette hus er senere udvidet flere gange.

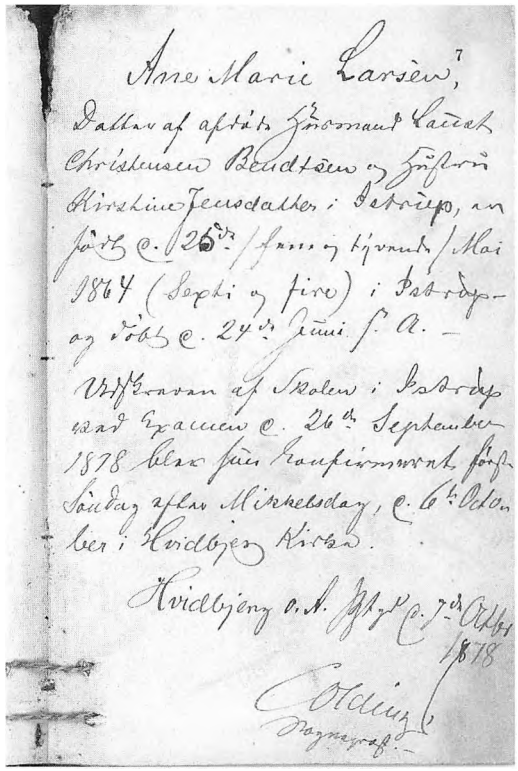

Ane Marie Larsen,
Datter af afdøde Gaardmand Laust Christensen Bendtsen og Hustru Kirstine Jensdatter i Istrup, er født d. 25de/fem og tyvende/Mai 1864 (Sexti og fire) i Istrup og døbt d. 24de Juni s. å. -
Udskreven af Skolen i Istrup med Examen. D. 26ende September 1878 blev hun konfirmeret første Søndag efter Mikkelsdag, d. 6te October i Hvidbjerg Kirke.
Hvidbjerg v. Aa Præstegaard d. 7ende Octbr 1878
Colding, Sognepræst

Skudsmålsbog. »Ane Marie Larsen, Datter af afdøde Gaardmand Laust Christensen Bendtsen og Hustru Kirstine Jensdatter i Istrup, er født den 25ende/fem og tyvende/Mai 1864 (sexti og fire) i Istrup og døbt d. 24ende Juni s. å. - Udskreven af Skolen i Istrup med Examen. D. 26ende September 1878 blev hun konfirmeret første Søndag efter Mikkelsdag, d. 6te October i Hvidbjerg Kirke. Hvidbjerg v. Aa Præstegaard d. 7ende Octbr 1878 Colding, Sognepræst«

Ane Marie sidde i stuen og strikke. Hun sidder helt henne ved den flotte støbejerns bilæggerovn, som skinner så nypudset, som var den betalt for det. Man ser, at hunden "Moppe" sidder og luner sig på hendes skød. Strikketøjet ligger hen over ryggen på den. På væggen til højre for Ane Marie hænger et ræveskind i stræk ned fra loftet.

Det fulde navn på førnævnte unge pige, var Inger Kirstine Petrine Nielsen (1899 – 1983) Hun var den andenældste af Kristine og Klaus Nielsens børn, men Kirstine og Ane Marie i "æ bette hus" havde taget hende til sig som deres plejebarn. De to damer ville gerne have hende, og Klauses kunne godt afse hende, for de havde jo nok at se til med de andre 12.

Da Inger i 1906 var syv år, begyndte hun i Istrup skole. Jeg sidder med hendes kombinerede regne- og stilehefte fra 1910. Da var hun 11 år og blev undervist af lærer Axel Nørby. Heftet afslører, at læreren var en usædvanlig inspirerende pædagog. Der er for mig ingen tvivl om, at han var mindst 50 år foran sin tid.

Inger fra "æ bette hus" var et kvikt hoved. Den 11- åriges sirlige håndskrift vidner om, at man i datidens skole satsede på "skønskrift." Det var dengang, man mente, at "Hvad hånden former, er åndens spor."

I de regneopgaver, som lærer Nørby lod 11-årige Inger regne, tog han sit udgangspunkt i Ingers daglige virkelighed. Følgende regneopgaver sad 11 årige Inger og regnede i 1910:

En ajletønde er 314 2/7 cm i omkreds. Find diameteren. Inger svarer: 100 cm.

En ko bisser rundt i sit tøjr. Den har løbet 25 gange rundt. Hvor langt har den løbet, når tøjret er 10 1/2 meter langt? Inger svarer: 1650 meter.

Et postbud går 29 kilometer dagligt 305 dage om året. Hvor langt går han i 25 år? Inger svarer: 221.125 kilometer.

Æ bette hus. Ane Marie og Moppe hygger sig med strikketøjet. Kakkelovnen er nypudset, og ræveskindet hænger i stræk.

Ane Marie har besøg af bogholder Hilligsøe. De er søndagsklædte.

Ane Marie fra Æ bette hus er nede ved bækken for at vaske kartofler. Moppe og gæsten, Marie Larsen fra Thisted, er fulgt med ned til bækken, så samtalen ikke skal gå i stå. Jo æ bette hus har altid haft rindende vand.

En dreng må tage 4.325 skridt for at komme i skole. Hvert skridt er 56 centimeter. Hvor lang vej går han hver dag til og fra skole? Inger svarer: 8.650 skridt.

Inger udregner, hvor langt skoleurets visere går i løbet af et døgn, når den store viser er 40 mm lang, mens den lille viser er 29 mm lang. Det er en opgave, som giver hende problemer, men hun når frem til, at den store viser går 6.034 meter, men hun opgiver at regne ud, hvor langt den lille viser går.

Jeg vil overlade til læserne at rette Ingers regnestykker.

Lærer Nørby vakte børnenes interesse for meteorologi. Inger har således over flere måneder lavet daglige optegnelser over nattemperaturer, dagtemperaturer, lufttryk, vindstyrke, skydække, vindretning og nedbørsmængde, og efter hver måneds optegnelser, har hun udregnet gennemsnitsværdier og "procentuelle værdier."

Aksel Nørby brugte, hvad han havde ved hånden, når han gav eleverne opgaver. Således lod han børnene udregne vægtfylden af: et stykke erts, en sandsten, et stykke mursten, en flinteøkse, et stykke glas, en granatstump, et stykke lava

Den 19. april 1914 blev Inger konfirmeret af pastor Kuhlman i Hvidbjerg Vesten Å kirke. I Ingers skudsmålsbog kan man se, at hun efterfølgende tjente hos Chr. Kobberø i Hedegårdene. Derefter tjente hun hos Marius Nørbjerg i Bedsted. Den sidste tjenesteplads, hun havde, var hos Ole Hedegård, på Nørhedegård i Visby.

Da Inger var 22 år, kom hun via en økonomisk håndsrækning fra Ane Marie på den grundtvigsk prægede Vejstrup Højskole ved Svendborg, hvor en ny og større verden åbnede sig for hende. Folk, der siden lærte hende at kende, beskriver hende som en oplyst kvinde,

der fulgte levende med i, hvad der skete, såvel i det nære som i det fjerne.

I Ingers poesibog fra Vejstrup Højskole skrev en af veninderne:

"Du må aldrig stole på mandfolks tale,
For det er lige som at rykke en ål i hale."
lev vel og tak for alt grin vi har haft på Vejstrup Højskole

Nielsine Hansen
Rørbækgård, Frederikssund, Sjælland

En anden skrev:
"Elsk din mand og stop hans hoser,
Så vandrer du på lykkens roser.
Bag ham pandekager og kog ham grød,
Så siger han, du er så sød."

Din højskoleveninde
Jensine Villadsen
Engelund pr Kolind

Inger Kirstine Bendtsen boede i Istrup til sin død i 1921. Ane Marie Larsen flyttede i 1937 ind på nuværende Kystvejen 70, hvor Inger og hendes mand i forvejen boede. Inger var nemlig i mellemtiden blevet gift med Knud Kristian Jensen (1888 – 1980), som var opvokset på Skindhøjs ejendom i Hedegårdene. I vore dage ejes Kystvejen 70 af deres søn, Alfred Jensen (1934).

Efter at Ane Marie var flyttet fra "æ bette hus," købte Klaus Nielsen et læs småkyllinger og fyldte huset op med dem, og når de var fedet op og leveret, købte han nok et læs. Jo, Klaus havde en forunderlig evne til at se muligheder. Om han havde lejet eller lånt huset, ved jeg ikke.

Det glædede selvfølgelig Inger, at hun endelig kunne gøre gengæld overfor den aldrende Ane Marie, som i sin tid havde givet hende en chance i tilværelsen. Modsat var det heller ikke uden betydning, at Jens Knudsen hver måned kom fra kommunen og afleverede de 9 kroner, som Ane Maries aldersrente kunne kaste af sig. Ane Marie var de sidste år af sit liv meget alderdomssvækket og drømte om, at hun ville tilbage til Istrup, men hun blev hos Inger og Knud til sin død i 1948.

I 1947 overlod Ane Marie skødet til "æ bette hus" til Inger, som jo ikke savnede husly. Derfor solgte hun det straks til broderen, Kristian, som allerede da havde boet der i flere år, efter at fader Klaus havde leveret det sidste hold fedekyllinger.

Kristian Nielsen (1907 – 1983), altså Klauses Kristian, var gift med kusinen Klara Marie Nielsen (1919 – 1992). Det var det ægtepar, som havde såvel guldkaret som elleve børn, men det har vi jo hørt om i første afsnit. De havde ingen skillinger at rutte med, så aftalen blev, at Inger skulle have en fjedervogn for huset.

Tidligere lå "æ bette hus" på en grund, som var lejet over 49 år, men i 1952 købte Klara og Klauses Kristian grunden på under en tønder sæde af Peder Pedersen. Selve grunden kostede 200 kroner, men der løb jo også andre udgifter på, så det blev efterhånden til noget af en udskrivning. Landbrugsministeriet skulle have 4,60 kroner for approbering af udstykningen. Tinglysningen kostede 9 kroner. Dertil kom udgifter til Boe og Søndergårds landinspektørfirma. Og så var der advokaten. Hvad han skulle have, ved jeg ikke, men det har vel altid heddet sig, at den slags folk bruger dyrt blæk. Har Klauses Kristian ydermere skullet låne rub og stub i Kreditforeningen, ja så tør man næsten ikke tænke på, hvor det hele ville ende med kurstab og alt det der.

I 1963 blev Kristian skadet ved et trafikuheld, og nogle år senere fik han leddegigt. Der var Istrupfolk, som mente, at Kristians leddegigt skyldtes, at han som barn var blevet bidt af en hugorm. Sygdommen svækkede ham efterhånden så meget, så han de sidste 17 år af sit liv måtte holde sengen. Gennem alle disse år passede Klara ham uden hjælp fra det offentlige. Kristian havde sin seng stående op mod et lavtsiddende vindue, så han kunne følge med i, hvem der færdedes på vejen.

Klar var en brølstærk kvinde, og det var en kendt sag, at hun i sin pure ungdom kunne lægge de fleste af de karle ned, som hun tog livtag med.

Hver morgen gik hun, ja hun virkelig gik, på arbejde på større gårde som Legindgård,

Gyrupgård, Nørhågård osv. Hvis hun gravede gulerødder eller kartofler op, kunne daglønnen være, at hun fik hver fjerde række, som hun gravede op. Det hændte også, at lønnen var et læs halm til nordbaggen, så bønderne slap for at få pungen op af lommen.

Ud over den smule jord, som der var til huset, lejede de jord af kommunen ude ved "æ fattigmandsskyvter." De havde jo hest, ged og nogle høns, som alle skulle have deres. Ruth og Rita ude fra "æ kjaer" kan huske, at de har set Klara sidde ude ved vejen og malke geden, når de passerede "æ bette hus." Klara havde selvfølgelig ikke rindende vand i huset, men hun havde rindende vand i bækken neden for huset. Her i "Bisholebæk" hentede Klara i to spande alt det vand, som man havde brug for i en stor familie med husdyr. ("Bisholebæk" er børglumbispens bæk. Den har sit udspring lagt vesterude, hvorfra den huler sig gennem klitterne.)

Rita fra "æ kjaer" blev jo gift med Arne Mikkelsen fra Ørum. De nævner, at børnene fra "æ bette hus" altid "havde gang i et eller andet." Da Arne og Rita i slutningen af 1950-erne havde fået motorcykel og en dag passerede Klara og Kristians hus, følte de pludselig, at varmen fra huset strømmede dem i møde. De stoppede op og gik ind for at se, hvad der var på færde. Klara og Kristian var ikke hjemme. Børnene havde derfor ferniseret såvel gulv som borde og stole. Efter ferniseringen havde de imidlertid fået varme ører, for det tog alt for lang tid for fernissen at tørre, og forældrene kunne komme hjem, hvad tid det skulle være. Derfor var børnene i gang med at kvasfyre så voldsomt i kakkelovn og komfur, så disse var rødglødende om ikke helt ovre i det hvide.

I dag bor Kristian og Klaras søn, Niels, i huset, som han købte af broderen Kurt i 1981.

"Strandfogedgården"

Vi skal nu hen i svinget til den smukke hvidkalkede gård med den store åbne gårdsplads. Stuehus og stald er bygget i 1851, mens laden er bygget i 1919.

Karen Marie (1869 – 1943) og A. C. Mikkelsen (1875 – 1960) havde gården fra 1923 til 1943. A. C. Mikkelsen og Karen Marie fik sammen tre børn, men A. C. havde yderligere fem børn fra første ægteskab. A. C.s bror, Laust Blander Mikkelsen, var forresten morfar til Jens Høgholm.

A. C. Mikkelsen var klit- og strandfoged samt sandflugtskommissær i Istrup, og han var medlem af sognerådet i Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg kommune.

Engang blev han kaldt ud til havet til en stranding. Man skulle bruge hans heste til at trække redningsbåden, og det skulle gå hurtigt. Huhej vilde dyr gik det derfor den direkte vej gennem sandet hen over "Æ hvied bjerg," og videre mellem "naer og synder hudløes" ja, og så "hiel hen forbi æ såend huer" og videre vestpå. Det var i bjergfyrrenes barndom, så "æ kjøvenhavnerskov" havde knapt fået navn .

Da A. C. Mikkelsen med sit forspand nåede stranden, faldt den ene hest død om. Det står hen i det uvisse, om det skyldtes ren og skær udmattelse, eller om hesten en vinterdag havde stået inde i en lun stald og pludselig var kommet ud i kulden med nyreslag som følge.

1943 solgte A. C. Mikkelsen ejendommen til sønnen, som hed Jens Kristian Svendsen Mikkelsen (1905 – 1971), men som alle blot kaldte Svendsen.

Året forinden var Svendsen blevet gift med Kathrine(1920 – 1995), som var fiskerdatter fra Lyngby. Hun fik ansættelse som telefondame ved Istrup telefoncentral, som havde hjemsted på gården. Det var et meget bundet arbejde, men der var kun få daglige opkald, da der ikke var flere abonnenter i byen, end man kan tælle på en hånd.

Det 4 1/2% kreditforeningslån på 12.200 kroner, som A. C. Mikkelsen havde optaget i Strandfogedgården, da han 20 år forinden havde købt den, overgik nu til sønnen, men det skal nævnes, at hovedstolen i de mellemliggende år var blevet nedbragt med 1.441,44 kroner, så den i 1943 kun lød på 10.758,56 kroner.

Der var et lille anstrøg af proprietær over Svendsen, specielt i sommertiden, når han gik rundt i sin hvide jakke og bakkede på langpiben. Han havde da også fast medhjælper på gården, så han selv i ny og næ kunne finde

stunder til at gå hen i klitterne og skyde en hare til at putte i stegegryden.

Svendsens bror, Peder, fortjener at blive nævnt i forbifarten. Han havde efter opvæksten i Istrup stillinger som fodermester, murerarbejdsmand, letmatros og vægter, hvorefter han i 1943 blev reservepolitibetjent i København. Da det danske politikorps samme år blev interneret og sendt til Tyskland, gemte Peder Mikkelsen sig forskellige steder i Thy. Det var der flere gode grunde til, for gestapo var efter ham, da han var blevet angivet for at have været aktiv i modstandsbevægelsen. En tid residerede han således i plantørboligen i Lodbjerg, idet han gemte sig oppe på plantør Geleffs loft. Efter krigen blev Peder genansat som politibetjent i København, og da han i 1978 pensioneredes, var han politiassisten af 1. grad.

Peders søn, Leif Mikkelsen, blev landskendt, fordi han i en del år var træner for det danske herrelandshold i håndbold.

I Svendsens tid var der dårlige tider for landbruget, så i 1953 måtte han sælge "Strandfogedgården" til Ingvart Søgård, som var handelsmand i Snedsted. Søgård videresolgte året efter ejendommen til brødrene Jens og Kristian Mikkelsen, som overtog den i fællesskab. Brødrene var sønner af Peder Christian Mikkelsen (1890 – 1932) fra "Mølgård " i Vittrup, som var fætter til Svendsen, gårdens forrige ejer.

Kristian Mikkelsen (1918 - 1994) havde som ung eventyrblod i årerne og rejste derfor i 1949 til Island, hvor han blev i fire år. Han arbejdede på en større gård med 5000 tønder sæde udmark, som afgræssedes af 70 køer, 50 islandske heste samt 300 får.

Da brødrene Jens og Kristian Mikkelsen havde haft gården et par år, blev Jens gift og fik en søn, hvorefter han med familie flyttede til Rishøjvej ved Bedsted. Kristian, som vedblev at være ungkarl, blev herefter eneejer af "Strandfogedgården." Ved hans død i 1994 blev han begravet på familiegravstedet på Bedsted Kirkegård.

Strandfogedgården var i Kristian Mikkelsens tid på cirka 90 tønder sæde opdyrket sandmuldet jord, hvortil kom 4-5 tønder sæde skov, som gennem årene producerede "pind" til opvarmning af huset.

En strandfoged havde helt fra ældre tid pligt til at stille med heste, når der var sket en stranding. I en artikel fra Kirkebladet for Hvidbjerg-Ørum – Lodbjerg fra 1993 fortæller den da 75-årige Kristian Mikkelsen, at han beholdt belgierhesten "Musse" mange år efter, at han havde fået traktor. "Musse" var efter Kristians ord så bred over ryggen som et spisebord, og den levede på gården, indtil den som næsten 30-årig døde af ælde. Måske blev hestens rygbredde overdrevet lidt, men det skal man nu ikke lægge for meget i. Kristian har selvfølgelig bare benyttet overdrivelsen lidt for livlighedens skyld, så tilhørerne ikke skulle kede sig.

Sandt er det imidlertid, at Kristians "Musse" levede sit eget frie og adstadige hesteliv uden for al indhegning. Et barn kunne gå ind under den, og når 5-6 børn fik lyst til at ride en tur på den, kravlede de bare op på ryggen af den og satte sig på en lang række, hvorefter den begyndte at gå ud ad vejen for nogen tid senere at vende tilbage med det samme antal småryttere.

Jo vist er dette en banal historie, men den fortæller alligevel, hvad der i gamle dage krævedes af strandfogedens heste. De skulle være rolige, omgængelige, stabile og brølstærke. Tilliden mellem hest og ejer kom ikke fra den ene dag til den anden, men opbyggedes gennem årtier.

Kristian Mikkelsen, som var meget naturglad, var værdsat af såvel børn som voksne. Harry Nielsen fra "æ bette hus" mindes vandreture oppe i plantagen sammen med Kristian, som havde så meget at fortælle. En myretue blev gjort til en millionby på størrelse med London, New York eller Tokyo. Roder man op i en myretue med sine gummistøvler, så forstyrrer man et bysamfund, som var det et jordskælv, der pludselig ramte et af verdens største byer. Den slags historier kunne sætte sig hos et uspoleret barn fra Istrup.

Strandfogedgården var langt op 1900-tallet det eneste sted i Istrup, hvor man havde telefon. Strandfogeden skulle jo kunne kommunikere med omgivelserne, hvorfor han fik instal-

leret såvel kysttelefon som telegrafstation. Dette kunne enhver vejfarende forvisse sig om, idet der udenfor på husmuren sad et blåt og et rødt blikskilt. På det røde skilt stod der "Telegrafstation", mens der på det blå stod "Samtalestation."

Senere, da Jydsk Telefon-Aktieselskabs trådnet bredte sig til Istrup, fortsatte Strandfogedgården med at være "byens" egentlig telefoncentral. Det betød, at der ved siden af gårdens almindelige hustelefon sad en lille kasse med stik til en halv snes lokale numre, men i mange år var det nu kun et par af stikkene, som blev brugt. De fleste Istrupborgere mente nemlig, at de nok kunne "nære" sig med den telefon, som de kunne låne oppe på centralen.

Man må huske på, at i det gamle Istrup brugte den jævne mand stort set kun telefon, når der skulle tilkaldes læge eller dyrlæge. Ja, og så selvfølgelig når det trak op til barsel. Meget kunne byens to lokale barselseksperter, Maren Rødbro og Johanne Pedersen, ganske vist selv klare. Hvad de to damer ikke vidste om læmninger, folinger, faringer, kælvninger, klækninger og ikke mindst barslinger, var nemlig ikke værd at vide.

Men når det for alvor var op over med en nedkomst, tilkaldte de dog den autoriserede sagkundskab. Telefonerede man til fru Christensen, distriktsjordemoderen fra Jordemodervej i Svankjær, nævnte man, hvor langt den barslende var i forløbet. Man afventede derefter vejledende svar og takkede så ellers af. (Kære læser! Træk lige vejret en kende og tænk på nutidens teenagere og brugen/misbrugen af deres uundværlige mobiltelefoner).

Her bør det vel tilføjes, at jordemoder fru Christensen fra Jordemodervej ved Svankjær havde en søn, som vi alle sammen har kendt. Det var nemlig "Ajs jordemor," som var gift med Jenny, en søster til den nu 90 årige Marie Høgholm fra Bedsted. Ajs og Jenny havde det hus ved Lodbjergvej i Lodbjerg, hvor Fyrtårnevej begynder.

På "Nedergård" fik man telefon i 1951, da Marie og Jens Høgholm havde overtaget ejendommen.

På Istrup skole fik man mærkeligt nok telefon allerede i 1930-erne. Det beroede på en studehandel mellem sognerådet og "æ degn" i Istrup. Sognerådet mente, det var for dyrt at installere elektricitet på skolen, og degnen kunne vel strengt taget også "nære sig" med petroleumslampen en tid endnu. Det var selvfølgelig et synspunkt, som ikke fornøjede den gode skolelærer, men som en kompensation tilbød man ham, at han kunne få installeret telefon i stedet for, hvilket ville falde noget billigere ud, og hermed blev det, enten så degnen hylede eller peb.

"Strandfogedgården" ejes nu af Jytte og Kurt Nielsen. Kurt er søn af Klara og Kristian fra "æ bette hus."

Fisklajs hus

Her boede Salomon Kristensen Bisp i de første par årtier af det tyvende århundrede. Han havde bispenavnet fra faderen, Mads Christensen, som efter sigende var opvokset på Boddum Bisgård. I Historisk Årbog for Thy, Mors og Hanherred årgang 1981 fortæller Salomons søn, Ejnar, som blev født omkring år 1900, at der i hans barndom boede 22 familier i Istrup.

I Ejnars hjem var der mange børn, så fattigdommen var stor, men ingen gik sultne i seng, selv om byggrynsgrød var den overvejende

Nikolaj og Katarinas ejendom kastede ikke så meget af sig. Nikolaj slog sig derfor på handel med blandt andet gulerødder og ål. Stedet er senere brændt to gange. Sommerhuset som nu ligger på grunden hedder »Lajs Minde«.

kost. Af Salomons mange børn rejste to til Amerika. Hans blev derovre, men Henrik vendte hjem og bosatte sig først i Nørhå og siden i Hassing.

Ejnar betegner faderen som en slider, der bedre end nogen anden kunne "haar" en le, så den blev skarp som en barberkniv. Ja mænd i Istrup skulle som før nævnt være brølstærke, men vigtigere var det dog, at de kunne "haar" en le. Når sæden i forårstiden skulle i jorden, var Salomon efterspurgt, da korn og frø under såningen faldt som en vifte fra hans hånd.

I 1914 så det sort ud på husmandsstedet: "Far blev syg af lungebetændelse og lå i sengen i tre måneder. Da var der for alvor nød i hjemmet. Vi fik godt nok hjælp fra noget, der kaldtes den fri fattigkasse. Hjælpen bestod af et 16 punds rugbrød om ugen. Vi havde en ko, som vi fik mælk fra, og vi slagtede en gris til jul. Det var almindeligt, at den vejede 16 lispund. (red: en lispund var 8 kilogram) Den skulle jo forslå til hele året, og beboerne i Istrup kom med det, de selv kunne undvære.

De tre mindste af vi børn var 5, 6 og 7 år, og vi gik mange gange den lange vej til Stenbjerg landingsplads efter fisk. De gode fiskere råbte gerne, når de landede og så os: "Kom og hjælp os båden op!" De kunne ikke nænne, at vi skulle føle os som tiggere. Vi skulle føle, at vi selv tjente de mange fisk, som de gav os." Prisen på torsk var ved århundredets begyndelse 5 øre pundet.

I 1918 købte Pe Hueses søn, Nikolaj Jensen (1893 – 1978), Salomons enlængede hus. Som stor dreng tjente Nikolaj på Stenbjerg Kro, hvor der også var købmandsforretning. Nikolaj har fra den tid fortalt, at når der kom et "oksehoved" (red.: trætønde) brændevin hjem til købmanden, kunne knægten blive sat til at hælde halvdelen over i en tom trætønde, hvorefter begge tønder blev fyldt helt op til randen med det klareste vand. Kunderne kom efterfølgende til købmanden med deres tomme "skægmænd," som så blev fyldt op med "brændevin."

Nikolaj var blevet gift med den polske roearbejder Katarina Jensen (1895 – 1963), som var opvokset i industribyen Katowice i det sydlige Polen. Han havde truffet hende på Lolland, da han og broderen, Kristoffer Jensen, arbejdede ved havneudvidelsen i Rødby. Når vi nu er ved Lolland, så lad mig nævne, at der også var andre folk fra vor egn, som i trediverne tog arbejde dernede. Ingvardt Larsen fra Svankjær og Klauses Aksel skal nævnes. De deltog flere år i efterårets roekampagne.

Vi må forestille os, at Katarina som udvandrer fra Polen kendte til forhold, som i kummerlighed sagtens kunne måle sig med, hvad Istrup havde at byde på. Nogle folk i Istrup opfattede Katarina som værende et hidsigt apparat, men langt de fleste kunne fortælle, at hun var lige så "gjæv," som dagen var lang.

Følgende artikel bragtes i Thisted Amts Tidende onsdag den 25. juli 1928:

De polske Roepiger

- Godsejer Moesgaard –Kjeldsen, Lidsø ved Rødby, som er Formand for "Landsudvalget for Tilvejebringelse af fremmed Arbejdskraft," fremsætter i en samtale med "Ekstrabladet" et varmt og begejstret, næsten lyrisk Forsvar for de efter hans Mening miskendte polske Piger. Han siger bl.a.:

Jeg synes, at disse Piger virker som en Fanfare for hele det danske Landbrug – de er nemlig virkelige Sæsonarbejdere og driver Arbejdet paa den eneste Maade, det overhovedet kan drives: de arbejder med Solen! Hvis Solen Skinner, staar de op Kl. 4 om Morgenen og arbejder til Kl. 8 Aften, og hvis det regner, bliver de liggende i Sengen hele Dagen. Det er den rigtige Metode – paa anden Maade kan man overhovedet ikke dyrke Sukkerroer! Det gælder for Landmænd som for Sømænd, at de maa arbejde efter Vejrliget og bryde sig fejl om Tariffer og Klokkeslæt, hvis de vil opnaa Resultat, og det forstaar de polske Piger.

Nogle af Istrupungerne var bange for Katarina, fordi hun talte mærkeligt, og bedre blev det ikke af, at hun specielt i begyndelsen havde svært ved at forstå, hvad ungerne sagde til hende. Åh de små hjemmestrikkede Istrupunger var vel ikke anderledes end børn fra så mange andre afsidesliggende småsteder. Man bliver forknyt, hvis man møder det fremmedartede.

Nu mange år efter, kan de, som var børn i Istrup i trediverne og fyrrerne samstemmigt sige, at Nikolaj og Katarina, som ikke selv havde børn, var børnevenlige som få.

Nikolaj slog sig på handel, og det viste sig, at han virkelig havde krejlerblod i årerne. I Vorupør kaldte de ham "Nikolaj Blankol," men ellers var kaldenavnet "Fisklaj," fordi han ofte cyklede længere ind i landet med fisk i den aluminiumskasse, som han altid havde bag på cyklen.

Fiskene opkøbte han, hvor de var billigst i Lyngby, Stenbjerg eller Vorupør. Det påstås, at "Fisklajs" torsk undertiden kunne blive noget slatne og rødøjede, inden de sidst på dagen nåede deres bestemmelsessted, men det er jo bare naturligt.

Gulerødder, som jo groede godt på Istrups sandede jorder og her blev specielt velsmagende, var også en vare, som Nikolaj medbragte i sin kasse. Godt nok fik han ikke mange øre for et bundt, men da gulerødderne var af egen avl, gled pengene ubeskåret ned i foret. Slap sandjordsgulerødderne fra Istrup op, opkøbte han gulerødder "inde i landet," f. eks. hos Niels Lykke i Svankjær. Fisklaj holdt dog på, at det var de gode Istrupgulerødder, han efterfølgende havde i kassen. Direkte snød gjorde Fisklaj aldrig, i alle tilfælde ikke så meget, så han ikke kunne komme igen. Vi må jo også huske på, at han i sin tid havde lært "købmandskab" hos kromanden i Stenbjerg.

Nikolaj var naturens muntre søn, som altid var god for en hjemmegjort replik, og så var der "det med hånden." Han havde gennem årtier indøvet en smart prangerbevægelse med højre hånd. Bevægelsen betød nærmest: " Den fisk, den er frisk og billig. Køber du den, gør du den bedste handel. Du er min ven."

Var det småt med fiskene, og kunne der ikke skaffes flere gulerødder, slog Fisklaj sig på handel med får og lam. På et vist tidspunkt i trediverne købte Nikolaj en brunlig Citroenbil med håndstartersving. På motoren sad der et metalskilt, hvorpå der stod "Andre Citroen" efter granat – og bilfabrikant Andre Citroen fra Frankrig. Det var en ret smal bil med kaleche, men Nikolaj, som må have haft en god handelsperiode, fik kalechen udskiftet med rigtigt karosseri. Den slags kunne karetmager Krogsgård i Bedsted ordne.

Under krigen lod Nikolaj bilen klodse op. I stedet gik han tilbage til cyklen. Han havde nemlig været heldig at bjærge et hjul fra en motorcykel, som cyklens baggaffel med meget hiv og lidt sving godt kunne tilpasses til. Nikolaj konstruerede derefter en tohjulet cykelanhænger beregnet på transport af tungere gods, og her var det, lammene og fårene kom ind i billedet .

For fuldkommenhedens skyld bør det nok nævnes, at "Fisklaj" på sine handelstogter undertiden løb i et par snapse eller flere. Trak hjemkomsten lidt længe ud, kunne Katarina, som selv var en hjemmets kvinde, godt finde på at hæve stemmen, men Nikolaj var jo ikke dum. Han tænkte ofte et par skaktræk frem. Når han tren ind ad døren, kastede han ved flere hjemkomster med sin smarte prangerbevægelse 3-4 golfcigarer hen ad bordet. Vupti, nede på jorden var Katarina. Hun elskede at ryge cigarer. De virkede så beroligende. – Var "Fisklaj" helt ude at svømme, og mørke skyer truede forude, kunne han stille derhjemme med to pund bøffars, en flaske brændevin samt de cerutter, Katarina kunne ryge i løbet af en god lang aften. Hos Lajs spiste de, hvad de havde, og så sultede de resten af tiden.

Engang var Fisklaj og Svendsen fra Strandfogedgården taget til Stenbjerg for at handle med Charles "Hestehandler". De var kørende derud i "stivvogn." Som timerne skred frem, kom Nikolaj og Charles overens om en handel, og Svendsen hjalp godt til, når lidkøbet skulle drikkes. For en rund sum fik Nikolaj købt en "stængervogn," en jumbe samt et får.

"Stængervognen" blev bundet bagefter "stivvognen," og så var der jumben, den blev bundet bagefter "stængervognen." Derefter inviterede Charles gæsterne indenfor til lidt afsluttende lidkøb, som han da godt nok mente, de skulle betale. Men de mente, der var betalt nok, som handelsfolk nu kunne sige det.

Da det var mest rimeligt at tage afsked, læssede de fåret op på "stængervognen" og bandt det der. Svendsen, som ikke var vant til de

mange procenter, syntes, han trængte til at ligge ned, så han kravlede op i jumben og lagde sig på gulvet, så godt han nu kunne med benene ragende noget opad, så de stak ud over bagsmækken. Fisklaj syntes åbenbart, han godt kunne køre, så han kravlede op i "stivvognen" og var kusk.

Under hjemturen mente fåret åbenbart, det hele gik for vildt til, for midtervognen slog ud og ind og var snart på vejen, snart halvvejs i grøften. Pludselig sprang dyret af i farten, men det var ingen redning, for dyret kom "i snærr" og var nær blevet både kvalt og lemlæstet, inden hestene kom i hold, så Laj kunne få paragrafferne ordnet.

Da de nærmede sig "Fisklajs" hus, sprang tovet mellem "stængervognen" og jumben, hvilket resulterede i, at jumben stak enspænderstængerne i vejret, og adgangspedalen borede sig ned i sandet. Da Svendsen efterhånden fik sig kantet op fra jumbebunden, stod han pludselig ansigt til ansigt med Katarina, som skældte så meget ud på polsk, så jeg slet ikke kan gengive det her. Men historien, den cirkulerer stadigvæk, hvor der er efterkommere efter datidens Istrupborgere. Det er den almindelige mening, at der aldrig hverken før eller siden har været "en vildere" karavane i Istrup. Der er endda folk, der mener, at Svendsen havde godt af denne lidt ubekvemme jumbehenfart, for Svendsen kunne altså godt være lidt "narrevorn" ind imellem.

Efter nogle års krejlerliv arbejdede Nikolaj en tid på kalkværket i Legind. "Det hvide helvede," kaldte arbejderne stedet, og man aner hvorfor.

Man sagde om Nikolaj, at han var den af Pe Hueses børn, som havde haft flest penge mellem hænderne, men hvad hjalp det. De smuldrede mellem fingrene på ham. Jo der kunne siges meget om denne farverige person, men "kissom," det var han ikke, og uden ham havde Istrup været fattigere.

Da Katarina døde i 1963, omtalte Niels Lykke (1899 – 1963) hende smukt ved begravelsen. Han gav i talen Istrupborgerne en fornemmelse for de usle forhold, som Katarina i sin tid havde forladt i Polen. Det siges, at en del Istrupfolk efter Katarinas død fik et helt nyt syn på denne menneskeskæbne.

Fisklaj solgte i 1960 huset til Troels Ifversen. Senere er det brændt, men der er efterfølgende bygget et sommerhus på grunden.

Lærer Axel Nørby, Istrup skole

I afsnittet "Æ bette hus" fortalte jeg om Ingers skolegang hos den legendariske lærer Axel Nørby på Istrup skole, men jeg har mere at fortælle om den mand, som børnene i Istrup og Kjallerup med en vis ret kaldte "verdens bedste lærer." Han var så inspirerende og engageret, så børnene ville lave skolearbejde både tidligt og sent, ja det kom så vidt, så en del bønder på egnen kaldte hele forældrekredsen sammen til stormøde på skolen. Det var ikke holdbart, at man havde en degn siddende oppe på Istrup skole, som gjorde eleverne så kulrede kundskabssøgende, så de hellere ville lave lektier end sprede møg, luge gulerødder, samle kartofler op og malke køer. "Ved jorden at blive...," mente de, og så var det helt hen i vejret, at Istrupungerne skulle ende som professorer, der hverken vidste op eller ned, men bare var så kloge som bare dertil.

I Istrup har folk i almindelighed haft et usædvanlig godt humør, ikke fordi de grundlæggende var gladere end folk på andre egne, men som det fremgår af tidligere afsnit, var naturen herude så karrig, så folk rent ud sagt vilde dø af kummer og bekymringer, hvis de ikke vidste bedre. Man overkom vel hverdagen ved i nogen grad at knytte an til Vorherre, men det er min klare fornemmelse, at galgenhumor og ganske simpelt vaskeægte godt humør folk imellem mere end noget andet, var det, der gjorde, at man ikke gik til i tungsind, tristesse og bedrøvelighed. Og nu mange år efter, siger de tidligere Istrupborgere, som endnu har livet i behold: "Nej! I Istrup, i gamle dage. Der holdt vi sammen. Åhhr, hvor havde vi det dog skønt. Godt nok havde vi ikke meget at slå til søren med, men skidt pyt, det havde de andre heller ikke."

Men tilbage til Nørbysagen, som en tid truede med at knække både sammenhold og det legendariske humør i Istrup. Degnen skulle

Skolebillede fra Istrup skole fra Nørbys tid (1907-1917). Lærer Axel Nørby ses med blød hat og knækflip. Han gik op i sit skolearbejde med liv og sjæl, og det smittede af på eleverne. Alle 33 Madstedunger, Kjallerupunger og Istrupunger er i stiveste puds. (Centralt i billedet ses en stor kleppert med urkæde). Yderst til højre siddet et ældre par, Laust Peder og Line. De boede lidt syd for skolen i et lille hus. Som nærmeste naboer til skolen var det kun naturligt, at de kom med på billedet. A. C. Mikkelsens Maren og en del af Klaus Nielsens børn lader sig udpege, men så er det vist også sagt. Hunden i forgrunden ved vist heller ingen nulevende noget om.

afskediges, mente mange. Han gjorde i alt for høj grad børnene interesserede i skolefagene. Ja i urimelig høj grad. Nu skulle han afskediges på gråt papir, og det kunne ikke gå for hurtigt.

Men kunne det nu lade sig gøre at komme af med en degn, ville et skeptisk nutidsmenneske selvfølgelig spørge. Ja man ledte i paragraffer og cirkulærer, og da man fandt frem til lovparagraf 8, stod der sort på hvidt, at forældrekredsen kunne sætte en lærer på porten, hvis den ikke kunne enes med ham, uanset hvad der var årsag til uenigheden.

Men så var det klitplantør Eskesen rejste sig og gjorde forsamlingen opmærksom på, at han foretrak en lærer, som engagerede sig i elevernes hverdag og fremlagde vanskeligt tilgængeligt stof på en pædagogisk rigtig måde, så selv svage elever elskede at lave lektier.

Modsat kunne han henvise til den forrige lærer på Istrup skole, som var syg på både legeme og sjæl, og som ikke kunne få noget til at blomstre, men om hvem, det bedste, der kunne siges, var, at han forduftede efter halvandet år.

Efter klitplantørens velvalgte ord vendte stemningen i lokalet. Nørby havde faktisk en del proselytter. De havde bare dukket sig lidt i begyndelsen af aftenen, men nu kom de frem på banen og støttede op om den elskede lærer, som gjorde så usigelig meget godt for de kære børn, selv om lønnen på 700 kr årlig var så ussel så ussel. Hvorom alting er. Luften blev renset, og Axel Nørby fortsatte sin stræbsomme gerning.

Axel Nørby blev født i Hurup i 1878 og døde i Silkeborg i 1947. Hans brorsøn, Einar

Nørby (1896), var kongelig kammersanger. Dennes datter, Ghita Nørby (1935) er en kendt skuespiller. Axels far, Niels Kristian Nørby (1837 – 1932) var lærer i Hurup. Axels bror, Niels Nørby (1867 – 1949), som var Einars far, var lærer på borgerskolen i Thisted. Axels bror, Ingvard Nørby, (1872- 1972) var urmager i Hurup.

Aksel Nørby dimitteredes fra Silkeborg Seminarium omkring 1903, hvorefter han først var lærer i Øster Assels på Mors i 4 år, og senere i Istrup fra 1907 til 1917. Fra Istrup gik turen til Silkeborg, hvor han var ansat på Østre skole fra 1917, og indtil han døde i 1947. Axel Nørby var ungkarl, mens han var lærer i Istrup, men det nævnes, at han jævnligt besøgte en køn pige i Svankjær. Hvem det var, ved jeg ikke, men der er måske læsere, som kan bidrage med oplysninger! I Silkeborg blev han gift med Margrethe Nørby.

Axel Nørby blev landskendt for sit lærebogssystem i regning, som var meget udbredt. I regneopgaverne knyttedes der an til børnenes dagligdag og til de øvrige skolefag, men efterhånden gik man bort fra systemet, da det krævede for megen forberedelse af lærerne at anvende det.

Følgende citat er et uddrag fra den nekrolog, som Silkeborg avis bragte den 16. april 1947:
Axel Nørby var en dygtig lærer med en medfødt intuition overfor børn. Han forstod dem, og hans undervisning var altid lagt sådan til rette, at den appellerede ikke alene til børnenes manuelle færdigheder, men tillige til selvstændig tænkning og fordybelse i emnet. Alle skolefag – ja, alle skolespørgsmål – interesserede ham; men det var som regnelærer, han blev kendt landet over. Hans regnebogssæt har vundet stor udbredelse, og han blev hvert år indbudt til at demonstrere det for lærerkolleger rundt om. Også hjælpeundervisningen for de svagt begavede elever tog han sig meget af, og hans arbejde her var forbilledligt...

Overlærer Nørby var meget afholdt af sine lærerkolleger. Han var altid parat til initiativ, når noget skulle ordnes, aldrig bange for at tage fat på noget nyt, selv om det kostede ekstra arbejde. Som udtryk for den tillid, man nærede til ham, må ses hans mangeårige formandskab for Silkeborg Lærerkreds og for Fælleslærerrådet. Endvidere var han medlem af Skolerådet for Skanderborg Amt. Også udenfor Skolekredsen gjorde man brug af hans arbejdskraft. Han var således meget stærkt sønderjysk interesseret og har gjort et meget stort arbejde først for Ellehuskredsen og for det nyoprettede fadderskab for Skovlund i Slesvig... Af andre tillidshverv kan nævnes, at overlæreren har siddet både i Ligningskommissionen, Menighedsrådet og været formand i Fritidsklubben i Amaliegade.

Inger Nielsens månedsoptegnelser fra 1912 og 1913

Følgende optegnelser stammer fra 11 –12 årige Inger Nielsen fra "æ bette hus" i Istrup. De illustrerer levende, at man på Istrup skole både var optaget af det nære og det fjerne, og man aner bag det hele, at lærer Axel Nørby må have været inspireret af Grundtvig/Koldske skoletanker.

August 1912

August har været meget regnfuld, ikke alene i Danmark, men ogsaa i England, Nordtyskland og Sverige. Meget Korn har taget Skade her i Landet, men i de andre Lande er der sket Skade for flere Millioner Kroner.

Ejnar Mikkelsen er kommen hjem og Iversen er kommen hjem fra Grønland. De søgte efter Mylius Eriksens Dagbøger og fandt dem ogsaa. Det var en stor Overraskelse, at de kom tilbage, da de havde været borte saa længe.

Japans Kejser Mikadoen er død. I hans Regeringstid er Japan bleven en Stormagt. 1868 endte den Borgerkrig, som brød de gamle Sædvaner og indledte den ny Tid.

Forleden Dag, da Kejseren blev bisat, begik Helten fra Port Arthur, General Nogi, tillige med sin Hustru, Selvmord for at følge den gamle Kejser i Døden. "Japans Maaned."

September 1912

September har været en god Maaned. Den første Uge var meget regnfuld, men siden har det været tørt Vejr, saa det sidste Korn er bleven bjerget godt.

Forleden Dag kom det tyske Luftskib, "Hansa" til København. Det blev ført af Zeppelin selv, og han blev modtaget med Begejstring af Københavnerne. "Hansas Maaned."

Oktober 1912

Denne Maaned vil blive mindet i Verdenshistorien paa Grund af Balkankrigens Begyndelse. Montenegro, Bulgarien, Serbien og Grækenland erklærede Tyrkiet Krig

Vejret i Oktober var ualmindelig godt. I løbet af Maaneden hændte tre store Ulykker. Et Luftskib eksploderede i Tyskland, et hollandsk Udvandrerskib "Volturno" brændte ude paa Atlanterhavet, og i England skete en stor Grubeulykke.

Maaneden kan vi kalde "Den gyldne Maaned med Ulykkerne."

November 1912

I November har vi ikke haft Sne eller en eneste Frostdag. Peder Kristian døde den..... Der underhandles om Fred. I denne Maaned er "Halvmaanen" dalet i Europa. "Halvmaanens Maaned."

December 1912

Det har været en mørk og regnfuld Maaned. Af de første 21 Dage har det været Regnvejr 76,16%.Vi har ikke haft megen Blæst, men den har stadig været i Sydvest og Vest i alt 71,40 %.

De krigsførende Magter har forhandlet om Fred i London, men da Tyrkerne ikke vil give Afkald paa Adrianapol, kan de ikke blive enige. Maaneden kan vi kalde "Adrianapols Maaned."

Januar 1913

Det har været Vintervejr i denne Maaned, dog ikke haardt, som det var sidste Aar, og den sidste Dag i Maaneden blev det Tøvejr.

Der har været et Tilfælde af samme Sygdom som i November med samme sørgelige Udfald, saa der staar nu to Plader paa Kirkegaarden med samme Underskrift: "Fra Kammerater i Istrup Skole."

I denne Tid er der megen Tale Mand og Mand imellem om den forestaaende Grundlovsændring.

Nogle Mænd har skænket 1/2 Million til vort forsvar, og der indsamles stadig Penge, fordi Tilstanden i Europa er saa farlig.

Krigen er igen begyndt. Det er Ungtyrkernes Skyld. Vi kan kalde Maaneden "Magnuses Maaned."

Februar 1913

I Februar har Vejret været godt. Vi har haft lidt Nattefrost, men kun Frost een Dag: den 22. Marts. Det har været meget højt Lufttryk, Gennemsnit 763 mm. Det har ikke blæst meget. Det har været stille Vejr 21 3/7 % af Dagene og "Svag" 50 %. Vi har ikke haft meget Solskin.

I Mexico har der været Oprør, og den forrige Præsident er bleven skudt.

Kaptajn Scott har naaet Sydpolen, hvor han fandt Amundsens Telt, men paa Tilbagerejsen blev han overfaldet af Snestorm og Døde. Fru Scott modtog Budskabet ombord paa det Skib, som skulle føre hende til Ny Zeeland.

Balkankrigen er ved at gaa i staa. Her i Danmark er der hændt noget mærkeligt. Der er samlet over 1 Million Kroner til vort Forsvar. Vi kan derfor kalde Maaneden "Forsvarsindsamlingens Maaned."

Marts 1913

I denne Maaned har der været Sogneraads- og Byraadsvalg over hele Landet. Her kom vi let over det, da der kun var en Liste. Valget gælder for fire Aar.

Her fra Skoledistriktet er valgt Anders Mikkelsen og Thomas Møller.

Paa Balkanhalvøen er forefaldet to verdenshistoriske Begivenheder: Mordet paa Kong Georg og Adrianopols Indtagelse.

I Amerika er der store Oversvømmelser: 1300 Mennesker er omkomne, og 25000 er husvilde.Maaneden kan vi kalde "Kong Georgs Maaned."

April 1913

Slutningen af Maaneden var det usædvanlig varmt. Bøgen sprang ud, og Græsset stod så

frodigt, saa at kreaturerne mange Steder var ude.

En Tid tydede det paa, at Stormagterne vilde have drevet Montenegrinerne ud af Skutari, men til sidst trak de sig frivilligt tilbage. Maaneden kan vi kalde "Montenegros Maaned."

Maj 1913

Den første del af Maaneden var meget tør og kold; men den sidste Halvdel har været mildere, og vi har faaet Regn, saa det ser ud til en god Avl foreløbig.

Der er nu sluttet Fred mellem Balkanstaterne og Tyrkiet, men Sejrherren kan ikke enes om Byttet. Vi kan kalde Maaneden for "Valgmaaneden."

Juni 1913

Vi har faaet lidt Regn i Juni Maaned, og da vi tillige har haft megen Blæst, er Markerne meget tørre.

Høavlen er god, og Høet er blevet godt bjærget. Roerne staar godt; men der er lidt Græs nu.

Balkanstaterne rives om Byttet, som de har røvet fra Tyrkiet.

Vi har haft Ministerkrise og faaet et radikalt Ministerium. Maaneden har vi kaldt "Zahles Maaned."

Juli 1913

Tyrkerne har taget Adrianapol tilbage, og Bulgarien er fuldstændig slaaet til Jorden af de andre Stater. Krigen har nu varet i ti Maaneder. Maaneden kan vi kalde "Jernbaneulykkens Maaned."

August 1913

Vi havde Sommerferie fra 9/8 (??) til 13/8. Det var en sjælden god Høstmaaned. Vi havde kun Regn et Par Gange. Avlen fyldte ikke meget, men Kvaliteten var god. I Maanedens løb blev der sluttet Fred paa Balkanhalvøen. Vi kan kalde Maaneden "Fredsmaaneden."

September 1913

De jydske Efteraarsmanøvrer afholdtes i Aar her i Thy. Den 30. September kom Randers.....

Mine Erindringer

Barndom i Skyum og Hørdum

Af Marius Sloth, Hurup

Den gamle gård i Skyum

Jeg er født på den gamle gård i Skyum den 29. august 1915 omkring kl. 4 om morgenen som Maren og Niels Sloths første barn. De var blevet gift den 27. november 1914 og var samme efterår flyttet ind på gården.

Gården, hvortil der hørte 43 tdr. sæde jord, lå i det nordlige Skyum. Jorden grænsede mod syd op mod Skyum Bjerge, mod øst ud til Limfjorden på et stykke og resten mod Maren og Lars Peters husmandssted, som lå næsten helt nede ved fjorden. Mod vest grænsede jorden op mod Severin Simonsens husmandssted.

Stuehuset, som var østvest vendt, lå nord for gårdspladsen. Murene var hvidkalkede, taget spåntækket, og der var tre skorstene og to indgangsdøre ud mod gårdspladsen.

Den østre dør førte ind til bryggers og køkken, den vestre til storstuen, til den pæne gang og til dagligstuen.

I bryggerset var en muret ovn, som der blev fyret op i før julebagningen. Jeg kan kun huske, den har været i brug enkelte gange, men før i tiden blev disse ovne brugt til almindelig bagning.

Nord for stuehuset lå den anselige have, som sluttede i en spids, hvor vejen førte ned til gården.

Indkørslen til gårdspladsen var mellem stuehuset og stalden.

Stalden, som min far byggede i 1917, lå ved vestsiden af gårdspladsen. I nordenden var der plads til to heste ud over en fold til en hest og et føl. I det andet hjørne af stalden var der karlekammer med dør direkte ud til hestestalden, hvorfra der var en bred dør ud til gårdspladsen.

I midten af staldbygningen var der kostald med dør ud mod vest, hvor møddingen lå, og i sydenden var der plads til svinene.

Den østvest vendte lade lå langs gårdspladsens sydside og var sammenbygget med stalden. Den var ældgammel, hvidkalket og med stråtag. Midt for gårdspladsen var der en stor port, og i sydsiden yderligere en port for gennemkørsel.

Maskinhuset, et træskur dækket med tagspåner, lå øst for laden et par meter fra denne. I den opbevaredes selvbinderen og andre landbrugsredskaber for vinteren.

Syd for laden 7-8 meter fra denne lå dammen, hvor vi havde både gæs og ænder.

Dammen var ret stor om vinteren, men i tørre somre kunne den næsten udtørre. Den 20 alen dybe brønd lå på gårdspladsen i hjørnet mellem stalden og laden cirka tre fire meter fra bygningerne.

På brønddækslet stod en halvanden meter høj jernpumpe. Selve pumpestangen var cirka halvanden meter lang med en stor jernkugle nederst.

Alt vandet til husholdning og kreaturer pumpedes op med håndkraft. Oven på brønddækslet stod et stort drikkekar, som altid var fyldt med vand til heste og kreaturer.

Omkring 75 meter sydøst for gården lå en prægtig kæmpehøj og 50 meter syd for denne lå endnu en høj på vores mark. Fra disse to høje havde vi en prægtig udsigt over Limfjorden og over til Mors, og mod nord kunne vi se helt til Thisted, ja om aftenen kunne vi endog fra køkkenvinduet se lysene blinke i Thisted.

Det var rammen om min og mine søskendes barndom, indtil jeg blev 10 år, hvorefter mine forældre solgte gården, og vi flyttede et andet sted hen.

Barneår i Skyum

Min mor og far var et par almindelige gårdmandsfolk, som kom en del sammen med naboerne i Skyum. Far var meget udadvendt og

Maren og Niels Sloth med børnene Marius og Kresten omkring 1918.

politisk interesseret. Han var udpræget venstremand og deltog i det politiske organisationsarbejde i Skyum. Han var altid på kant med en anden gårdmand i Skyum.

Denne hed Krabbe og var stærkt konservativ.

Far, som i sin ungdom ville have været lærer, men ikke måtte blive det for faderen, var ingen god landmand.

Mor var et udpræget hjemmemenneske, som ikke deltog i noget uden for hjemmet ud over kirkegang og møder. Vi var fire drenge og en pige i det dejlige barndomshjem i Skyum.

Mens vi var små, havde vi altid karl og tjenestepige, men efterhånden som vi voksede op og kunne hjælpe lidt til, forsvandt tjenestefolkene og de sidste par år, vi boede på gården, havde vi hverken karl eller pige.

I en dalsænkning ned mod Limfjorden boede Maren og Lars Peter, som var folk på alder med mine forældre. De boede på et husmandssted og havde tre piger, hvoraf den ældste var på alder med mig.

Lars Peter var en meget teknisk mand, som kunne alt. Jeg husker, han havde en lille petroleumsmotor, som han brugte til at trække tærskeværket.

Vest for gården ved Skyumvejs østside boede Marie og Severin Simonsen, som vi ikke kom så meget sammen med. De havde to børn, Niels og Anna, som var jævnaldrende med mig. Niels, som var syg og vist ikke gik i skole, døde tidligt.

På en gård hundrede meter vest for Skyumvej boede enken Marie Dybdal med fem børn. Den yngste hed Marius og var et år ældre end jeg. Dem kom vi meget sammen med.

Manden blev dræbt ved en løbskkørsel på deres mark et par år efter, at mine forældre var flyttet til Skyum. Jeg kan ikke huske det, men min far har fortalt mig, at han var med til at bære ham hjem.

Jeg husker svagt, at vi fik indlagt elektricitet på gården, og jeg husker, der blev gravet huller til elmasterne langs vores vej. Jeg var meget interesseret i at se, når elektrikeren savede installationsrørene over. Jeg husker også, da de i 1919 byggede transformatoren ved Skyumvej. Jeg var da fire år.

En anden tidlig barndomserindring gælder anlæggelsen af haven, idet jeg husker, gartneren kom og plantede træerne. Der blev plantet nogle træer i en rundkreds, som skulle danne en slags lysthus. Da jeg engang i Rosendahls tid var med min far på besøg på gården, konstaterede jeg, at træerne stadig stod der.

Vi børn foretog os mange forskellige ting, og som den ældste førte jeg ofte an. Jeg og min halvanden år yngre bror, Kristen, dannede et godt team, og de yngre søskende kom med i legen, efterhånden som de voksede til.

Engang på Kristens fødselsdag faldt tiden os lang, så noget måtte gøres. Vi vandrede lidt omkring på gårdspladsen og fandt ud af, at muren på et stykke af laden så faldefærdig ud, hvorefter vi blev enige om, at den trængte til at

blive fornyet, så vi kunne lige så godt vælte den med det samme. Jeg sagde til Kristen, at jeg ikke måtte, men han måtte godt, for det var jo hans fødselsdag, og så fik muren et ordentligt skub, hvorved den væltede på et langt stykke.

Vores kæreste legetøj var selvbinderen, som stod i maskinhuset, når den ikke var i brug i høsten. Vi skruede med alle sving og stillede med alle håndtagene. Det var alle tiders. Det værste, vi gjorde ved den, var vel nok, at vi fyldte smørekanden med vand og smurte alle lejerne med det. Det var hård kost for maskinen, men næste år, når det blev høst, og selvbinderen kom ud, gik den upåklagelig. Da jeg selv blev udlært landbrugsmaskinreparatør, har jeg mange gange græmmet mig, når jeg tænkte tilbage på den tid.

Årets store begivenhed var, når vi efter høsten en hel dag skulle have damptærskeværket til at tærske korn. Maskineriet bestod af damplokomobil, tærskeværk og presser. Hele herligheden flyttedes med heste.

Hestene var nervøse og kuskene ligeså, så det var nærmest med livet som indsats at flytte maskineriet. Den dag kom vi børn tidligt op, for vi skulle følge med i, at der skulle fyres op i damplokomobilen. Inden maskinen sattes i gang, lød dampfløjten.

Der var fem faste folk med maskinen: en fyrbøder, en ilægger, en pressemand, og to kornbærere.

Resten af mandskabet, otte til ti stykker, var løse folk, som alle var på kost, så længe tærskningen varede. Det aftærskede korn blev båret op på stuehusloftet, mens halmballerne kom ind i laden. Når tærskningen var slut, blev dampen lukket ud af lokomobilen, og hele herligheden blev flyttet et andet sted hen. Det var en god dag.

En uforsvarlig leg

Far var noget af en spøgefugl, som kunne hitte på det utroligste uden at tænke på konsekvenserne. Da vi havde fået elektricitet på gården, skulle der selvfølgelig også leges med det. Fars yndlingsleg var at stikke en strikkepind ind i det ene hul på stikkontakten, hvorefter han tog karlen, pigen, og hvem der ellers ville være med, i hænderne, så de stod i række. Far var altid nærmest stikkontakten. Han satte så en finger på strikkepinden, så de alle fik et stød. Hvis den, der stod sidst i rækken med den frie hånd rørte ved en mur eller dør, kunne det slå hårdt. Selv var jeg for hunderæd til den leg. Hvordan kunne en voksen mand dog komme i tanker om noget så livsfarligt?

Skolegang i Skyum

Jeg kom i Skyum nordre skole så sent som den 1. maj 1923, da jeg fyldte otte år den sommer. Min far ville, at jeg skulle følges med Marius Dybdahl, som var startet året før. Skolen lå en kilometer borte, og læreren hed Petersen. Midt i første time rejste min sidekammerat, Niels Bisgård, og jeg os, hvorefter vi gik ud i gangen, hvor vi spiste hver et stykke af den chokolade, som jeg havde medbragt i min rygsæk. Herefter gik vi atter ind i skolestuen og satte os på vore pladser. Der var ingen, der sagde noget, men jeg tror nu alligevel, at jeg fandt ud af, at det var et brud på reglerne, så det gentog sig ikke. Jeg gik i denne skole til efteråret 1925, da vi flyttede fra gården i Skyum.

Nærkontakt til naturen

Min far var så dyrevenlig, så ikke alene hans husdyr skulle have det godt. Det skulle hare og ræv også. Selv om sidstnævnte en gang imellem tog en høne fra hønsegården, skulle den have lov at leve i fred. Mellem vor mark og Skyum Bjerge var der et dige. I forbindelse med en dyreveksel var der lavet to gennemgange gennem diget, jeg vil kalde det tunneller, store nok til, at en ræv kunne passere.

Far opdagede en dag, at der var sat en rævesaks ved hver af gennemgangene på vores side af diget, så en ræv kunne næsten ikke undgå at træde i en saks med en pinefuld død til følge. Saksene var ulovlige, så far tog dem med hjem, og i mange år gemte han dem ved den store bageovn. Der var aldrig nogen, der spurgte til dem, men far havde en anelse om, hvem der havde sat dem.

En sommer, da det havde været tørke i længere tid, var dammen næsten udtørret, så Kristen og jeg skulle selvfølgelig ud at rode i mud-

deret. Vi fandt hurtigt ud af, at der var noget levende, der rørte sig dernede. Det viste sig at være et par store ål, som Kristen fangede med de bare næver og holdt tæt ind til kroppen, medens han bar dem ind i køkkenet til mor. Hans bluse så forfærdelig ud af mudder og åleslim, men hvad gjorde det, for vi skulle have stegte ål til aften. - At de smagte af mudder skal lige nævnes for fuldstændighedens skyld.

Den gang var der mange hugorme i Skyum Bjerge, så vi havde også nogle omkring gården.

Hugorme kunne gøre far skrækslagen hysterisk måske nok på grund af, at vi børn kunne blive bidt af dem. En sommerdag, da vi legede på gårdspladsen, mens far og mor sov middagssøvn, opdagede jeg en hugorm, som var på vej over gårdspladsen. Vi vækkede far, som straks var på pletten og fik hugormen dræbt, men idyllen på gårdspladsen var ødelagt for den dag.

Leg ved vand

Da jeg kom i skolealderen, badede og legede Kristen og jeg meget ved fjorden. Jeg har mange gange i min voksentilværelse tænkt på, at det i grunden var mærkeligt, at vi aldrig kom galt af sted.

Da vi en gang badede, besluttede jeg, vi skulle gå så langt ud, at vandet kunne løbe ind i munden på os. Vi nåede også så langt ud, så når vi åbnede munden, løb vandet ind, men da vi så skulle vende om, fik vi problemer med at komme mod land. Vi overlevede, men det var op over. Vi var også tit ved fjorden, når dampskibet Limfjorden sejlede forbi, hvilket skete en gang om ugen. Det sejlede fragt fra København til Thisted, Doverodde og Nykøbing. Damperen var så tæt på, at vi kunne se mandskabet på dækket og høre dampmaskinens dunk, dunk, hvilket var meget spændende. Øst for gården næsten for enden af vor mark lå en ret dyb mergelgrav. Vi måtte ikke lege i nærheden af den, og det var med en vis respekt jeg passerede den. Så skete der det, at mine forældre læste i avisen, at en dreng, som havde været ude at harve i nærheden af en mergelgrav, var druknet. Det gjorde et dybt indtryk på mig, og jeg har aldrig glemt historien, skønt hændelsen skete langt borte fra Thy.

Marius om konfirmand 1930.

Troede jeg skulle være landmand

Det var dengang almindeligt, at et stykke af jorden lå brak. Jordstykket blev altså ikke tilsået, men i stedet harvet og pløjet flere gange i løbet af sommeren, så ukrudtet avedes. Vi havde meget ukrudt, feks. følfod og senegræs, som det ikke var let at få ram på, og ukrudtssprøjtning var ukendt. Da jeg var syv år gammel, lærte min far mig at pløje brakmarken med de to jyske heste og den enkeltfurede plov. Jeg var meget stolt af, at jeg kunne pløje og troede fuldt og fast på, at jeg skulle være landmand.

Det var før gyllens tid, så ajle og staldgødning blev kørt ud på marken hver for sig. Til

udkørsel af ajlen havde vi en ajletønde af træ, som vel nok kunne rumme 1000 liter. Den blev lagt på en almindelig arbejdsvogn. I den ene ende havde den en hane, som vendte bagud. Der var så et håndtag, som kunne drejes, så ajlen kunne løbe ud. En gang min far var i færd med at køre ajle ud på marken, var jeg selvfølgelig med. Jeg var meget interesseret i, hvordan sådan en hane virkede. Mens far med håndkraft pumpede ajlen i tønden fra ajlebeholderen, gik jeg i gang med at undersøge, hvordan hanen skulle åbnes. Jeg kikkede ind i studsen for at se, hvad der skete, når jeg drejede lidt på håndtaget, men det lidt blev til meget. Jeg fik en stråle ajle i hovedet, og i min befippelse kunne jeg selvfølgelig ikke få hanen lukket igen, så jeg var godt lakket til, da jeg kom ind til mor for at blive renset.

Mit hjem i Hørdum

Omkring 1.september 1925 flyttede vi fra mit barndomshjem i Skyum til et krumt husmandssted, som lå en halv kilometer vest for Hørdum by på vej mod Sønderhå. Jeg tror, der var omkring 25 tønder sæde til ejendommen. Stuehuset var et rødstenshus i god stand. Stald og lade, som lå i vinkel med stuehuset, var gammelt byggeri. Vi havde tre eller fire køer, to heste og nogle grise. Der var ikke elektrisk lys på ejendommen. På gårdspladsen var der en brønd med pumpe til håndkraft. Langs sydsiden af marken løb den lille å, som dannede skel mellem Gisselbæks og vor jord. Vestenden af marken grænsede op til Koustrup Mølleå, som vi kaldte den store å. Ved sydvesthjørnet af vor mark løb de to åer sammen til en, som fortsatte mod sydvest. Ikke så langt fra hvor de to åer løb sammen, lå en gammel grusgrav, hvor kommunen undertiden hentede grus. Det var vor legeplads, selv om den lå 500-600 meter fra ejendommen.

Jorden til ejendommen var meget stenet og gruset. Jeg husker, far har fortalt, at en mand, et stykke tid efter vi var flyttet dertil, havde sagt til ham, at det var den dårligste ejendom i Thy. De to år, vi boede der, var da heller ingen dans på roser, idet mine forældre havde megen modgang.

Vore naboer

400 meter øst for ejendommen boede Jens Larsen og hans kone, som var jævnaldrende med mine forældre, og som vi kom meget sammen med. Mod vest boede Valdemar Andersen, hans kone og deres to børn, Henry og Marius, som var nogle år yngre end mig. Valdemar Andersen var en interessant mand. Han havde en Indian motorcykel, som jeg var meget imponeret af. Han tilbød en gang, at han og far skulle på motorcykeltur til Jegindø, hvor far havde en højskolekammerat, som de så skulle besøge. Jeg tror ikke, far var så stolt, da han skulle af sted. Jeg husker tydeligt, da de kørte hjemmefra. Turen gik godt, og de kom velbeholdne hjem. Valdemar Andersen havde også en dieselmotor, som stod i et motorhus ved siden af laden. Den var med luftstart, noget jeg aldrig før havde set. Han brugte den til at trække et frørenseri, idet han rensede frø for landmændene. Henry og Marius var et par opfindsomme fyre, der kunne hitte på alt. Motorcyklen, som deres far havde, var konstrueret sådan, at smøreolien, som var i en tank, med en håndpumpe skulle pumpes op til motoren, når den var i gang. Man skulle altså give et pump en gang imellem. Jeg husker, Henry og Marius engang havde pumpet al olien op i motoren, mens motorcyklen stod i garagen. Næste gang, deres far skulle ud at køre, kunne han ikke få motoren i gang. Da han endelig fik den startet, røg det, så man ikke kunne se ejendommen.

En tur på sygehuset

En dag vi legede med slåmaskinen, kom jeg til skade med min ene fod og fik et sår på vristen. Jeg regnede ikke med, det betød noget, men i løbet af fjorten dage gik der betændelse i såret. Far kørte mig til lægen i Koldby, og jeg blev indlagt på Koldby sygehus, hvor jeg blev opereret om eftermiddagen. Jeg lå der i tre uger, før jeg fik lov til at komme hjem.

Skoletid i Hørdum

Vi kom til at gå i Hørdum skole, som lå i den østlige udkant af Hørdum by. På skolen, som den gang havde fire klasser, regerede førstelærer Larsen. Andenlæreren, som hed Ettrup, var vi

børn meget glade for. Lærer Larsen og far var tidligere politiske venner, men læreren var, før vi flyttede til Hørdum, gået over til de konservative, så stemningen var ikke mere så god mellem dem. De tre ældste af vi børn gik på skolen, nemlig jeg, Kristen og Peter. Jeg husker, lærer Larsen havde en Ford T, som skulle startes med håndsving. Det var de ældste af drengene, som skulle hjælpe ham med det. En gang ville den ikke starte. Det var en dreng, som hed Gerhard, der trak i svinget, men svinget slog tilbage og brækkede Gerhards håndled. Der blev stor opstandelse. Bilen kom i gang, og lærer Larsen kørte Gerhard til lægen i Koldby.

Mund- og Klovesyge

Sommeren efter vi var flyttet til Hørdum, fik vi konstateret mund og klovesyge i besætningen, hvilket betød, at vi blev isoleret på ejendommen pga. karantæne. Der blev sat et skilt op ved vores indkørsel, hvorpå der stod Mund- og Klovesyge. Adgang forbudt.

Vi måtte ikke gå i skole. Der blev sat en kasse ved vejen, hvor posten skulle lægge avisen og postsagerne. Hvordan vi klarede indkøbene, kan jeg ikke huske, men jeg tror, Kristen og jeg gik i byen efter købmandsvarer. Vi fik jævnligt besøg af Jens Larsen, selv om det var ulovligt. Han var også med i stalden for se på dyrene, men mærkeligt nok blev hans besætning ikke syg. Karantænen varede omkring en måned, hvorefter der kom et rengøringshold, som gjorde stalden ren. Alt blev kalket og sprøjtet med et desinficerende middel, hvorefter karantænen blev ophævet, og alt var ved det gamle.

Det efterår begyndte far at skrive på en roman. Jeg tror, det var en tanke, han havde gået med i længere tid. Inspirationen var kommet fra en roman, far havde læst højt for mor og vi børn, da vi boede i Skyum. Jeg husker tydeligt romanen, som hed: Klavs Bjerg og Bodil. Det var om en landmandsfamilie, som var i svære økonomiske vanskeligheder. Jeg tror nok, at far sammenlignede sin familie med den familie. Mor og far talte meget om personerne i denne roman, og om hvordan det ville gå dem.

Far skrev i regnehæfter, som jeg hentede hos købmanden i Hørdum. Hvor længe skriveriet stod på, kan jeg ikke huske, men jeg tror, det varede en halvanden års tid. Far var i København et par gange for at tale med et forlag om udgivelse af bogen. Hvis jeg husker ret, var det første gang hos Lohse, men det blev ikke til noget. Anden gang, han var i København, var hos Gyldendal, og han medbragte alt, hvad han havde skrevet.

Når far var i København, boede han på hotel. Han besøgte altid sin bror Marius, som havde en engrosforretning og boede i Holte. Vi børn glædede os til, at han kom hjem, for så havde han altid gaver med fra farbror Marius.

Sidste gang han var i København angående skriverierne og talte med forlaget Gyldendal, foreslog de titlen: "Armods forbandelse", hvilket min far var meget utilfreds med. En tid senere fik far et brev fra forlaget, som sagde, at bogen ikke kunne antages til udgivelse. Det tog far sig meget nær, og han forsøgte sig aldrig senere indenfor romankunsten. Hvor fars manuskript er nu, ved ingen af vi søskende.

Vores leg

Kristen og jeg legede meget i vores grusgrav specielt om søndagen, når vi ikke skulle i skole. Vi lavede små harver og andre redskaber af gammelt hegnstråd, hvorefter vi pløjede og harvede i sandet. Vi lavede også små huse og drænede. En søndag eftermiddag, da tiden faldt os lang, hittede vi på, at vi skulle prøve, om vi kunne springe over den store å. Vi diskuterede sagen. Jeg var ikke stolt af det. Jeg opfordrede Kristen til at prøve, da jeg mente, han bedst kunne. Så kunne jeg prøve bagefter. Det indvilgede Kristen i, hvorefter han tog tilløb, sprang og havnede midt i åen i vand til midt på livet. Jeg hjalp ham på land igen, uskadt, men drivvåd. Det var en dårlig forestilling, og jeg havde tabt lysten til at prøve. Vi vandrede hjem til mor og far, og Kristen fik tørt tøj på.

Vinteren 1926

Jeg havde mange interesser, da jeg var 10 år. Jeg lavede mange vindmøller, men aldrig nogen som duede, idet jeg havde for lidt værktøj og ingen materialer.

Valdemar Andersen havde til sine drenge lavet en propelmølle, som kunne løbe meget hurtigt og næsten lydløs. Den prøvede jeg at efterligne, men mine møller lavede altid et frygteligt spektakel.

Jeg lavede også løvsavsarbejde i mine drengeår. I familiejournalen var der tit tegninger til løvsavsarbejder, som jeg brugte, men mine fabrikationer var ikke bevaringsværdige.

Vi havde en Dering slåmaskine, som stod i laden, når den ikke blev brugt til at høste med. Den legede vi også en del med. En gang vi var ene hjemme og legede med den, besluttede Kristen og jeg, at vi ville finde ud af, hvad det var, der knirkede i navene ved ganghjulene, når vi kørte baglæns med maskinen.

Vi fik det ene hjul løftet fra gulvet og fik splittet taget af stopringen, som holdt hjulet på plads. Vi fik hjulet trukket ud, og hvad skete: fjedre og paler faldt på gulvet. Det så slemt ud, og vi gruede for, hvordan det nu skulle sættes på plads igen. Vi fik dingenoterne sat på, som vi nu mente, de skulle sidde og fik hjulet sat på igen. Jeg husker tydeligt, da vi skulle have maskinen i gang om sommeren, at jeg var meget spændt på, om det nu virkede, som det skulle, men det gjorde det.

Min nye lillebror

Først på sommeren fik mor en lille dreng. Det var mine forældres sjette barn, men han var spinkel og tit syg. Mor fortalte os, at han skulle opereres, når han blev større. Han havde brok og lå altid med brokbind. Meningen var, at han skulle døbes i Hørdum kirke, men p.g.a. sygdom blev han hjemmedøbt og kom til at hedde Karl. Min mor var syg af årebetændelse en periode den sommer og havde sygeplejersken nogle gange.

Om efteråret døde Karl fem måneder gammel. Da min døde bror lå der i vuggen om morgenen, så han ud, som om han sov. Jeg blev sendt til ligsynsmanden for Koldby sogn for at bede denne komme og skrive en dødsattest. Far havde lånt Jens Larsens jumbe, i hvilken den lille kiste blev anbragt foran på sæderne, mens far og mor sad bagved. Sådan kørte de Karl til Hørdum kirke, mens vi børn blev kørt i en udlejningsbil. Mor, far, Kristen og jeg bar kisten ind i kirken og ud til graven, hvilket gjorde et dybt indtryk på mig.

Tordenvejr

En nat blev det et slemt tordenvejr, og far var sædvanen tro oppe. Pludselig sås et mægtigt lyn, og et tordenskrald, som fik huset til at ryste, fulgte efter. Far troede, lynet var slået ned, så mor purrede vi børn. Intet tydede imidlertid på lynnedslag, så vi blev lagt i seng igen. Om morgenen opdagede vi, at et lyn havde splintret en telefonpæl ude ved vejen, mens tre andre telefonpæle var mere eller mindre beskadigede.

Fulde folk i vejgrøften

En søndag eftermiddag, vi børn var ene hjemme med mor, kom der et par fulde folk, som var på vej mod Sønderhå. Da de kom til vor indkørsel, faldt de i grøften. De halsede op, og vi var meget bange for, at de skulle komme ind på gårdspladsen. Mor sendte Kristen hen til Valdemar Andersen, for at han skulle komme hen til os. Da Valdemar Andersen kom hen til dem, viste det sig, at det var et par karle fra Koustrup i Sønderhå. Da han havde fået dem bugseret på vej mod Sønderhå, faldt der atter ro over vort hjem.

Mund- og klovesyge for anden gang

Lige før høst blev der igen konstateret mund- og klovesyge i vores besætning, så vi måtte gennem hele møllen endnu en gang med karantæne, vejskilt og rengøring, hvilket belastede mine forældre meget økonomisk.

Vi børn forstod ikke rigtigt den alvorlige situation, men glædede os over, at vi ikke skulle i skole.

Fjorten dage efter karantænetidens ophør kunne dyrlægen konstatere, at nogle af kreaturerne igen havde mund- og klovesyge, hvilket var tredje udbrud inden for et år. En so var syg og døde sammen med dens kuld af smågrise. Vores situation i hjemmet var ikke god.

Det år blev vort korn høstet med slåmaskinen, som var monteret med aflægger. Aflæggeren lagde kornet i bundter af negs størrelse,

som mor og vi børn bandt op. Da vi efter høst skulle have det store tærskeværk på besøg, florerede mund- og klovesygen i besætningen, hvorfor vi fik besked om, at vi først ville kunne få tærsket, når alle andre havde fået tærsket.

Sommeren og efteråret 1926

Vort hjem var altså sommeren og efteråret 1926 præget af sorg og modgang. Jeg forstod ikke det hele, men fornemmede at der var noget galt. Vi børn havde et godt hjem. Vi gik aldrig sultne i seng, men jeg følte, vi havde et fattigt hjem.

Opdragelsen blev ikke forsømt, og vi der var gamle nok, gik flittigt i søndagsskole. Vi fik også at vide, at vi skulle opføre os ordentligt. Dengang var det jo almindeligt, at folk løftede på hat eller hue, når de passerede hinanden på gaden. Det fik vi også besked på at gøre, hvis vi mødte læreren, præsten eller en anden betydningsfuld person.

Mine forældre gik jævnligt i kirke og missionshus. De kom meget sammen med deres naboer og havde tit fremmede. De levede altså et liv, som de fleste andre på landet gjorde dengang.

Foråret 1927

En forårsdag, jeg harvede i engen med vore to heste, sank den ene af hestene i et hul med bagbenene.

Jeg blev meget forskrækket, men hestene blev stående ganske stille, til jeg fik dem spændt fra harven, hvorefter dyret kom op ved egen hjælp. Jeg hentede selvfølgelig far, og vi fik undersøgt, hvad årsagen var. Det viste sig, at der gik en kloakledning af cement gennem vores mark og ud til den lille å. Røret, som var kloakledning fra Hørdum by, var sunket sammen. Kommunens vandsyningsmænd blev tilkaldt, men ledningen blev ikke repareret, mens vi boede på ejendommen.

Marius få måneder før 90 års dagen.

Først på sommeren blev min farfar, som boede på gården Vester Sejerskilde i Ydby, syg; han fik en hjerneblødning og lå syg en 14 dages tid. Mine forældre skiftedes til at våge med ham om natten. De sidste par døgn, han levede, vågede både min far og min mor med ham om natten. Vi børn var alene hjemme og passede besætningen. Jeg husker Jens Larsen skulle se til os om morgenen, om vi var kommet op, men vi klarede os fint.

Midt på sommeren solgte mine forældre ejendommen i Hørdum, og vi skulle flytte i løbet af en måneds tid. Kristen og jeg skulle i den tid hakke roer for betaling, hvilket vi var vældig stolte af. Far og mor var ude at se på et par ejendomme, blandt andet et hus over for Ydby kirke, men det blev ikke til nogen handel. Niels Odgård, en handelsmand fra Thyholm, havde et hus på Hørdum Sønderhede, som han ville sælge til mine forældre. Jeg tror ikke, de syntes om det, men Niels Odgård tilbød os, at vi kunne flytte ind i huset midlertidigt, hvilket vi gjorde l. august. Huset var enlænget og hvidkalket med lidt tilhørende jord, men uden plads til besætning. Vi boede i huset i fire måneder, alt imens vi børn fortsatte vor skolegang i Hørdum. Far fik arbejde ved Thisted Amts Vejvæsens stenknuser, som var opstillet ved Villerslev.

Med tærskeværket som avnebærer

Ikke langt fra mit nye hjem ved landevejen mellem Koldby og Hassing lå der et maskinhus, som husede et tærskeselskabs maskiner. De bestod af tærskeværk, halmpresser og en Fordson traktor Et par dage før tærskningen blev der lavet småreparationer på maskinerne, og traktoren blev prøvestartet. Jeg fulgte interesseret med i arbejdet og blev snart gode venner med traktorføreren, som jeg gik til hånde. Første sted, de skulle tærske, var ved vores nabo. Der var jeg bestilt til at bære avner fra maskinen og ind i laden. Jeg klarede opgaven og blev bestilt til at bære avner også næste sted. Sådan gik det slag i slag en halv snes dage. Lønnen var god nok, idet jeg som regel fik samme betaling som de andre mænd, der fulgte med maskinen, og kosten fik vi også. Et sted var det nær gået galt. Efter at vi havde tærsket på en lille gård i halvanden dag, var vi færdige først på eftermiddagen og skulle ind at spise og afregne med gårdmanden. Han passede mig op ude i laden, stak mig nogle penge og sagde, at det var, hvad jeg skulle have. Da vi havde spist, og gårdmanden skulle afregne med folkene, opdagede de, at han gik mig forbi. Da de ville vide, om jeg ikke skulle have løn, svarede manden, at jeg havde fået.

Der var nær blevet opstand, da folkene opdagede, at jeg kun havde fået et lille beløb. Jeg var meget beklemt ved situationen, men der skete ikke mere. Hændelsen har jeg ikke siden glemt, og jeg kommer til at tænke på den, når jeg passerer gården, som stadig ligger der, hvor den lå, da jeg var avnebærer.

Efterårsmanøvre

Det år var der efterårsmanøvre i Thy, og jeg husker tydeligt, når de store militærkolonner marcherede forbi på landevejene. Det var et flot syn at se soldaterne marchere i takt. Der var også befalingsmænd, som red på heste. Øvelsen sluttede med kongerevy på Gundgårds jorder i Villerslev. Far var til kongerevy for at se Christian den X.

Vi tager runkelroer op

Det efterår tog far, Kristen og jeg runkelroer op på gården Irup i en uges tid. De skulle tages op med håndkraft og toppene hugges af. Vi fik et bestemt stykke, som vi skulle tage op. Karlene, som kørte roerne hjem til gården, måtte ikke læsse dem med fork, men med de bare næver eller med roegreb, så roerne bedre kunne holde sig i kulen.

Det efterår fik jeg plads som tjenestedreng hos Anders Strand i Hørdum for tiden maj til november sommeren 1928. Jeg blev fæstet for 50 kr. samt kost og logi. Det var min skolekammerat, Ove, som skaffede mig pladsen. Han havde tjent der i to år og havde været glad for pladsen, men skulle konfirmeres næste forår.

NB. Fortsættelse følger i 2006 årbogen

De gamle smede i slægten og deres rolle i samfundet

Af Elly Mardal, Hurup

Her er beretningen om en gammel smedeslægt, der har haft deres liv og virke igennem et par århundreder, især her i Sydthy. Ses lidt tilbage i historien, vil det vise sig, at smede var højt værdsatte i samfundet. Som håndværkere respekteredes de på linie med både præst og degn.

For 2-300 år siden havde de større gårde ofte deres egen smedje og tømrerværksted også, hvilket ses i skifter og brandtaksationer. Sådanne smedjer eller rester heraf kan stadig ses ved en del gamle gårde, bl.a. på Irup ved Koldby.

De gamle smede var ofte idérige og opfindsomme. Tænk blot på de utallige redskaber og dele hertil, som adskillige smede har opnået patent på.

Når en smed flyttede til et nyt virkested, brød han ofte sin smedje ned og genopførte den på det nye bosted. Det gjorde både min farfar og oldefar, som der fortælles om i denne artikel.

Lad os begynde med:
Alfred Pedersen
* 25. juni 1899 i Kjæstrup i Heltborg sogn
+ 7. juli 1987 i hjemmet i Ydby
Han blev gift d. 25. juli 1925 i Ydby kirke med

Olivia f. Madsen
* 24. august 1907 i Ydby
+ 15. december 1977 i Ydby
Dette er hvad Alfred engang i 1970erne selv fortalte om sit liv.

Han voksede op i smedehjemmet på Kjæstrup bakke i Visby. Han og et par af brødrene sov i en kanapé, det er en lille kassebænk, hvori der kan ligge tre, to i den ene side og én i den anden.

Otto var den af brødrene, som han holdt mest af. Der var tre km. til Visby skole. Om skolen fortælles, at han kun en gang høstede bifald, det foregik på følgende måde. De havde hovedregning og der var enkelte, som var meget dygtige dertil - bl.a. Lise Østergaard og Mads Ambys 2 piger samt Per Bach. Den opgave de fik, var der ingen som reagerede på, så han tænkte, der måtte ske noget, rejste sig og sagde et tal - et helt vildt tal måske 2200 og noget derover, det var blot noget der røg ud af munden. Da læreren, der hed Christiansen, oplyste at det var rigtigt, var han hurtigt til at få sat sig igen. Da han skulle op til tavlen og forklare nærmere, ville han ikke og læreren lod ham være, for han havde jo ikke lyttet sig til resultatet, da ingen havde sagt noget. Alfred var lykkelig, for han kunne ikke regne det ud.

I skolen i Visby var der altid nogle, der havde både krop- og hovedlus, - en altid værende smittekilde. Det kunne derfor ikke undgås, at Alfred af og til fik lus til stor fortrydelse for moderen, der skrubbede og gennemkæmmede ham og gav ham petroleum i håret, hvis der kom lus i tøjet blev de hurtigt fjernet. Alfred var lille, men han var hurtig og kunne ofte vinde ved sit hurtige løb. Den første gang han var ude at køre med tog, var på en udflugt med skolen. Børnene blev stoppet i en kreaturvogn, hvor der var nogle små lemme, som de kunne kikke ud af. Blandt andet var han på denne måde i Holstebro og Thisted.

I Visby boede der en kone kaldet Maren "Slikpind" i sydsiden i det første hus, når vi kommer til Visby. Hun havde blandt sit varesortiment nogle store klumper bolsjer, som kostede 2 ører, så når der var eksamen, og han havde fået 2 ører, blev de brugt til en af disse, som kunne række til næsten en hel dag.

Alfred Pedersens smedje i Ydby lige under vindrosen ved banen bygget i 1880 da banen blev anlagt.

Børnegudstjenesten var ikke Alfreds store hit, det foregik i missionshuset i Heltborg, hvortil der var tre km. Her skulle de synge og en mand fortalte så lidt fra bibelen, men interessen var ikke særlig stor.

Derimod var Alfred glad for at hjælpe faderen i smedjen, hvilket han begyndte med allerede som 7 - 8 årig, hvor han trak blæsebælgen eller brugte forhammeren. Blæseren betjente han på den måde, at han rykkede i en snor, som trak det store hjul, der fik det lille til at snurre hurtigere rundt. Det var en centrifugalblæser.

Broderen Martin og han var engang nede ved lergraven en sommeraften for at jage deres ænder ind. Lergraven var meget dyb og omkring den voksede træer. Der var en dyb skrænt ned til vandet; Alfred var så uheldig at glide ned deri, men fik fat i nogle grene og hevet sig op. Han kunne endnu ikke svømme på dette tidspunkt. De to drenge gik hjem og Alfred gik om til østsiden af huset ved nogle æbletræer, medens Martin hentede noget tørt tøj til ham. De turde ikke fortælle det til forældrene, fordi der så let kunne vanke en lussing.

Ligeså erindres, at når deres onkel og faster Niels Kirks fra Struer var på besøg, var det sjovt at lege med bl.a. kusinerne Emma og Dorte, de løb på en underlig måde, syntes han og Martin.

Et andet minde fra barndommen, var en dag, da forældrene ikke var hjemme, og der var kommet et helt læs jern, som lå oppe ved landevejen. Børnene ville køre det hjem, så de spændte en hvid islænderhest for arbejdsvognen og lagde stænger på, så de kunne fragte jernet hjem. De fik da også læsset jernet på, men hesten kunne ikke trække det, den blev bange for jernets raslen og løb væk, Alfred havde fat i tømmen og fik drejet ind på marken og lod så hesten løbe til den blev ked af det, herefter fik de hesten hjem og sat på stald. Der blev ikke kørt mere jern den dag.

Fra en anden episode erindres en vinterdag, at Kr. Skammelsen og Anders Kaas var kørt til Hørdum og var blevet noget berusede. På hjemvejen var de gået ind på banen ved Brydbjerg og langs sporene til Bedsted. Medens de gik der, kom toget og kørte over dem. Kr.

Alfred og Olivia Pedersen i 1948.

Skammelsen sad på togets kofanger, Anders Kaas derimod gled ned i grøften og sørgede over, at hans træsko var blevet væk.

Om Anders Bak husker Alfred, at han spillede kort med en nabo hver formiddag kl. 10, hvor de startede med to romtoddyer, derefter sad de ved chatolklappen med kortene.

Fra arbejdet i hjemmet erindres, at han var med til at trække en pigtærsker, når de skulle tærske korn.

Andre minder

Tidligt begyndte Alfred at skrå, dvs. spise kardusskrå, som smagte sødt, han fandt det i chatolskuffen.

Når der skulle tærskes på nabogården på den anden side af diget, ville de altid have ham til at hjælpe, hvilket han gerne ville for der fik de altid varm aftensmad med kartofler kl 18. bedre end hjemme, desuden fik han en krone for at hjælpe.

Alfred kendte kun to der havde en bil, nemlig læge Kjær i Hurup, der havde fået den første bil, det var en tre hjulet med en stang på, lignende en radrenser. Den anden bil havde en vognmand i Vestervig, det var en udlejningsbil, det var en rigtig flot, stor fransk bil af mærket Renault.

Hver sommer deltog forældrene sammen med børnene i grundlovsfesten på Ashøje, hvor der også var ringridning en rigtig folkefest.

Ligeså deltog de i børnefesten i Agger. Det var Indremission, som arrangerede børnefesten med sang og taler, og hvor børnene kunne lege, festen holdtes i det fri i klitterne. De kørte derud i en charabanc med stole bag i. Hesten blev ude i Agger bundet til et vognhjul eller sat i tøjr, der var bragt lidt græs med hjemmefra til denne. På hjemvejen gæstede de altid farbroderen Søren i Foldbjerg ved Vestervig, hvor de spiste aftensmad, de fik altid en stor portion stikkelsbær med hjem.

Ligesom brødrene, kom Alfred ud at tjene som 10 årig i præstegården i Visby, hvorfra han kun havde kort vej i skole.

Herfra havde han det minde, at da faderen var død på Koldby sygehus efter få dages indlæggelse, måtte han stå i vejgrøften og se ligtoget med faderen køre forbi, et dystert minde for ethvert barn. Han havde kun fri den dag faderen blev begravet.

Lønnen, som han tjente fik forældrene. Den var for de to somre i præstegården henholdsvis 20 og 30 kr. samt et par træsko. Når en ko fik kalv i præstegården skulle han altid løbe ned til købmanden efter en flaske snaps, som koen derefter fik.

Den tredie sommer forlangte de 40 kr., hvilket præsten syntes var for meget. I stedet kom han til Villerslev hos Chr. Uhrbrand og fik 60 kr. hvilket var mange penge dengang.

Chr. Uhrbrand var noget af et rodehoved, kunne tingene ikke nås den ene dag, var der atter en dag, Uhrbrand så gerne, at der også blev arbejdet om natten og alt skete på en gammeldags måde. Han havde en håndsåmaskine til at så roer med og Alfred måtte trække den Engang gik de og såede ved midnatstid, hvilket læreren, som Alfred gik i skole hos i Villerslev, havde set , og da han næste dag faldt i søvn i timen tyssede læreren på de øvrige børn om at lade ham sove.

Da Alfred skulle konfirmeres havde moderen ikke råd til at have ham hjemme, og han fik

plads i Sdr. Hedegård, hvor broderen Otto dengang var forkarl. Alfred skulle have føden, gå i skole og til konfirmandforberedelse, og så hjælpe morgen og aften med at passe kreaturerne. Alle kreaturer stod i tøjr så der var mange at flytte hver dag og trække hjem i stalden til kl. 18.

Medens han tjente i Sønder Hedegård, skulle de til broderen Lars Peters bryllup. Det var ude i Klitmøller hvor Marens forældre boede. En lang tur der måtte foregå på cykel, det var ikke til at få dæk til cyklen i 1914, krigen var i gang, så han bandt tov om hjulene i stedet og kørte derud af, vejene var hullede, det var som at køre på en frossen pløjemark.

Han nåede til Klitmøller ved frokosttid, her blev der serveret noget mad, som Alfred troede var stegt kød, men han opdagede, at det var et stort stykke stegt fisk, som nær aldrig var gledet ned.

Medens Alfred opholdt sig i Sdr. Hedegård i 1913 fik de en selvbinder fra Amerika til 625 kr., det var mange penge dengang.

De første lædersko fik han til konfirmationen, ellers havde han altid gået med næsetræsko med store jernringe under - også når han skulle til eksamen. Ligeså fik han også nyt tøj til konfirmationen.

Moderen var flyttet til Heltborg før konfirmationen og alle hans søskende var hjemme hos hende til hans fest. Det var Provst Dahl der konfirmerede ham.

Alfreds første ur fik han til konfirmationen af sin mor, der havde købt en lidt brugt lommeur til 10 kr. Desuden fik han fra Sdr. Hedegård et cigaretui af sølv med hans initialer og forskellige graveringer, det er aldrig blevet brugt, da han aldrig har røget cigarer eller cigaretter. Det kunne ikke lade sig gøre, når han smededе, eller der skulle lægges sko på heste; derimod var han en flittig bruger af skrå.

Læretiden som smed

Efter konfirmationen kom Alfred i lære som 14 årig i Bedsted, hvilket han selv havde bestemt, da ingen af brødrene ville føre smedefaget

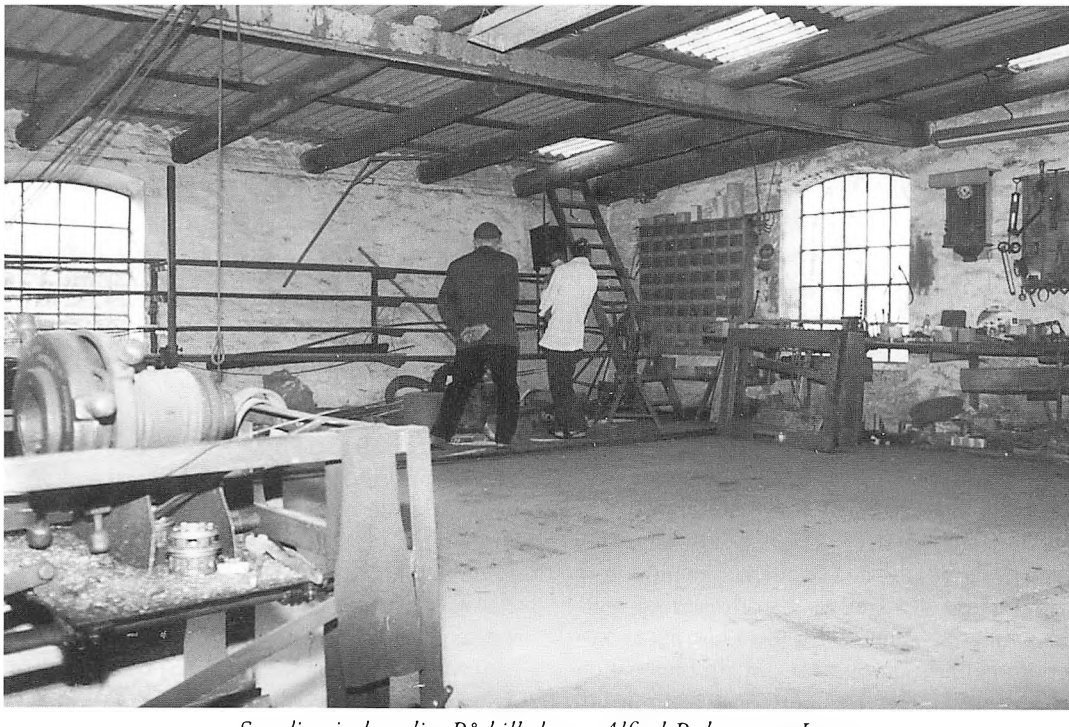

Smedjen indvendig. På billedet ses Alfred Pedersen og Inge.

videre, og der havde altid været smede i faderens slægt.

Læretiden var 3 år, de to første blev gennemført i Bedsted hos smedemester Chr. Christensen. Alfred fik kosten og boede i et kvistværelse hos mesteren i læretiden. Ligeså spiste han også der i weekenden. Det første år fik han ingen løn, i det andet år fik han 50 kr. og for det tredje år 100 kr.

Under hele læretiden begyndte de hver morgen kl. 6 i værkstedet både sommer og vinter og sluttede aldrig før kl 19.30 om aftenen også lørdag, og nåede de ikke at gøre rent lørdag aften skulle det gøres om søndagen, som ellers normalt var fridag. De fik altid frokost kl. 9 om formiddagen. I vinterhalvåret blev der smedet hestesko både morgen og aften, fordi de kunne klare sig med lyset fra esseflammen og jernet var desuden gloende. Desuden kunne de arbejdet udenad. Selv om arbejdstiden var lang, oplevede Alfred der sin bedste tid.

I værkstedet havde de kun én elektrisk blæser, der var det eneste de havde til at trække maskinerne. Desuden havde de en lampe med indbygget blikbeholder, hvorfra en ståltråd stak op, det var alt.

Alfred havde ingen penge i læretiden, og var der endelig en krone, var der ofte en svend som neglede den og gik ned på kroen og drak for den. Selv gik han aldrig ned på kroen, der var ingen penge til dette og desuden var der altid fyldt med elektrikere og telefonfolk, som var i Bedsted for at bygge højspændingsværket og lægge ledninger ud til folk. De opholdt sig meget på kroen.

I Bedsted boede der en fattig mand der hed Johansen, som havde en gammel petroleumskoger, der kunne lave lidt lys. Motoren lå ned, men var omtrent slidt op og kunne næsten heller ikke køre.

Søndag formiddag var Alfred altid hos barber Jermer i Bedsted, der boede nede hos ølhandler Kappel. Hos barberen var der næsten altid utøj. Et par gange om året var han indlagt på sygehuset for at blive renset for lus. I hjørnet af barbersalonen lå en dynge hår i ca. én meters højde fyldt med utøj. Det kostede 10 ører at blive raget med kniv.

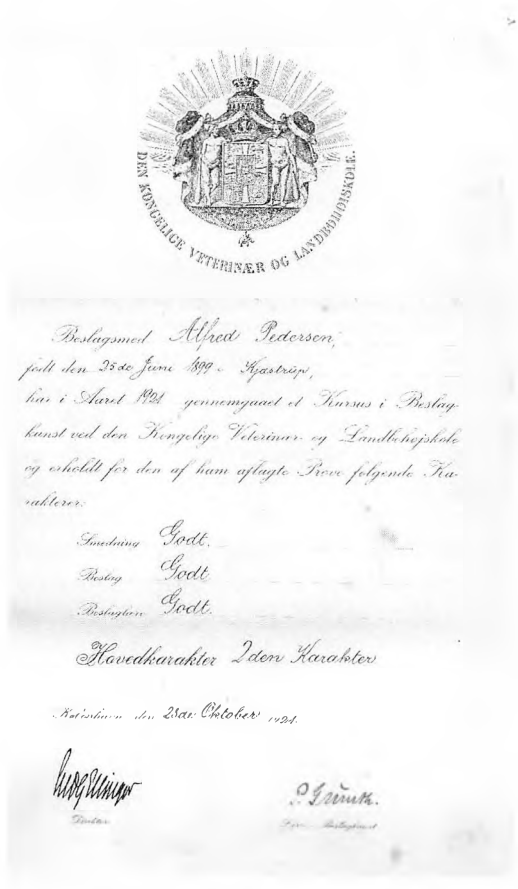
DEN KONGELIGE VETERINÆR OG LANDBOHØJSKOLE

Beslagsmed Alfred Pedersen,
født den 23de Juni 1899 - Hjørring,
har i Aaret 1921 gennemgaaet et Kursus i Beslagskunst ved den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole
og erholdt for den af ham aflagte Prøve følgende Karakterer:

Smedning Godt
Besla[illegible] Godt
Beslagsform Godt

Hovedkarakter Ideen Karakter

Kristiania den 23de Oktober 1921.

Alfreds smedemesterbrev fra 1921.

Alfred besøgte undertiden farbroderen Christian Smed i Horsfeldt.

Efter at de første 2 års læretid var overstået, blev han forbundter, en mellemting i uddannelsen lærling - og svend.

I 1916 opholdt han sig hos smed Andersen i Hurup i 6 måneder. Her benyttede de elektricitet i smedjen, en klar forbedring. Vinteren 1916 var meget streng.

Missionshotellet i Hurup blev først indrettet i 1918 i kroen overfor stationen. Kroen ejedes af Thonsgård, som efter salget til missionsfolkene flyttede til Ålborg.

Alfred mindedes årets markeder i Hurup som festdage, når diverse kreaturhandlerne kom drivende med måske 50 kreaturer i flokke, hvoraf nogle kom helt fra Arup.

Når der var valg i Hurup, kom folk kørende

i stængede vogne, for en højremand kunne ikke have en venstremand oppe at køre. Alfred fortæller om, at der engang opstod tumulter, hvor en kom cyklende på en væltepeter. En mand man kaldte Fulde Jens Stein lå altid i grøften og sov rusen ud. Der var ligeså den døve Kr. Kappel.

Efter det halve år i Hurup flyttede Alfred til Ydby, hvor kroen på dette tidspunkt havde anskaffet et elektrisk klaver.

Som smedesvend startede Alfred oppe i Vestervig, men var ikke særlig begejstret for pladsen, da smeden altid hentede sin kone ud i smedjen, når der skulle laves noget, hvor hun måtte hjælpe med ved arbejdet. Lønnen var da 12 kr. om ugen.

Medens han var i Vestervig - hørte han, at smeden i Morup Mølle manglede en svend. Han mente ved forespørgslen, at Alfred var for ung. Dog kunne han da komme og tale om det. Aftalen blev, at han skulle starte med en løn af 15 kr. om ugen, men efter kun en uge fik han 20 kr.

Her blev han så det næste års tid. Han boede hos smeden i et lille værelse i beslagsstalden, der var møbleret med en seng og to stole samt en kakkelovn. Stalden lå bag ved smedjen. I en del af fritiden spillede han kort med andre unge i byen.

Desuden gik han ofte til bal i Svankjær forsamlingshus, hvor der holdtes bal omtrent hver lørdag fra oktober til april.

Fra Morup Mølle gik turen til en lille smedeforretning i Østerild, men her var der for lidt at lave.

Efter opholdet i Østerild vendte han tilbage til Gl. Bedsted hos smed Jensen, der var en ældre mand, som fik den spanske syge, medens Alfred var hos ham. Smedjen lå på Morup Møllevej 76.

Thomas Peter Pedersens smedje i Kjæstrup i 1910. Yderst til højre ses hustruen Ane Dorthea Pedersen f. Hjortsvang og til venstre sønnen Lars Peter der drev smedjen for hende i nogle år efter Thomas' død, tillige ses skrædderpige Maren Skammelsen.

Også tre smedejobs i Thisted hos Pedersen i Kongensgade, hos Fredskilde på Kastet og hos Knudsen nede i Strømgade blev det til. Og i omkring en måneds tid prøvede Alfred at "gå på valsen"; mindre arbejder rundt omkring i området.

Som før nævnt var han ligesom sine søskende ret så musikalsk og gik altid til de revyer der spilledes her i Thy - efter blot at have hørt en vise en gang sad den fast i øret.

Den første onsdag i oktober er gennem tiderne altid blevet benævnt som "Store onsdag", hvilket var en markedsdag af de lidt større, Alfred nævner den endog, som en af de bedste dage i Thisted. Foruden at der holdtes marked, var der både tivoli og dans overalt til glæde for alle aldersklasser. Desuden skulle han næsten aldrig betale for at komme med til disse fester.

Der kom altid mange fra Ø. og V. Hanherred og hele området øst og nord for Thisted, kom kørende på stængede vogne.

Alfred bliver selvstændig smed

Alfreds første tid som selvstændig smed var i Vigsø i 1921, hvor han havde lejet en smedje fra november til maj sammen med en anden svend for 20 kr. om måneden. Desværre var der kun lidt arbejde derude. Han boede i den tid hos smeden, der ejede værkstedet.

På et tidspunkt skulle han lave nyt beslag til en ejendom, som skulle afleveres en mandag morgen. Søndagen før stod Alfred og lavede det sidste færdig. Smeden kom ud i smedjen og ville stoppe ham, da der ikke skulle arbejdes om søndagen. Alfred fortalte ham, at det stod der ikke noget om i lejekontrakten. Smeden blev temmelig sur og sagde, de kunne tales ved om mandagen. Men om mandagen sagde smeden intet.

Alfred var dog ligeglad og søgte herefter ind på beslagskolen i København, som skulle starte 1. september. Han fik snart at vide at han var optaget på kurset og fortalte smeden, at han rejste til september. Da han havde betalt ham indtil november, kunne han blot sætte en hængelås på døren, hvilket smeden dog ikke ville og tilbagebetalte differencen. I alt havde Alfred nu tjent 1.000 kr. i Vigsø.

Alfred sejlede fra Aalborg til København på Beslagskolen til 1. september 1921. Turen til Aalborg foregik med tog. Sejlturen til København varede en nat, og det var i stiv orkan. Ikke just appetitlig med opkast overalt fra alle de søsyge. Han ramtes selv af søsygen ved midnatstid, men bestemte sig for at spise lidt rester han havde i madpakken, og søsygen var hurtig overstået. Efter ankomsten tog han ud til sin bror Martin i Vanløse.

På Beslagskolen var de 18 elever. Skolen lå på "Den kongelige Veterinære Landbohøjskole" på Bülowsvej. Alfred boede på et værelse ude i byen på Vanløse Allé i et ismejeri. Her boede han sammen med Martin, som var gartner inde på Diakonissestiftelsen.

Beslagskoleopholdet varede i 2 måneder. Her lærte Alfred at lave hestesko og beslå heste.

Fra slagteriet kom der et helt læs hesteben, som de stod og beslog. Hestebenet var spændt fast. De lærte også at lave forskellige sygebeslag, samt hvorledes hestens hove og ben var opbygget og hvorledes deres bevægelser var. Om formiddagen arbejdede de på værkstedet og resten af dagen var der forelæsning, hvilket ikke levnede megen fritid, men en enkelt gang gik hele flokken ud i byen.

På læsestuen var der et hesteskelet, som blev både vist og forklaret. Om formiddagen skulle de smede 4 sko, en dag kikkede en nordmand, der var lærer, docent, på skolen, meget nøje på Alfreds sko. Derefter blev de øvrige elever kaldt til for at se Alfreds hestesko - for de var rigtigt hullede og skillede, hvilket var docentens kæphest, at hullerne og ridsningerne var rigtige. Ridsningerne skulle være knivskarpe, ligeså fortalte han, at der aldrig før var blevet lavet så fine sko på skolen. Alfred var lykkelig for at vinde disse kegler denne dag, stolt af den hæder og ros der blev ham tildelt.

På eksamensdagen skulle de beslå et dødt hesteben inden for en bestemt tid. Alle fik udleveret 4 stk. jern og han var heldig ikke at brænde sine sko op, så hans eksamen gik godt, hvilket ikke blev dem alle til del.

Efter Beslagskolen fik Alfred job i Thisted hos den fineste eksaminerede beslagsmed, der hidtil havde været derude.

Ane Dorthea foran sit hus i Heltborg i 1918.

Desværre var smeden en fattig mand, der havde bøjet armen lidt for meget, men han havde haft en stor og fin forretning i Thisted og var tillige af den gamle skole og Alfred af den nye skole. De havde samtlige Foreningsheste fra hele Nordthy at beslå. Alfred boede og spiste hos mesteren, hvor smedjen lå i Havnestræde.

En dag var der 7 hingste som skulle beslås under dyrlægekontrol, hvilket foregik ved hotel Thy.

Da dyrlægen var ankommet, blev den første hingst trukket ud, og Alfred skulle tage skoen af og hente den nye helt varme, som smeden havde lavet, så den kunne passes til efter hoven. Alfred sleb også hoven glat, men smeden kunne se at skoen ikke duede. Alfred fortalte så, at det var lige meget hvilken sko de fik på, bare der ikke var noget hulrum, hvis hesten skulle være haltefri. Længe diskuterede han dette med dyrlægen ude på gaden, men det endte med, at de skulle prøve Alfreds idé, selv om de var betænkelige. Dog kunne ingen se, at hingsten haltede, en stor ros.

Alfred fortalte dem, at det kunne ses på ørene, idet hesten halter modsat, som ørene ligger.

Det tager 1 md. at sko en hest på alle 4 ben, idet de kun må få en sko på om ugen. Hvilken sko der kommer på bagbenene er lige meget, fordi baghovene har en simpel hæl og er meget stærkere end forhovene.

I baghovene kan de ikke træde sømmen ned, den er for skråt stillet. Forhovene er derimod det der tæller, fordi de træder lettere ned i sømmet. I forhoven er hovbenet inde i hoven, den træder de ned i og den sænkning kan de ikke tåle. Hesten hænger i tusindvis af tråde rundt i hovkappen, hvilket både dyrlæge og den eksaminerede beslagssmed burde have vidst. Alt dette havde han jo lært inde på beslagsskolen.

Næste gang gav dyrlægen Alfred hånd, hvilket ellers ikke blev brugt.

Når en landbosmedesvend kom til Thisted, kunne han næsten intet. Alfred havde dog sin egen vilje og en mening som andre ikke rendte om hjørner med. Han var altid vellidt og inden for hestebeslag var han suveræn.

Når Alfred skoede heste, brugte han en hovkniv og en stor hammer.

Han kunne smede 22 sko på en time. Han startede om morgenen med at knibe en jernstang i 22 stykker, hvilket der kunne blive af en stang jern. Når timen var gået, var skoene færdige og skulle blot rettes lidt til. De skulle være to til at smede en sko.

Han var også med i en sangforening i Thisted i et mandskor, idet han ikke brød sig om blandede kor. I mandskor falder alle tonerne sammen, så det hele harmonerer.

Medens Alfred opholdt sig i Thisted, var han også hjemme og besøge sin mor, der da klagede sig over at aldersrenten ikke kunne strække. Hun fik 20 kr. om måneden, så han gik op til sognerådsformanden og klagede moderens nød, og hun fik bevilget 5 kr. mere i måneden.

Alfred kunne godt have overtaget forretningen i Thisted, og havde sikkert fået en fin forretning ud af det, men han valgte at tage på landet, da han troede at det var bedre.

Tiden i Boddum

En Jerngrosserer i Thisted vidste, at smeden i Boddum ville holde op og fortalte dette til Alfred. Så fra Thisted tog han til Boddum, hvor han drev smedeforretning (Josefsens) i tre år fra 1921 - 1925. Smedjen var lejet, og han havde en god forretning.

Medens han var smed i Boddum, var de to smede, Kresten Krabbe var begyndt som smed derovre om foråret, hvor Alfred begyndte om efteråret. Kresten Krabbe startede i smedjen ved Missionshuset. Før Alfreds tid var der gerne tre, en Smed Andersen havde sin forretning, som lå ved "æ smeds bakk".

Det var en søndag aften han kom derover og havde ikke noget sted at bo, men tænkte, at han da altid kunne ligge i et hjørne af smedjen. Udenfor mødte han en flok unge mennesker, som han spurgte om de vidste et sted han kunne leje et værelse, men nej, dog var der én, der mente han kunne spørge Else Kirstine, om hun havde et ekstra værelse. Alfred gik ind til hende og præsenterede sig, hun mente nu ikke, at hun ville have købstadfolk til at bo hos sig (han kom jo fra Thisted) men kunne dog blive i en måned, han sagde dog til hende, at hun blot skulle sige til når han skulle flytte. Efter én måned ville hun ikke af med ham.

I Boddum havde Alfred ansat en svend, de spiste begge hos Hans Knarks kone, som boede i et langt gråt hus ved lergraven. Hans Knark havde været fodermester i Boddum Bisgård, men da Alfred og hans unge svend spiste hos dem, var han arbejdsmand. Maden var ikke særlig god og en fredag, hvor de havde spist hos Knarks - kom Else Kirstine og ville vide, hvad de havde fået til middag. Svaret som hun fik: at de havde fået noget vand, som skulle have været suppe, men der var ingen kød. Else Kirstine fortalte så, at hun havde mødt Hans Knarks kone omme hos købmanden kl. halv tolv, hvor hun fortalte, at hun skulle hjem og lave middagsmad til smedene til kl.12. Hun havde kun en 6 år gl. høne, som først skulle slagtes og så koge suppe på.

Else Kirstine tilbød så smedene, at de kunne spise hos hende fra om mandagen for 1 krone om dagen. Hun vidste nemlig, at de havde fået noget af en selvdød kalv fra Boddum Bisgård. Else Kirstine gik ellers selv ud som koge- og bagekone. Blandt andet kom hun i æ "Snever" og hos Niels Nielsens og bagte.

Herefter begyndte de to smede at spise hos Else Kirstine. En dag skulle de have kogt flæsk og var kræsne, men hun skulle nok lære dem at spise og serverede dagen efter stegt flæsk med masser af kartofler og de spiste pænt op.

Så længe Else Kirstine levede, huskede Alfred herefter hendes fødselsdag d. 19. juni og var altid ovre med blomster til denne dag. (Selv efter hendes død satte han og Olivia blomster på graven denne dag). Medens Alfred boede i Boddum holdtes der mange gilder i Forsamlingshuset, som var bygget i 1912. - Allerede den første lørdag han var i Boddum var han inviteret til fest hos Jens Hove. Gårdene skiftedes nemlig til at feste og havde altid inviteret både de unge karle og piger med.

Der altid var fyldt op med folk. I den tid Alfred var i Boddum, var det gerne Lars Murer der spillede på Harmonika fra oktober til april. Han sad altid i det sydvestlige hjørne og når kl. var 6 om morgenen, var han næppe mere end en klump støv. For sådan en aften og nat fik han nok ca. 10 - 15 kr. I hans hus i Boddum var der stadig en alkove.

Alfred var glad for folkene i Boddum, de var flinke.

I de år han var smedemester i Boddum havde han 3 mdr. kredit hos jernhandlerne. Jernet skulle han selv få fragtet derover fra Hurup station. Postbud Laj (Nicolaj Tandrup) tog det oftest med i sin hestevogn, blot skulle det være i mindre stykker.

Da Boddum Bisgård blev udstykket i 1924, havde Chr. Krabbe solgt en pumpe til Chr. (Kro) Galsgaard og Thomas Olsen. Chr. Krabbe spurgte Alfred, om han ville hjælpe med at sætte disse pumper op, hvilket han godt kunne. Arbejdet begyndte de på i april, først satte de pumpen op hos gl. Christian, og selvfølgelig blev det Alfred der måtte ned i brønden, da han var den yngste, her gik alt vel. Men hos Thomas Olsen gik det anderledes, Alfred kom ned i brønden og fik pumpestanderen ned med en længde rør ved, i alt skulle der 12 m. rør til. Gammel Christian og Chr. Krabbe satte reb på tuden af pumpen og hejste Alfred ned. De to Christian´er stod blot og snakkede, så de glemte at binde rebet fast. Alfred var nået ned til cylinderen og derfra var der 6 m. ned - han endte derfor på bunden og stod i 1 m. vand og råbte op til de to, hvad de bildte sig ind. Han skulle jo kun ned til cylinderen og havde sagt stop. Nu var alt tovet nede hos ham, men de var så heldige, at de havde et lille stykke reb, som de brugte til at sænke spanden med værktøj i ned til Alfred. Herefter fik han dem til at hive det reb ned, så de kunne få tovet op, som Alfred var spændt fast i.

Medens han boede i Boddum, besøgte han ofte den gamle Færgemand for at spille kort sammen med Peter Eriksen og Peter Post, de kunne godt spille det meste af natten. Ud på natten fik de honningmadder. Færgemandens kone kom syd fra og sagde "honningmad" på hendes egen måde.

Den gamle Færgemand kørte altid selv sin mælk til Doverodde i sin tohjulede vogn. En dag havde han et gammelt råddent træhjul med til en Møgbør, og ringen bestod kun af et stykke tyndt bundjern. Alfred sagde til ham at den kunne han ikke ringe, men den gl. Færgemand sagde "fandeme jo" og den skulle være færdig til han kom tilbage fra mejeriet. Ved et mirakel lykkedes det også.

Niels Jespersen kom af og til op til Alfred i smedjen. Han var en stor mand, der altid havde en stor lang træpibe med et stort hoved, hvori der kunne være et halvt pund tobak. Han havde sjældent ild i piben, når han kom. Han skulle gerne have den stoppet, og tog fat på spidsen med den ene hånd, den anden hånd brugtes til at grave tobak op ad lommen med. Når han fik ild i piben fortalte han mange virkelig fine og gode historier.

Mette Ane Marie gift med Bertel Chr. Hjortsvang i Boddum 1824-1906

Medens Alfred var i Boddum i 1921 – 1922, fik han mønsterbeskyttet et støvtæt nav til radrensere. Han var den eneste der fremstillede og monterede det. Det var også i Boddum, at han lærte Olivia at kende. Hun tjente i præstegården hos forpagteren, Jens Jensen, i et år, men var fra Ydby. Senere serverede hun på kroen i Doverodde. Kroen ejedes af hendes moster, der var gift med Anton Balle.

Mange fiskere boede på kroen i Doverodde i sommerhalvåret, når de ikke kunne fiske ude fra Agger.

Medens Alfred var i Boddum, blev ny Boddum Bisgård udstykket til statshusmandsbrug. Det var i 1924. Her blev der bygget 15 ejendomme, men Alfred deltog ikke i dette arbejde; det var Poul Raabye fra Hvidbjerg, der havde hele entreprisen, og medens byggeriet stod på, havde han lejet sig ind i Riis's hus.

Egentlig var Alfred glad for at bo i Boddum, men det kunne ikke blive til mere der, da de var to smede. Den anden smed Chr. Krabbe flyttede ned i en af de nybyggede ejendomme på Boddum Bisgård mark, der hvor Henry Nielsen boede. Da Krabbe flyttede derned, havde han ikke så meget tid til at smede når ejendommen skulle passes, men lidt smedede han da. Mads Hummelshøj kørte mælk, men smedede også en smule.

Alfreds smedesvend, J. Sørensen, der kom nede fra egnen omkring Randers ville gerne overtage forretningen.

Smed i Ydby 1925 – 1987

Da smedjen i Ydby blev til salg, ringede sagføreren nytårsaften 1924 mellem kl. 20 - 21 og ville have ham til at komme derop. Sammen med Anton Balle, tømreren i Doverodde, der også ejede kroen, tog de derefter til Ydby. De sad så deroppe til kl. 22.30. Da underskrev han købekontrakten og overtog smedjen med det samme for 14.200 kr. Sagføreren hed Thomas Jacobsen. Han og en grossist var sammen med broderen Lars Peter kautionister.

Smedjen var fra 1881, idet den var bygget samtidig med banen (der var indviet 1.4. 1882) Der findes et billede af smedjen, og toget der kørte over baneoverskæringen samme dag.

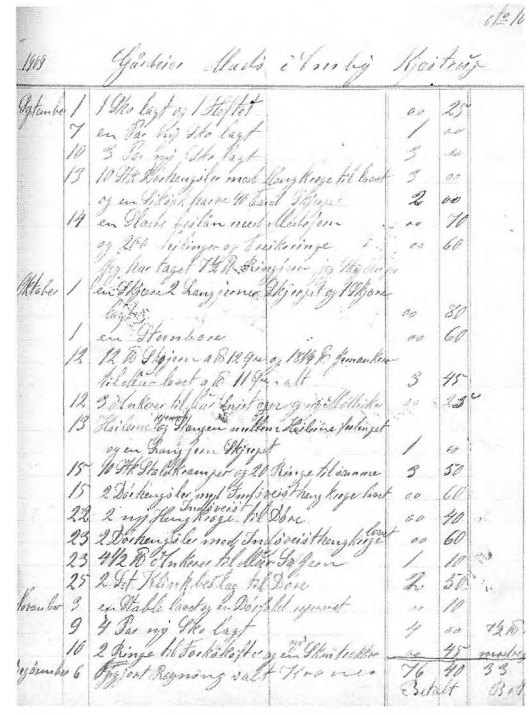

Side af Thomas Peter Pedersens regnskabsbog fra 1899.

Alfred flyttede straks ind i smedjen efter at have underskrevet købekontrakten, da der ikke skulle nogen udbetaling til. Han begyndte i Ydby til nytår 1925, men blev boende i Boddum til 1. februar, idet den forrige smed Poul Graversen blev i Ydby til februar. Da han skulle flytte fik han Marius Andersen fra Gettrup til at køre hans ejendele til Ydby.

Smedjen i Ydby var omtrent gået i stå, da han overtog den, medens smedens hustru ernærede sig ved "Fransk vask og Strygning". Inden længe fik Alfred dog sat smedjen i god gænge, men han havde dog en hård konkurrent i smed Kjær i Sdr. Ydby, der arbejdede til næsten uhørt lave priser.

Ind imellem kunne Alfred godt fortryde, at han flyttede fra Boddum fordi det derovre var en god forretning, medens Ydby var en mærkelig by efter hans mening. Samtidig med at han startede forretningen i Ydby faldt han også for fristelsen til at tage en snus, hvilken last fulgte ham hele livet. En læge i Thisted advarede ham

for mange år siden mod at spise skrå, fordi han i så tilfælde risikerede af få kronisk betændelse i munden. Han fortsatte dog med at putte kardus og skrå i munden og irritationen forsvandt igen. Alfred har hele livet gået med bowlerhat eller "stiv hat" som den kaldtes og ligeså med butterfly i stedet for slips.

Olivia var 19 år og Alfred 26 år, da de blev gift i 1925 i Ydby kirke, hvor pastor Christensen viede dem. Selve festen blev holdt hos Olivias forældre, tømrer Otto Madsens, det var et dobbeltbryllup, idet Olivias søster Olga blev gift med Arvid Frostholm fra Thisted der arbejdede på kæmnerkontoret. Det blev ikke til noget dobbelt sølvbryllup, fordi Olga døde ret tidlig i hendes ægteskab.

Det første motorkøretøj, som de fik, var en motorcykel en Royal Enfield.

Det var i 1920-erne.

Kørekort til bil erhvervede Alfred i 1930 i Hurup. Dengang kørte han ud med en kørelærer og til selve køreprøven kom der en motorsagkyndig, som var ingeniør. Teorien sprang de over, da han mente, at en smed vidste rigeligt om motorer og vejskiltene var ligeså noget han vidste alt om.

Den første bil fik de ligeledes i 1930, det var en "Matthies", som han fik af en gårdmand imod at skulle lave smedearbejde for 200 kr. (Således kunne man også købe en bil).

Én af de allerbedste kunder de første år i Ydby var et rigtigt vrøvlehoved. Engang da han var ude og levere ham et plovskær og medbragte en regning på 5 kr. og 80 ører, ville manden ikke betale, det var da alt for meget, når han et andet sted kunne få det for 4 kr. hvilket Alfred benægtede, men manden gik ind og hentede en regning der lød på 8 kr. for 2 plovskær med træ for 8 kr.

Regningen var fra en nabokollega til Alfred, denne skyldte manden penge og lånte stadig flere af gårdejeren. Alfred holdt dog på sit, at han måtte have de 5,80 kr. ellers kunne han ikke tjene en dagløn og kunne lige så godt sidde inde ved bordet uden at lave noget.

I begyndelsen var han ene mand i smedjen, men i løbet af sommeren kunne han ansætte en svend. Da han havde flest ansatte var der tre svende og én lærling. I marts og april havde han arbejde til 4 mand, når cirkus Miehe rykkede ud igen, fordi de altid havde premiere 2. påskedag.

Derfor havde de alle fire fuldt arbejde de sidste 14 dage før påske.

Teglværket begyndte ligeså at køre igen på samme tid, hvilket også normalt gjaldt landmændene. Markarbejdet skulle starte og der var tit 50 harver, som skulle repareres eller en del fornyes.

En lille historie gik om en landevejsrytter, som kom fra København ved forårstid. Han fortalte, at han var smed og gerne ville have arbejde i 14 dage; ligeså at han var meget sulten. Han blev så sendt ind til Olivia for at få noget at spise. Da han skulle i gang med arbejdet blev han sat til svejse, men havde aldrig prøvet dette. Så skulle han beslå en boks til en bisonokse til cirkus Miehe, da han ikke kunne svejse, og der skulle laves nogle T- stykker, sagde Alfred at så måtte han nitte dem sammen. Det varede utroligt længe. Derefter blev han sat til at rette 200 teltpæle ud, han kunne få en mand til at varme stålet. Dette arbejde var han meget lang tid om - de kunne selv have ordnet det på få timer. Da han var færdig, sagde Alfred, at han kunne få sine penge - for de havde ikke mere brug for ham.

Tredvernes økonomiske kriser gjorde det svært, også for smedene, at få deres tilgodehavender hjem - kun selvejerne kunne betale. Fra 1930 - 37 var der mange akkorder og mange mistede store summer.

I 1938 fik Alfred sit første svejseværk, et autogensvejseværk. Senere i 1940-erne fik han et elektrosvejseværk og endnu senere fik han et CO2 svejseværk, som er noget af det bedste at arbejde med. På et tidspunkt fremstillede han en fodervogn og tog den med på Ungskue. Næste år var der andre, der havde lavet en magen til. De havde sikkert taget mål og tegnet den om natten, når han var borte fra sin stand. Ærgerligt, men han trøstede sig med, at han næppe havde haft tid til at sætte den i produktion.

Senere købte Alfred en stor varevogn og kørte ud med gas. Han forhandlede Kosangas. Det

Peter Pedersens smedje i Årup før 1880.

var lige efter besættelsen. Det begyndte med, at Helligsø smeden, der hidtil havde haft forhandlingen, ikke overholdt sine betalingsforpligtelser. Betingelserne til Kosangas var hårde - havde man fået flasker en dag, var regningen der næste dag, og pengene skulle falde omgående. Disse betingelser kunne han ikke acceptere. Han sagde til firmaet, at hvis han havde pengene, blev de betalt, men ellers måtte de vente. Han betalte altid uden ventetid.

Gasforhandlingen kunne vist egentlig ikke betale sig, men noget skulle han lave, og på værkstedet havde han jo folk. Desuden havde han købt sin varevogn. Og ind imellem solgte han et komfur og Kosan gav ham 10% i forhandler rabat. Han solgte over 100 flasker gas om ugen og kørte fra Lindholm til Toldhuset i Kobberø. Hver uge brugte han 2 dage på gaskørselen, ialt var det hver dag 80 km.

Konklussionen for smeden var, at "De gode gamle dage" var gode. For ham var det skønne tider.

Han gemte samtlige regnskabsbøger fra starten og til han døde.

Alfred var hele tiden medlem af Nordvestjysk smedeforening, og deltog i samtlige generalforsamlinger, der blev afholdt lige efter nytår. Foreningen havde faste priser, men ikke alle kollegaer var lige gode til at holde de fastsatte priser.

Han blev Æresmedlem i Ydby Håndværker og Borgerforening, ligeså af smedemesterforeningen ved 50 året.

I 1978 genså Alfred det pengeskab, som hans far havde lavet til købmand Legind før 1900, og da var det stadig muret ind i væggen i købmandsforretningen i Visby Å.

Gennem tiden har Alfred altid haft indtil mindst 8 - 10 bistader siden 30-erne. Vi har gennem min barndom altid spist meget honning, dels fra Alfred, men også fra de to Pumlingsmede i Grurup.

Dette var Alfreds egen beretning om sit liv.

Selv har jeg mange gode minder fra tiden, da jeg var feriebarn hos dem. Dengang jeg som lille pige altid sov mellem ham og Olivia.

Forrige generation – Alfreds forældre

Thomas Peter Pedersen
* 20. september 1859 i Vibberstoft, Villerslev
+ 7. oktober 1910 i Kjæstrup (på sygehuset i Koldby) i Heltborg
Han blev gift 28. april 1882 i Boddum med:

Ane Dorthea Bertelsen
* 9. juni 1857 i Vestervig
+ 29. december 1941 i Skyum

Thomas var officielt følge kirkebogen født d. 20. september, men var rettelig født d. 19. og holdt også altid sin fødselsdag på denne dag.

Han var udlært smed, ligesom forfædrene i mange generationer før ham havde været.

Om Ane Dorthea kan fortælles, at hun hele livet kun var kendt under navnet Dorthe. Hun kunne levende fortælle om krigen i 1864, da hun var skolepige og forældrene endnu ikke var flyttet til Boddum. Hun fortalte således, at forældrene havde gemt nogle penge i læderposer, som hun og søsteren Andrea gik med om halsen, hvori de tillige hver havde et ur. Ligeså havde forældrene også skjult nogle lysestager, fordi rygterne gik at soldaterne var kommet til og nået over Limfjorden, hvilket de dog aldrig gjorde. Både ure og lysestager havde bedstemor stående.

Thomas havde sin første selvstændige smedeforretning i Boddum(også i Josefsens). Det var derovre han mødte Ane Dorthea.

Ved brylluppet i 1882 var Thomas kun 22 år. Han skulle være 25 for at blive selvstændig smed, så Bertel Christian Hjortsvang, svigerfaderen, måtte søge i sit eget navn, hvorefter de fik tilladelsen med ham som garant. Til deres bryllup fik de bl.a. et spisestel med motiv af de "Sønderjyske Piger", som ifølge omtalen skulle være Ane Dortheas kusiner, hvilket var rigtigt. Jeg har endnu tre af disse tallerkener.

Deres første 5 børn var født i Boddum.

Fra Boddum flyttede Thomas smedeforretningen til Doverodde, hvor smedjen var indrettet i det lange hvide hus efter kroen, som Ester Vestergård bor i. Det må være i Pinnerups.

Herefter flyttede de til Oddersholm i Helligsø, lige overfor hvor Gustav Skriver boede. Her fik de yderligere 4 børn. Senere flyttede de til Ullerup.

Om denne flytning fortalte Helligsøboerne, at det kunne aldrig gå. Thomas havde nu pillet smedjen ned og taget den med til Ullerup, hvor han gik ud som daglejer og smedede om aftenen, indtil de fik købt ejendommen på Kjæstrup bakke, hvor Alfred og Martin er født, samt en lille Sara, der døde kun en måned gammel. - Ejendommen i Ullerup var en gammel landbrugsejendom. Thomas byggede selv møllen og bygningen mellem forhuset og smedjen. Resten var der, da de købte det. Smedjen lå i flugt med laden sydvest for stuehuset i øst - vest.

I sommeren 1983 kunne det endnu ses, på jorden hvor ejendommen havde ligget.

Der var 8 tdr. sæde til ejendommen, hvor de dyrkede korn, græs og roer. Kreaturerne passede Dorthea. Der var 4 køer, et par unge kvier, en hest og nogle grise, af hvilke der årligt blev slagtet én ved juletid.

Huset var indrettet med en dagligstue, en storstue, som næsten aldrig brugtes, men den var pænt møbleret. Ellers havde de ikke så flotte møbler. Der var et sengekammer, som hendes far fik den korte tid, han boede hos dem. Der var ingen værelser på loftet. Selve huset var bygget af grå teglsten med stråtag.

En brønd, der hørte til ejendommen, stod omme bag ved møllen. Her stod de altid og vaskede i et stort kar. Foruden ejendommen de boede i havde de tillige købt to huse, som lå ved landevejen på Kjæstrup bakke, da deres jord gik helt op til begge huse. Det ene hus solgtes senere til murer Dueholm. I det andet, der var mindre, boede Trine eller Maren Karetmager, som havde en søn hjemme.

I marken havde de en lergrav, hvor deres ænder holdt til om sommeren, de havde et hus dernede, som ænderne skulle ind i om aftenen. Det var ænderne ikke interesserede i; derfor måtte børnene altid ned og jage dem ind.

Hver uge købte familien en firkantet 12 punds rugbrød af bageren fra Heltborg, som kørte rundt og solgte sit brød.

Ølkusken kom kørende med øl til dem fra bryggeriet i Hurup. De fik et træanker med hvidtøl, disse ankre indeholdt fra 10 liter og op efter. Øltønderne hang i kæder på siden af ølkuskens vogn. Denne var lang, lavet af 4 tykke bjælker, hvorover der også lå ankere. Ølkusken medbragte desuden nogle balloner med øl, som stod i træbeholdere med 10 - 12 liter øl.

Hvis de købte snaps, blev det købt i en stor ølflaske, som rummede 70 cl. Det kostede 23 ører hos købmanden, hvor de også måtte hente andre varer. Alle varerne blev hentet og købt hos købmand Legind i Visby Å, som var den eneste i nærheden.

En pakke med f.eks. 10 "Motor" cigarer kostede 10 ører. Foruden Købmandsvarer forhandlede han også grovvarer, foderstoffer mv.

Kolonialbutikken var lejet ud til købmand Howe. Legind selv købte korn op og sendte det videre med skib. Skibene kunne ikke sejle helt ind til land. Varerne måtte enten fragtes ud og ind i små både eller også blev varerne kørt ud til skibene med heste og vogne. Købmand Legind havde Chr. Vangsgård til at køre ud i fjorden og hente og bringe varer fra og til skibene. Thomas Peter ringede Chr. Vangsgårds vognhjul. Det var meget store ringe, de var 2 1/2 x 3/4", da det var store og tunge læs, han kørte ud til skibene eller ind til købmandsgården.

Der blev losset mange skibe med tømmer. Tømmeret blev brugt til husbyggeri. Selv byggede Legind en gård på Visby bakke. Poul Andersen, der var lagerforvalter hos købmanden, byggede også et hus oppe på bakken. - Nord for Visby å lå der en vindmølle, hvori der var farveri.

Inde i butikken hvor købmanden havde hylder og skuffer, lå der altid et anker med brændevin.

Ved brændevinsankeret stod et glas, som alle kunne drikke af. Ved siden af stod en tobakstønde, der var fyldt med tobak. Der var tillige en kasse fyldt med skråtobak. Både Poul Andersen og Chr., Vangsgård skråede meget, men de kunne også tage frit af både skrå og brændevin.

En dag havde de begge forsynet sig lidt rigeligt. Vangsgårds heste og vogn stod ude i gården, læsset og parat til at køre. Den ene hest var lidt irriteret, så da Poul Andersen vendte sig og spyttede lige i dens hoved, blev hesten vred og bed ham i kinden, så det halve næsten forsvandt.

I 1904 - 05 havde Thomas lavet et indmuret pengeskab med et godt låsetøj til købmand Legind. Pengeskabet var ca. 1/2 m. højt. Det var det pengeskab, som sønnen Alfred genså i 1978, som tidligere omtalt.

Om sommeren boede der to fiskere fra Agger i hjemmet på Kjæstrup bakke. De fiskede nede i fjorden, men de både spiste og sov hos dem. Desforuden skulle der smøres mad til dem hver dag, de tog ud at fiske. De havde en halvmåneformet kurv, der var lavet af tyndt træ, som de kunne bære på ryggen, når de gik ud og solgte deres fisk.

Peter Pedersens hustru Ane Kirstine f. Bonderup
1819 - 1894

Dorthea syede selv alt tøjet til børnene ligesom hun også både kartede og spandt al ulden.

Børnene legede ofte at "spille Jeppe" samt røvere og soldater. De spillede også både dam, ludo og mølle.

Om deres heste fortælles, at de en gang havde en hvid islandsk hingst. En gang hvor Thomas havde været i Thisted, havde han købt en hest hos hestehandler Søren Kjær , som han skulle have med hjem ved at trække den ad landevejen , men ved Koldby løb den fra ham, måske var grimen for løs? Det var imidlertid blevet mørkt og han kunne ikke finde hesten og blev nødt til at overnatte på kroen. - De har også haft 2 norske heste og 2 russerheste, som kunne løbe meget stærkt.

Deres hestekøretøj var en charabanc, som er et køretøj med et sæde foran og to på langs bagi, så de kunne køre 6 - 8 personer, alt efter størrelse.

Medens Thomas og Dorthea var yngre tilhørte de ikke missionen, først senere i ægteskabet blev de grebet af indre missionen. Herefter blev børnene sendt i Søndagsskole. Læreren her var Jens Søndergaard fra Ginnerup, der fortalte børnene om kristendommen og dens budskab. I hjemmet er der altid blevet bedt bordbøn, og der blev aldrig blevet smedet om søndagen.

Alle børnene gik året rundt med pløser, dvs. strømper uden bund. Thomas smedede selv de ringe deres træsko var beslået med, både vinter og sommer smed de ofte træskoene og løb barfodede hvilket var hurtigere.

Når Thomas´ søster og hendes mand Niels Kirk fra Resen kom på besøg, kom de altid i en flot charabanc med 2 hvide heste spændt for. Fætrene og kusinen legede børnene godt med.

Julen holdt de på den måde, at de havde et juletræ med lys på og børnene havde selv fremstillet små flettede kurve der hængte på træet. De havde bagt pebernødder som var fyldt deri, men der var aldrig råd til julegaver. Kun en enkelt gang fik Marie en hjemmestrikket dukke og drengene en hjemmestrikket bold. Juleevangeliet læste Thomas altid for dem denne aften, de dansede om juletræet og sang masser af salmer. Men juleaften røg Thomas gerne en cigar, hvilket ellers kun skete ved sjældne lejligheder.

Thomas var meget opfindsom og havde altid en masser af arbejde, men han havde ikke nogen hjælp i smedjen, kun børnene hjalp derude og så Mads Ambys datter Margrethe engang imellem.

Thomas´ boremaskine var som et boresving. Det var et stykke vinkeljern, der kunne sættes op på en pind, borene dertil fremstillede han selv. Men det var langsommeligt at stå og bore i jern, Han lavede derfor de fleste huller i jern med et varmt stempel, meget hurtigere end at bore, blot blev de firkantede i stedet.

Den første blæsebælg blev gerne ved at blæse, selv om de var holdt op med at trække den. Den brugte derfor mere kul end en centrifugalblæser, som han senere fik. Den virkede som en elektrisk blæser med en vinge, der løber rundt og så et stort hjul og en lille snold, som skulle trækkes.

Den stoppede øjeblikkeligt, når børnene holdt op med at trække blæsebælgen.

Skulle der beslås heste, foregik det på en helt anden måde end nu. Karlen skulle holde hestens ben op, og Thomas høvlede med et hovjern 50 mm bred og 60 mm lang. Den var der sider på og et kunstfærdigt skaft med en rund knop. Håndtaget lignede en lille murske, den runde plade satte han imod sig. Sålen kunne han rense, men ikke hovkapslen, herefter smedede han selv hesteskoen. - Han kunne tjene 1 – 1 1/2 krone om dagen.

Om vinteren holdtes der noget som hed stævnesmede, hvor gårdene kom med et helt læs harver og andet. Karlen der bragte disse ting skulle så blive og hjælpe smeden hele dagen med at skille harverne ad, skærpe dem og samle dem igen. Thomas var således også stævnesmed hver vinter.

Skikken var at karlen medbragte både mad og brændevin, også til smeden, men Thomas gik nu oftest ind til sig selv og spiste, ligesom han heller aldrig drak brændevin.

Mads Amby opfandt bl.a. en roeoptager, som Thomas lavede efter Mads Ambys ideer og fik patent på, og den blev senere sat i produktion.

I mange år blev den fremstillet hos Nørgård

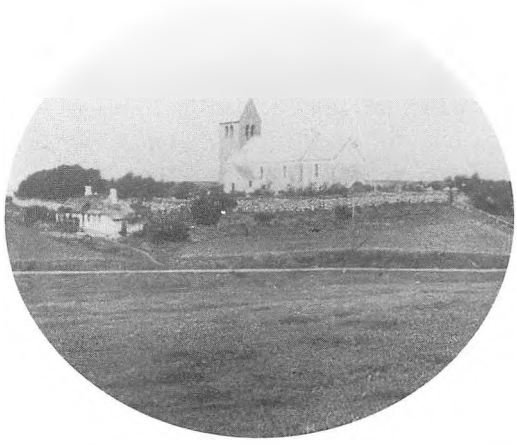

Peter Pedersens smedje ved kirkediget i Bedsted omkring 1870-80.

i Hurup. Senere solgte han rettighederne og den fabrikeredes herefter i Aalborg.

Thomas fik rejst en mølle ved hjemmet, som der skulle sejl på. Hvad den brugtes til huskes ikke længere, måske var det til at trække pigtærskeren, som de selv havde. En pigtærsker har navnet, fordi det er pigge, der slår halmen i stykker og kornet af. Der skulle ellers to til at trække sådan en pigtærsker, en på hver side. Pigtærskeren var plejlens afløser, antagelig købtes den i ca. 1904 – 05.

Der findes én på museet i Heltborg.

Thomas havde altid Peter Tølbøl til at tærske. Han startede med at drikke omtrent 1 potte 8 % brændevin om morgenen for at komme i gang.

Til deres sølvbryllup var de 8 børn hjemme til festen. I alt havde de fået 12 børn, men de 4 døde som ganske små.

Thomas døde ung; han havde været i præstegården i Visby for at hente noget. På hjemvejen regnede det så meget, at han blev gennemblødt. Han blev syg og aldrig rask igen,. Jeg ved nu, at han døde af mavekræft på Koldby sygehus, hvilket både min far og farmor har fortalt.

Det var læge Kjær fra Hurup som kom på sygebesøg, kørende i gig. Senere fik Kjær en trehjulet bil, den første i hele området. Ellers kørte både dyrlæger og læger i gig. Da Thomas blev kørt til sygehuset i Koldby, skete det i sygehusets ambulance, der var en lukket vogn trukket af heste. Her var han indlagt et stykke tid, men de kunne ikke hjælpe ham. Han var kun 48 år, da han blev syg.

En kort tid havde han også været indlagt på Vestervig sygehus hos Toft, der kunne være en lidt streng læge. Da Thomas døde blev Mads Amby værge for de umyndige børn.

Dorthea blev boende i Kjæstrup i nogle år, og havde sønnen Lars Peter til at hjælpe i smedjen.

Senere solgte hun det hele til en anden smed og flyttede selv til Heltborg i et nybygget hus, som murer Frøslev havde bygget og midlertidig selv boede i. Økonomisk kunne hun lige klare dette, men hun fik nu alt for lidt for ejendommen i Kjæstrup, fortaltes der. Hun havde derfor ikke råd til at have Alfred hjemme om vinteren, da de var mange børn som kom hjem, og det kostede en del. Men hun fik altid lavet lækker mad til dem alle, uanset om hun kun havde de 20 kr. hver måned. Der skulle jo også både betales renter og skat.

Men hun forstod at lave god mad af næsten "ingenting". Hun havde en lille rund pande med en hank i, som hun lavede stuvede kartofler i. De undrede sig over, at det kunne blive så lækkert, da hun altid blev ved at hakke i kartoflerne. Hun var også meget dygtig til at sy og strikke og en virkelig god fortæller. Huset var renligt helt igennem, alt var pudset og i orden alle vegne, og Dorthea var altid selv ret så pæn i tøjet. Hun havde arvet mange dejlige ting, som der blev passet godt på.

Blandt hendes naboer i Heltborg var bl.a. Christian Madsens og Tømrer Chr. Overgaards. Desuden var der den blinde skomager og en forhenværende købmand. Sagfører Chr. Visby er deres barnebarn.

Hendes have var altid velholdt. Ude i den stod en meget stor kristtjørn, som jeg altid beundrede især når den var fyldt med røde bær.

Landevejen udenfor huset blev brolagt med sten omkring 1928 – 30.

Dorthea havde et postkort, som hun havde fået af hendes farbror, Jacob Hjortsvang fra Bornholm. Det er billedet af en stor villa, hvor han selv og en datter står udenfor, medens

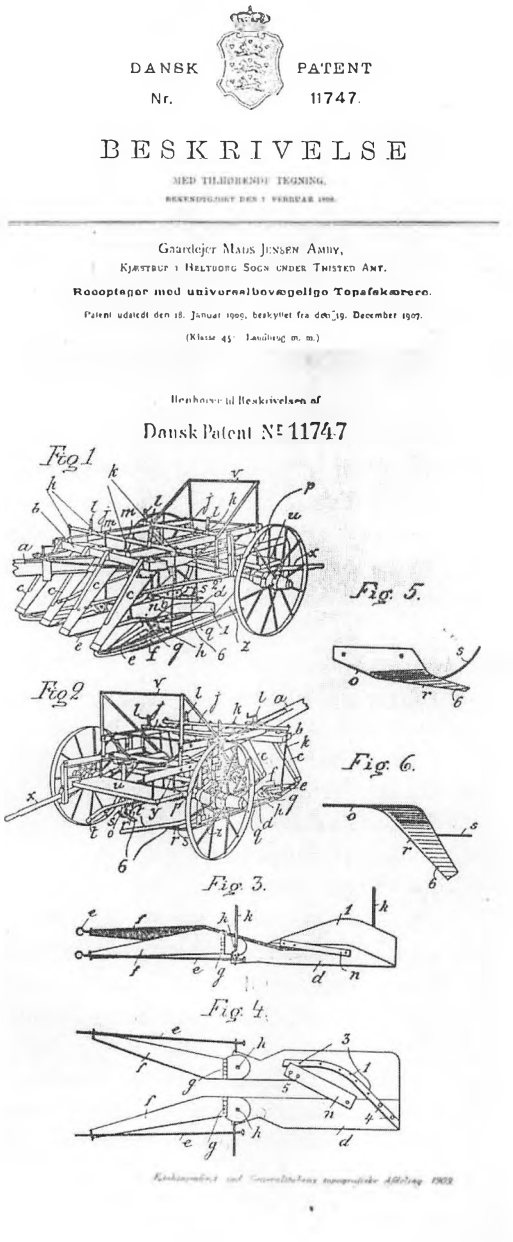

DANSK PATENT

Nr. 11747.

BESKRIVELSE

MED TILHØRENDE TEGNING.

Gaardejer Mads Jensen Amby,

Kjærbue i Heltborg Sogn under Thisted Amt.

Redoptager med universelbevægelige Topaføkærere.

Patent udstedt den 18. Januar 1909, beskyttet fra den 19. December 1907.

(Klasse 45 · Landbrug m. m.)

Henhører til Beskrivelsen af

Dansk Patent Nr 11747

Fig 1

Fig. 5.

Fig 2

Fig. 6.

Fig. 3.

Fig. 4.

hustruen står inde i stuen. Dette kort findes endnu.

Huset i Heltborg solgte hun i 1933 for 4.000 kr. og boede derefter i Grurup hos Otto og Anna i et års tid. Herefter flyttede hun til Skyun Bjerge, ind hos sønnen Lars Peter.

Ane Dorthea fødte selv 12 børn, men fik kun 6 børnebørn, de 3 enebørn og hos Lars Peter tre døtre.

To af Thomas' søskende udvandrede til USA, dels til Nebraska og dels til Chicago. Nebraska slægten fik vi forbindelse med i 1981, Chicago familien har vi ingen forbindelse med.

Dortheas søster Andrea udvandrede ligeledes, men de vendte efter mange år tilbage hertil egnen, men efterlod så vidt vi har kunnet spore deres søns 4 børn derovre.

Om Dortheas forældre fortælles:

Bertel Christian Bach Andersen, kaldet Hjortsvang.

* 18. februar 1822 i Horsens

+ 13. februar 1910 i Heltborg

Blev gift i 1856 i Vestervig kirke med:

Mette Ane Marie Andersdatter. Hendes forældre havde Adbølgård.

* 6. marts 1824 i Frøslev på Mors

+ 9. marts 1906 i Boddum

Bertel var den eneste af sine brødre, der ikke var døbt med efternavnet Hjortsvang, men er altid blevet kaldt dette. Bach-navnet fik han i dåben efter mormoderens anden mand i Øster Ulsted. Hendes første mand var en Nordentoft.

Bertel voksede op på Toppenbjerg i Vestervig hos sin barnløse morbror, da forældrene flyttede til Rakkeby, hvor moderen var jordemor.

Han blev hos morbroderen, til han og Mette Marie blev gift. De havde købt en mindre ejendom i Adbøl, hvor de boede til 1864. Da købte de gården i Boddum.

Deres to piger Ane Dorthea og Andrea er begge født i Adbøl, men ellers vokset op og har gået i skole i Boddum.

Både Bertel og Mette Marie var utrolig søde og rare har tre Boddumfolk fortalt, efter at jeg kom til at bo i Boddum. De nævnte Boddumfolk var Marie Andersen, Peder Simonsen og Jens Hove, som alle har opholdt sig meget hos dem.

I 1905 solgte de gården, og flyttede op i et langt hvidt hus der lå omtrent overfor Magne Kjems Hoves og Ivar Thomsens.

Da Mette Marie døde i 1906 flyttede Bertel hen til datteren Dorthea i Kjæstrup, hvor han døde i 1910 kort tid før hendes mand Thomas.

Med på flyttelæsset var også skinke og pølser, hver morgen skulle han have et stykke af disse på grov rugbrød med rå løg og en enkelt dram til.

Blandt de ting, som vi har efter dem er en skægmand, en messingmorter med støder, te og kaffedåser af messing, samt det røde chatol og messingstrygejernet.

Thomas` forældre

Peter Pedersen
* 11. september 1812 i Bedsted
+ 22. april 1875 i Bedsted
blev gift 5. januar 1840 i Thisted med:

Ane Christine Larsdatter Bondrup
* 3. januar 1819 i Tved
+ 18. december 1894 i Bedsted

Eftersom Peter var født i Bedsted, har han måske fået sin uddannelse i Thisted som smed og har antagelig lært Ane Christine at kende derude.

Ane Christine var født ude i Tved, men voksede op og blev konfirmeret i Thisted kirke.

Ligesom de også blev gift derude i kirken.

Efter vielsen flyttede de til Vibberstoft i Villerslev. Her var Peters bror et par år i forvejen flyttet til, idet han blev gift med en ung enke, der havde en rimelig stor gård. Peter lejede et stykke jord af broderen og byggede både hus og smedje. Der drev de så smedeforretningen i 7 - 8 år, hvorefter han tog smedjen ned og flyttede til Vestervig og byggede smedjen op. Efter nogle års forløb bosatte de sig i Gettrup i et halvt års tid, hvorefter de vendte tilbage til Vibberstoft i ejendommen på det lejede jord, og smedjen blev på ny rejst. Efter nogle års forløb begyndte der også en anden smed her. Peter havde købt mere jord af broderen. I alt havde de nu 5 skp. Hartkorn. For at kunne kaldes en gård skulle der være 7 skp.

Senere solgte de ejendommen og flyttede til Årup ved Snedsted, hvor de boede de næste 12 år.

I alt fik de otte børn, hvoraf en døde som lille. De første to fødtes i Vibberstoft. En i Vestervig og en i Gettrup. Herefter fik de tre til i Vibberstoft, og den yngste datter Dorthe er født i Årup. Her kom de fleste af børnene også til at gå i skole.

Efter årene i Årup vendte de hjem til Peters hjemegn idet de flyttede til Gl. Bedsted i hans barndomshjem, hvor han kom til at drive smedeforretning i 3 år fra 1872 - 75 da han døde.

Ane Christine blev efter Peters død boende på ejendommen i en del år, hvorefter hun byggede et hus i Gl. Bedsted by, her blev hun boende indtil sin død i 1894. Hun var rask og rørig lige til det sidste og passede selv sit hus.

To af deres sønner fortsatte smedegerningen. Udover Thomas Peter var det Peter Christian, som senere blev gift i Thisted med Bente, men efter få års forløb udvandrede de til Chicago.

Peters forældre

Peder Christian Nielsen
* 14. oktober 1772 i Nors
+ 17. august 1848 i Bedsted
Han blev gift i 1805 i Harring med:
Dorthe Marie Pedersdatter Bach
* 8. april 1778 i Tingstrup
+ 12. juni 1858 i Bedsted

Peder og Dorthe flyttede efter vielsen til Bedsted, hvor de købte et lille husmandssted, der lå op imod kirkediget. Deres børn blev alle født i Bedsted.

Peder var smed, men om han var den første i slægten vides ikke med sikkerhed. Og da ikke mindre end fire- fem generationer før ham benævnes med tilnavnet smed, ja, så har de antagelig også været det.

En slægt af landsbysmede
efter hvis lige man skulle lede,
svinge en hammer de kunne –
samt give arven videre til de unge
Elly Mardal

Polarforskeren, Etatsråden og Ydby Missionshus

af Charles Nielsen, Ydby

Det var en fjernsynsudsendelse, der gav mig idéen til at skrive lidt om den berømte polarforsker Knud Rasmussen. Grunden til det er, at jeg måske kender lidt mere til hans familiære forhold end den interviewede museumsmand. Han fortalte ganske vist, at Knud Rasmussen var gift, men vidste åbenbart intet om hans kone eller hendes fars virke og profession.

Det var sent, og jeg var faktisk på vej i seng den aften, jeg tilfældigt klikkede mig ind på DR 2, hvor der var en udsendelse om Knud Rasmussen. Den måtte jeg se for at høre, hvad der blev sagt om hans kone Dagmar og hendes far, etatsråd Niels Andersen. Langt om længe blev det nævnt, at Knuds kone hed Dagmar og var datter af en meget velhavende mand, som den interviewede åbenbart ikke havde andet kendskab til.

Senere tonede der et billede frem på skærmen af Knud og Dagmar efterfulgt af en samtale med et barnebarn af Niels Andersen, der kunne fortælle, at hendes morfar ikke altid var lige begejstret for Dagmars ægteskab med Knud. Dagmar levede jo meget ensomt, når Knud var på ekspedition i det farlige, ukendte, kolde og ugæstfrie islandskab. På hans årelange rejser ventede hun både uger og måneder på et livstegn - og vidste aldrig, om han var levende eller død. Det blev også nævnt, at Dagmar ikke var begejstret for eskimoernes syn på det sædelige område, for dengang var det endnu skik og brug, at både mænd og kvinder modtog udefra besøgende mænd med åbne arme og intim gæstfrihed. Det skete ikke mindst i forventning om, at de tilrejsende kunne afhjælpe den tiltagende indavl ved at tilføre de kommende slægter nyt blod.

Knud Rasmussen er mere eller mindre kendt af de fleste, men for en ordens skyld skal det nævnes, at han i 1879 kom til verden i Jakobshavn, hvor hans far var præst. Da hans mormor var indfødt grønlænder, kom Knud fra barnsben i nær kontakt med den grønlandske befolkning og lærte tidligt at mestre både kajak og hundeslæde. Det var Knuds lyst, og selv om han ikke var meget for det boglige, tog han alligevel studentereksamen i 1898. I 1902 var han med på sin første grønlandsekspedition, der havde som formål at forhindre polareskimoernes udslettelse. Til brug ved det forsøg byggede Knud Rasmussen og Peter Freuchen Thulestationen, der herefter blev udgangspunkt for senere ekspeditioner. I forbindelse med byggeriet måtte Dagmar træde hjælpende til med tyve tusinde kroner. Så efter Knuds død i 1933 overtog hun stationen, som hun senere solgte til den danske stat.

Ekspeditionernes primære formål var at udforske de nordligste egne af Grønland og foretage indsamlinger til Nationalmuseet, der nu er center for eskimoforskningen. Knud Rasmussen døde ikke som en fattig mand, idet han udgav flere videnskabelige bøger, hvoraf den mest kendte er "Den store slæderejse." Desuden var han en meget agtet foredragsholder og blev i 1925 æresdoktor ved Københavns Universitet.

I den efterfølgende skrivelse, stilet til "Det kongelige ordens kapitel", fortæller Niels Andersen om sit liv og virke. Det skal dog nævnes, at han i farten har glemt, at min ludfattige mormor var hans kusine. Ellers er alt af betydning tilsyneladende med:

Underskrevne Niels Andersen er født den 11. september 1835 i Ydby i Thisted Amt af forældrene gårdmand Anders Nielsen og hustru Ane Margrethe Didriksdatter, hvis eneste søn jeg er.

Min moder, som ikke blot var kærlig og gud-

frygtig, men også dygtig og begavet, meddelte mig allerede en del undervisning, før jeg i mit 8. år kom i sogneskolen. Læreren, Hr. Fr. Meiner, var én af landets dygtigste og mest nidkære almueskolelærere, og idet han og min moder stadig arbejdede hånd i hånd på min opdragelse, kunne jeg ved min konfirmation forlade skolen med et noget større forråd af kundskaber end ellers almindeligt på den tid, og navnlig havde de vækket hos mig en større læse- og lærelyst, som det var meget vanskeligt at få tilfredsstillet, da der i hele sognet næppe fandtes ti bøger udover bibelen og salmebogen.

Da mine forældres ejendom var for lille til at holde en fast karl, måtte jeg efter min konfirmation deltage i alt arbejde og kom derved allerede som dreng til den beskæftigelse, som senere blev min livsvirksomhed. Min far havde nemlig et par år før begyndt at påtage sig små entrepriser ved landevejenes vedligeholdelse, og jeg kom fra mit 15. år hver sommer til at køre grus og sten til vejene.

I mit 19. år blev jeg enige med mine forældre om straks, medens de endnu var nogenlunde raske, at aftjene min værnepligt. Jeg lod mig derfor i 1854 forlods udskrive, og jeg blev udtaget til dragon ved regimentet i Randers, gennemgik rekrutskolen i vinteren 1855, blev dimitteret derfra med fire præmier og blev derfor udtaget til underkorporal imod mit ønske, fordi der hermed fulgte et års længere tjenestetid. Fra den såkaldte tjenestetid skriveskole udgik jeg som nummer et, ligesom jeg overhovedet under hele min tjenestetid anvendte al min fritid til at tilfredsstille min lyst og trang til læsning.

Allerede som dreng lykkedes det mig at komme i besiddelse af en tysk-dansk læsebog og en gammel engelsk-dansk ordbog. Med disse hjælpemidler forsøgte jeg at lære disse sprog, og da jeg nu atter kastede mig over dette emne, kom jeg snart så vidt, at jeg læste i alt fald tysk temmelig godt. De nødvendige bøger erholdt jeg fra et lejebibliotek.

Fjorten dage før udløbet af min tjenestetid modtog jeg det tunge budskab, at jeg havde mistet min elskede moder, hvem jeg, næst Gud, har at takke for alt, hvad der af godt og sandt har kunnet fæste rod i mig. Overvældet af sorg henvendte jeg mig til min regimentskommandant oberst Voigt med bøn om at slippe for den tilbageværende tjenestetid, for dog at få min afdøde moder at se endnu en gang, og med særdeles velvilje fra oberstens side lykkedes det mig også at blive permitteret straks.

Min fader delte nu sin lille ejendom mellem mine søstre og mig, således at disse, hvoraf tre var gifte, fik hvert et stykke jord, mens jeg fik den såkaldte hovedparcel med forpligtelse til at underholde min fader.

Min del af ejendommen var nu for lille til, at der kunne holdes et par heste, som heller ikke så godt kunne undværes, så jeg fortsatte derfor den tidligere virksomhed med små entrepriser ved landevejenes grundforbedring gennem Thy. Samtidig vedblev jeg at læse alt, hvad jeg kunne få fat på, ligesom jeg også lærte mig selv at nivellere og foretage lidt flade- og rumfangsberegninger.

I året 1861 ophørte imidlertid disse arbejder ved landevejene i Thy, og jeg forsøgte da at erholde en lille entreprise hos de engelske ingeniører, som forestod anlægget af jernbanen i Jylland. Dette forsøg mislykkedes imidlertid, hvorimod det ved særdeles velvilje fra ingeniøroberst Hedemann, der allerede kendte mig fra vejarbejderne i Thy, og hvem jeg skylder stor tak, lykkedes det mig at få overdraget en entreprise ved anlægget af den nordsjællandske jernbane. Det drejede sig om strækningen Hillerød - Fredensborg, og da dette arbejde løb heldigt af, var min fremtidige virksomhed dermed bestemt, hvortil i væsentlig grad bidrog, at jeg på dette tidspunkt mistede min fader og min kæreste søster, hvorved det bånd, der hidtil havde knyttet mig til min barndom, væsentlig slappedes.

Ved krigens udbrud i 1864 var jeg lige ved afslutningen af en langvarig forhandling om overtagelse af en større entreprise i Sverige, men da jeg kunne forudse, at jeg ville blive indkaldt til armeen, afbrød jeg forhandlingerne, tog afsked med min forlovede og min familie og rejste til Sønderborg på Als for at se krigen på nært hold og for at besøge et par ungdomsvenner. To dage senere indhentede ind-

kaldelsesordren mig her, hvorefter jeg straks havde at møde ved mit regiment i Jylland.

Umiddelbart efter fredsslutningen overtog jeg et større arbejde ved jernbaneanlæggene i nærheden af Kolding, som før krigen havde været påbegyndt af tre engelske entreprenører, hvem jeg afkøbte deres kontrakt. Da dette arbejde imidlertid oversteg mine pekuniære kræfter, solgte jeg min lille fædreneejendom til en slægtning for 3000 rdl, - hvorved jeg kom i besiddelse af driftskapital til at gennemføre dette foretagende, såvel som et par andre arbejder på banestrækningen mellem Fredericia og Horsens.

I 1866 blev jeg gift med en datter af vejinspektør P. Husen i Svendborg, Tora Amalie Husen, og året efter flyttede jeg til Hobro, hvor jeg i årene 1867 - 1868 udførte en del store og til dels vanskelige arbejder dels syd og dels nord for byen, og samtidig udførte jeg for en forening af lodsejere en søudtørring på Morsø, hvorved disse for en udgift af 100 rdl. pr. td. land erhvervede et areal på 239 tdr. land af en sådan beskaffenhed, at der året efter forgæves blev budt 1000 rdl. per td. land.

I 1869 sluttede jeg overenskomst med Det Sjællandske Jernbaneselskab om at overtage fuldførelsen af en strækning på ca. 5 mil af den sydsjællandske jernbane, som var delt mellem et stort antal småentreprenører, hvilke jeg udløste af deres kontraktforhold til jernbaneselskabet. Da denne bane i 1870 var fuldført begyndte en ualmindelig stærk stigning på såvel materialer som arbejdskraft, og da der samtidigt var et stort entreprenørfirma, hvis dispositioner var af den art, at de umuliggjorde enhver fornuftig konkurrence, måtte jeg finde mig i roligt at afvente bedre tider.

Der hengik således to år for mig i uvirksomhed, indtil jeg i november 1872 overtog anlægget af Helsingborg-Heslehoimbanen, hvortil senere kom en sidebane fra Bjert til Billedholm, en strækning på i alt 11 danske mil. Havde jeg i de forløbne to år haft tid til at samle kræfter - *(her er der faldet noget ud)* - så blev der nu brug for begge dele. Så godt som ukendt med alle forhold i Sverige måtte jeg, der stod ganske ene, benytte en arbejdsstyrke på indtil 1000 mand af landets egne folk midt i strejkernes blomstringstid, og min stilling var så meget mindre behagelig, som jeg straks ved de første uroligheder mærkede, at jeg aldeles ingen assistance kunne vente af de stedlige myndigheder, men ganske var henvist til mig selv. Det lykkedes mig dog forholdsvis hurtigt at tilvejebringe ro og ordnede tilstande. Mit gamle princip, at behandle arbejderne ordentligt, men efter faste og bestemte regler, altid at betale højeste løn, som for tiden gaves for lignende arbejder og aldrig lade arbejderne vente én eneste time på deres tilgodehavende, bestod også her sin prøve. Mangfoldige gange har jeg forhøjet arbejdslønnen uden anmodning fra arbejdernes side, men jeg har aldrig givet efter for pression fra disse. Ofte, og navnlig i Sverige, har jeg optrådt strengt mod arbejderne, og dog er jeg aldrig nogensinde blevet forulempet af nogen arbejder, uagtet jeg i mange år har færdedes såvel nat som dag imellem dem.

Forinden jeg begyndte arbejderne i Sverige, besluttede jeg så vidt muligt at undgå at benytte danske formænd for ikke at støde nationalfølelsen hos de svenske arbejdere, hvilken foranstaltning vandt megen bifald, hvorimod det vakte megen uvilje, at jeg ikke ville følge den svenske sædvane at antage en stor mængde ingeniører til assistance ved anlægget. Den kontrollerende ingeniør anså endog en stab af 30 - 36 ingeniører og assistenter som aldeles nødvendigt, og da jeg dertil svarede, at jeg selv ville lede det hele foretagende uden nogen medhjælp af bogholdere, kasserere, materialeforvaltere eller lignende, anså han åbenbart denne udtalelse for praleri, hvorfor det for mig selvfølgelig blev en æressag at gennemføre, hvad jeg havde sagt.

Det lykkedes mig uden anden hjælp end en svensk landmåler at fuldføre banen i fire måneder kortere tid end kontraheret til trods for adskillige hindringer, navnlig en temmelig vidtgående uvederhæftighed hos adskillige af de fremragende personer med hvem jeg havde kontraheret, der endog til sidst nødte mig til at søge domstolenes bistand for at komme til min ret. Mit næste store arbejde var anlægget af jernbanen fra Århus til Ryomgård ca. 5 en

kvart mil, som udførtes i 1877-78 og blev gennemført otte måneder før den kontraktmæssige tid. Dette arbejde var så vidt ejendommeligt, som det var nødvendigt at tilvejebringe plads til banegården ved Århus, ved at foretage en udfyldning i Århusbugten, der ved visse vindretninger fuldstændig har karakter af åbent hav, og da der skulle tilvejebringes et så betydeligt areal ved udfyldningen som 12 - 15 tdr. land på en kyststrækning af over en kvart mil, var dette arbejde meget interessant, men forbundet med betydelig risiko. Der bortskylledes således forinden sikringsarbejderne kunne udføres, en jordmasse, der repræsenterede en værdi af ca. 50.000 kr. Siden fuldførelsen har anlægget derimod holdt sig godt.

I 1879 har jeg i 8 måneder, dvs. i 1/3 af den fastsatte tid, bygget jernbanen fra Hillerød til Græsted, samtidig med at jeg arbejdede på et nyt havnebassin i Helsingør. Ved de anførte foretagender er det lykkedes mig at opnå en i pekuniær henseende uafhængig stilling, og da jeg nu tror mig fuldt berettiget til at nyde frugten af mit arbejde og af det held, som forsynet har tildelt mig, medmindre jeg tillige er villig til at gøre noget for at hjælpe uheldige og trængende medmennesker, har jeg for længere tid siden besluttet at anvende en del af min lille formue til nødlidende blandt den klasse arbejdere, ved hvis arbejde den er erhvervet. Men da jeg selvfølgelig ikke kan disponere over et beløb som tilnærmelsesvis kan lindre al den nød, som findes blandt disse, har jeg troet at burde holde mig til de mest ulykkelige og hjælpeløse, nemlig de som ved ulykkeshændelser mister deres eneste erhvervsevne, deres legemlige arbejdskraft.

I dette øjemed har jeg oprettet et legat på 100.000 kroner under Indenrigsministeriets bestyrelse som et bidrag til at frelse vor flinke og retfærdige arbejderstand fra en del af den nød og elendighed og deraf følgende demoralisation, som den yderste fattigdom med ubønhørlig strenghed medfører.

Endelig har jeg i årene 1882-83 bygget jernbanen fra Randers til Hadsund samt dampsporvognen mellem København og Klampenborg.

I juni 1884 modtog jeg fra forretningsudvalget for højres repræsentantskab en anmodning om at stille mig til forretningsudvalgets rådighed som kandidat for højre i en eller anden valgkreds. Denne anmodning kom mig i højeste grad overraskende, eftersom jeg aldrig havde befattet mig med politik, hvortil kom den for mig afgørende omstændighed, at jeg fuldstændig manglede lyst til denne gerning, ligesom jeg var overbevist om, at jeg manglede evnerne, især talegaverne.

Imidlertid blev enden på forhandlingerne en slags kompromis, idet jeg lovede at stille mig til udvalgets rådighed ved det forestående almindelige folketingsvalg, medens udvalget på den anden side forpligtede sig til at opstille mig i en valgkreds, hvor der ikke var mulighed for at blive valgt.

Jeg ville ikke være rigsdagsmand, men jeg ville gøre mit bedste for at samle højrestemmer i en kreds, hvor oppositionen havde overvægten. Vi enedes da om, at jeg skulle gå til Mors mod lærer Ravn. Jeg holdt en del møder i kredsen og samlede på valgdagen den 25. juni 1884 901 stemmer, medens Ravn valgtes med 1.347 stemmer.

I sommeren 1886 døde folketingsmanden for Vestervigkredsen (min fødeegn), og der anvendtes nu en meget energisk pression for at overtale mig til at opstille mig som højres kandidat ved suppleringsvalget den 28. september, og da oppositionen havde formået en af egnens dygtigste og mest ansete mænd, proprietær Breinholdt til at stille sig som dennes kandidat, måtte jeg til slut give efter. På en lang række møder støttedes Breinholdt stærkt af folketingsmændene Bojsen og Holm, som navnlig søgte at udnytte min virksomhed for forsvarssagen på den for dem heldigste måde. På valgdagen fik jeg dog 1.037 stemmer mod 538, og ved det almindelige valg samme år, sejrede jeg over den samme modkandidat med 1.105 stemmer mod 476.

Med hensyn til vort fædrelands forsvar har det lige siden vor ulykkelige krig i 1864 ærgret og smertet mig over al måde, at regering og folk ikke kunne samle sig om den højeste og vigtigste jordiske interesse, som et folk har,

nemlig omsorgen for fædrelandets selvstændigheds bevarelse.

Den tanke havde ofte trængt sig frem, at man ved frivilligt offer burde søge at værne sig selv mod selvbebrejdelsens bitre kalk, såfremt ulykken kom over os, inden der var gjort noget alvorligt for at afværge denne. Jeg har ganske vist aldrig turdet tro at der ad frivillighedens vej kunne tilvejebringes midler i et sådant omfang at der dermed kunne udrettes noget væsentligt, praktisk set, men jeg sluttede mig dog med stor glæde til selvbeskatningstanken lige fra den første begyndelse. - (Ved vort første møde i juli 1884 var vi kun syv deltagere.)

Det har været mig en stor glæde, at så mange mænd og kvinder rundt om i landet har sluttet sig til tanken, om end det positive resultat af denne virksomhed ikke er betydelig, så tror jeg dog, at den moralske betydning ikke bør vurderes så ganske ringe.

I efteråret 1885 lykkedes det mig at erhverve og stille til rådighed for fædrelandets forsvar det areal, hvorpå det første permanente fort, Garderhøjfortet, er under opførelse, ligesom jeg også i foråret 1886 erhvervede rådighed over arealerne mellem Furesø og Lyngby Enge, hvilke arealer derefter overdroges til Krigsministeriets rådighed. Ved bygningen af Garderhøjfortet har jeg lige fra første begyndelse været selvbeskatningens forretningsfører, ligesom jeg på anden måde ved foredrag og lignende har søgt efter evne at virke for en sundere opfattelse af, hvad vi skylder vort fædreland, os selv og vore børn.

Søholm d. 24. maj 1830
Niels Andersen.

Her følger en fortegnelse over etatsråd Niels Andersens offentlige og private hverv

1872-1900 Medlem af bestyrelsen for A/S Søvang.
1881-1910 Medlem af bestyrelsen for A/S Skandia.
1882-1887 Formand for Højrevælgerforeningen i Lyngbykredsen.
1883-1889 Formand for Vandsynsmændene i Gentofte Kommune
1886-1905 Medlem af Folketinget.
1886-1892 Beskikket af den frivillige Selvbestaltning til formand i byggeudvalget.
1886-1910 Medlem af bestyrelsen for cementfabrikken Dania.
1888-1900 Formand for Gentofte Sogneråd.
1889-1910 Medlem af Københavns Amtsråd.
1889-1900 Medlem af Bestyrelsen for Fiskeriselskabet Dan.
1889-1910 Beskikket af Amtsrådet til medlem af vejudvalget - formand i fem år.
1890-1910 Formand for Amtsrådets Bygningsudvalg.
1890-1910 Formand for Foreningen Alderdomshjem i Gentofte.
1890-1910 Medlem af Direktionen for Københavns Amts Sygehus.
1890-1896 Medlem af Skolekommissionen i Gentofte.
1890-1910 Medlem af bestyrelsen i Dampskibsselskaberne Gorm, Skjold og Carl.
1891-1910 Landvæsenskommissær.
1891-1900 Formand for bygningskommissionen i Gentofte.
1892-1910 Formand for Amtsrådets Udvalg for blandede sager.
1892-1900 Formand for Skovshoved havn.
1892-1908 Formand for Entreprenørforeningen.
1893-1908 Formand for Frederiksholms Tegl- og Kalkværker.
1894-1910 Beskikket af ministeriet til medlem af Ekspropriationskommissionen.
1902-1910 Medlem af Selskabet Dansk - Vestindien.
1904-1910 Beskikket af Amtsrådet til medlem af Overskatterådet.
1905- Medlem af den Dansk - Islandske kommission.

For helhedens skyld skal det nævnes, at Niels Andersen er født og opvokset i ejendommen, der er beliggende på Kammersgårdsvej nr. 9. - og at han døde den 12. september 1911, dagen efter sin 76 års fødselsdag. Otte år tidligere rejste byens borgere en mindesten over ham på festpladsen i den plantage, han havde skænket den daværende Boddum-Ydby Kommune.

Efter stenens afsløring blev Niels Andersen og byens honoratiores inviteret til reception på "Kirkegården" hos gårdejer Anders Frederiksen.

Det må indrømmes, at forbindelsen mellem polarforsker Knud Rasmussen og Ydby Missionshus er tynd, idet den kun beror på, at Knuds kone, Dagmar, var datter af Niels Andersen, - og det er vel tvivlsomt, om Knud har haft kendskab til, at det var hans svigerfar, der skænkede grunden til Ydby Missionshus. Men det var det - dog med den klausul, at bygningen skulle fjernes, når den ikke mere blev brugt til det oprindelige formål.

Flygtninge på rejse i 1945

Af Søren Peter Hansen, dengang Vestervig

Denne beretning er nedskrevet i 1970 af Søren Peter Hansen (1894-1989), der i 1945 var pedel ved Vestervig Skole. Da de indkvarterede soldater i 1945 forlod Vestervig først i marts, kom der i stedet flygtninge, som skulle indkvarteres. Beretningen er stillet til rådighed af hans datter, Birgit Nielsen, Hurup, og gengives her i lettere redigeret form ved Villy Dall.

Hermed en lille beretning om, hvordan flygtninge oplever rejsen. Dem, vi havde, kom alle fra Danzig og var på rejse i flere måneder, før de nåede Danmark. Da de forlod Danzig, var der fire store skibe ifølge. Undervejs blev de beskudt af russerne, og tre af skibene blev skudt i sænk. Alle ombord omkom. Kun det skib, vore flygtninge var på, nåede at komme igennem.

Det var en lang og faretruende rejse, før de nåede hertil. Vi kan blot tænke os, at rejsen fra Holstebro til Hurup tog tre dage. Der var sabotage på banen, skinnerne blev sprængt af vore frihedskæmpere, så tyskerne ikke kunne nå igennem med deres krigsmateriel.

Flygtningene ankom til Vestervig i store busser fra Hurup ved nitiden om aftenen. Vi havde på forhånd fået besked om at fyre op i begge kedler til varmt vand, da de alle skulle under bruseren, før de måtte gå til ro.

Det var et sørgeligt syn. De var så udmattede. De gamle faldt ud af bussen og ned på det hårde grus i gården. Sengene, de skulle ligge i, var kun nogle trækasser, to og tre over hinanden, og der var kun brædder i bundene. Flere af flygtningene kom kørende med barnevogne med alt indhold, og det så ud, som om der kunne blive mange fødsler i løbet af få dage. Men snart blev det klart, at der slet ingen blev. Det var nemlig de ejendele, de havde fået med sig, de var udstoppet med. Men når de var i den situation, skulle der under transporten tages mere hensyn til dem. Så vidt vi nu kunne se, var der kun én, der var gravid.

Jeg havde opsyn med hele skolen og var rundt i alle lokalerne. Flygtningene var bange for, at jeg ville tage alt det, de havde fået med sig. Da de opdagede, at jeg ikke gjorde dem fortræd, viste de mig, hvad det var, de havde fået med og var udstoppet med. Der var en del sølvsager, smykker og krystalvarer. Hos enkelte var det røget skinke eller andre spiselige varer, og de viste frem af det alt sammen.

Nogle af de ældste havde ikke kunnet klare turen og døde straks efter ankomsten. Kort tid efter udbrød der en mæslingeepidemi blandt børnene, og nogle af dem døde – vist nok otte eller ni. De fik en gravplads på kirkegården, hvor der blev sat et kors over hver grav. De kors blev udarbejdet hos Leo Pallesgaard og havde indskrift med navn. Jeg var med til at sænke nogle af dem i graven. Senere fik de pårørende lov til at komme på kirkegården – en halv snes ad gangen. Nogle af dem havde lidt penge og fik lov til at købe en lille buket hos gartneren. Ingen måtte gå alene – jeg skulle med dem både til gartner og på kirkegården for at holde opsyn med alt, hvilket var hårdt for mig. Ingen måtte gå alene, så det så ud som en flok får, jeg kom drivende med.

Der var tre frihedskæmpere, der gik vagt én ad gangen for at passe på, at ingen forsvandt. *(Det må have været personer fra vagtværnet/landeværnet. Thy Landeværn blev oprettet den 19. februar 1945. Red.).* Den første havde vagt fra klokken otte om morgenen til fire eftermiddag, den næste til klokken 12 midnat og den sidste til næste morgen klokken otte. Også vagterne skulle jeg holde opsyn med. Om de var på plads, hvor de skulle være. En af tyskernes egne opsynsmænd skulle hjælpe dem, der trængte til lidt hjælp med tøj, da de havde en lille smule, de kunne dele ud af til dem, der trængte hårdest.

Blandt andet havde vi lagt mærke til, at der boede en kone oppe i lærerværelset med otte

børn. Hun havde en lille pige, som vi aldrig så blandt børnene. Vi spurgte den tyske vagt og fik det svar, at hun intet tøj havde til barnet. Vi sagde så, om han ikke kunne lade hende få noget, og fik det svar, at det kunne han ikke, for den frue havde lige fået en kjole til sig selv og stof til to par bukser til drengene: "Jeg kan ikke give hende mere." Det kunne vi ikke tåle at høre. Der måtte gøres noget. Vi ringede til den øverstbefalende og forklarede ham sagen: "Det kan vi ikke tåle at se på. Vi har lidt tøj fra vore egne børn, så vi kan sy lidt til barnet. Vi ved godt, at vi ikke må, men gør det alligevel. Så kan I se, om I vil hente os og sætte os i spjældet." Vi fik blot besked på ikke at give dem penge og hørte ikke mere til sagen. Symaskinen kom i gang, og der blev syet tøj til pigen. Allerede dagen efter, at vi havde afleveret tøjet til moderen, var den lille pige ude i gården sammen med de andre børn. Et par dage senere stod der et vindue åbent ud til gården, og den lille pige faldt ud af det. Men heldigvis lå der en madras lige nedenfor, som den lille faldt ned på, og hun tog ingen skade.

Tiden gik, og det blev den 4. maj, hvor tyskerne kapitulerede, og vi var fri. Vi skulle ud at have rejst flagstangen og hejst det danske flag. Flygtningene var ude hos os og hjalp til. Det opdagede den tyske leder. En rigtig gammel nazist var han. De blev kommanderet tilbage ind i skolen og måtte ikke engang komme ind i skolestuerne, hvor de kunne se ud gennem vinduerne. Flygtningene var nu langt nede og troede, at de hurtigt skulle jages ud og i landflygtighed igen. Jeg beroligede dem med, at det var der aldrig tale om. Måske kunne de blive flyttet til en anden lejr her i Danmark, indtil forholdene blev sådan, at de kunne rejse hjem til deres eget land.

Dagen kom, da de tyske soldater alle skulle hjem til Tyskland. Da fik vi gode tilbud. En helt ny cykel blev jeg tilbudt og tre nye radioer samt en bunke penge. Men jeg sagde nej tak, da jeg vidste, at det var ulovligt. Men tyskerne vidste, at kom de først til grænsen, ville alt blive taget fra dem, og de fik ingenting med sig hjem alligevel.

Da flygtningene kom herfra, blev nogle ind-

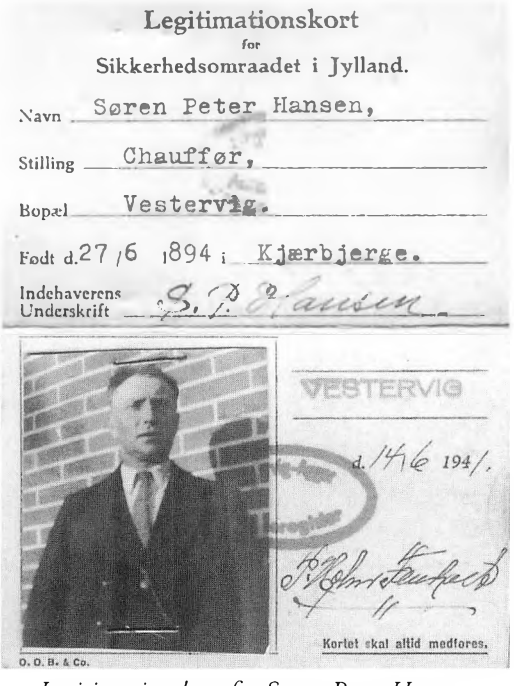
Legitimationskort
for
Sikkerhedsomraadet i Jylland.

Navn Søren Peter Hansen,

Stilling Chauffør,

Bopæl Vesterv[illegible].

Født d. 27/6 1894 i Kjærbjerge.

Indehaverens Underskrift S. P. Hansen

VESTERVIG

d. 14/6 194/.

Kortet skal altid medføres.

O. O. B. & Co.

Legitimationskort for Søren Peter Hansen.

kvarteret i Lyngs og andre i Agger. Så kom tiden, hvor vi skulle til at have skolen rengjort efter den store indkvartering. Jeg ringede til den øverste ledelse og sagde, at der var ingen mere pligtige til at hjælpe med dette end flygtningene. Jeg fik det svar, at "det får I vist ikke noget ud af". Han sagde: "Der er sikkert ingen, der vil arbejde. Men har I lyst at prøve, må I godt. Men I må ikke give dem penge." Jeg spurgte så, om vi måtte give dem noget at spise, og det måtte vi godt. Om vi havde lyst at prøve! Der blev sendt bud efter 18 mænd og kvinder fra Agger samt den tyske leder, der var hos os. De blev hentet i en stor lastbil og blev inddelt i tre hold, seks til vinduerne og seks til dørene og seks til gulvene. De løb fra arbejdet og ville til noget andet, men fik besked på, at de måtte blive på den plads, hvor de var sat, og alt så håbløst ud. Klokken 10 gav vi dem et glas mælk og et stort stykke wienerbrød. Det hjalp! De havde ikke troet, at de ville få noget. Da vi kom til middag, havde vi dækket bord til dem inde i sløjdlokalet. Vi havde selv ærter og nye kartofler i haven – og noget røget skinke, som

blev stegt, for det var umuligt at skaffe kød, da dette jo var rationeret. De fik også kærnemælkskoldskål med æg og tvebakker. Vi spiste sammen med dem og forklarede, at det var umuligt at skaffe kød, hvorefter de sendte bud ud i køkkenet for at sige til fruen, at det var en bryllupsmiddag. Nu skal jeg love for, at der kom gang i arbejdet, og selv om nogle af dem blev sat til at gøre det lidt bedre, var der ingen, der knurrede. Da vi om aftenen kørte dem tilbage, sagde de: "Send bud efter os en anden gang. Vi vil jo så gerne." Så vidt jeg husker, fik vi 200 kr. til hjælp til maden og for det gode resultat.

Under Besættelsen var der tyske soldater indkvarteret. Der var i alt 90, men kun nogle officerer og enkelte soldater boede på skolen. De øvrige boede på teknisk skole og i missionshuset. Men alle spiste de i gymnastiksalen, og de havde både øvelser og geværeftersyn på skolen. Ellers havde de øvelser nede på Kristen Daniels mark, før der blev bygget huse i Aagade og videre frem. I denne tid skulle jeg passe fyret. Det var en stor forandring fra det, jeg var vant til – nemlig at fyre med tørv og brunkul. Efter tyskernes ankomst leverede de selv brændsel til fyret, bestående af de dejligste kul, der kom ordentlig varme i kedlerne. Alt gik godt indtil en dag i februar, hvor der skete en eksplosion i fyret. Der havde været sprængstof i kullene. Det slog fyrets låg op, og jeg fik flammerne ud i ansigtet og blev forbrændt over det hele. Godt, at det ikke havde ramt øjnene, så jeg kunne se gennem forbindingen. Efter ca. 14 dage fik jeg forbindingen af og kunne fortsætte arbejdet som hidtil. Det var en stor Guds beskærmelse, for jeg kunne lige så let have været dræbt på stedet.

Der var soldaterindkvartering indtil først i marts. De fleste af soldaterne blev sendt til fronten i andre lande. Kun ganske få blev tilbage på skolen. Efter denne tid var det, at skolen blev ryddet, og der kom flygtninge – i alt 320, så det hele blev taget i besiddelse. Kun vores lejlighed gik fri, og jeg skulle fremdeles passe fyret og have opsyn med alt på skolen.

De 320 flygtninge, der logerede på Vestervig Skole i 1945, var fordelt i skolens lokaler som her beskrevet:

Gymnastiksalen	60
Balkonen	14
I klasseværelserne A, B, C, D, E, og F var der i hver klasse	28
G – klasseværelset	16
H – tandlægeværelset	8
Venteværelset	3
Skolekøkkenet	24
Sløjdlokalet	12
Lærerværelset	15

Tilføjelse fra redaktionen:
Tidspunktet for flygtningenes ankomst er ikke helt fastslået. Arkivar Orla Poulsen, Thisted, oplyser, at det af redaktør C. Brunsgaards dagbog fremgår, at flygtningene ankom til Thisted den 19. marts.
Der var også stationeret flygtninge på skolen i Svankjær. Knud Madsen Nielsen, Vestervig, fortæller, at den dag, da den engelske flyver nødlandede ved Tandrup, og det var den 5. april 1945, var flygtningene indkvarteret på skolen.

"De hvide busser"

Af Leif Krogsgaard, Bedsted, og Eigil T. Andersen, Grurup

Mange danskere kender eller har hørt om den store indsats, den svenske greve Folke Bernadotte gjorde i 1945, kort før krigens afslutning, for at få danske og norske krigsfanger udfriet af de tyske koncentrationslejre. Det lykkedes den svenske greve ved forhandling med Heinrich Himmler at få arrangeret frigivelse og transport til Sverige af mange danske og norske krigsfanger. I Sverige blev de plejede, åndeligt og legemligt, før de igen kunne komme tilbage til en almindelig tilværelse. Det lykkedes ikke for alle.

Koordinationen af transporten blev varetaget af Røde Kors. De hvide busser, der blev benyttet, var udstyrede med røde kors på taget og siden af busserne, så de allierede bombefly var i stand til at genkende dem og ikke tro, at det var en tysk militærkonvoj. I den første hjemtransport den 20. april 1945 deltog 114 busser, 8 – 10 ambulancer samt lastbiler og motorcykler. Redningsaktionen hentede i alt 15.000 skandinaviske fanger hjem. Nogle kilder angiver, at endnu flere blev reddet ved det, der senere er beskrevet som en mirakuløs aktion.

Kørelærer Kjær, Hurup, var én af de chaufører, der var med til at bringe nogle af disse mennesker tilbage til Skandinavien. Han var med som chauffør af én af de hvide busser i 1945. Hans søn, Per Kjær, Skals, har sendt Leif Krogsgaard, Bedsted, de fire fotos som er vist nedenfor. Fotografierne er fra denne transport. Sønnen ved dog ikke noget om de viste personer. Hans far ville ikke fortælle om tiden.

Kan nogen af læserne genkende personer, vil vi meget gerne have en reaktion!

Thys museum i 100 år

Af Svend Sørensen, Museet for Thy og Vester Hanherred

"Der er næppe nogen anden landsdel i Danmark, der i den grad er præget af oldtidsminder som Thy." Sådan lød det, da Museet for Thy og Vester Hanherred 7. juni 2005 fejrede, at det var nøjagtigt 100 år siden, man første gang åbnede for publikum. Ordene kom fra Steen Hvass, direktør for Kulturarvsstyrelsen, som er den statsinstitution, der i dag har det overordnede ansvar for at værne om Danmarks kulturarv. Steen Hvass sagde videre:

"Overalt hvor man færdes heroppe, ser man de kuplede bronzealderhøje på bakkedragene, hvor højene præger landskabet og vidner om, at Thy dengang hørte til landets rigeste områder. Thyboernes historie afspejler sig i museets viden og i samlingerne. Særlig husker jeg en af landets største oldtidssamlinger med især utrolig mange bronzealdergenstande."

Med disse ord kan man roligt sige, at Thys museum har fået det blå stempel. Det har i de forløbne 100 år formået at være et samlingspunkt - i konkret forstand ved at indsamle ting, men også i overført betydning ved at opbygge en solid konto i den lokale vidensbank. Gravhøjene, bondegården, købmandshjemmet og herskabsvillaen er taget i forvaring, skærmet mod tidens nedbrydende kræfter for nu at sige det lidt flot.

Men man må ikke tro, at oprettelsen af et museum var det første tegn på en lokalhistorisk interesse. Det var snarere den midlertidige kulmination på en udvikling, som gærede allerede i 1800-tallet. Før museet blev oprettet, var enkeltpersoner i kontakt med Nationalmuseet, som de samarbejdede med. Fra Sydthy kan man for eksempel nævne lærer Johs. Nielsen, der virkede som lærer på Randrup skole indtil 1895. Hans indsats er omtalt i Sydthy Årbog 1998.

Det var også en lærer, der kom til at stå i spidsen for opbygningen af et museumsvæsen i Thy. Han hed Peder Laurits Hald (f. 1872), uddannet som lærer i Ranum og fra år 1900 lærer ved Thisted Borgerskole. I 1903 blev han udpeget til at opbygge et museum, der som nævnt åbnede to år senere. Han fortsatte som leder af museet indtil sin død i 1958. Imponerende!

P. L. Hald blev sat på sin livsopgave af Historisk Samfund for Thy og Han Herred. Da man stiftede "samfundet" i 1903, var det med hovedformålet at få oprettet et museum. For at opnå statsstøtte blev museet i 1915 formelt gjort til en selvstændig institution, men i realiteten var museet og Historisk Samfund to sider af samme sag. Indtil sin død i 1933 var redaktøren af Thisted Amts Tidende, M. Aaberg, både formand og kasserer begge steder. Hvis P. L. Hald var far til barnet (museet), så stod Aaberg fadder og var dets myndige værge. Først efter hans død førte museet sin egen forhandlingsprotokol.

Da museet blev udskilt fra Historisk Samfund, havde "samfundet" det som hovedopgave at udgive en historisk årbog, der første gang udkom i 1906. Men der har vi sammenfaldet igen, idet det var P. L. Hald, der sad på museet og redigerede årbogen.

I mere end 50 år i træk (1934-86) hentede Historisk Samfund sin formand i Vestervig. Først læge Toft, derefter skoleinspektør Riis-Olesen og advokat Lund-Sørensen. Siden 2001 har Kristian Visby fra Ettrup været formand.

Under stadig opbygning

Museets første udstilling åbnede i kælderen på den nybyggede Teknisk Skole i Kr. Koldsgade i Thisted. I 1915 fik museet skøde på nabohuset, Skolegade 9, hvor man åbnede for publikum i 1917. Tingene blev igen pakket i flyttekasser i 1939, da man skiftede til museets nuværende adresse, Jernbanegade 4. Det føromtalte "barn" havde altså sin barndom i Teknisk Skole, ungdommen i Skolegade, mens

Huset i Skolegade, hvor der var museum i mellemkrigsårene.

voksenalderen endnu udspiller sig i Jernbanegade. Huset her arvede museet efter kaffegrosserer Spangberg, der byggede det som privat villa i 1924.

Men hvem var denne Spangberg? Jo, han stammede såmænd fra Sydthy, hvor han blev født 1859 som søn af en fattig skrædder i Ydby. Han kom i købmandslære i Ydby og senere i Thisted hos J. P. Jacobsens svoger, konsul Andersen, der havde forretning på hjørnet af Amtsstræde og Vestergade. Blev så bestyrer for købmand Dige i Øsløs, var et par år i København, før han igen vendte tilbage til Thisted. Her var han først agent for sit firma i København, men i 1895 startede han eget kaffebrænderi. Han cyklede rundt i begyndelsen og oparbejdede i de næste 40 år en indbringende virksomhed.

Det var et stort arbejde for P. L. Hald at få museet indrettet i Spangbergs hus. Han nærmede sig nu de 70 og gik på pension fra sin stilling som leder (viceinspektør) af Østre Skole på Munkevej. Han var blevet enkemand i 1933, og da han i 1942 flyttede fra museet i Jernbanegade til boligblokkene på Tingstrupvej, fik han Helene Pedersen som husbestyrerinde. Hun blev hurtigt inddraget i museumsarbejdet og overtog på et tidspunkt arbejdet som kustode. Helene fik tidligt lært at tage fat. Hun voksede op i Skyum i en familie med 17 børn og måtte allerede som 9-årig ud at tjene. Navnet Thinggaard var knyttet til familien, selv om det ikke stod på hendes dåbsattest.

Arbejdet som kustode fortsatte Helene med efter Halds død, og hun var i denne periode en stor støtte for hans afløser, lærer Signe Gjøde-

sen. Som leder blev frk. Gjødesen lidt af en overgangsfigur, fordi sygdom efterhånden nedsatte hendes arbejdsevne. Hun havde dog assisteret P. L. Hald i mange år, så hendes indsats er værd at mindes. Efter den kommunale strukturændring i 1970 blev det muligt for bestyrelsen at få hævet det offentlige tilskud, så der kunne ansættes en leder med en museumsfaglig uddannelse. Det blev den 28-årige arkæolog Jette Kjær, som tiltrådte 1971.

Helene Pedersen nåede at sætte Jette Kjær ind i mange praktiske ting omkring museet, inden hun stoppede i 1974, to år før sin død. Men en ny tid var på vej. Jette Kjærs tid som leder skulle vise sig at blive præget af den ekspansion, som landet over satte sit præg på museumsverdenen. Samfundet var præget af så stærke forandringer, at man måtte gøre noget for at bevare de historiske levn. Folk med forskellige håndværksmæssige og boglige forudsætninger blev ansat og sikrede, at museumsvæsenet i Thy kunne følge med tiden. Jette Kjær fortsatte som leder, indtil hun pr. 1. januar 2003 blev afløst af Jytte Nielsen, der indtil da var afdelingsleder på Heltborg Museum.

Udstillingsmæssigt har museet udvidet, idet flere filialer er kommet til. Allerede i 1970 overtog man administrationen af Skjoldborgs Hus i Øsløs, der blev indrettet som museum i 1961. I 1979 åbnede en museumsafdeling i bygningerne ved Hanstholm Fyr og i en kanonstilling ved Molevej. Med virkning fra 1. januar 1994 valgte Hanstholm Kommune at trække sig ud af det økonomiske museumssamarbejde. Som en form for erstatning fik Museet for Thy og Vester Hanherred en afdeling i Vorupør, hvor man i 2000 åbnede museum i et nedlagt bådeværft.

Kunstafdelingen på Heltborg Museum åbnede 1991. I Sydthy var der desuden indrettet skolemuseum 1980-93 på Lindalsminde Skole ved Vestervig, og i sommeren 2005 kunne man åbne et gammelt fiskerhus i Agger som museum. Måske bliver det næste store tiltag en udvidelse af Spangbergs hus i Jernbanegade, hvor der arbejdes med planer for en underjordisk udvidelse mod syd.

Med de øgede offentlige tilskud var en selvsupplerende bestyrelse efterhånden ude af takt med tiden, og i 1986 tages der hul på en strukturændring. Det sker bl.a. med oprettelsen af støtteforeningen "Museets Venner" – stiftet i begyndelsen af 1987. Dermed var der skabt et demokratisk grundlag for tilgang til museets bestyrelse.

I 1990'erne løb bestyrelsen ind i problemer med museets struktur. Hanstholm valgte at stå alene, og det førte til en styrkelse af den politiske repræsentation i bestyrelsen. Ifølge den nye struktur fik bestyrelsen et flertal af politikere. Den nuværende bestyrelse på 9 medlemmer er efter en vedtægtsændring i 1997 sammensat således: 3 er valgt af Thisted Byråd og 2 af Sydthy Kommunalbestyrelse. 1 medlem er valgt af "Museets Venner", 1 medlem af Historisk Samfund og 1 medlem af Egnshistorisk Forening for Sydthy. Endelig er der en medarbejderrepræsentant i bestyrelsen. Ingrid Vang sidder i bestyrelsen som formand for "Museets Venner", og Eigil T. Andersen har afløst Elly Mardal som repræsentant for Egnshistorisk Forening for Sydthy.

Læge Kjær, Hurup

Læge Vilhelm Kjær er én af pionererne i museets historie. Han var praktiserende læge i Hurup 1905-26 og derefter amtslæge i Viborg. Blev i 1908 indvalgt i bestyrelsen for Historisk Samfund og engagerede sig i museets arbejde, ikke mindst på det arkæologiske område. Hans indsats for udgravningen af jernalderbopladsen i Ginnerup er omtalt andetsteds i årbogen. I 1953 modtog museet en samling af oldsager efter Vilhelm Kjær. Den er ordnet i et veloplyst katalog, der når op til nr. 930. Med samlingen fulgte en protokol med oplysninger om udgravninger, bl.a. fra Sydthy i 1908 og 1909.

Det var dog ikke kun på det arkæologiske felt, læge Kjær var en hjælp for museet. For eksempel indleverede han i 1909 en 100 år gammel, broderet tegnebog af silke. Den havde tilhørt Ane Pedersdatter, der i mange år ejede "Østergård" i Kobberø. I 1912 afleverede han til museet en hat, der minder om de høje hatte, herrerne brugte i vid udstrækning engang. Men denne hat havde tilhørt Else Marie Chri-

I 1981 blev Tove Jakobsen fotograferet med museets høje kvindehat. Senere blev billedet anvendt som postkort.

stensdatter. Hun blev født 1811 i Ettrup og døde i Heltborg 1891. Hatten er 22 cm høj og har med skyggen en diameter på 31 cm. Den er fremstillet af hareskind og betegnes som en "hårhårshat" (harehårshat).

Især i årene fra ca. 1820 til 1860 var det på mode blandt vestjyske kvinder at gå med høj hat. Skikken er kendt fra området omkring Ringkøbing til og med Vester Hanherred. I Aalborg var hatten derimod ikke kendt. Her kunne det ligefrem være farligt at være høj i hatten. Det fortælles, at når kvinderne fra Arup kom til Aalborg, kastede gadedrengene sten efter deres høje hatte. Den høje kvindehat kom uden tvivl sydfra, hvor den langt tilbage i tiden har været kendt i området ved Rhinen og i Holland. Mange jyske kvinder kunne sikkert takke studene for deres høje hatte.

Maleren Martinus Rørbye besøgte i 1830 Thisted, hvor han boede hos sin onkel, amtmand Faye. På sin skitseblok har han fastholdt kvinderne med de høje hatte, og i sin dagbog skrev han om et besøg i Vestervig: "En stor Mængde Bønder og Bondepiger havde indfundet sig, og det var et ganske artigt skue at se de fleste Fruentimmer at bære Hatte ovenover deres Hovedpynt."

Læge Toft, Vestervig

84 år gammel, 19. juni 1961, døde Peder E. Toft, der indtil en måned før sin død var formand for Historisk Samfund. Han, der var købmandssøn fra Thisted, kom efter lægeeksamen til Vestervig, hvor han 1906 blev udnævnt til sygehuslæge. Hans efterfølger som formand for Historisk Samfund, H. A Riis-Olesen, skrev i sin nekrolog, at Vestervig sygehus under hans ledelse oplevede en renæssance, som i høj grad var tiltrængt.

Toft var en flittig leverandør til museets samlinger. Han havde selv en righoldig oldsamling, som efter hans død tilfaldt museet. "Gang på gang gik han i brechen for restaurerings- og udgravningsarbejder," skriver Riis-Olesen. Na-

Læge Toft, Vestervig. Formand for Historisk Samfund 1934-61.

tionalmuseets folk fandt ofte vej til Vestervig – de vidste, at dr. Toft fulgte deres virke med glødende interesse. Det gjaldt ikke mindst restaureringen af Vestervig kirke 1919-21 og udgravningen af Sct. Thøgers kirke i 1941.

Det var læge Tofts fortjeneste, at museet i 1961 fik fremstillet en kopi af et jernalderhus til den nette pris af godt 9.000 kr. Desværre nåede han ikke at se huset udstillet. Men med Riis-Olesens ord: "Han var en Cato, der gentagne gange udbrød: For øvrigt bør der være et Ginneruphus på museet." Huset har i de seneste år været på magasin, men hentes frem her til juleudstillingen i 2005.

Læge Toft var en god gesandt for museet i Sydthy. Som et eksempel på hans handlekraft kan nævnes en episode fra 1937, dengang der blev anlagt en ny landevejsbro tæt ved Gl. Ørum voldsted. Da det kom læge Toft for øre, at der var gjort fund under arbejdet, mødte han op for at få syn for sagen. Som det var typisk for tiden, var det ikke usædvanligt i bogstaveligste forstand at sætte pris på tingene. Det indebar, at "doktoren" måtte frem med pungen og betale arbejdsmændene for deres fund.

Det kendteste fra Tofts besøg i Ørum er et stykke af en stridshandske fra middelalderen. Den har i mange år været et af de markante fund i museets udstilling. Samlingen indbefatter også hestesko, et brudstykke af en spade, en jernring med krog samt en samling af randskår og stykker af træ.

Det var ikke kun jordfundne ting, læge Toft skaffede til museet. Også billedkunst havde han sans for. Det var således gennem ham, at museet i 1941 erhvervede et maleri af kunstneren Marius Hammann, som var født i Thisted. Det blev købt af kunstnerens enke og forestiller en kvinde i en have med bistader.

I 1943 indleverede læge Toft flere ting til museet. Det mest bemærkelsesværdige er, at de har stået i Agger i det hus, som nu kan besøges på Frilandsmuseet i Lyngby. Der er tale om en bismervægt af træ og en økse (entrebil) samt et træspyd med jernspids fra kystmilitsens tid i begyndelsen af 1800-tallet. Militsen begyndte som et frivilligt korps, men fik ved en "plakat" i 1801 officiel status. Hovedformålet var at

Fra Læsekredsen

Til Thyboerne!

Da det er mig bekendt, at det flere Gange er hændet, at Oldsager — Fund fra Mark eller Mose — eller andre gamle Ting er afhændet til private Opkøbere, beder jeg Thyboerne om at sende saadanne Fund og alt andet gammelt af Interesse til vort eget Museum i Thisted, hvor enhver Genstand modtages med megen Taknemmelighed eller eventuelt betales med fuld Værdi. Jeg finder det urimeligt, at gamle thylandske Minder havner paa fremmede Steder.

Vestervig, i Marts 1938.

E. Toft,

Form. f. Historisk Samfund.

afværge plyndringer ved strandkanterne og beskytte "egne arnesteder", inden Landeværnet nåede frem. I Thisted Amt fik amtmand Faye udfærdiget 1.500 ens stikvåben til brug i kystmilitsen, der havde sin særlige betydning under krigen mod England 1801-14. Et af disse våben kom altså til at stå i huset i Agger.

Museet har lignende primitive våben, som blev fremstillet til "Slavekrigen" i 1848. Det var dengang, man troede, at fanger i tugthuset i Rendsborg (slaverne) var brudt ud og hærgede og plyndrede op gennem Jylland. Folk samlede sig ved Limfjordens overfartssteder bevæbnet med primitive våben. Aktionen blev dog hurtigt afblæst - der var kun tale om et rygte!

Sjælden flintøkse

Den 22. oktober 1984 var lidt af en festdag på Thisted Museum. Fra Handrup i Sydthy havde man besøg af Daniel og Stinne Larsen, der fejrede deres diamantbryllup. Samme dag havde Stinne 80 års fødselsdag, og det var hendes ønske at markere begivenhederne med et museumsbesøg.

Med sig havde ægteparret en meget flot, 32 cm lang flintøkse, der blev fundet på deres ejendom i 1928. Siden havde familien hæget

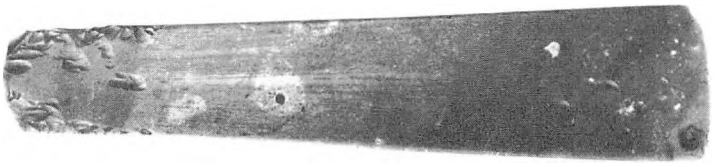

Øksen fra Handrup kan nu ses i oldtidsudstillingen på Thisted Museum.

om den, selv om den havde fået lov til at rejse en tur til Nationalmuseet for at blive fotograferet.

De lange og slanke flintøkser stammer fra første del af bondestenalderen. Først og fremmest blev de anvendt som skovøkser, når træerne for 5-6.000 år siden måtte vige til fordel for agre til korndyrkning. Økserne findes i både sleben og usleben form.

Øksen fra Handrup udmærker sig ved at være hulslebet på begge sider. Siderne buer altså indad i modsætning til næsten alle andre, hvor siderne runder udad. Slibningen har givet den slanke økse fra Sydthy en sjælden, elegant udformning, der leder tankerne hen på en pyntegenstand snarere end et arbejdsredskab.

Fyrtøjet

Museets 100 års jubilæum markeres med et væld af arrangementer, ja et sandt festfyrværkeri. Til at antænde lunten har man også det helt rigtige, nemlig et godt gammeldags fyrtøj. Det fik nummeret B 275, da det i sommeren 1942 blev indleveret til museet.

Fyrtøjet stammer fra boet efter brødrene Niels og Jens Korsgaard Nielsen, Bedsted, tidligere Grurup. 11 andre museumsnumre har samme oprindelse. Det drejer sig bl.a. om en kobberpande, en sølvske, et sjal og et silkeforklæde.

Det gamle fyrtøj består af en messingbeholder med forskydelig bund samt et fladt, ringformet ildstål. Beholderen er beregnet til opbevaring af fyrsvamp, altså svamp til at fyre med. Det er en svampeart, som vokser på bøgetræer. Den blev gennemvædet med en salpeteropløsning for at lette antændingen, som blev fremkaldt ved at slå gnister med ildstålet mod et stykke flint.

Som fyrtøj kunne man også anvende en snaplås, der blev brugt til at antænde krudtet i en flintbøsse. Her blev gnisten fremkaldt af en hane, der slog et stykke flint mod en stålplade med krudt. Det er sikkert sådan et fyrtøj, der optræder i H. C. Andersens eventyr af samme navn. Digteren har også skrevet om den lille pige med svovlstikkerne, som blev opfundet i 1826 af en engelsk apoteker. De var dog meget let antændelige, og først omkring 1840 fik vi her i landet tændstikker, som vi kender dem.

Apropos H. C. Andersen, så har museet fejret fødselsdag i selskab med den kendte digter, der dog har 100 år mere på bagen. Hans kendteste omtale af et museum er fra "Prinsessen på Ærten", hvor det hedder: *"Og ærten kom på kunstkammeret, hvor den endnu er at se, dersom ingen har taget den."*

Hvis ærten skulle være bortkommet, så har museet en fuldgyldig erstatning. Den har været en del af museets jubilæumsudstilling og er fundet ved Smedegård i Nors sogn. Der har den ligget i godt to tusinde år – det er indtil videre danmarksrekord.

"Se, det var en rigtig historie!"

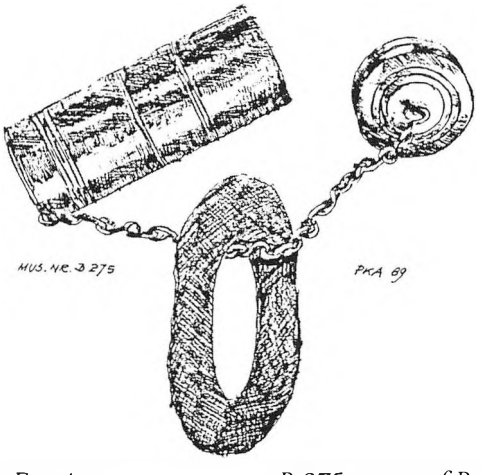

Fyrtøj, museumsnummer B 275, tegnet af Per Kohrtz Andersen.

Henrik Laursens Arkiv

Af Knud Møller Madsen, Sydthy Egnshistoriske Arkiv

Henrik Laursen var sognepræst i Vestervig - Agger 1912-1933. På Sydthy Egnshistoriske Arkiv har vi et meget stort efterladt materiale (A 7817 1-30) af denne usædvanlige flittige præst (det meste håndskrevet med en flot og let læselig håndskrift).

Af indholdet kan nævnes: Jernbanen til Vestervig, Vestervig Birk, Vestervig Kloster, protokol for fattigvæsenet i Vestervig, præstearkivet i Vestervig 1799 - 1845, noter til prøveoversættelse af Ny Testamente, biografier, slægten Irgens, div. artikler og notater, små kulturbilleder, historiske efterretninger, skolevæsenet m.m. og ikke mindst de mange bind med afskrift af Hassing - Refs Herreders tingbøger. Materialet kan frit bruges på arkivet (ikke hjemlån).

Her følger et par eksempler fra Hassing-Refs Herreders tingbøger.
Hassing - Refs Herreders Tingbog 1727 - 1756:

NB.: Danmarks sidste ulv blev skudt i 1813
Hassing-Refs Herreds Tingbog 1786 - 1803:

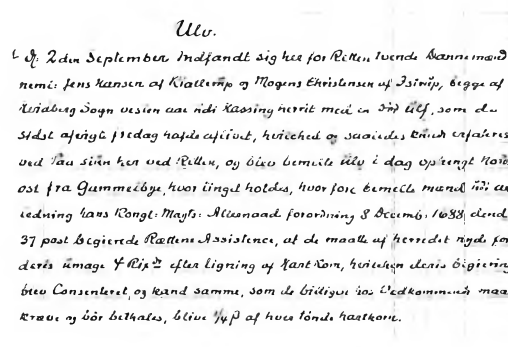

Ulv.

D. 2den September indfandt sig her for Retten Tvende Mandsmænd nemlig: Jens Hansen af Klallerup og Mogens Christensen af Istrup, begge af Vinding Sogn vedsten at nide Hassing herrit med en Stor Ulv, som de sidst afvigte Fredag havde ajaget, hvilcked og saaledes Rigtig erfaares ved Dag siden her ved Retten, og blev bemelte Ulv i dag optrengt Nord ost fra Gammelbye, hvor ingen holdes, hvorfor bemelte mænd nu ifølge Anledning Hans Kongl: Mayts: Allernaad forordning 8 Decemb: 1688 elend 37 post begierede Rettens Assistence, at de maatte af herredet nyde for deres umage 4 Rix D efter ligning af Sandkom, hvilcken deris begiering blev Consenteret, og rand samme, som de billigen ifra Vedkommende maa Kræve og bør betales, blive 1/4 D af hver Mands haandkorn.

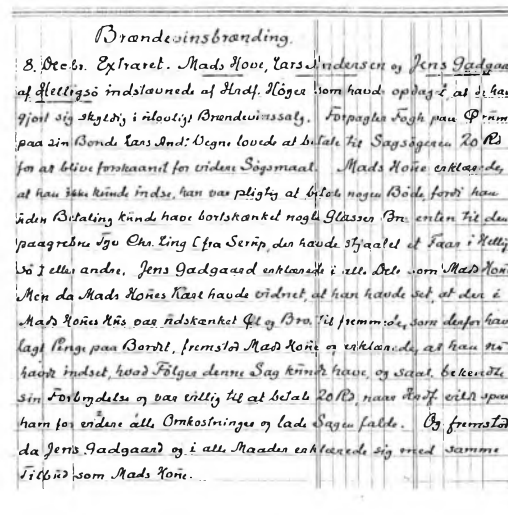

Brændevinsbrænding.

8. Dec br. Extraret. Mads Hove, Lars Andersen og Jens Gadgaard af Hellig Sø indstævnede af Hndf. Høgen som havde opdaget at de havde gjort sig skyldig i ulovlig Brændevinssalg. Forpagter Fogh paa Pram paa sin Bonde Lars Andr: Vegns lovede at betale til Sagsøgeren 20 Rd for at blive forskaanet for videre Sagsmaal. Mads Hove erklærede, at han ikke kunde indse, han var pligtig at betale nogen Bøde først han siden Betaling kunde have bortskænket nogle Glasser Brændevin til den paagrebne Tyv Chr. Ling (fra Serup) den havde stjaalet et Faar i Hellig Sø eller andre. Jens Gadgaard erklærede i alle Dele som Mads Hove. Men da Mads Hoves Kone havde vidnet, at han havde set, at den i Mads Hoves Hus paa indskænket Øl og Brændevin til fremmede, som derfor havde lagt Penge paa Bordet, fremstod Mads Hove og erklærede, at han nu havde indset, hvad Følgen denne Sag kunde have og skal bekende sin Forbrydelse og vær villig til at betale 20 Rd neml. Rdtl. eller spare ham for endnu alle Omkostninger og lade Sagen falde. Og fremstod da Jens Gadgaard og i alle Maader erklærede sig enig samme Tilbud som Mads Hove.

Nogle dage i maj

Fyrspillene i Sydthy - Af dramatiker Kaj Nissen, Kruså

Det var en meget naturlig ting, at Fyrspillet i 2005 kom til at handle om befrielsen. Det var 60 år siden denne skelsættende begivenhed, og det var igen blevet året hvor der skulle spilles på Ashøje, altså et sted der ikke var for lokalbundet med hensyn til temaet, og samtidig et sted der kunne levere det rigtige terræn - og den rigtige kulisse.

Nu er Ashøje jo en høj - faktisk den højeste i Thy, og på toppen står der et tårn. Man rækker ret højt til vejrs deroppe. Den top var aldrig blevet forsøgt som spilleplads før, nu skulle det prøves. Det gjorde det jo heller ikke ringere, at tårnet netop var fornyet og nu frembød sig med sine lyse træfarver og sin himmelstræbende konstruktion.

Neden for denne høj, på dens flanker, øverst på den og oppe i tårnet - der skulle handlingen udspille sig. Og handlingen skulle altså udspringe af befrielsen.

Men hvilken befrielse i virkeligheden? Hvor? For hvem? Med hensyn til hvad?

Løsningen viste sig at ligge ude på randen af Thy, næsten ude i bølgerne. Her lå der en handling og kaldte. Det var ikke lige præcis den, der skulle beskrives, men herude gemte sig inspirationen og alle de detaljer, der kunne knytte en historie sammen.

Derfor kom stykket ikke til at handle om fiskerlejet Lyngby under besættelse og befrielse, det var der trods alt ikke grundlag for, eller grund til, men bogen Verdenskrigen i Lyngby af Knud Madsen Nielsen blev en åbenbaring for mig og en sand guldgrube. Her var et meget lille sted som fik en betydelig plads i det store verdensopgør, ligesom der var opridset en række personer, jeg som dramatiker straks så en masse gode udviklingsmuligheder i.

I de sidste par år var der begyndt at udkomme en række bøger om besættelsens mange aspekter, set med nye øjne og i et nyt lys, fra yngre historikere. Og disse bøger gav mig så det supplerende stof, både det store perspektiv og endnu flere detaljer.

Deraf opstod en historie, hvis personer var fiktive, men alle havde rod i enten en biografisk skildring eller et fotografi måske, og hvis handling ganske vist var frit opfundet, men i hver lille detalje kunne have fundet sted, nøjagtigt som her gengivet. Det gav mig en sikkerhed i grundlaget og en frihed i måden at fortælle historien på. Det skulle handle om at lade befrielsesopgøret foregå hen over hovedet på købmanden i det lille leje. Han var selv en del af det, og både i luften og på landjorden var der en aktivitet, som ellers kun sjældent ses på så yderligt beliggende steder.

Det blev muligt at inddrage alle aspekter af både besættelse og befrielse og pakke det hele ind i en handling, der kørte hen over små fjor-

Sagde du befrielsen?

ten dage efter den 5. maj. Meget skulle afklares i de dage, og nye magtforhold etableres. Der var dem, der bare åndede lettet op - men så var der også dem, der i omvæltningerne så en ny chance for at gribe voldeligt ind.

Således opstod der omkring købmandsbutikken - det var selvfølgelig ikke den i Lyngby, men det var det jo alligevel på en måde - en drabelig historie, der inddrog en lokal frihedskæmper, Holger, hans kone Lena, og en tidligere bejler, nu hipo-manden Ove.

Ove ville prøve at vende nederlaget til en ny sejr, og til det brug skulle han have et sted at gemme sig af vejen mens han sammen med sine kammerater forberedte sit kup. Det ville passe ham godt, hvis det kunne blive hos Lena, men hun var nu gift med Holger, der var frihedskæmper. Et farligt spil tog sin begyndelse, Ove tog Holger som gidsel, det endte endda med at han overtog købmandsbutikken, og købmanden med, mens det lykkedes Lena at stikke af og gå i gang med en redningsaktion.

Købmandsbutikken var det oplagte sted at centrere en handling. Her kom alle egnens folk, og de inkluderede på dette tidspunkt også tyskerne ude fra bunkerne ved havet. Ikke mindst soldat Gustav var en fast gæst her, han blev af købmandens kone undervist i dansk og leverede til gengæld små souvenirs til hende - hun samlede på minder fra krigens tid, efter lige i starten af besættelsen at være blevet såret af tyske soldater.

Gustav var selvfølgelig ked af det med at den tyske hær havde kapituleret, men hans gode venner i købmandsbutikken kunne selvfølgelig ikke helt se det på den måde. Købmanden havde desuden store våbenlagre gemt i butikken, og det hemmelige spil ville måske snart være blevet optrævlet. I øvrigt var Gustavs bedste ven i området købmandens 11-12årige datter - en usædvanlig vaks pige, som skrabede til sig af alle slags - informationer såvel som ting og sager til sin mor.

Det var ikke så ligetil at skrive denne Gustav-figur: En tysk soldat der talte godt dansk (thybomål) og samtidig skulle være en positiv hovedperson - og den der klarede paragrafferne til sidst. Måske var det ikke gået ti år tidligere. Men tiden var en anden, og det viste sig at være en absolut spiselig konstruktion. I øvrigt var han - som den person der gav inspirationen til ham - værnemagtssoldat og var efterhånden faldet godt til i de nye omgivelser. Han var parat til at yde støtte til den danske side, så vidt det overhovedet kunne lade sig gøre uden at han direkte brød sit soldaterløfte.

Det blev Gustav og købmandens datter, som til sidst - med god hjælp fra mange sider - klarede at rive Holger ud af Oves kløer igen. Mange nye personer var kommet ind i billedet: en ingeniør der skulle rydde op efter tyskernes hærgen, og ingeniørens søn; en skolelærer som ikke kunne komme i gang med sin undervisning igen; en værnemager der kiggede et smut forbi, men ikke kunne købe noget; en tyskerpige på flugt som Lena måtte tage sig af; en bladudgiverske som styrede de mange oprydningsaktioner; en arbejder der ikke kunne komme fra Thy, efter at han i årevis havde bygget og bygget og bygget på Hanstholm, og nu kunne han måske komme i arbejde med at rive det hele ned igen. Alle var de en del af de konfliktfyldte dage, der fulgte i hælene på den 5. maj.

Omsider kom også en englænder forbi, men lige der var han ikke til nogen nytte - alle udestående knuder måtte den lille befolknings medlemmer løse selv. Det skete da også, og en Sanglærke kunne med en vis optimisme i stemmen træde ind og bede tre fiskerkoner som undervejs havde stået lidt afsides og kogt våbendele fri for den vaseline, de var smurt ind i, om at standse deres arbejde, for krigen og besættelsen var ovre, og hun ville nu i stedet give en lille vise til bedste:

Nogle dage i maj
står den på æbleskiver og flæskesteg,
og den der træder ind i vores hus,
kan frit ta' del i vores fælles rus.
Vi fester for vor frihed
til at kunne være
enige - uenige -
som det passer os.

Samtidig med at handlingen strammede sig op mod klimaks, og de forskellige personer

Englænderne ankommer.

langsomt faldt på plads i et nyt mønster, med udsigt til en ny tid og en ny frihed, var det vigtigt at få tegnet et nogenlunde afrundet billede af, hvordan disse dage måtte være blevet oplevet dengang. Jeg var der ikke selv, i hvert fald var jeg ikke gammel nok til at kunne huske noget af det, men ved samtaler med folk der havde lyst til at indvi mig i deres erfaringer og minder, ved en intens læsning og ved at dykke ned i landskabet, der hvor Thy render ud i havet, og de helt specielle levevilkår derude, viste det sig alligevel muligt at komme langt, og de folk, der rent faktisk havde været med, sagde siden god for oplevelsen og tolkningen, og det var nu slet ikke det ringeste af det.

Når man skriver dramatik ud fra en research, sidder man altid tilbage med en frygtelig masse materiale, som man aldrig fik brug for. Der var stof til historier, der kunne strække sig over dage og nætter, men på Ashøje skulle det jo gerne kunne udspille sig i løbet af et par timer. Dette kræver koncentration af stoffet, og det kræver, at meget forbliver usagt. Meget af det usagte skulle trods dette dog kunne læses mellem linjerne, og det er mit håb, at det, man under alle omstændigheder kan læse af det, er respekten for nogle overlevelsesmekanismer og en livsduelighed, som jeg stødte på i løbet af dette arbejde, og som satte sig igennem, selv under de værst tænkelige omstændigheder og i en mangelsituation - uden at sætte den tilgrundliggende menneskelighed over styr.

Sådan var det også med stykket her. Handlingen skulle gå op i en spids, men knuden måtte løses og vejen ind i fremtiden sikres. Hvordan skulle et lands befolkning ellers komme videre med sin tilværelse under de nye vilkår der nu opstod der, hvor trykket fra den store umenneskelighed var forsvundet og havde givet plads for andre og hidtil uprøvede muligheder.

Nogle dage i maj
står den på lys og farver og stærk ståhej,
og hver der la'r os tro på hvad vi tror,
kan frit gå ind til vores fælles bord.
Vi fejrer her vor frihed
til at kunne være
enige - uenige -
som det passer os.

Sommerudflugten 2005

Af Poul Martin Kjær, Bedsted

Sommerudflugten, som afvikledes lørdag d. 13. august 2005, gik i år til Hannæs Vejler og egnen deromkring. Dagen startede gråt, men endte med rigtigt udflugtsvejr, sol og lidt blæst.

Vejlerne er miljø- og naturmæssigt et vigtigt vådområde, som dækker ca. 6000 ha. Området består af vidtstrakte strandenge, lavvandede brakvandssøer og tætte rørskove, alt sammen beskyttet bag dæmningsanlæg. Der har gennem tiderne været gjort ihærdige forsøg på at tørlægge områderne til landbrugsjord. Nogle områder lykkedes det at tørlægge, men stormflod med digebrud til følge, vanskeliggjorde projekterne, hvorfor flere måtte opgives. Kampen med vandet er lang og spændende. I perioder har i hundredvis af mennesker haft deres arbejdsplads i Vejlerne. Ikke kun skovl og trillebør har været benyttet, også datidens nyeste teknik, styret af erfarne ledere. Endog dampploejning har man forsøgt sig med!

Vejlerne blev i 1993 overtaget af Aage V. Jensens Fonde, der har som hovedformål at bevare naturen og beskytte fuglene og dyrene. Den overordnede daglige styring forgår fra inspektørboligen Bygholm.

Efter at man havde foretaget sidste opsamling, gik turen nordpå. Herunder bød foreningens formand Eigil Andersen deltagerne velkommen og gav samtidig en kort orientering om dagens videre forløb.

Foreningens "one man" harmonikaorkester, også i år bestående af Uggi Larsen, udfoldede efter kort tids kørsel, ekvilibristiske fingerfærdigheder på harmonikaen og lagde hermed tonen an til at synge udpluk af de medbragte danske sange.

Første stop på turen blev gjort ved rastepladsen ved Tømmerby Fjord tårnet, hvor man drak den medbragte "feltkaffe"og nød udsigten fra tårnet over Tømmerby Fjord.

Selskabet blev under kaffen suppleret med lokalguiden Ellen A. Gregersen, som herefter i flot stil overtog både navigationen og orienteringen om Vejlerne.

Næste stop skete ved Tømmerby kirke, hvor selskabet blev ført en tur rundt om Hanstholm Kommunes største og mest berømte kirke som især berømmes for sit kvaderstensarbejde på kirkens apsis, der udvendigt er prydet med bl.a. to menneskehoveder, en løve og et fabeldyr, hvis aftryk har givet inspiration til billedet, der pryder bagsiden af den danske 100-kroneseddel.

Øst for kirken under den "vrange" ask er en smuk gravsten med foto af den unge pige, som mindet er sat over.

Efter at selskabet var blevet bænket inde i kirken, fortalte Ellen Gregersen vidt og spændende om kirkens historie, dets præster og om kirkens i øvrigt sparsomme, men interessante udsmykning.

Kirkens loftshøjde giver den et særligt lys og en god akustik, hvorfor kirken flittigt benyttes til koncerter og korsang.

Dele af kirkens inventar og genstande har lokal tilknytning. Således er bl.a. prædikestolen og korets 7 – armede lysestage piedestal udført af Tømmerbysnedkere.

Bag alteret findes et af kirkens klenodier i form af en gammel brudeskammel, som engang er fundet på kirkens loft. I hjørnet af våbenhuset og i kammeret under tårnet findes to stenobelisker, antagelig af hedensk herkomst.

De til kirken hørende tre messehagler er vævet af kunstneren Berit Hjelholt, Vust som i øvrigt også har udført vægudsmykningen, der i skrivende stund, hænger bagved Folketingets talerstol.

Kirken har indenfor de senere år haft et kortvarigt besøg af vores historisk interesserede regent, Dronning Margrethe og hendes gemal prins Henrik. Vores guide kunne berette, at dronningen, forinden besøget, måtte have sat

Fotos: Lisbeth Ejlersen og Eigil Andersen.

sig godt ind i kirkens historie og dermed vidst, hvad den rummede, idet hun efter ankomsten til kirken nøjagtigt vidste, hvad hun ønskede at se i og udenfor Tømmerby kirke.

Mæt af Tømmerby kirkes spændende historie fortsatte busturen nu mod Kirsten Kjærs Museum, hvor den medbragte frokost skulle indtages. Men dertil gik turen forinden ad snoede veje, med udsigt til gravhøje og vikinggravplads, via Kærup Holme til Han Vejle. Her stoppede man og foretog, ad en snoet gangbro i en meterhøj sivbevoksning, en usædvanlig gåtur ud til Kærup Holme skjulet. En oplevelse som sikkert vil være storslået, næsten uanset årstiden.

Bussen førte herefter selskabet videre over Vust Holme til Vust, forbi Vust kirke, som, blev der fortalt, har været benyttet til filmoptagelser. Derfra videre mod vest, norden om Lund Fjord, op og ned ad Bjerget Bakke med en afstikker gennem Frøstrup for sluttelig at gøre holdt ved Kirsten Kjærs Museum ved Langvad Plantage.

Efter ankomst hertil blev der som appetitvækker fra museet, vist en film der omhandlede Kirsten Kjærs, til tider besværlige, kunstneriske liv.

Den medbragte madpakke blev herefter nydt udendørs i flotteste "Hannæsvejr", hvorefter der var afsat tid til at se nærmere på museet og dets p.t. fem forskellige udstillinger udi billed- og skulpturkunst.

Herefter genoptog man køreturen; ad snoede veje gik rejsen nu til Skippergade i Øsløs. Her var der afsat tid til at se digteren Johan Skjoldborgs barndoms- skomagerhjem, hvis interiør gav et billede af livet i et skomagerhjem. I Skippergade findes i øvrigt flere dejlige gamle huse, hvis nuværende ejere har forstået at bevare den oprindelige bygningsstil.

Turen fortsatte videre til inspektørboligen Bygholm, hvor selskabet, fra hat til fod, beså den gamle hollandske mølle, som før dens nuværende placering, var opstillet ved den nordlige ende af Lund Fjord. Den blev i 1876 transporteret over isen og genopført på sin nuværende placering. Møllen er et imponerende bygningsværk og med rette Vejlernes vartegn.

Der blev også tid til at besøge Vejlernes Naturcenter, hvis udstilling i ord og billeder fortæller om fuglelivet, faunaen og om, hvad der findes af småkryb i fuglenes "spisekammer".

Der var god mulighed for at se fuglelivet på nærmere hold ved hjælp af stærke kikkerter, som frit kunne benyttes.

Selskabet forlod dæmningen over Bygholm Vejler og fortsatte rejsen mod Amtoft og færgestedet Feggesund.

Videre gik turen og med udsigt til Arup Dæmningen, Østerild Fjord og Arup Vejle, nåede selskabet til Vesløs, hvorefter der forude ventede et veldækket kaffebord på Østerild Kro.

Efter kaffen takkede formanden velfortjent vores Hannæsambassadør Ellen A. Gregersen, for hendes medvirken til at give deltagerne en uforglemmelig oplevelse fra Hannæs og han kvitterede ved, på foreningens vegne, at overbringe vores guide en gave.

Ellen Gregersen takkede for gaven og gav udtryk for, at selskabet kunne betragte hendes orienteringer som en appetitvækker, som hver især kunne bygge videre på. Hun uddelte sin Hannæssang som straks blev afsunget i krostuen.

I god ro og orden passerede selskabet "grænsen" mellem Hannæs og Thy, og man nåede at få sunget de resterende danske sange, inden aflæsningen var en realitet.

Fra Museets Arbejdsmark

Af Jytte Nielsen, Museet for Thy og Vester Hanherred.

På dette sted i Sydthy Årbog plejer der at være en artikel med titlen "Årets gang på Heltborg Museum".

Men i og med at Heltborg Museum ikke længere er den eneste museumsfilial i Sydthy, er det mere passende at benævne artiklen "Fra Museets Arbejdsmark", idet der også udføres mange andre opgaver i lokalområdet, end det der foregår på selve afdelingerne. Museet er statsanerkendt og skal derfor varetage flere opgaver inden for følgende områder: Indsamling, bevaring, registrering, forskning og formidling. Hvad angår det sidste punkt, så foregår størsteparten via udstillinger i Heltborg og Agger, men også ved f.eks. "åbent hus " arrangementer på udgravninger og naturvandringer i landsbyer og kulturhistoriske interessante steder. Indsamlingen, bevaringen og registreringen er opgaver, som også løses uden for museumsbygningerne i Sydthy. Mange henvender sig om genstande, som de ønsker at aflevere, og al vurdering foregår centralt, ligesom magasinerne også er samlet på afdelingen i Vang. Forskningen går også på tværs af sogne – og kommunegrænser, idet projekterne her som oftest er knyttet til et emne eller en tidsperiode, som f.eks. projektet om "Udnyttelsen af klitheden", som der kan læses om andetsteds i denne bog.

Så ordet arbejdsmark er mere dækkende, eftersom arbejdsopgaverne i høj grad ligger "ude i marken" – altså uden for museumsafdelingernes mure.

Folkeeventyr fra Thy

Ingen i kongeriget Danmark er vist længere i tvivl om, at H. C. Andersen er fyldt 200 år i indeværende år. Har man sagt H. C. Andersen, har man også sagt eventyr. Eftersom forfatteren ikke kan siges at have den store tilknytning til Thy, men museet samtidig gerne ville fejre ham, var det nærliggende at kigge på eventyr i forbindelse med Heltborg Museums sommerudstilling. Men ikke H. C. Andersens eventyr, nej hans inspirationskilde, folkeeventyrene. Og her er vi i Thy velsignet med en sand overflod af eventyr, som for størstepartens vedkommende er indsamlet af folkeminde-samleren Evald Tang Kristensen i slutningen af 1800- tallet og begyndelsen af 1900- tallet. Han vandrede rundt til gamle mennesker i samfundets laveste grupper, for blandt fattiglemmerne, daglejerne og håndværkerne at indsamle folkeviser, sagn, eventyr og almene kulturhistoriske oplysninger.

I Thy havde han flere informanter, men især to kvinder blev vigtige fortællere for ham, når det gælder folkeeventyrene. Den ene var Mette Marie Jensdatter – kaldet Mette Skrædder, og den anden var Ane Marie Jensdatter. Det er den sidstnævnte, som i Sydthy- sammenhæng er interessant. Hun var født den 31. august 1829 i Ydby. Senere flyttede hun med sine forældre til en fæstegård under gården Tandrup ved Ove Sø, og som 11 – 12 årig kom hun ud at tjene og blev 24 år gammel gift med Peder Christensen. Da Evald Tang Kristensen besøgte hende i 1905, sad hun som aftægtskone i et hus østen for Bedsted Kirke og østen for den østre skole. Evald Tang Kristensen fortæller om hende: " Denne gamle Kone var aldeles fortræffelig til at fortælle, og hun kunde en masse Æventyr. Jeg fik i alt 36 skrevet op. Det var virkelig forbavsende, saa stærk en Hukommelse hun havde, og hun vilde gjærne fortælle for mig".

Ane Marie Jensdatter kunne altså 36 eventyr udenad. Det var eventyr, hun havde hørt rundt omkring i Thy, og repertoiret er derfor blandet. Der var både de traditionelle trylleeventyr, men også skæmteeventyr, som "Klodshans" og "Store Claus og lille Claus". Ja, sågar vovede eller rettere sagt frække eventyr kunne hun fortælle.

Museet havde i en årrække arbejdet med fol-

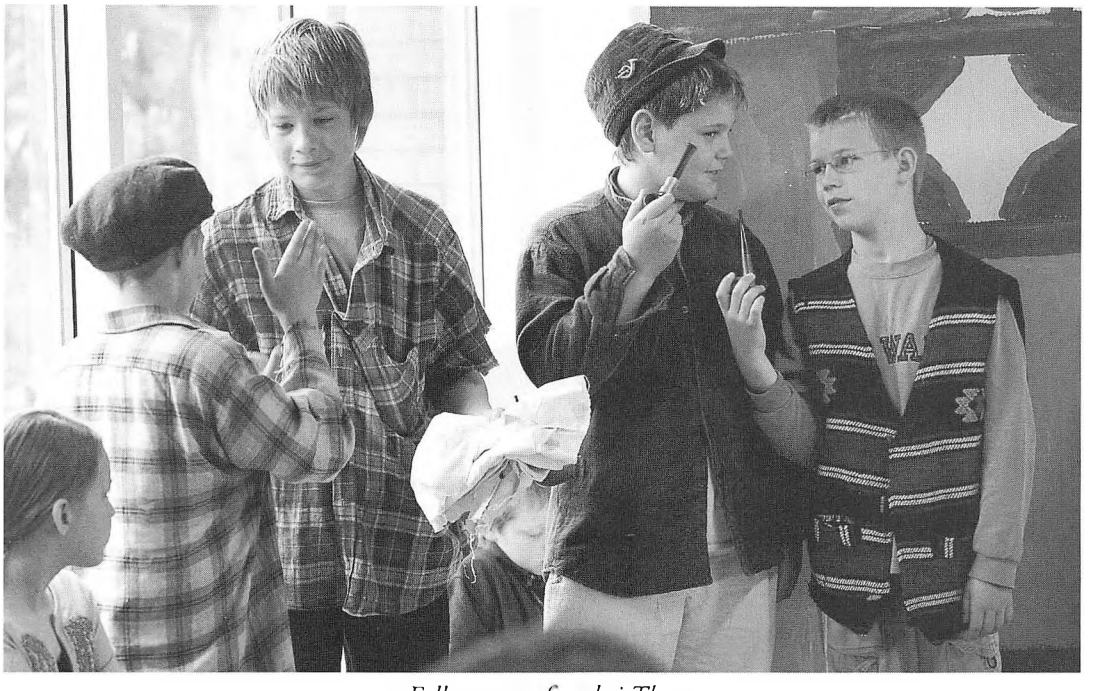

Folkeeventyr fortalt i Thy.

keeventyrene fra Thy, idet Bodil Nørgaard Skoust i Sperring og undertegnede havde været på Dansk Folkemindesamling for at gennemlæse og udvælge egnede eventyr til en bogudgivelse.

Med dette arbejde in mente fødtes ideen om at lade skolebørn i Sydthy fortolke eventyrene kunstnerisk, og gøre resultaterne heraf til selve sommerudstillingen. En række lærere fra Hurup Skole, Bedsted Skole, Koldby Skole, Sydthy Friskole, Boddum–Ydby Friskole og SPOR 10 på Hurup Skole var med på ideen og valgte derefter eventyr og udtryksform, så udstillingen kunne blive så alsidig som mulig. Og det blev en utrolig flot udstilling, med eventyrkasser, tegneserie, videofilm, den store bog, tableau, fortællehule samt illustrationer til en bogudgivelse "Den lille brogede and – folkeeventyr fortalt i Thy".

Fredag den 3. juni kunne flere hundrede børn, lærere og andre interesserede så deltage i åbningen af udstillingen og udgivelsen af bogen. Det blev en rigtig festdag med tale, sang, underholdning og "eventyr" traktement. Hele sommeren har udstillingen været åben for publikum, og der er faldet mange roser til børnenes kreative udfoldelser, og også glæde over at denne skat af folkeeventyr blev mere kendt. Og mon ikke der nu i mange hjem læses folkeeventyr som godnatlæsning.

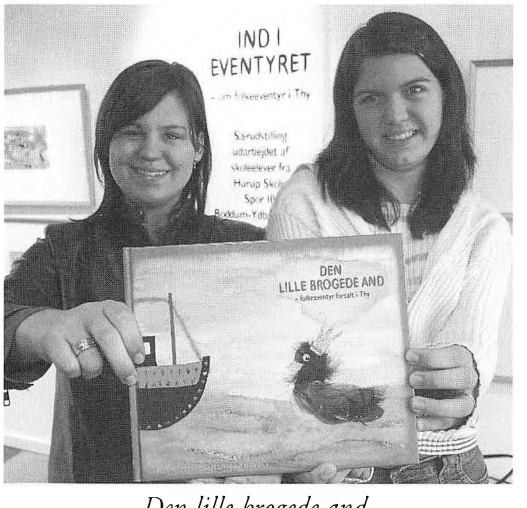

Den lille brogede and.

John Ørum studiebiblioteket

Den 1. oktober 2005 kunne museet åbne John Ørum studiebiblioteket i det gamle magasinrum på Heltborg Museum. I flere år har det været et stort ønske at samle alle magasiner på afdelingen i Vang, fordi der her er optimale sikringsforhold, og da det i løbet af sommeren 2005 blev muligt, stod det gamle kunstmagasin i Heltborg nu tomt. Samtidig havde museet for to år siden modtaget en stor gave fra John Ørum Jensen, nemlig 17 flyttekasser med kunstbøger. Bøgerne var samlet igennem mange år, og da John Ørum flyttede til København, skænkede ham hele sin samling til Heltborg Museum, med det ønske at de skulle kunne bruges af alle museets besøgende. Det var en flot gave at få, idet samlingen er stor og alsidig og giver svar på så godt som alle spørgsmål omkring kunst, kunstværker og kunstnere.

Med flytningen af magasinet var der pludselig mulighed for at gøre samlingen tilgængelig, og i løbet af september måned blev rummet klargjort, reoler fremstillet og bøgerne opsat. Møblementet var ikke svært at finde, for på magasinet i Vang stod det gamle sognerådsbord fra Hassing-Villerslev sogn. Bordet og 7 stole var tidligere i år blevet givet til museet, også med ønsket om at det kunne stå fremme til brug for museumsbesøgende. Nu står biblioteket så og venter på besøgende, som har lyst at sætte sig og søge viden i en bog.

Museet er John Ørum dybt taknemmelig for den flotte gave. Han var tilknyttet museet i Heltborg i de første år, og siden arbejdede han i en årrække i bestyrelsen for Sydthy Kunstforening, blandt andet var han medvirkende til at skaffe mange gode udstillinger til huse. Siden blev han en god sparringspartner for museet. John er et meget generøst menneske, som altid har tænkt på fællesskabet før sig selv.

Jubilæumsår

Det forløbne år har været travlt, eftersom institutionen Museet for Thy og Hanherred har 100 års fødselsdag. Andetsteds i denne årbog kan man læse om museets start og de personer, som fra Sydthy var med til at sætte deres præg på de første år. I dag er museet stort, og det har udstillings-afdelinger i Heltborg, Agger, Øsløs, Vorupør og Thisted, samt magasiner i Vang. Der er 15 ansatte i alt samt fælles administration og ledelse. Det er målet, at alle medarbejdere skal kende "husene" og arbejdsmarken og selvfølgelig arbejde for helheden. For på trods af mange arbejdssteder og opgaver, så varetager Museet for Thy og Vester Hanherred alle thyboers interesser og arbejder på at varetage kulturarven for hele området – altså de tre Thykommuner. De administrative grænser, som vi har haft gennem de sidste godt 30 år, er kunstige og følger således ikke naturlige skel. Ligeledes går de på tværs af befolkningsgrupper, erhverv, kultur og levevilkår. Til eksempel kan følgende emner nævnes: fiskeri, byggeskik, mission, idræt, landbrug, råstoffer og landbrug. Museet forsøger at dække hver en krog i ansvarsområdet og føler samtidig, at thyboerne uanset adresse føler ejerskab til det.

Fra år 2007 ser verden anderledes ud, og sjovt nok er museet vist den eneste institution, som allerede er tilpasset den ny Thisted Kommune. Så kom ikke og sig, at vi er støvede og håbløst bagefter.

Løst og fast

2005 blev også det år, hvor afdelingen i Agger åbnede. I baghuset vises en plancheudstilling om livet i Agger, byggeskik, tro, fiskeri og turisme. Huset har været velbesøgt i sommerens løb, og det første års erfarjnger skal evalueres og åbningstiden justeres før næste sæson.

På museet i Heltborg har Sydthy Kunstforening afholdt sine udstillinger, Kend Din Egn sine foredrag, og Billedskolen har haft god tilslutning.

I jernaldergården ved Heltborg Museum er der i dette efterår eksperimenteret med jernudvinding, og forsøgende har givet endog særdeles gode resultater. Så planerne er, at der næste år skal afholdes et seminar med deltagere fra andre museer og institutioner.

Fra alle museets medarbejdere skal der her lyde en stor tak for godt samarbejde med egnens befolkning, kommunale forvaltninger og øvrige samarbejdspartnere.

Skolebillede fra Agger Skole 1948

1., 2. og 3. klasse

Foto og navneoplysning fra Poul Elsig, Tåbel.

1. række fra venstre: Tage Larsen, Ingrid Elsig, Linda Ruby, Hanna Pedersen, Grete Brun, Helene Ruby, Anna Marie Nørgaard, Ketty Ovesen, Kirsten Nørgaard, Anny Ruby, Inge Mortensen.

2. række fra venstre: Johanne Andersen, Allis Jensen, Bodil Trab, Lilly Kjærgaard, Alice Pedersen, Henny Kristensen, Greta Nielsen, Anne Grete Jensen, Margit Noermark, Elly Jensen, Betty Grøn Jensen, Gunhild Nielsen.

3. række fra venstre: Lilly Præstegaard, Rosa Pedersen, Inge Ruby Nielsen, Helga Kristensen, Sonja Nielsen, Elinor Pedersen, Else Hansen, Oda Kjærgaard, Inge Madsen.

4. række fra venstre: Lærer Kierkegaard, Poul Kristensen, Sigfred Madsen, Erik Kristensen, Kirsten Olsen, Ruth Mortensen, Anna Marie Nielsen, Minna Iversen, Edith Kristensen, Karen Madsen.

5. række fra venstre. Christian Frühstück Larsen, Frits Grøn Jensen, Ib Henriksen, Leif Sørensen, Bent Ruby Nielsen, Preben Kristensen, Hans Nielsen, Poul Elsig, Bernhard Brun, Otto Egon Thomsen.

6. række fra venstre: Svend Sørensen (Heiselberg), Aage Mortensen, Ejvind Pedersen, Karl Kristian Jensen, Arne Bach Thøgersen, Egon Nielsen, Svend Aage Madsen, Kaj Kristensen.

Sydthy Egnshistoriske Forening

Af Eigil T. Andersen, Grurup

Generalforsamlingen 2004 afholdtes som sædvanligt i midten af november, dette år den 18. november på Det gamle Missionshotel i Hurup, som har fået en smuk renovering og en ny vært.

Der var mødt omkring 65 medlemmer af Foreningen til generalforsamlingen.

Efter velkomst af Foreningens formand, Eigil T. Andersen, blev Jens Jørgen Krogh valgt til dirigent, en rolle som han har spillet før og kan til perfektion! Eigil Andersen aflagde beretning om Foreningens aktiviteter i det forløbne år, og Jytte Sunesen forelagde regnskabet. Begge dele blev godkendt uden bemærkninger. Til bestyrelsen genvalgtes Eigil T. Andersen og Uggi Larsen. Svend Hagensen blev genvalgt som suppleant til bestyrelsen. Efter mange år som en værdsat revisor havde Svend Kristensen varslet sin afgang. I stedet nyvalgtes Niels Rask Nielsen, Vittrup. Da der ikke var indkommet forslag til behandling på generalforsamlingen, kunne Jens Jørgen Krogh afslutte denne og takke for god ro og orden!

Herefter udleveredes årbogen, som Leif Krogsgaard gennemgik og kommenterede. På et tidspunkt afløste Uggi Larsen ved at citere fra årbogen. Det citerede var fra Johannes Klausens 50 års forretningsjubilæum, som blev afholdt i 1988, hvor Johs. Klausen havde skrevet en tale på thybomål. Talen er gengivet i "Historien om Sydthy Maskincenter", skrevet af firmaets tidligere mangeårige værkfører, Marius Sloth, som for nylig har rundet de 90 år. Talen vakte stor munterhed! Og vort medlem i Njalsgade i København: Nordisk Forsknings Institut, Afdelingen for Dialektforskning, må have fået godt stof til behandling!

Efter kaffen orienterede museumsleder Jytte Nielsen om Museets arbejde og om købet af og fremtidsplanerne for det gamle fredede fiskerhus på Toftevej 9 i Agger, som Museet har erhvervet.

Aftenen begyndte og sluttede med en sang, som det er skik, når jyder mødes. Uggi akkompagnerede på sin harmonika.

Ved et senere møde har bestyrelsen konstitueret sig med de samme gøremål til bestyrelsesmedlemmerne som i de sidste år. Til redaktion af Sydthy Årbog har bestyrelsen vedtaget at oprette et redaktionsudvalg på fire medlemmer, der skal klargøre artiklerne, efterhånden som disse indløber og forelægge dem for bestyrelsen. Det første udvalg er nedsat og består af to fra bestyrelsen: Eigil Andersen og Lisbeth Ejlersen, samt to medlemmer af Foreningen: Villiam Mortensen og Poul Martin Kjær. Udvalget har været samlet adskillige gange, men bruger i øvrigt internet og mail systemet flittigt.

Året 2005 har for mange historisk interesserede stået i jubilæets tegn: Museet for Thy og Vester Hanherred fyldte et hundrede år. Jubilæet er fejret med et imponerende program af foredrag, udstillinger og udflugter, som kan tage pusten fra de fleste, og som har betydet en stor ekstra indsats for de ansatte på Museet. Kulminationen var festen på Museet den 7. juni, den dato, hvor Museet blev indviet for hundrede år siden. Her var der rejst telt i haven, personalet var iklædt historiske dragter, og mange gode historier om Museet blev fortalt. I grosserer Spangbergs villa, det nuværende museum, var indrettet en storartet jubilæumsudstilling med effekter helt tilbage fra starten. Villaen blev dog først taget i brug som museum i 1939, da den tidligere skrædderson fra Ydby testamenterede sin smukke herskabsvilla til Museet.

Den 24. juni kunne Museet invitere til åbning af det gamle fiskerhus på Toftevej i Agger som museum. I sin tid har huset stået i Vester Agger, men blev flyttet til sin nuværende plads, efter at havet havde taget det gamle land. En historisk bygning, som har været hæget om af sine hidtidige ejere, og som nu er

kommet til ny benyttelse som museumshus, der kan fortælle om en fiskerfamilies virke og bolig. I det nyere annekshus er der skabt dejlige forhold til udstillinger. På indvielsesdagen var udstillingen centreret om det gamle Agger, natur og befolkningens levevilkår.

Flere af Foreningens medlemmer har deltaget i forundersøgelsesprojektet om etablering af en naturpark i Vestthy. Det har været spændende at være med i arbejdet og arbejdet har kastet mange "sidegevinster" af sig i form af hidtil ukendte beretninger om forholdene i den svundne tid. En af vore skribenter, som flere gange har haft artikler i årbogen, er Niels Vestergaard Larsen, Sdr. Dråby på Mors. Han er en meget flittig bruger af arkiverne og har sendt os talrige kopier og oversættelser af breve fra 1800 tallet. Herved er bl.a. beretningen om de første skovplantninger i Thy fra omkring 1815 og frem blevet bedre belyst. - Et andet projekt er undersøgelsen af klithedens benyttelse, som den har fundet sted op gennem tiden. Det fortæller etnolog Mie Buus, Frøstrup, om i dette års årbog i artiklen "Da klitten blev brugt". Skudefart, redningsvæsen, højremshuse og meget andet er også blevet belyst og beskrevet.

Foreningen har afholdt sin sommerudflugt i midten af august til Vejlerne og egnen deromkring, som beskrevet af Poul Martin Kjær. Jeg tror, deltagerne har en klar erindring om en rigtig god rundvisning i det smukke område, og det skyldes klart vor entusiastiske guide, Ellen Gregersen, som er en meget fin ambassadør for sin egn, og som det var en fornøjelse at have med i bussen.

"Kend din Egn" foredragene på Heltborg Museum har stadig en god søgning. Sammenlægningen af to af de gamle "klasseværelser" i den tidligere Heltborg skole har givet et stort godt rum for de foredrag, hvor der kommer mange tilhørere. I dette efterår er eller bliver afholdt tre foredrag: 27. september "100 års arkæologi" ved Anne Louise Haack Olsen og Jens-Henrik Bech. Den 1. november er det Villy Mardal med "100 års fugle i Thy", og den 22. november slutter Knud Holck Andersen året af med "100 års industri i Thy". Det nye år er ved at blive planlagt, men er endnu ikke endeligt og en oversigt må derfor vente. – I sidst års beretning omtales et fællesforedrag på VUC i Hurup med historikeren Claus Bjørn. Han skulle fortælle om "Den nye kommunalreform", men foredraget blev udsat et par gange pga. sygdom, og nu er Claus Bjørn ulykkeligvis afgået ved døden.

Søndag den 4. september var der noget så sjældent som en søsætning af et vikingeskib i Doverodde! Et stykke "græsrodsarbejde", hvor en kreds af entusiastiske mennesker er gået sammen om dette imponerende stykke håndværk. Skibet er bygget af gedigent træ: eg, lærk og douglas og tilvirket af folk med kendskab til de gamle arbejdsmetoder. Søsætningen blev et tilløbsstykke, som fortjent samlede mange hundrede mennesker.

En ny storkommune bliver snart en realitet. Måtte politikerne udvise de samme evner til deres håndværk, som skibsbyggerne i Doverodde.

Bestyrelsen vil sige tak til de mange, der har leveret stof til årbogen. Også næste års årbog foreligger der allerede nu spændende materiale til. Vi vil også gerne takke for god hjælp fra Sydthy bibliotek og arkiverne både i Hurup og Thisted. Ansatte ved Museet har været meget imødekommende med at levere stof til årbogen, og det værdsætter vi meget.

Gymnastikopvisning på Sjørring Vold - engang i 1940'erne

Indsendt af Henning Nielsen, Mølndal, Sverige

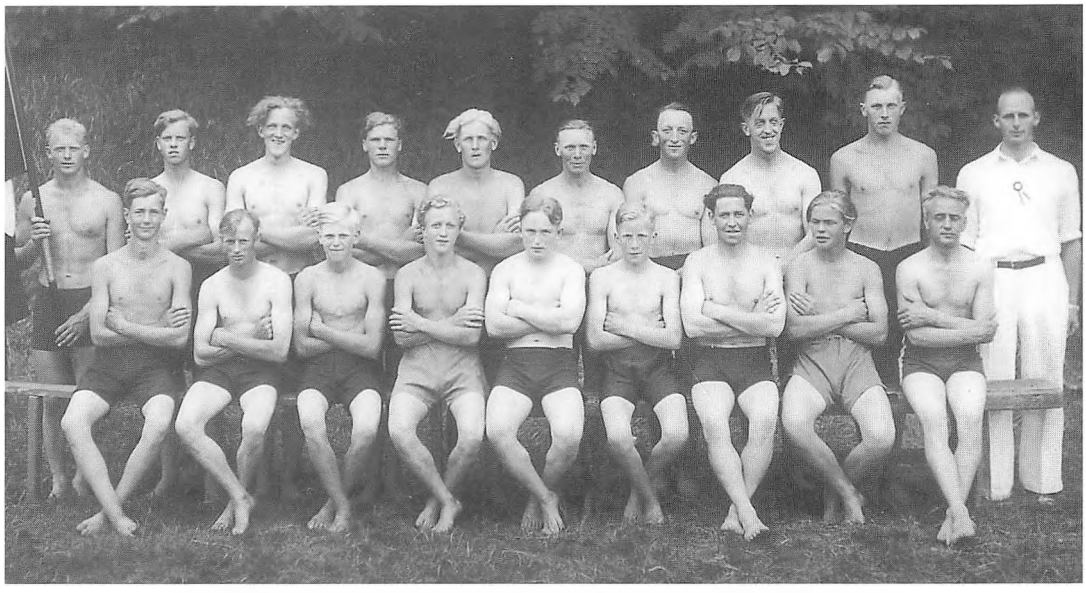

Fra en gymnastikopvisning på Sjørring Vold i begyndelsen af 1940'erne.

Hurup Karlehold under ledelse af politibetjent Sørensen, Hurup (10). Jeg står nærmest ham (9). Desværre har jeg glemt navnene på de fleste, da det jo er mere end 60 år siden billedet blev taget.
Vi kom fra det meste af Thy, hvor vi var samlet en dejlig sommersøndag på Sjørring Vold. Deltagerne bestod af mange hold piger og karle, og der var masser af tilskuere på voldene den dag.
Tidligere havde vi haft opvisning ved pavillonen ved Ashøje, Hurup, som på det tidspunkt var et populært sted for flere aktiviteter.
Kan nogen blandt læserne navngive gymnasterne?

Bagerste række fra venstre:
Nr. 1: Ukendt (Fanebærer)
Nr. 2: Ukendt
Nr. 3: Ukendt
Nr. 4: Ukendt
Nr. 5: Ukendt
Nr. 6: Ukendt
Nr. 7: Poul Gerhard Vestergaard
Nr. 8: Ukendt
Nr. 9: Henning Nielsen
Nr. 10: Politibetjent Sørensen (Helt i hvidt)

Forreste række fra venstre:
Nr. 1: Ukendt
Nr. 2: Karl Vilhelm Mikkelsen
Nr. 3: Ukendt
Nr. 4: Ukendt
Nr. 5: Ukendt
Nr. 6: Ukendt
Nr. 7: Ukendt
Nr. 8: Ukendt
Nr. 9: Købmand Alfred Larsen.

UDSALG !

For at give nye medlemmer af Egnshistorisk Forening en chance
for at supplere samlingen af gamle årbøger

holder vi udsalg af alle numre til og med årgang 2002
til en pris af kun 60 kr. pr. bog

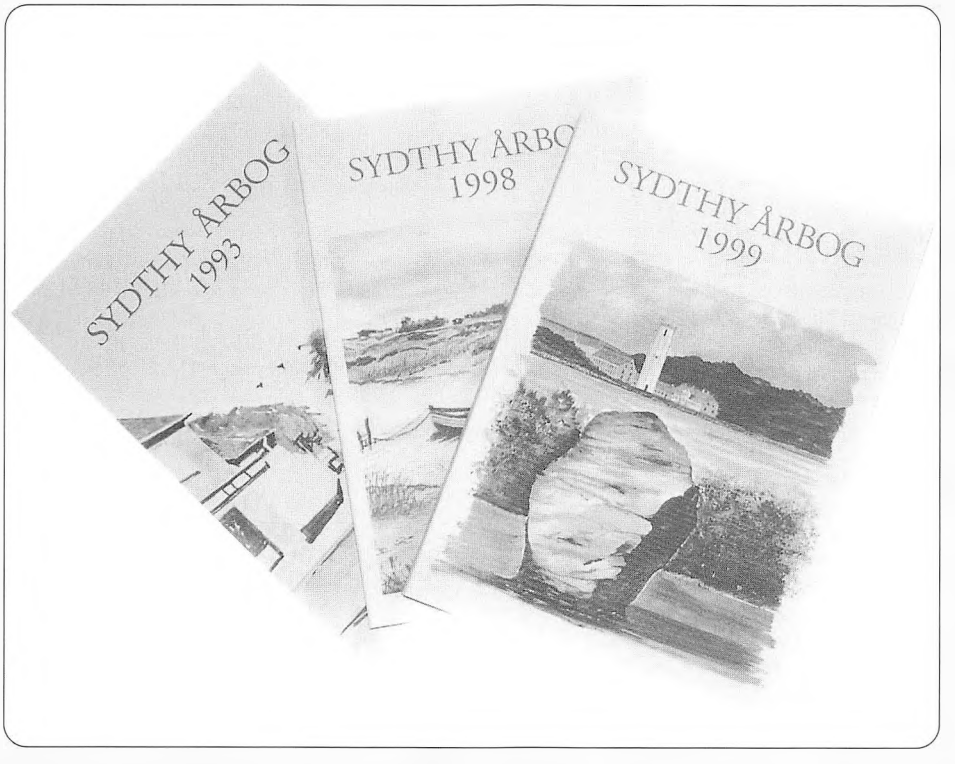

Henvendelse til Eigil Andersen, tlf. 9795 3165
hvor lageret befinder sig, eller et af de øvrige bestyrelsesmedlemmer
NB: årbog 1984 og 1995 er udsolgt !

Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy?

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet med mere: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson:

Bestyrelsen:
Eigil T. Andersen (formand), Ullerupvej 5
7760 Hurup. Tlf. 97 95 31 65.
Evt. artikler kan sendes til mail-adressen:
eigil.andersen@karby.dk

Leif Krogsgård (næstformand), Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Jytte Sunesen (kasserer), Brendgårdvej 67, Ydby,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Lisbeth Ejlersen (sekretær), Vibevej 29,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 30 04.

Uggi Larsen, Ydbyvej 30
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 99.

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10,
Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 26 29.

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Poul Wensien, Gyvelvænget 5,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 07.

Boddum: Anker Mardal, Burhøjgårdvej 2,
Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 90 93.

Gettrup: Chr. Bang Larsen, Ydbyvej 122, Gettrup,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 48.

Grurup: Bodil Lund Larsen, Visbyvej 23,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 75.

Hassing: Jens Søndergaard, Udsigten 12,
Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 99.

Helligsø: Kresten Munch, Helligsøvej 44,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 63 17.

Heltborg: Holger Diechmann, Oddesundvej 211,
Heltborg, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 65.

Hurup: Lisbeth Ejlersen, Vibevej 29,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 30 04.

Svend Å. Kristensen, Degnebakken 18,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 20 83.

Hvidbjerg: Vera Møller, Storkjærvej 2,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63.

Hørdum: Jens J. Krogh, Møllevangen 5,
Hørdum, 7752 Snedsted.
Tlf. 97 93 63 61.

Koldby: Knud E. Nielsen, Fuglhøjgårdsvej 2,
Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 62 01.

Lodbjerg: Betty Jensen, Lodbjergvej 35,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 82 02.

Skyum: Frode Nielsen, Østerstrandvej 1, Skyum
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 61 27.

Sydthy: Elly Mardal, Birkevej 11,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 27 93.

Vestervig: Peter Bolt Larsen, Margrethevej 13,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 30.

Ruth Visby, Klostergade 44,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 66.

Bjarne Madsen, Astrupvej 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 03.

Villerslev: Jens Bliksted, Ny Villerslevvej 12,
Villerslev, 7755 Bedsted.
Tlf. 97 94 60 34.

Visby: Tove Kanstrup Nielsen, Oddesundvej 240
Visby, 7755 Bedsted. Tlf. 97 95 13 59.

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67,
Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Ørum: Ebba Olsen, Svindborgvej 1, Ørum
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 57.

Årbogen tilsendes alle medlemmer:
Kontingent for 2006: Kr. 100,00

ISSN 0900 - 2103 · ISBN 87 88 919 24 2